

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IMPACT STRATEGIC

Nr. 3 [40]/2011

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5

Telefon: (021) 319.56.49; Fax: (021) 319.55.93

E-mail: cssas@unap.ro; Adrese web: <http://impactstrategic.unap.ro>, <http://cssas.unap.ro>

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI

Revista științifică trimestrială a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, clasificată de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior la categoria B+

Consiliul editorial:

Prof.univ.dr. Teodor Frunzeti, președinte

Prof. univ. dr. Marius Hanganu

Conf.univ.dr. Gheorghe Calopăreanu

C.S. I dr. Constantin Moștofle

Prof. dr. Hervé Coutau-Bégarie (Institutul de Strategie Comparată, Paris, Franța)

Prof. dr. John L. Clarke (Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”)

Prof. univ. dr. ing. Adrian Gheorghe (Universitatea Old Dominion, Norfolk, Virginia, SUA)

Dr. Frank Libor (Institutul de Studii Strategice, Universitatea de Apărare, Brno, Cehia)

Dr. Dario Matika (Institutul de Cercetare și Dezvoltare a Sistemelor de Apărare, Zagreb, Croația)

Prof. univ. dr. Ilias Iliopoulos (Colegiul de Război al Forțelor Navale, Atena, Grecia)

Ing. dr. Pavel Necas (Academia Forțelor Armate, Liptovsky Mikulas, Slovacia)

Referenți științifici:

C.S. I dr. Grigore Alexandrescu

C.S. III dr. Cristian Băhnăreanu

Conf.univ.dr. Dorel Bușe

Conf.univ.dr. Gheorghe Deaconu

C.S. I dr. Nicolae Dolghin

C.S. II dr. Petre Duțu

C.S. II dr. Alexandra Sarcinschi

Dr. Richard Stojar

Prof.univ.dr. Costică Țenu

Prof. univ. dr. Mihai Velea

Dr. Andryi Volosyn

Colegiul de redacție:

Redactor șef: C.S. I dr. Constantin Moștofle

Redactor șef adjunct: A.C.S. Cristina Bogzeanu

Secretar de redacție: Daniela Răpan

Redactor: dr. George Răduică

Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27.05.2004 referitoare la buna conduită în cercetarea științifică.

ISSN 1582-6511 (ediție tipărită)

CUPRINS

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

<i>Tendințe de regionalizare a securității europene</i> Dr. Gheorghe CALOPĂREANU.....	7
<i>Mediul internațional între anarhie și raporturi de putere</i> Dr. Dorel BUȘE.....	13
<i>Geopolitica nordului: cursa pentru Arctic</i> Ana Maria GHIMIȘ.....	22

GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII PE TRAIECTORIA VIITORULUI

<i>Implicațiile scutului antirachetă european asupra relațiilor dintre Rusia și SUA</i> Dr. Petre DUȚU, Daniela RĂPAN.....	32
<i>Dileme de securitate: abordări subiective și obiective ale problematicei scutului antirachetă</i> Dr. Alexandra SARCINSCHI.....	39
<i>Cine va domina secolul XXI? Noua structură de putere</i> Alexandru Mihai GHIGIU.....	45

NATO ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ: POLITICI, STRATEGII, ACȚIUNI

<i>Demilitarizarea Europei și remilitarizarea SUA. Certitudini și așteptări privind relația transatlantică</i> Gabriela TRANCIUC.....	52
<i>Unele abordări conceptuale ale infrastructurilor critice moderne</i> Dr. Gheorghe MINCULETE, Dr. Ana-Maria CHISEGA-NEGRILĂ.....	61

SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ

<i>Securitatea informațiilor - parte a securității economice</i> Valeriu IVAN.....	69
<i>Dezaastre naturale și implicații asupra securității naționale</i> Irina TĂTARU.....	78

ANALIZE. SINTEZE. EVALUĂRI

<i>Relația dintre buna guvernare și securitate</i> Dr. Filofteia REPEZ.....	83
<i>Implicații ale fenomenului migraționist asupra securității naționale a României</i> Dr. Ionel STOICA.....	90
<i>Europa și imposibilitatea managementului securității energetice</i> Gabriel PĂCURARU.....	100

PUNCTE DE VEDERE

<i>Războiul Rece dintr-o altă perspectivă</i> Dr. Constantin MOȘTOFLEI.....	111
<i>Psihologia kamikaze și sacrificiul suprem în atentatele teroriste de tip individual</i> Dr. Nicolae RADU.....	119

Relații Internaționale: echilibrul de putere în spațiul cibernetic

Costinel ANUȚA.....127

NOTE DE LECTURĂ

Lumea 2011.....135

AGENDA CSSAS

Activități ale CSSAS, iulie-septembrie 2011

Irina TĂTARU.....137

EXPOMIL.....138

Instrucțiuni pentru autori.....139

CONTENTS

POLITICAL-MILITARY TOPICALITY

Regionalization Tendencies Of European Security, Gheorghe CALOPĂREANU, PhD/p. 7
The International Environment Between Anarchy And Power Relations, Dorel BUȘE, PhD/p.13
Geopolitics Of The High North - The Race For The Arctic, Ana Maria GHIMIȘ/p.22

GEOPOLITICS AND GEOSTRATEGIES

Implications Of The European Anti-missile Shield On Russia-USA Relations, Petre DUȚU, PhD, Daniela RĂPAN/p.32
Security Dilemmas: Subjective And Objective Approaches Of The Anti-missile Shield, Alexandra SARCINSCHI, PhD/p.39
Who Will Dominate The XXIst Century? The New Structure Of Power, Alexandru Mihai GHIGIU/p.45

NATO AND THE EU: POLICIES, STRATEGIES, ACTIONS

Demilitarization Of Europe And Remilitarization Of USA. Certainties And Expectations Regarding The Transatlantic Relation, Gabriela TRANCIUC/p.52
Conceptual Approaches To Modern Critical Infrastructures, Gheorghe MINCULETE, PhD, Ana-Maria CHISEGA-NEGRILĂ, PhD/p.61

SECURITY AND MILITARY STRATEGY

Information Security - Part Of Economic Security, Valeriu IVAN/p.69
Natural Desasters And Their Implications On National Security, Irina TĂȚARU/p.78

ANALYSIS. SYNTHESIS. EVALUATIONS

The Relation Between Good Governance And Security, Filofteia REPEZ, PhD/p.83
Implications Of The Migration Phenomenon On Romania's National Security, Ionel STOICA, PhD/p.90
Europe And The Impossibility To Manage Energetic Security, Gabriel PĂCURARU/p.100

POINTS OF VIEW

The Cold War From A Different Perspective, Constantin MOȘTOFLEI, PhD/p.111
Kamikaze Psychology And The Supreme Sacrifice In Individual Terrorist Attacks, Nicolae RADU, PhD/p.119
International Relations 2.0: The Balance Of Power In Cyberspace, Costinel ANUȚA/p.127

REVIEW

World 2011/p.135

CDSSS AGENDA

Activities of the Centre for Defence and Security Strategic Studies, July-September/p.137

EXPOMIL/p.138

Instructions for authors/p.139

TENDINȚE DE REGIONALIZARE A SECURITĂȚII EUROPENE

*Dr. Gheorghe CALOPĂREANU**

Cea de a doua jumătate a secolului XX a consemnat, în premieră, constituirea unor organizații pe criterii ce vizează sfera securității în regiunea lor de interes, statele semnatare dezvoltând în comun capacități în măsură să răspundă unor provocări care țin de participarea la operații de menținere a păcii, de impunere a acesteia, de prevenire a conflictelor și, mai recent, de operații de reconstrucție post-conflict, stabilitate și tranziție și normalizare a vieții economice și sociale în zone afectate de conflicte. Deși, în mod tradițional, organizațiile regionale s-au încheat cu scopul de a atinge o serie de obiective de natură economică, politică sau de mediu, deceniile recente au arătat o clară implicare a lor și în domeniul securității, acestea devenind, în special, în cooperare cu Națiunile Unite, extrem de active în operațiuni de tipul celor arătate anterior, desfășurate pe aproape toate continentele.

Cuvinte cheie: regionalizare; Intermarium; geopolitică; proiect; strategie.

Introducere

Lumea de azi însumează puține state care nu sunt integrate în cel puțin una dintre organizațiile regionale sau interguvernamentale existente. Politica globală nu poate fi imaginată în afara acestora, care au devenit totodată o necesitate, o realitate și o trăsătură inconfundabilă a politicii

planetare. Memoria istoriei societății omenești a înregistrat înființarea a numeroase organizații regionale, constituite pe diferite criterii și interese, dominante fiind cele economice, politice, etnice și de mediu.

Istoria Europei Centrale și de Est a secolului XX a fost marcată de numeroase conflicte devastatoare și sângeroase, de invazii urmate de ocupații, ale căror urmări se pot vedea și simți și azi. Deși realitatea sugerează că viitorul regiunii va fi unul al relațiilor armonioase și al manifestării democrației, există numeroase semne care indică faptul că perioada conflictelor sângeroase nu se va încheia în această zonă, atâta vreme cât există rivalități între Federația Rusă și unele țări din fostul lagăr comunist sau pur și simplu între acestea din urmă.

Urmând parcă tradiția veacului anterior, secolul XXI nu face excepție. Prezentul privește deopotrivă spre trecut și spre viitor și ridică întrebări.

Este federalizarea regională în Europa Centrală și de Est o alternativă la Uniunea Europeană? Dacă da, cum ar trebui să se realizeze?

Avantajele unei asemenea întreprinderi, cel puțin din perspectiva anulării dependenței de Bruxelles, sunt evidente. Am asista astfel la o polarizare a resurselor de toate felurile, la sporirea sentimentului de securitate și la îmbunătățirea relațiilor dintre statele regiunii.

** Colonel conf. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU (geocal81@yahoo.com) este locțiitorul comandantului Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Doctor în științe militare, a participat la numeroase conferințe și a publicat mai multe cărți și articole în domeniul securității și apărării.*

Perspective istorice ale regionalizării

Principalul argument istoric al constituirii unui puternic stat federal în Europa Centrală și de Est a fost dispunerea geografică a acestei regiuni între Rusia și Germania, două puteri regionale importante, care au avut un cuvânt de spus în toate momentele importante din istoria Europei. Altfel spus, această regiune a Europei a fost pentru cele două puteri deopotrivă un subiect de dispută, un premiu economic și un sângeros câmp de bătălie.

Pentru ca țările Europei Centrale și de Est să progreseze democratic și economic, a fost nevoie de mutații de anvergură în spațiul european, în care Rusia și Germania au avut rol determinant și care, alături de alte provocări, par să fi pavat calea către unor regrupări de state de tip federalizare în această zonă.

Mai întâi, Germania a trecut printr-un proces de „pacificare” după încheierea celui de al Doilea Război Mondial. Ulterior, după căderea Cortinei de Fier, Rusia și-a retras forțele, permițând foștilor sateliți accesul la democrație și dezvoltare și auto-determinare.

Anterior perioadelor menționate, majoritatea ideilor de unificare a regiunii și-au avut originea în Polonia și au fost dictate de constrângeri istorice, care în principal vizau fărâmițări teritoriale, urmate de expansiunea sovietică și continuate de peste cinci decenii de control total al URSS asupra întregii regiuni.

Se regăsește el în așa numitul bloc Vișegrad al anului 2011? Dacă da, în ce măsură? La ce dimensiuni geografice și conceptuale?

Lucrarea încearcă să răspundă tuturor acestor întrebări, dar și altora care vor apărea pe parcursul studiului, cu intenția de a identifica posibilele rol, loc și implicații ale României pe scena a cărei înălțare se prefigurează.

Pentru început, vom privi retrospectiv la ceea ce în perioada interbelică, diplomația poloneză, influențată puternic de omul de stat și mareșal polonez, Józef Piłsudski¹, a încercat să realizeze prin crearea conceptului *Intermarium*, tradus prin „între mări” (*Międzymorze* în limba poloneză), în încercarea de a asigura independența unei regiuni importante a Europei.

Proiectul geopolitic urma să se cuprindă Europa de Est, cu întindere de la Marea Baltică până la Marea Neagră. În același timp, a fost luată în considerare și o variantă mai extinsă, care ar fi

inclus și Balcanii de Vest și s-ar fi oprit la Marea Adriatică.

Ideea potențialului proiect consta, de fapt, în realizarea unei alianțe între țările europene din centrul și din sud-estul continentului și constituirea unui bloc care, în ciuda diferențelor culturale și a aspectelor de natură istorică, să joace un rol important nu numai pe scena Europei, dar și a lumii întregi.

Denumit *Istmul Ponto-Baltic* în geopolitica europeană, stăpânit în perioada istoriei moderne, în principal, de Imperiul Țarist și, mai apoi de URSS, spațiul dintre Marea Neagră și Marea Baltică a constituit în istoria umanității o unitate geografică caracterizată de o puternică coeziune politică a națiunilor cu destin hărăzit să îl locuiască. În lucrarea sa „Mitteleuropa”, scrisă în 1915 și retipărită în anul următor, cunoscutul teoretician german al liberalismului, Friedrich Naumann², explicând conceptul de Europă Centrală, caracteriza națiunile acestei regiuni drept „comunități ale sorții”, aflate în calea expansiunii spre vest a Rusiei, oprite de aceasta de la a-și împlini destinul european, de care aparțin, și obligate de împrejurări să își unească forțele pentru a-și recâștiga și păstra libertatea.

Cea mai mare parte a *Istmului Ponto-Baltic* a constituit-o comunitatea polonezo-lituaniană, care, în perioada de sfârșit a Evului Mediu și începutul perioadei moderne, a inclus și Ucraina.

Influențată de unii avangardiști ucraineni, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, intelectualitatea poloneză a inițiat conceptul de *prometeism*, care promova ideea eliberării regiunii de sub stăpânire rusească și pe cea de creare a unei confederații care să includă toate popoarele din regiune.

Dezacordurile de natură religioasă și etnică, disputele teritoriale și conflictele sociale au dus mai degrabă la o izolare a națiunilor și popoarelor regiunii și mai puțin la dezvoltarea unui puternic spirit de comunitate de care ar fi avut nevoie materializarea proiectului Ponto-Baltic și, în final, nu au făcut decât să deschidă calea cuceririlor și alipirilor teritoriale pe care mai întâi Imperiul Țarist și ulterior URSS, aplicând principiul „dezbină și stăpânește”, le-au dus la bun sfârșit, urmând modele din istoria umanității – cucerirea Britaniei de către romani, a Irlandei de către anglo-saxoni și a Indiei de către Imperiul Britanic.

De ce regionalizare în securitatea Europei?

Începând cu atacurile din septembrie 2011, numeroase schimbări în mediul de securitate au condus, inevitabil, la modificări de percepție ale statelor în legătură cu amenințările la adresa securității, în general, și a intereselor de securitate, în special.

Acestea au provocat, pentru prima oară în istoria Alianței Nord-Atlantice, invocarea articolului 5 din Tratat, respectiv apărarea colectivă. O nouă amenințare a fost atunci dezvăluită – militantismul islamist. Pentru contracararea acesteia, NATO a decis să se implice în Afganistan, părăsind pentru prima oară în existența sa, tradiționalele afaceri și teatre de operații din zona euro-atlantică (Balcanii de Vest).

Atacuri jihadiste au avut loc ulterior în Spania și Marea Britanie, confirmând și, din nefericire, consacrand acțiunile militanților islamiști ca amenințări la adresa intereselor țărilor membre NATO. Percepția acestora asupra amenințărilor terorismului, devenit global, a fost și continuă să fie diferită. Liderii celor mai multor state europene și membre ale Alianței consideră o eroare aplicarea forței militare în Orientul Mijlociu sau în Asia de Sud, pentru contracararea terorismului global; aceasta, spun vocile lor, se poate realiza mai ieftin și mai eficient prin formularea și aplicarea unor legi interne, la nivelul fiecărei națiuni, care să vizeze populația musulmană rezidentă. În cel mai rău scenariu, afirmă ei, dacă lupta cu terorismul global este să se ducă în afară, soluția va fi dată numai de operații clandestine desfășurate de forțe special antrenate.

Eliminarea liderului Al-Qaida în Pakistan, în mai 2011, coroborată cu intenția de reducere a forțelor în Afganistan, dar și cu acțiunile redade publicității, la fel de destabilizatoare pentru organizațiile teroriste, denotă că metoda a fost îmbrățișată până la un punct și de SUA.

Costurile operațiilor de contracarare vor fi astfel reduse substanțial, vizând în principal obținerea de informații și echiparea-pregătirea unui număr mic de specialiști și nu desfășurarea tradiționalelor mari unități și unități militare și a echipamentelor și armamentelor aferente.

Mai mult decât europenii, SUA au un interes major în aducerea în fața instanței a liderilor Al-Qaida, în egală măsură în care, din perspectivă strategică, doresc să pregătească Afganistanul

pentru o autoguvernare eficientă, capabilă să asigure securitatea țării și să prevină dezvoltarea și/sau perpetuarea rețelelor teroriste pe propriul teritoriu.

Criza economică din Europa, care afectează în principal statele membre ce utilizează moneda euro, denumită și „criza încrederii”, reprezintă un alt element de influență asupra modului în care țările europene percep amenințările la adresa securității, determinând chiar îndoieli asupra capacității UE și NATO de a reprezenta interesele politice și de securitate ale statelor-națiune. Dacă acest din urmă scenariu se adevărește, atunci trebuie găsite soluții. Regionalizarea pare să fie una dintre cele mai acceptabile. Este regionalizarea Europei singura variantă fezabilă pentru asigurarea securității statelor bătrânului continent?

Analizând atitudinea unora dintre acestea, răspunsul pare să fie pozitiv. Pe fondul severei crize economice europene, Germania, în ciuda eforturilor economice de integrare a Germaniei de Est, care au durat douăzeci de ani, se manifestă azi ca o veritabilă națiune economică europeană și, totodată, ca lider politic al Europei, posturi în care, alături de Franța, a reușit o reconciliere cu Federația Rusă.

Legătura strânsă a Germaniei cu Federația Rusă dictată, deopotrivă, de rațiuni de natură energetică și de securitate, indică intenția primei de a modela UE în formatul pe care și-l dorește.

Apropierea celor trei state nu este pe placul multor europeni. Nemulțumiri pe această temă se fac auzite în țările baltice, în Europa Centrală, dar și în proximitatea Federației Ruse. Ele se manifestă în planuri multiple, cel mai la îndemână fiind planul economic. O vizită a președintelui federației Ruse, Dmitri Medvedev, planificată pentru 31 iulie 2011, a fost anulată ca urmare a refuzului autorităților de la Kiev de a semna un acord de fuzionare între compania ucraineană NAFTOGAZ și concernul rus GAZPROM.

Franța urmărește îndeaproape ascensiunea Germaniei și relațiile ruso-europene, asumându-și de câte ori se ivește ocazia, un rol important în conducerea UE.

Țări vestice cu legături atlantice puternice – Danemarca, Olanda și Marea Britanie – a căror securitate depinde în bună măsură de SUA, încearcă să-și îmbunătățească relațiile cu acestea și privesc cu suspiciune la o Germanie emergentă și din ce în ce mai influentă în economia europeană.

Aderarea țărilor baltice la Alianța Nord-Atlantică, revoluțiile pro-vest din Georgia și Ucraina, evenimente derulate pe parcursul unui singur an (sfârșitul anului 2003 - noiembrie 2004) au produs efecte previzibile la nivelul percepției populației și liderilor statelor membre NATO și ai Rusiei.

Poziții ale unor actori importanți ai scenei internaționale

Expansiunea NATO prin integrarea țărilor baltice a fost privită de Federația Rusă nu numai ca o amenințare, dar și ca un precedent pentru Ucraina și Georgia, care abia își anunțaseră intențiile în legătură cu viitorul lor democratic.

Rusia nu își putea permite să piardă influența asupra Ucrainei, Belarus, Asiei Centrale sau a regiunii caucaziene. Și-a atins scopul utilizând un întreg arsenal de metode, de la mașinațiuni politice (Ucraina, Moldova) până la utilizarea forței armate (Georgia, august 2008), cu riscul răcirii relațiilor cu actori importanți, cum sunt SUA și NATO, situație care persistă și a cărei destindere nu se întrevide într-un interval de timp rezonabil. Dacă relațiile cu Alianța Nord-Atlantică au cunoscut în prima jumătate a anului 2011 o ușoară detensionare, legătura cu SUA în problema situației din Georgia este cel puțin îngrijorătoare.

La 29 iulie 2007, Senatul SUA a adoptat, cu unanimitate de voturi, o rezoluție prin care se recunoaște apartenența de Georgia a Abhaziei și Osetiei de Sud, precum și faptul că acestea se află sub ocupație militară rusă. Rezoluția solicită, de asemenea, retragerea forțelor armate ruse din zonă. Prin reprezentantul său permanent la NATO, Dmitri ROGOZIN, Federația Rusă a precizat, a doua zi, că prezența trupelor ruse în zonă reprezintă singurul garant al securității și stabilității regionale și este determinată de posibila agresiune a Georgiei.

Partea rusă consideră că rezoluția este fără sens, atâta vreme cât subiectul a fost de mult înlăturat de pe agenda discuțiilor din cadrul Consiliului NATO - Federația Rusă și este netemeinică legal, neavând alt scop decât politica de relansare a relațiilor dintre SUA și Federația Rusă, inițiată și promovată de președintele Barack Obama.

În sprijinul declarației ruse vine și reprezentantul președintelui Osetiei de Sud pe probleme de soluționare post-conflict, Boris Ciociev, care

consideră demersul senatului SUA drept încercări fără șanse de reușită de a muta în ochii comunității internaționale, responsabilitatea conflictului ruso-georgian din 2008.

Țările Europei de Vest, însă, privesc revenirea Rusiei pe scena politică europeană cu mai multă înțelegere, determinată în mod evident de dependența lor de resursele energetice rusești și de schimbările economice cu marele actor răsăritean. Niciuna dintre țările Europei vestice nu își dorește o confruntare tip Război Rece cu Federația Rusă. Ele sunt, totodată, acele state membre ale Alianței care, din motivele enumerate mai sus, beneficiază de apropierea de Moscova. În contrast, statele Europei Centrale care au granițe comune cu țări aflate în sfera de influență a Federației Ruse, cunoscute și ca țările Intermarium, respectiv regiunea dintre Marea Baltică și Marea Neagră, privesc ridicarea acesteia ca pe o amenințare, fiind în mod tradițional, îngrijorate de puterea rusească și își bazează contracararea acesteia pe alianța cu țările din vest.

De la înființarea sa și până la sfârșitul Războiului Rece, Alianța Nord-Atlantică a avut un inamic și un scop determinate cu claritate. Dezmembrarea Blocului Sovietic a detensionat situația dintre est și vest și a dat un semnal pentru schimbări concepționale și organizaționale. Nevoia de extindere a devenit tot mai evidentă; țări aflate până atunci sub influența estului sovietic au devenit, din „inamice”, state partenere. Parteneriatul dintre acestea și NATO a început timid, cu tatonări de ambele părți. Compatibilitatea a fost demonstrată într-un final, pentru ca la jumătatea anilor '90 să se semneze, formal, primele documente care atestau intențiile ambelor părți.

Una dintre problemele existente în NATO, astăzi – și tendința pare să se manifeste și în anii, poate chiar perioadele ce vin – este aceea a percepției statelor membre vis-a-vis de amenințările viitoare. Statele semnatare ale Tratatului privesc acest subiect prin prisma intereselor naționale, iar acestea se dovedesc, adesea, diferite de cele ale Alianței ca entitate.

Cu toate acestea, NATO este astăzi un grup de state prietene, care asigură nu numai un forum democratic de discuții, dar și standarde de interoperabilitate care facilitează crearea unor coaliții ad-hoc – „coalition of willing”³, desfășurate în operații cum sunt: combaterea pirateriei în Somalia, impunerea legii în zone precum Kosovo

sau protecția populației civile față de forțele fidele liderului libian Khaddafi, în prima jumătate a anului 2011.

Revenind la deja discutatul subiect al percepției țărilor Alianței în legătură cu amenințările la adresa securității acestora și prioritatea în care trebuie să fie contracarate, observăm cel puțin trei opțiuni distincte.

Mai întâi, există grupul așa numit „atlantist” al țărilor a căror orientare de securitate vizează teatrele de operații din afara Europei (Afganistan) – SUA, Canada și gruparea europeană (Marea Britanie, Olanda și Danemarca) și care își doresc creșterea contribuției țărilor din centrul Europei de vest. Liderul incontestabil al țărilor atlantiste este SUA, ceea ce explică, printre altele, opțiunea acestora de reformare a sistemului de luare a deciziei în NATO, astfel încât secretarului general să-i fie conferite puteri sporite prin eliminarea dreptului de veto al oricărui stat membru. Atitudinea convine SUA din toate punctele de vedere, interesul lor fiind acela de a avea controlul asupra factorilor decizionali. Faptul că, în mod tradițional, liderul politic al Alianței provine dintr-una dintre țările atlantiste nu este întâmplător.

Legat de revigorarea pe care a cunoscut-o Federația Rusă, în mod deosebit Germania, și, într-o mai mică măsură, alte țări vestice precum Franța și Italia au o percepție total diferită de cea a atlantiștilor, SUA, și de cea a statelor Intermarium. Chiar dacă, indubitabil, Berlinul are motive de îngrijorare privitor la revenirea Federației Ruse, acestea nu sunt percepute ca o amenințare atâta vreme cât granițele rusești se află la distanțe considerabile față de cele germane. Această atitudine a unora dintre țările vestului european față de Federația Rusă a creat o anumită diviziune în cadrul UE și NATO (exemplu „tăcerea” acestora față de războiul ruso-georgian din 2008).

Continuăm călătoria spre est pe harta NATO, cu Germania și Franța în rol conducător, statele Europei de vest, cu excepția celor definite ca „atlantiste”, reclamă o limitare a desfășurării trupelor NATO în afara teritoriului țărilor membre ale Alianței. Din motive care țin, deopotrivă, de relația istorică și de nevoia menținerii unor legături economice favorabile (Germania importă din Federația Rusă o mare cantitate din necesarul de resurse energetice), statele din vestul Europei militează pentru o strânsă cooperare cu Federația Rusă și cu organizații internaționale, în mod

deosebit cu ONU. Din această perspectivă, politica acestora se înscrie într-o zonă pacifistă, o zonă în care consultările și cooperarea sunt determinante.

În opoziție cu statele vestice, țările membre NATO din Europa centrală, cunoscute ca „statele Intermarium”, doresc o mai mare implicare a Alianței în Europa, inclusiv prin staționarea trupelor acestora pe teritoriul lor.

Declarațiile în favoarea continuării politicii ușilor deschise prin extinderea Alianței spre est și sprijinul acordat Ucrainei și Georgiei în acest sens, exprimă cu claritate atitudinea față de Federația Rusă, în totală opoziție cu cea a vestului pro-rus.

Privită cu detașare de atlantiști și curată de statele „bătrânului continent”, Federația Rusă percepe relația cu NATO de pe picior de egalitate, uneori cu superioritate, și pare relaxată față de „treimea” statelor Intermarium.

Extinderea Alianței spre estul Europei nu a dus, așa cum era de așteptat, la o unificare a continentului. Integrarea unor membri din zona coridorului Intermarium a modificat doar granițele impuse de disputa est-vest în timpul Războiului Rece, în sensul transferării acestora pe noi coordonate geopolitice. Procesul de strămutare a divizării Europei s-a desfășurat într-o perioadă de timp relativ scurtă, în două faze delimitate cu destulă acuratețe.

Într-o primă etapă, care a marcat și sfârșitul Războiului Rece, Rusia sovietică s-a retras din zonele stabilite prin Tratatul de la Varșovia în Europa Centrală, ceea ce a permis statelor din această regiune să se apropie de Alianța Nord-Atlantică, pentru ca, ulterior, să acceadă la structurile politice și militare ale acesteia.

Rezultatul acestor mutații a determinat SUA să profite de breșa creată și, pentru a limita exercitarea puterii rusești în viitor, să se concentreze mai mult decât oricând asupra statelor din regiunea abia ieșită de sub influența sovietică, fapt interpretat de Federația Rusă ca un nou „potențial” motiv de confruntare.

A doua fază, recăștigarea de către Federația Rusă a influenței din era sovietică, a arătat că retragerea și regrouparea Moscovei a fost un episod trecător și a culminat cu răsturnarea, la începutul anului 2010, a rezultatelor Revoluției Portocalii în Ucraina și, ulterior, în același an, cu integrarea Belarusului în structurile Federației Ruse.

Redefinirea granițelor de divizare a Europei a fost urmată de modificări în geopolitica vechiului continent.

Concluzii

O întrebare finală, al cărui răspuns se cere analizat, este cum va privi capitala UE și, în egală măsură NATO, toate aceste demersuri. Cele două organizații vor trebui să aibă în vedere reorganizări, redimensionări și chiar reconsiderări ale modului în care se adresează regiunii. Discuțiile se vor purta cu regiunea însăși, și nu cu fiecare capitală în parte. Sunt cele două organizații pregătite pentru astfel de mutații?

UE și NATO ar putea privi federalizarea regională ca pe un avantaj, pornind de la degrevarea de obligații față de statele membre din regiune și de la reducerea în ceea ce privește resursele de toate tipurile și până la simplificarea procesului decizional. Rezolvarea potențialelor crize în regiune ar deveni astfel responsabilitatea federațiilor, care, pentru cele două principale instituții politice și de securitate ar fi adevărate capete de pod.

Războiul ruso-georgian din 2008 și existența conflictelor înghețate gen Nagorno-Karabakh confirmă prognoza unei perioade tensionate, al cărei apus poate veni numai în timp și doar în urma unor demersuri diplomatice inteligente și asidue.

Regionalizarea securității a constituit, dintotdeauna, o consecință a diferențelor pe care statele le-au stabilit și identificat în anumite momente ale existenței lor. Interesele de securitate sunt cele care dictează necesitatea aderării statelor la organizații care pot să le asigure securitatea.

NATO este, în opinia noastră, organizația care a răspuns cel mai bine provocărilor date de schimbările în mediul de securitate și, implicit, de modificarea amenințărilor la adresa intereselor Alianței sau ale fiecărui stat-membru.

BIBLIOGRAFIE:

1. CAPORASO, James, *Functionalism and Regional Integration*, London: Sage, 1972.
2. PINDER, John, *European Community and Nation State: A Case for Neo Federalism*, *International Affairs*, Winter (1985-1986).
3. TAVARES, Rodrigo, *Regional Security, The Capacity of International Organizations*, Routledge, July 9th 2009.
4. ***, *Conceptul Strategic NATO*, 2010, http://www.stratfor.com/weekly/20101011_nato5_Pack_strategic_concept.

NOTE:

- 1 Jozef Pilsudski a fost șef de stat și comandant al forțelor armatei poloneze, <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/FWWpilsudski.htm>, accesat la 4 iulie 2011.
- 2 Friedrich Naumann (1860-1919) a fost politician, publicist și teoretician al liberalismului în Germania. http://ro.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Naumann, accesat la 28 iunie 2011.
- 3 Conceptul Strategic NATO, 2010, http://www.stratfor.com/weekly/20101011_nato5_Pack_strategic_concept.

MEDIUL INTERNAȚIONAL ÎNTRE ANARHIE ȘI RAPORTURI DE PUTERE

*Dr. Dorel BUȘE**

Mediul internațional este unul anarhic, determinat de raporturi de putere, iar într-o societate anarhică, pentru a-și atinge obiectivele și a-și menține securitatea, statele trebuie să mizeze pe mijloacele pe care ele însele le generează și pe aranjamentele pe care le fac de unele singure.

Cuvinte-cheie: mediul internațional; anarhie; raporturi de putere; balanță de putere; suveranitate; securitate.

1. Considerații preliminare

Întrucât statele sunt construcții esențialmente politice, sistemul politic internațional este cea mai importantă latură a mediului statelor. Sistemul politic internațional este o anarhie, adică principala caracteristică definitorie este absența unui guvern comun. Această absență descrie o stare structurală ce favorizează relațiile competitive, dar nu conține o implicație necesară de haos și dezordine. Principala caracteristică a statelor este suveranitatea sau refuzul lor de a recunoaște vreo autoritate politică superioară lor înșelor¹. Societatea națională are o guvernare cu puteri de impunere, societatea internațională nu are așa ceva. Puterea unui stat este concurată doar de puterea altor state. Statele trebuie să se bazeze pe auto-ajutorare, pe care o suplimentează cu aliați și (uneori) cu puterea constrângătoare a normelor internaționale². Într-un sistem de auto-

ajutorare, fiecare stat depune o parte din efort nu în vederea urmăririi propriului său bine, ci în scopul de a-și asigura mijloacele de a se proteja față de alții. Statele se îngrijorează cu privire la supraviețuirea lor, iar această îngrijorare le condiționează comportamentul³. Unii consideră că doar un guvern mondial poate rezolva această problemă. Alții cred că o ordine adecvată poate fi asigurată de organizații și acorduri internaționale, aproape ca un guvern mondial. Însă cei mai mulți sunt de părere că relațiile internaționale nu pot scăpa de starea de anarhie și că ele vor continua să fie periculoase⁴.

Statele nu pot să încredințeze responsabilități de conducere unei instanțe centrale, în afară de cazul în care acea instanță este capabilă să-și protejeze statele pe care le tutelează. Cu cât statele din sfera de influență sunt mai puternice și cu cât puterea fiecăruia este percepută ca o amenințare pentru celelalte, cu atât mai mare va trebui să fie puterea asumată la centru. Cu cât va fi mai mare puterea la centru, cu atât mai puternică va fi motivația statelor de a se angaja într-o luptă menită s-o controleze. Statele sunt într-o nesiguranță direct proporțională cu propria lor libertate. Dacă este dorită libertatea, trebuie acceptată insecuritatea. Organizațiile care instituie relații de autoritate și control pot spori securitatea, pe măsură ce restrâng libertatea⁵. În această lume anarhică, realiștii subliniază prudența ca fiind o mare virtute în politica externă. Statele

** Maior conferențiar universitar dr. Dorel BUȘE (dorel_buse@yahoo.com) lucrează la Departamentul Operații Întrunite, Studii Strategice și de Securitate și este șef comisie didactică Geopolitică, Geostrategie și Relații Internaționale, din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București.*

ar trebui să fie atente nu la intențiile altor state, ci la capacitățile lor.

În ciuda anarhiei sale, sistemul internațional este departe de a fi haotic. Marea majoritate a interacțiunilor statelor aderă la *norme* de conduită, precum: *suveranitatea*, cea mai importantă normă, înseamnă că un guvern are dreptul de a face ce vrea pe teritoriul său; teritoriul impune respectul pentru integritatea teritorială a tuturor statelor; *recunoașterea generală* de către alte state a suveranității unui stat în cadrul teritoriului său când intră în sistemul internațional; *dezvoltarea de norme ale diplomației* pentru a facilita interacțiunile dintre ele. Dar existența acestor reguli creează deseori o *dilemă a securității* – o situație în care acțiunile statelor menite a le asigura securitatea tind să amenințe securitatea altor state. Aceasta este o cauză principală a curselor înarmărilor, în care statele oferă sume mari de bani pentru arme cu care se amenință reciproc, dar care în cele din urmă nu le oferă securitate. Dilema securității este o consecință negativă a anarhiei în sistemul internațional. Singura soluție pentru această dilemă este *balanța de putere*, în filosofia *realiștilor*; sau ea poate fi soluționată prin dezvoltarea de *norme și instituții*, așa cum susțin *liberalii*⁶.

2. Viziuni privind anarhia sistemului internațional

Teoriile realiste, neorealiste, neoliberaliste, teoria neomarxistă, teoria constructivistă și cea postmodernistă prezintă fiecare, în culori și nuanțe extrem de diferite acest sistem, în diferitele sale componente, ipostaze, dimensiuni, evoluții și previziuni. Ele îmbracă o gamă extrem de largă de considerații și interpretări, începând cu cele care prezintă acest sistem ca fiind anarhic, haotic și conflictual, întrucât fiecare stat își urmărește interesele sale și dorește să și le impună cu orice preț sau, în orice caz, prin raporturi de putere, adică prin politici de putere (*power politics*), cu un spirit egoist remarcabil (*realiștii* și *neoreliștii*), și continuând cu cele care promovează ideea sfârșitului statelor naționale, atotputerniciei instituțiilor internaționale și necesității unei noi ordini internaționale, unei altfel de ordini, bazată pe mecanisme suprastatele și instituții internaționale (*neoliberaliștii*) etc..

Cert este că evoluția sistemului internațional bazat pe state nu este ușor de analizat și de evaluat.

Aparent, acest sistem are o anumită linearitate, o anumită evoluție coerentă, desigur, cu numeroase meandre, de-a lungul timpurilor. Dar o linearitate discutabilă, întrucât schimbările bruște, cu efecte complexe, uneori paradoxale, arată că tratarea comunității statelor și celorlalte elemente și structuri ca sistem este puțin forțată și chiar simplificatoare. Comportamentul sistemului ca atare (dacă acceptăm că există cu adevărat un astfel de sistem, în sensul definit de teoria sistemelor) și, mai ales, al elementelor care îl compun (state, organizații și organisme internaționale, rețele, structuri etc.) este, totuși, unul greu previzibil, cu evoluții ciudate, chiar haotice. Concluziile care se desprind din analiza evoluției sistemului relațiilor internaționale până în prezent nu sunt foarte clare și foarte ferme, ci parțiale și discutabile. De unde și recrudescența unui mare număr de teorii, care îmbracă tot spectrul, de la negarea existenței unui astfel de sistem sau la considerarea lui ca fiind anarhic și haotic, până la situarea lui în rândul sistemelor dinamice și complexe care pot fi studiate, analizate și modelate riguros.

2.1. Viziunea realistă asupra anarhiei sistemului internațional

Realismul este considerat principala teorie capabilă să regenereze o nouă paradigmă a relațiilor internaționale. Apărut ca o reacție la idealism, specific perioadei interbelice, s-a conturat după cel de-al Doilea Război Mondial și a atins apogeul în primii ani ai perioadei postbelice. El s-a dezvoltat mai ales în lumea anglo-americană și reprezenta efortul intelectual din mediul academic pentru a justifica politica externă americană în noile condiții internaționale, marcate de instalarea Războiului Rece. Întreaga evoluție a realismului politic poate fi apreciată ca o permanentă dezvoltare în jurul conceptelor și asumpțiilor care au definit această teorie. Acest demers poate fi înțeles: „ca o încercare repetată și mereu eșuată de a transforma principiile practicii diplomatice europene din secolul al XIX-lea în legi mai generale ale unei științe sociale americane”⁷. Printre primii teoreticieni care au abordat în scrierile lor realismul se pot aminti: E.H. Carr, R. Neibuhr, I. Herz, H.I. Morgenthau, G. Schwarzenberger, M. Wight, N. Spykman, G. Kennan, iar mai târziu s-au remarcat R. Aron, H. Bull, H. Kissinger, R.E. Osgood, R. Rosecrance,

K.W. Thompson, K.N. Waltz, John J. Mearsheimer etc..

O caracteristică importantă a realismului politic este definirea politicii internaționale drept o „luptă pentru putere”. Semnificația puterii atât ca mijloc, cât și ca scop în sine poate fi: „abilitatea de a influența sau de a schimba comportamentul altora în direcția dorită sau, invers, abilitatea de a rezista unor astfel de influențe prin propriu comportament. În acest sens, capacitatea statului de a acționa și de a reacționa este o funcție a puterii pe care o posedă”⁸. Faptul că statele nu răspund în mod real în fața vreunei autorități supreme determină ca fiecare stat să fie preocupat de propria-i securitate pentru a-și asigura supraviețuirea. Prin urmare, interesul național este perceput în termeni de putere, alte elemente cum ar fi valorile ideologice sau principiile morale fiind irelevante. Natura anarhică a sistemului internațional impune statelor realizarea unor puteri militare în măsură să atingă un prag destul de credibil pentru a descuraja orice tentativă de atac, fapt realizabil printr-un echilibru al puterii, stabilitatea și ordinea fiind produsul funcționării adecvate a sistemelor de alianță. Deoarece realiștii admit existența conflictului în relațiile internaționale, cooperarea este posibilă numai dacă se realizează în interesul național. În cadrul sistemului internațional, structura acestuia pendulează între capacitățile puterii și noțiunea de egalitate, care este percepută în sens formal, respectiv presupune egalitatea statelor între ele.

În viziunea realistă, în anarhia sistemului internațional, statele de regulă concurează, nu cooperează. Chiar dacă se află în relații strânse unele cu altele, fiecare stat își urmărește interesele și obiectivele sale și nu este dispus să cedeze nimic în favoarea altui stat dacă nu are un avantaj din aceasta sau dacă nu este constrâns de statul respectiv să o facă. Așadar, raporturile internaționale sunt, de fapt, raporturi de putere. Puterea face legea – foarte multă putere și foarte puțină cooperare. Astfel, cea mai eficientă contrapondere a puterii unui stat este puterea altor state, iar termenul balanță de putere capătă sens, referindu-se la conceptul general al puterii unui sau mai multor state care este folosită pentru a o echilibra pe cea a altui stat sau grup de state, ori, se poate referi la orice raport al capacităților de putere între state sau alianțe, sau poate însemna doar un raport relativ egal. Alternativ, ea se poate referi la procesul prin care coaliții de contrabalansare s-au

format pentru a preveni ca un stat să cucerească o regiune întreagă⁹. Alianțele joacă un rol cheie în balanța de putere. Sporirea propriilor capacități împotriva unui rival este o formă de echilibrare a puterii, dar formarea unei alianțe împotriva unui stat care amenință este deseori mai rapidă, mai ieftină și mai eficientă. Atunci când o astfel de coaliție de contrabalansare are un element geopolitic – înconjurând fizic statul care amenință – strategia de balansare a puterii este numită îngrădire.

O încercare de fundamentare a teoriei realiste îi revine lui E.H. Carr, care în lucrarea sa de referință *The Twenty Years Crisis* a criticat vehement idealismul, relevându-i trei neajunsuri majore: *motivația este apreciată ca fiind prioritară față de interese, etica față de politică și teoria față de practică*¹⁰. Dintre principalele idei promovate de Carr se pot enunța următoarele: politica nu poate fi analizată pe baza unui program anterior, ci numai pe baza rezultatelor ei actuale, prin urmare realismul înseamnă cercetarea consecințelor și apoi construcția argumentelor teoriei; armonia intereselor nu este altceva decât o reprezentare a configurației puterii care, în ultimă instanță, face ca propriile interese ale grupului dominant să fie extrapolate la nivelul întregii comunități;¹¹ toate legile, principiile și ideologiile sunt determinate de condițiile sociale, iar „toate ideologiile internaționaliste sunt simple raționalizări operate de puterile dominate, cu scopul de a-și proteja poziția privilegiată”¹², realismul bazându-se pe voința de a considera omul și raporturile sociale, în special relațiile politice, așa cum sunt de fapt și nu cum se dorește să devină în numele unui ideal¹³.

Hans Morgenthau s-a impus în teoria relațiilor internaționale prin lucrarea *Politics Among Nations*, într-un moment foarte important pentru evoluția politică a SUA.¹⁴ Ieșind victorioasă după cel de-al Doilea Război Mondial, SUA avea nevoie de o justificare teoretică în politica externă, mai ales că statutul său de superputere îi crease o serie de responsabilități mondiale. Principalul mesaj al cărții lui H. Morgenthau este conceptul de politică a puterii, ce îl analizează plecând de la cele trei impulsuri de bază ale omului: *impulsul de a trăi, de reproducere și de a domina*. Grație ultimului dintre ele, omenirea a fost angajată într-o permanentă luptă pentru putere, aceasta constituind esența politicii și a războiului¹⁵; în acest context,

dorința de putere extrăgându-și esența din însăși natura umană, din instinctul natural de dominare. Conceptul de putere a fost viciat de asumptii, precum: puterea nu este absolută, ea fiind mereu în corelație cu alte puteri; nu este nici permanentă, deoarece bazele puterii sunt într-o continuă schimbare și nu este rezultată dintr-un singur factor, cum ar fi de exemplu forța militară¹⁶. În viziunea sa, într-un sistem anarhic, statul național controlează lupta pentru putere, însă, deoarece ea nu poate fi pe deplin eradicată, este orientată spre exterior: „Nereușind să-și satisfacă pe deplin dorința de putere în interiorul granițelor naționale, oamenii își transferă aspirațiile neîndeplinite pe scena internațională”¹⁷. În plus, orice sistem internațional ordonat trebuie să aibă la bază mecanisme normative, fiind identificate în acest sens, trei mecanisme diferite: *etica*, *opinia publică mondială* și *dreptul internațional*. Dacă acestea nu vor funcționa, forțele naționale vor ieși din matca lor și vor determina conflictele. Aspirația către putere a mai multor state configurează balanța puterii, iar statele ca actori politici internaționali își vor configura interesul ce va fi definit în termenii puterii: dat fiind faptul că în orice individ există un instinct de putere și de cucerire, tot așa statul are tendința de a-și dezvolta și manifesta puterea pe plan internațional în relație cu celelalte națiuni. În acest context, balanța puterii nu este problemă de opțiune politică ci ceva natural, surprinzând mai multe paliere ale balanței puterii: *statele tampon*, *statele protectoare* și *state de interes*, respectiv acele state pentru care marile puteri intră în competiție și le doresc în sfera lor de influență. Balanța puterii poate să fie menținută în condiții de pace, ori să intre în derivă când e război, fiind influențată de politică.

Ascensiunea lui Kissinger pe scena politică americană în secolul XX, la începutul anilor '70, a venit pe fondul angajării militare în Vietnam; SUA au scăzut în credibilitate și legitimitate, permițând URSS, care, între timp, își lansase un ambițios program de înarmare și de extindere a influenței sale în lume, să obțină paritatea strategică. Ca principal instrument pentru realizarea politicii externe, era propusă diplomația¹⁸, evident adaptată la sistemul Concertului European, specific secolului al XIX-lea și se viza *destinderea*, ca mijloc de crearea a unei ordini internaționale legitime. Marile puteri pe care le avea în vedere când se referea la noua ordine internațională erau China și URSS. Dacă,

în privința Chinei, acesta aprecia că se încadrează în tradiția clasică a artei europene a guvernării, URSS conținea numeroase elemente ale unui „oportunism lipsit de scrupule”, fapt ce determina din partea SUA adoptarea unei politici de îngrădire atunci când era necesar și de cooperare când era posibil. Printr-o politică de destindere și diverse concesii el spera să genereze schimbări în URSS și să pregătească sfârșitul Războiului Rece. Totodată, mai propunea și conceptul de *conexare*, ca dimensiune a extinderii, realizată și printr-o politică de îngrădire prin conexări negociate, adică de interferare a secvențelor politice în vederea edificării unei diplomații active și fructuoase; esența politicii conexării fiind constituită din două elemente: integrarea URSS în structurile economice europene, și extinderea avantajelor economice ca să determine URSS la cooperare politică. Prin urmare, diplomația concertului nu putea avea succes, atâta timp cât URSS era dispusă să accepte anumite transformări în politica externă, dar nu și în cea internă. O altă concluzie interesantă se referă la balanța centrală a superputerilor, care s-a dovedit discutabilă în a domina relațiile internaționale, după cum dependența aliaților de o superputere, nu implica în mod automat autoritatea acesteia. Relațiile externe la nivelul lor nu puteau fi abordate fără a se ține cont și de politica internă, deși poate politica externă ar fi preferat invers.

Neajunsurile metodologice ale realismului tradițional au determinat unii cercetători să reevalueze rolul puterii în realizarea cooperării în condiții de anarhie. Punctul în care neorealismul diferă de realism este metodologia și concepția despre sine.¹⁹ Această abordare teoretică a fost definită *neorealism* sau *realism structural*. Reprezentanții de seamă ai acestei teorii consideră că toate sistemele sociale au, între altele, un subsistem politic în care un rol central îl joacă problema conducerii, introducând conceptul de *mare putere hegemonică*. Acest stat, hegemonic, impune ordine în relațiile internaționale fără a recurge la cuceriri, exercitând o conducere benignă a sistemului. Principalul reprezentant al acestei teorii este considerat K.N. Waltz, care în lucrarea sa *Theory of International Politics*, se preocupă de distribuția puterii și definea o structură prin trei caracteristici principale: a) un sistem internațional este ierarhic; b) sistemul internațional este anarhic, adică, fiecare stat trebuie să aibă singur grijă de toate funcțiile sale esențiale și c) o structură este

definită de distribuția capacităților între unitățile sale, iar războiului îi găsea originea fie în *natura umană*, fie în *tipul regimului din interiorul statului*, fie în *caracteristicile sistemului internațional*. K. Waltz a propus, de asemenea, o definiție a sistemului politic internațional centrată pe stat: „Structurile internaționale se definesc pe baza unităților politice fundamentale dintr-o epocă, fie că sunt orașe – stat, imperii sau națiuni”. Astfel că, în opinia sa, în prezent nu există o altă unitate politică internațională esențială în afară de stat. Și invers, structura sistemului politic internațional este definită prin ceea ce fac statele (de aceea războiul și diplomația sunt manifestările centrale ale politicii internaționale). Waltz consideră că scopul fundamental al statelor nu este maximizarea puterii, ci realizarea sau maximizarea securității. Aceasta înseamnă că sporirea puterii este într-adevăr doar un mijloc, în vederea altor scopuri, dar un mijloc inevitabil. Teoria sa asupra balanței puterii este derivată din motivațiile (securitatea) și acțiunile (îmbunătățirea poziției din punct de vedere al puterii) asumate. În acest sens, statele sunt tentate să echilibreze puterea, nu să o mărească și dat fiind caracterul anarhic al domeniului internațional, la un moment dat, statele vor reacționa pentru echilibrarea distribuției puterii, date fiind anumite constrângeri la care sunt supuse.

O contribuție importantă la neorealism a adus-o însă John J. Mearsheimer, care în lucrarea sa *The Tragedy of Great Power Politics* (New York, Norton, 2001) nu se limitează la nivelul sistemului, ci își propune să dea o teorie a politicii externe. Potrivit acestuia, structura politicii internaționale este cheia înțelegerii lucrurilor și prezintă cinci ipoteze prin care caracterizează trăsăturile esențiale ale politicii internaționale: a) sistemul internațional este anarhic, adică nu există un corp de guvernământ deasupra guvernelor care să promulge legi și să pedepsească criminalii – suveranitatea este inerentă statelor; b) statele posedă întotdeauna o anumită capacitate militară ce le conferă mijloacele de a se vătăma și distruge reciproc; c) statele nu pot fi niciodată sigure în privința intențiilor altor state, dacă altele le vor ataca militar sau nu; d) supraviețuirea este țelul principal al tuturor statelor din sistemul internațional, astfel ele încearcă să își mențină integritatea teritorială și autonomia internă; e) statele sunt actori raționali ce gândesc strategic în

privința situației lor externe și aleg strategia care poate să maximizeze țelul inițial de supraviețuire²⁰. Dacă realismul lui Waltz este unul „defensiv”, în sensul că statele urmăresc echilibrul puterii într-un mediu anarhic, Mearsheimer avansează un realism „ofensiv”, în sensul că marile puteri caută să-și maximizeze puterea în defavoarea rivalilor, având drept țel hegemonia. Astfel, un hegemon este văzut ca un stat atât de puternic, încât domină toate celelalte state din sistem, iar hegemonia, ca dominare a sistemului, ce în mod uzual este interpretat ca întreaga lume, iar în acest sens, războiul este principala cale de a câștiga puterea²¹. Puterea este definită în termeni de capacități latente (populația, forța economică) și manifeste (puterea militară). Doar marile puteri care dețin capacități militare foarte mari sunt capabile să ducă războaie și să-și dispute rolul de hegemon²².

În comparație cu statele lui Waltz, cele ale lui Mearsheimer sunt mai deschise către risc și să ia în considerare și alte obiective decât securitatea. Dacă la Waltz puterile sunt orientate către păstrarea statu-quo-ului, la Mearsheimer, acestea sunt revizioniste. Plecând de la distribuția capacităților, Mearsheimer distinge următoarele tipuri de structură internațională: bipolarismul echilibrat, multipolarismul echilibrat și multipolarismul neechilibrat, iar în cadrul acestor structuri remarcă faptul că sistemele multipolare sunt mai instabile și mai predispuse la război decât cele bipolare, datorită faptului că numărul de actori importanți sporește oportunitățile de război, asimetriile sunt mai răspândite și crește riscul erorilor de calcul în privința puterii relative, dar și a hotărârii cu care statele își urmăresc interesele²³. În acest context, se poate sublinia faptul că, atât prin teoria realismului defensiv (Waltz), cât și prin cea a realismului ofensiv (Mearsheimer), se aduc importante clarificări privind conceptele (stat, putere, hegemonie, etc) și ideile susținute de teoria realistă a Relațiilor Internaționale.

2.2. Viziunea liberală asupra anarhiei sistemului internațional

Liberalismul (idealismul) s-a impus în gândirea politică după Primul Război Mondial și este considerat curentul care a inaugurat domeniul relațiilor internaționale, ca disciplină academică aparte. Consecințele dezastruoase ale primului război mondial au determinat falimentul *concertului*

european, care avea la bază o politică a balanței de putere, condusă de o diplomatie aristocratică. Noul model de abordare a relațiilor internaționale a fost inițiat și susținut de președintele american Woodrow Wilson și era o confirmare a poziției pe care SUA o câștigase pe plan internațional în urma războiului. Creșterea rolului SUA în plan mondial, a avut loc în condițiile în care Europa, puternic afectată de război, nu mai era în măsură să-și gestioneze în mod corespunzător problemele securității.

Nouă ordine mondială propusă de președintele american Woodrow Wilson, încă înainte de sfârșitul războiului, caracterizată prin democrație, securitate colectivă și autodeterminare și promovată prin intermediul Societății Națiunilor (19 aprilie 1919)²⁴, ce dorea să dezvolte cooperarea între națiuni, garantarea păcii și siguranței, precum și eliminarea războiului²⁵, nu s-a dovedit viabilă. Neratificarea actului fondator de către SUA, lipsa din organizație a două mari puteri, Germania și Rusia, au pus sub semnul întrebării valabilitatea și durabilitatea acesteia. În plus, incapacitatea de a impune o sancțiune în cazul invadării Manciuriei de către Japonia, al atacării Etiopiei de către Italia, neputința împiedicării lui Hitler de a ocupa zona demilitarizată renană²⁶, dar și lipsa unui sistem economic viabil, afectat de criza din '29-33 a dus la prăbușirea securității colective. Cei ce au promovat idealismul nu au reușit să sesizeze faptul că sursele principale ale acțiunii statului și comportamentului său se regăsesc în sfera considerațiilor referitoare la putere și la interes național și mai puțin în cea a eticii și a universalismului.

Începând cu anii '80, pe fondul deteriorării situației internaționale, când se vorbea despre un nou Război Rece, izbucnit odată cu lansarea Inițiativei de Apărare Strategică („Războiul Stelelor”), s-a conturat un program de cercetare neoliberal, ca o critică la realism. Termenul *neoliberalism* este folosit de Joseph Nye în 1988, iar în același an, cercetătorul realist Joseph Grieco folosește sintagma „instituționalism neoliberal”, în textul unui articol al cărui titlu face referire la „cel mai nou (newest) instituționalism liberal”.²⁷ Deși conflictul (nu cooperarea) se impunea ca temă dominantă de cercetare, cooperare între state este instituția fundamentală de la care pornesc teoreticieni precum Robert Keohane, David Baldwin sau Robert Powell. Domeniul Relațiilor Internaționale avea nevoie de o teorie care să

abordeze fenomenul cooperării, imperativ ce a servit drept liant al programului neoliberal de cercetare²⁸. Neoliberalii acceptă că statele sunt actorii-cheie în relațiile internaționale, deși recunosc și existența altor actori. Statul este privit ca un actor unitar și rațional care încearcă să-și maximizeze beneficiile în toate ariile tematice ale politicii internaționale. Preferințele sale în ceea ce privește rezultatele interacțiunilor internaționale pot varia în timp, însă ele pot fi în orice moment ierarhizate de o manieră consistentă, în fiecare dintre aceste arii. În viziunea neoliberalilor, sistemul internațional este anarhic, prin anarhie înțelegându-se absența unui guvernământ la nivel mondial. Acest mediu, caracterizat de auto-ajutorare, structurează preferințele și comportamentele statelor. Anarhia nu exclude însă existența unor niveluri ridicate de interdependență, cel puțin între anumite state. Într-un astfel de mediu, statele pot coopera atunci când sesizează un interes comun.

În cadrul unui aranjament de cooperare, statul este un maximizator de utilitate, fiind interesat strict de câștigurile absolute pe care le va obține de pe urma cooperării. Principalul obstacol în calea succesului cooperării îl reprezintă nerespectarea angajamentelor de către unul sau mai mulți parteneri (defectarea) – acest comportament apare atunci când statul, interpretând mediul internațional, ajunge la concluzia că procedând astfel își servește propriul interes. Pentru a spori șansele cooperării, statele pot încerca să modifice contextul în care au loc interacțiunile, creând instituții și regimuri internaționale. Instituțiile și regimurile internaționale reprezintă factori independenți care facilitează cooperarea, reducând incertitudinea, sporind informația disponibilă în contextul respectivului set de interacțiuni internaționale, stabilind și confirmând reputații de credibilitate ale actorilor participanți. Statele vor alocă resurse și vor da dovadă de loialitate față de normele promovate de instituții, atât timp cât acestea le vor servi interesele; iar în timp, instituțiile internaționale vor putea modela percepțiile liderilor politici în ceea ce privește interesele naționale, facilitând astfel cooperarea internațională²⁹.

În viziunea liberală, într-un sistem anarhic, soluția la dilema securității o reprezintă instituțiile internaționale ce sunt create de state pentru a le sprijini să gestioneze și, pe cât posibil, să optimizeze raporturile dintre ele; în anumite

condiții, acestea pot, totuși, să atenueze competiția pentru securitate și să promoveze pacea mondială, deoarece au capacitatea de a le face pe state să refuze comportamentul de maximizare a puterii și să se abțină de la a-și calcula fiecare mutare importantă în funcție de modul în care le afectează balanța de putere³⁰.

În aceste condiții, Organizația Națiunilor Unite este singura organizație mondială care poate spera la aceste prerogative, deși această instituție nu reușește să fie flexibilă, să-și adapteze filozofia, fizionomia și modul de acțiune la noile condiții ale mediului de securitate. De fapt, niciuna dintre organizațiile internaționale create de-a lungul timpului nu a reușit să fie viabilă și, mai devreme sau mai târziu, a ieșit de pe scena relațiilor internaționale. ONU, spre exemplu, nu a reușit să gestioneze situația din spațiul iugoslav, să pună capăt războaielor sângeroase din perioada 1992-1999, iar în 2003, prin războiul din Irak și-a dovedit din nou incapacitatea, scoțând la iveală noi diferențe între marile puteri din cadrul ei (după ce ajunsese la un consens în ceea ce privește dezarmarea Irakului, Consiliul de Securitate s-a împărțit în două tabere când a fost vorba de autorizarea utilizării forței împotriva Irakului – SUA și Marea Britanie erau pentru, Franța, Rusia și China erau împotriva. Când Franța a amenințat cu utilizarea dreptului de veto împotriva unei rezoluții ONU care autoriza războiul, coaliția SUA – Marea Britanie a răsturnat guvernul irakian fără sprijinul explicit al ONU)³¹. Cu atât mai puțin poate influența ONU deciziile marilor puteri și atitudinea lor față de anumite evenimente, dar mai ales față de instituțiile internaționale create de state pentru a le ajuta să se adapteze cât mai bine la condițiile care generează și transformă mediul de securitate. În plus, influența ONU asupra statelor, pe cât este de mică în prezent, e susceptibilă de a se diminua și mai mult în viitor, deoarece organismul de luare a deciziilor - Consiliul de Securitate - își va spori probabil numărul de membri. Crearea unui Consiliu de Securitate mai mare, cu mai mulți membri permanenți având drept de veto față de politicile ONU, ar face, după unii analiști politici, practic imposibile formularea și aplicarea politicilor menite să limiteze acțiunea marilor puteri. Deocamdată, membrii permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU sunt marile puteri învingătoare în cel de-al Doilea Război Mondial și nu se întrevide o schimbare imediată.

3. Motivații ale statelor de apelare la instituțiile internaționale

Uneori, statele operează prin intermediul instituțiilor și profită de pe urma acestui fapt. Dar statele cele mai puternice din sistem creează și modelează instituțiile astfel încât să-și mențină, dacă nu să-și mărească, partea din puterea mondială. Instituțiile sunt, în esență, „arene pentru desfășurarea relațiilor de putere”, susțin teoriile realiste și neorealiste. Atunci când SUA au decis că nu mai doreau ca secretarul general al ONU, Boutros-Boutros Ghali, să ocupe un al doilea mandat, au forțat înlăturarea lui, în ciuda faptului că toți ceilalți membri ai Consiliului de Securitate doreau ca el să rămână în funcție. Aceasta, în virtutea faptului că SUA sunt în prezent cel mai puternic stat din lume și de obicei își impun punctul de vedere în problemele pe care le consideră importante. Dacă nu reușesc, ignoră instituția respectivă și fac ceea ce cred că ar fi mai bine pentru interesul lor național³². Dar tot Statele Unite se constituie și în cel mai mare finanțator al ONU. În plus, când îți asumi imensa responsabilitate de a gestiona, mai exact, de a conduce procesul de gestionare a conflictualității lumii și de a menține un mediu de securitate pe coordonate optime, unele dintre organizațiile și organisme internaționale create de state ca interfețe dintre ele, pot deveni chiar incomode.

Astfel, în ciuda faptului că instituțiile internaționale devin din ce în ce mai numeroase și, după unele opinii, mai capabile să determine statele de a coopera unele cu altele, trebuie luat în considerare aspectul că, deși toate țările sunt egale din punct de vedere al principiului suveranității, în ceea ce privește raporturile dintre ele, inclusiv prin intermediul instituțiilor pe care tot ele, statele, și le-au creat, sunt departe de a fi egale, iar exemplul Societății Națiunilor sau al Organizației Națiunilor Unite și al oricărei alte instituții internaționale ce nu au avut și nu vor avea o putere de coerciție semnificativă asupra marilor puteri este edificator în acest sens.

În contextul sfârșitului Războiului Rece, al accelerării procesului de globalizare, precum și a instaurării unei noi ordini mondiale, în care războiul antiterorist ocupă un loc central, rolul Statelor Unite este foarte important. Din punct de vedere strategic, globalizarea se află, evident, în raport

direct cu calitatea și forma pe care le îmbracă acțiunea militară, cu perfecționarea mijloacelor uzitate – acestea au suportat, în perioada dintre războiul din Golful Persic (1991) și cele din Afganistan (2001) și Irak (2003), ceea ce cronică strategică a numit „revoluția în afacerile militare”, care nu înseamnă altceva decât revoluția electronică la cel mai înalt nivel și în special digitală a armamentului, prin ghidaj și precizie, a logisticii și a comunicațiilor militare. În același timp, bombardarea Iugoslaviei, stat suveran și independent, cu un mare număr de avioane, timp de 78 de zile (martie - iunie 1999), de către SUA (ca mandatară a NATO) pentru protejarea drepturilor minorităților din provincia Kosovo, deși nu reprezenta o amenințare pentru securitatea americană în vreun sens tradițional, arată că s-a produs o schimbare majoră și în dreptul internațional public, care a căpătat noi valențe. Momentul Kosovo a reprezentat apogeul unei serii de intervenții desfășurate în numele drepturilor omului și al valorilor umanitare. Forțele armate americane au fost trimise în Somalia, inițial pentru a sprijini distribuirea alimentelor, apoi pentru a aduce în fruntea țării un guvern civil, în Haiti, pentru a elibera populația de un guvern militar care ajunsese la putere printr-o lovitură de stat, în Bosnia, pentru a pune capăt unui război civil, și în Kosovo, pentru a transfera autoritatea de la guvernul sârb la majoritatea populației, de origine etnică albaneză³³.

Strobe Talbot, adjunct al secretarului de stat, afirma, în *Foreign Affairs*, în noiembrie 1996 că „într-o lume din ce în ce mai interdependentă, americanii au un interes crescând pentru felul în care sunt guvernate alte țări. Cu cât este mai mare și mai strâns legată comunitatea națiunilor care aleg forme democratice de guvernământ, cu atât vor fi mai prosperi și mai în siguranță americanii, deoarece se poate demonstra că democrațiile au mai mari șanse de a-și respecta angajamentele internaționale, este mai puțin probabil să se implice în terorism sau în distrugerea mediului înconjurător, precum și să pornească la războaie unele împotriva celorlalte. Această afirmație reprezintă esența rațiunii de securitate națională pentru sprijinirea energică, promovarea și, atunci când este necesar, apărarea democrației în alte țări”³⁴. Noua doctrină a intervenției umanitare spune despre convingerile umanitare că fac în asemenea măsură parte din tradiția americană, încât trebuie riscați atât bani, cât și, în cazurile extreme, vieți

pentru a le proteja peste tot în lume. Nici o altă țară nu a anunțat vreodată astfel de scopuri, care riscă percepția că SUA este un jandarm mondial (analistul american John Mearsheimer arată că SUA sunt, de fapt, “un factor de contrabalansare din exterior, nu jandarmul mondial”³⁵). Așa cum observa Henry Kissinger, cea mai mare provocare pentru abordarea americană (și a unor aliați vest-europeni) a intervenției militare umanitare este faptul că e prezentată ca o prescripție universală aplicabilă în toate situațiile, fără a face referire la contextul istoric sau cultural. Drept urmare, diferitele intervenții militare de după sfârșitul Războiului Rece au generat o dezbatere în privința așa-numitelor strategii de ieșire, ceea ce este o altă modalitate de a defini limitele universalității intervențiilor umanitare.

Concluzii

Există diverse modalități de optimizare a raporturilor de putere și de control a acestora în sistemul relațiilor internaționale. Una dintre ele o constituie crearea unui sistem juridic internațional. Acesta nu este suprastatal, ci interstatal. Este vorba de Curtea Penală Internațională (CPI) și de tribunalele internaționale speciale (exemplu Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda). Statele, care au semnat și ratificat documente de constituire a CPI și Statutul de la Roma, au convenit ca în competența acestor tribunale să intre judecarea crimelor de război, a crimelor împotriva umanității, a genocidului, pirateriei, privării de libertate și terorii săvârșite de unii șefi de state sau la ordinul acestora și de alte persoane care au imunitate. În mai puțin de un deceniu a luat naștere un concept fără precedent, cel de supunere a politicii internaționale față de procedurile judiciare. El s-a răspândit cu o viteză extraordinară și nu a făcut obiectul unor dezbateri sistematice. Doctrina jurisdicției universale afirmă că există crime atât de abominabile, încât făptuitorii lor nu ar trebui să scape de justiție invocând doctrina suveranității sau natura sacrosantă a frontierelor naționale. Acest concept nu diminuează însă puterea statelor, nu afectează statele, nici principiul suveranității, ci desființează doar categoria de impunitate a suveranului care, după Westfalia nu se supunea decât puterii divine și propriei conștiințe.

Statele sunt profund interesate de a elimina sau limita cât mai mult anarhia și instaura norme și reguli unanim recunoscute de întreaga comunitate în materie de raporturi de putere pe arena mondială. În acest scop, ele realizează instituții interguvernamentale internaționale care să le promoveze și apere interesele în relațiile ce se statornicesc între ele și între ele și actori nonstatali.

NOTE:

1 Barry BUZAN , *Popoarele, statele și teama – o agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p. 153.

2 Joshua S. GOLDSTEIN, PEVEHOUSE, Jon C., *Relații internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 117.

3 Kenneth WALTZ , *Teoria politicii internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 151.

4 Joshua S. GOLDSTEIN , PEVEHOUSE, Jon C., *Op. cit.*, p. 117, apud John Mearsheimer, *The tragedy of great powers politics*, Norton, New York, 2001.

5 Kenneth WALTZ, *Op. cit.*, p. 159.

6 Joshua GOLDSTEIN S., PEVEHOUSE, Jon C., *Op. cit.*, pp. 118-120.

7 Stefano GUZZINI, *Realism și relații internaționale*, Editura Institutul European, Iași, 2000, p. 5.

8 Graham EVANS, Jeffrey NEWNHAM, *Dicționar de relații internaționale*, Editura Universală Dolti, [f.l.], 2001, pp. 476-477.

9 *Ibidem*, p. 120.

10 Stefano GUZZINI, *Op. cit.*, p. 35.

11 Edward Hellet CARR, *The Twenty Years' Crisis*, Editura Macmillan, Londra, 1946, pp. 44-46.

12 Stefano GUZZINI, *Op. cit.*, p. 57.

13 Ion DEACONESCU, *Teoria relațiilor internaționale*, Editura Europa, Editura Sitech, Craiova, 2005, p. 15.

14 Hans MORGENTHAU, *Politica între națiuni*.

Lupta pentru putere și lupta pentru pace, Editura Polirom, București, 2007, p. 276.

15 Stefano GUZZINI, *Op. cit.*, p. 63.

16 *Ibidem*, p. 68.

17 Hans MORGENTHAU, *Op. cit.*, p. 74.

18 Henry KISSINGER, *American Foreign Policy*, Editura Norton, New York, 1969, p. 54.

19 Mihail E IONESCU, *După hegemonie. Patru scene de securitate pentru Europa de Est în anii '90*, Editura Scripta, București, 1993, p. 242.

20 John J. MEARSHEIMER, *Tragedia politicii de forță. Realismul ofensiv și lupta pentru putere*, Editura Antet, București, 2003, p. 27.

21 *Ibidem*, p. 20.

22 *Ibidem*, p. 44.

23 Andrei MIROIU, Radu Sebastian UNGUREANU (coord), *Manual de relații internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 152.

24 Mihai IACOBESCU, *România și Societatea Națiunilor, 1919-1929*, București, 1998, p. 35.

25 J.B. DUROSELLE, *Histoire diplomatique de 1919 a nos jours*, Paris, 1971, p. 58.

26 Constantin HLIHOR, *Istoria secolului XX*, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 38.

27 Teodor FRUNZETI, Dorel BUȘE, *Relații internaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010, p. 99.

28 *Ibidem*, p. 95.

29 *Ibidem*, pp. 98-99.

30 Ion MITRAN, *Politologia în fața secolului XXI*, Editura Fundației „România de Măine”, București, 1997, pp. 258-259.

31 Joshua S. GOLDSTEIN, PEVEHOUSE, Jon C., *Op. cit.*, p. 347.

32 Ion MITRAN, *Op. cit.*, p. 260.

33 Henry KISSINGER, *Are nevoie America de o politică externă? Către diplomația secolului XXI*, Editura Incitatus, f.l., 2002, p. 219.

34 *Ibidem*, pp. 217-218.

35 John MEARSHEIMER, *op. cit.*, p. 279.

GEOPOLITICA NORDULUI: CURSA PENTRU ARCTIC

*Ana-Maria GHIMIȘ**

Lucrarea de față are ca principal scop analiza celei mai recente dispute pentru putere, zona Arctică, o regiune în care se conturează aspectele realismului de tip clasic, demonstrând încă o dată că statele sunt raționale și că aleg să coopereze doar atunci când este în interesul lor național. Conceptul de securitate a evoluat, acesta căpătând 5 dimensiuni¹, fiecare dintre acestea putând sta la baza schimbării balanței de putere. În urma descoperirilor recente, s-a dovedit că în apele adânci ale Nordului se găsesc cantități uriașe de resurse energetice precum: gaze naturale și petrol, dar și resurse non-energetice. Datorită acestor aspecte, Arcticul a devenit un spațiu de intersectare a intereselor naționale a 5 state: Federația Rusă, Statele Unite ale Americii, Canada, Danemarca și Norvegia. Toate acestea au interese naționale proprii, dezvoltate în mod unilateral, ce converg către o stare de insecuritate resimțită la nivel mondial. Arcticul are capacitatea de a schimba statu-quo-ul internațional, cel puțin pe plan economic, tocmai de aceea statele mai sus amintite aleg să se angreneze într-o cursă, ce la final se va dovedi a fi cu sumă nulă. Existând o miză mare, actorii se implică din ce în ce mai intens, ajungându-se chiar la dezvoltarea părții de tip hard a securității, generându-se astfel posibilitatea, fie ea chiar și una mică, unui conflict armat.

Cuvinte- cheie: zona Arctică; resurse energetice; capacități militare; suveranitate; securitate.

Introducere

Stabilitatea statu-quo-ului de la sfârșitul secolului al XX-lea a determinat apariția și menținerea unei ordini internaționale bine conturate, recunoscută de majoritatea actorilor internaționali primordiali (statele). Astfel, Războiul Rece dintre cele două superputeri, Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii, a dus, contrar a ceea ce am putea crede, în primă instanță, la un echilibru, la o balanță de putere stabilă. Aceasta a fost schimbată odată cu destrămarea URSS-ului și intrarea în noul mileniu. Astfel că la începutul anilor '90 începea o perioadă de tranziție, în care balanța de putere era clar în favoarea SUA. Existând o singură superputere, aceasta era înconjurată de alte numeroase puteri emergente, care în curând au dus la stabilirea unui sistem multipolar. Analizând mediul internațional actual, putem preciza că ne aflăm în faza a doua a perioadei de tranziție. Ca și până la momentul actual, principalii actori ai sistemului internațional sunt statele-națiune, care au drept scop principal asigurarea securității proprii, însă conceptul de securitate a suferit modificări substanțiale de la sfârșitul Războiului Rece. Așa cum este el explicat de către Barry Buzan, conceptul nu face referință doar la capacitățile militare ale unui stat, dimpotrivă acesta este mult mai complex, deoarece natura amenințărilor actuale nu mai permite statelor să

** Ana-Maria GHIMIȘ (anamaria.ghimis@yahoo.com) este licențiată a Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative în Relații Internaționale și Studii Europene și în prezent urmează cursurile programului masteral Security and Diplomacy, tot în cadrul SNSPA.*

își asigure securitatea proprie sau pe cea a regiunii doar prin mijloace tradiționale. Astfel că putem vorbi de securitate politică, militară, economică, societală și securitate a mediului. Securitatea militară este o parte însemnată a securității unui stat, însă nu este singura².

Odată cu izbucnirea revoluției industriale, resursele naturale precum gazul natural și petrolul au devenit factori indispensabili pentru susținerea și dezvoltarea economiei unui stat. Însă acestea fost din ce în ce mai exploatare, fapt ce adus la o nesustenabilitate a consumului. Aceasta iraționalitate a dus la reducerea considerabilă a volumelor existente de gaz și petrol, ceea ce inevitabil a generat scăderea numărului de state ce dețin cantitățile necesare pentru dezvoltarea proprie. Astfel că aceste resurse au devenit inevitabil unelte ale politicii externe ale statelor ce le dețin, deoarece, dacă în timpul Războiului Rece, puterea era măsurată în echipamente și tehnologii militare, pe care una dintre superputeri le deținea în detrimentul celeilalte, astăzi economia a devenit un factor cheie în menținerea unui nivel ridicat de securitate a unei țări. Pentru elaborarea unei analize cât mai concise și veridice, în prezenta lucrare se vor analiza doar resursele energetice și impactul acestora asupra comportamentului statelor în mediul internațional.

Economia este văzută ca principal factor al puterii, iar amenințările la adresa ei nu au încetat să apară odată cu angrenarea unui număr mare de state ce se află în lupta pentru stabilirea unui statu-quo favorabil pentru sine. Așa cum sunt ele interpretate de către Barry Buzan, un stat amenință un alt stat din punct de vedere economic atunci când îi blochează acestuia accesul, impunând anumite condiții celui din urmă cu privire la resursele ce îi sunt necesare pentru dezvoltarea și/sau menținerea unui nivel de dezvoltare dorit³. Astfel că primul este avantajat în termeni de putere, ceea ce va genera o balanță a puterii în defavoarea celuiilalt.

Resursele au caracter limitat, astfel că întreaga relație bilaterală sau multilaterală ia forma unui joc cu sumă nulă, în care există doar un singur câștigător, câștigul reprezentând de fapt pierderea celuiilalt⁴. Până de curând, harta statelor producătoare de energie era una clar definită (Orientul Mijlociu, Eurasia etc.), însă apariția unei zone ce se prevede a adăposti 30% din resursele de gaz natural nedescoperite până în prezent și 13%

din cele de petrol are potențialul de a schimba definitiv geopolitica energetică a întregii regiuni⁵.

Zona disputată

La 2 august 2007, două submarine aparținând Federației Ruse au plantat două steaguri rusești din titaniu în Oceanul Arctic pentru a reclama o proporție majoră din una dintre cele mai mari zone economice din lume. Acțiunea nu a avut niciun suport legal, însă a subliniat intențiile clare ale rușilor și predilecțiile acestora de a adopta o strategie unilaterală și un set de politici de putere proprii în defavoarea dreptului internațional și a modalităților de cooperare multilaterală asupra unei zone, ce pe viitor ar putea declanșa o criză internațională asupra drepturilor de exploatare⁶. Dar de ce acest interes subit asupra unei regiunii ce se credea a fi înghețată, deci inabordabilă atât din punct de vedere al navigației, cât și al exploatarei de resurse?

Încălzirea globală, tehnologia contemporană, resursele epuizabile – iată factori ce au atras atenția asupra zonei arctice. În urma unor studii efectuate se consideră că în această zonă se găsesc importante resurse de petrol și gaz natural, precum și alte resurse de natură non-energetică. Odată cu retragerea calotei glaciare, din cauza încălzirii globale, exploatarea resurselor ce se află în apele arctice a devenit mai fezabilă decât în trecut. Prin această expediție s-a urmărit asigurarea priorității dreptului Rusiei asupra exploatarei resurselor ce se găsesc în zona Oceanului Arctic, precum și întărirea cerințelor drepturilor legale ce le revin asupra resurselor de gaz și petrol ce se găsesc sub platforma arctică⁷. Însă această expediție a atras reacții negative din partea celorlalte state implicate. Ministrul de externe al Canadei a declarat: „*Nu suntem în secolul al XV-lea. Nu te poți duce prin lume și doar să plantezi steaguri ale țării tale și să spui - «Revendicăm acest teritoriu.»*.” Ambele reacții sunt justificabile dacă luăm în calcul miza acestei curse. Oricine va câștiga va avea, cu siguranță, o poziție determinantă în stabilirea balanței puterii din punct de vedere economic și energetic deopotrivă⁸.

Trebuie menționat că nu volumul enorm de resurse neregenerabile, pe care le deține regiunea Arctică pune sub aspectul amenințării balanța de putere actuală și statu-quo-ul, ci caracterul internațional al acestei zone, care până nu de

mult era considerată o regiune internațională, asupra căruia niciun stat nu a avut cerințe legale. Însă topirea glaciară împreună cu creșterea prețurilor barilului de petrol sau a unui metru cub de gaz natural, un nivel avansat al tehnologiei care să permită exploatarea resurselor din zonă și interese naționale din ce în ce mai evidente în ceea ce privește dependența energetică au generat creșterea atractivității acestei regiuni⁹. H. Jay Zwally, specialist în schimbări climatice al NASA, , afirma în anul 2008 că în aproximativ 10 ani gheața existentă pe timpul verii din zona Arctică se va topi¹⁰. Astfel că diverse state și-au manifestat interesul în mod direct, însă așa cum menționam mai devreme, situația este din punct de vedere al dreptului internațional cel puțin complicată, pentru că zona este, am putea spune „a nimănui”. Iar aceasta se complică și mai mult dacă luăm în considerare faptul că nici măcar cele 200 de mile nautice care sunt considerate a face parte din Zonele Exclusive Economice ale celor 5 state arctice (Danemarca prin Groenlanda, Norvegia, Canada, SUA și Rusia) nu sunt acceptate și recunoscute formal de toate puterile implicate. Astfel, fiecare țară se angrenează într-o luptă pentru Arctic, care de aceasta dată, nu mai este o zonă înghețată, ci reprezintă puterea ce ar putea înclina balanța de putere în favoarea unuia și în detrimentul celuilalt¹¹.

Trebuie menționat că aceasta nu este o situație de tip „toți împotriva tuturor”, ci mai degrabă disputele ar putea fi caracterizate ca fiind împărțite în grupuri a câte două sau trei state, ce își dispută suveranitatea asupra unui teritoriu al acestei zone, susținând că acela este o extensie a platoului său continental. În situația de față, nu se poate discuta despre drepturi de proprietate sau de exploatare ale unui singur stat asupra întregii regiuni, ci mai degrabă asupra unei porțiuni din întregul teritoriu, însă chiar și așa, cursa pentru putere se dă la cel mai înalt nivel, date fiind beneficiile: resurse energetice și avantaje economice și geopolitice dobândite în urma stabilirii unei noi rute nordice comerciale.

Ca prim grup de dispută, am putea identifica Statele Unite ale Americii și Canada. Neînțelegerile dintre acestea două privind platourile continentale se aseamănă cu disputa dintre Rusia și Norvegia asupra Mării Barent, care este al doilea grup de controversă. Canada nu a ajuns la o înțelegere formală cu SUA asupra frontierei sale maritime în Marea Beaufort și nici asupra statutului

Pasajului Nordic de trecere. De asemenea, Rusia nu a ratificat până în prezent tratatul prin care să se delimiteze frontiera sa cu SUA din apropierea coastei din Alaska. Un alt grup este format din Danemarca și Canada, care își dispută drepturile teritoriale asupra insulei Hans. Toate aceste situații potențial conflictuale nu fac decât să creeze o zonă caracterizată printr-o instabilitate a securității regionale, așa cum aprecia și Scott Borgerson, expert pe zona Arcticii¹².

Aspectul legal

Așa cum afirmam mai devreme, variabilele enunțate mai sus au determinat crearea unei dispute legale asupra unui teritoriu ce în trecut era considerat o zonă periferică, un deșert polar, ce nu avea capabilitățile necesare pentru a deveni un punct de maxim interes pe hărțile geopolitice ale marilor puteri¹³. Toate cele cinci state dezvoltă în prezent hărți prin care să se determine dacă această zonă reprezintă continuarea platoului continental propriu. Acest aspect este crucial, deoarece doar în acest fel respectivul stat poate avea cereri economice asupra resurselor din Arctic.

Instrumentul disponibil legitim utilizat pentru astfel de dispute este dreptul internațional. În această situație particulară, acordul legal ce poate fi aplicat este Convenția ONU privind Dreptul Mării, adoptată în 1982, ce a intrat în vigoare în 1994¹⁴. Aceasta definește drepturile și responsabilitățile statelor asupra oceanelor, prevede gestionarea resurselor, dar și protecția mediului. Însă cel mai important aspect în acest caz este că oferă un cadru legal de rezolvare pașnică a conflictelor. În conformitate cu aceasta, o țară poate pretinde drepturi exclusive economice asupra unei distanțe de 200 de mile¹⁵. Totuși, există și excepții, prevăzute și în Convenție, prin care un stat poate reclama drepturi de proprietate asupra unui teritoriu mai mare de 200 de mile. De exemplu, dacă o țară poate dovedi că platoul său continental se extinde dincolo de zona economică de 200 de mile, ea poate pretinde drepturi similare asupra unei zonei mai extinse¹⁶.

Pentru a realiza o analiză cât mai veridică asupra situației din zona Arctică, se impune o abordare individuală a fiecărui actor în parte, pentru a se stabili interesele naționale ale acestuia și strategia pe care fiecare țară în parte dorește să o aplice asupra zonei în cauză.

Federația Rusă

Rusia este statul ce deține cel mai mare volum de gaze naturale din lume, la nivelul anului 2004, rezervele sale de 1,700 trilioane de metri cubi întrecând chiar și rezervele Iranului cu aproximativ 74%. Astfel, ea este cel mai mare producător de gaze naturale, dar și cel dintâi exportator și ocupă locul opt mondial în ceea ce privește exportul de petrol. *„Principalele regiuni de extracție sunt: spațiul dintre Volga și Ural (Sugurova, Taimazî, Samara, Volgograd), regiunea Peciora (Uhta), în apropierea Mării Caspice (Grozniî, Kuban); în partea asiatică, cea mai importantă zona de extracție este Siberia de Vest („al treilea Baku”) cu exploatare principale în bazinul fluviului Obi (Samotlorskoe, Tiumen, Surgunt). În insula Sahalin au fost puse în valoare zăcămintele Sahalin I și Sahalin II de mărime considerabilă.¹⁷”. În ceea ce privește petrolul, proporția cea mai mare din cele 60 miliarde de barili rezerve certe se află în Siberia de Vest, între Munții Urali și platoul Siberian Central. Aceste rezerve au transformat URSS în anii '80 într-un producător major de energie, ajungându-se la o producție de 12,5 milioane de barili pe zi, cantitate atinsă în anul 1988. O proporție de 25% din cantitatea totală de petrol și 6% din cantitatea de gaz produsă se află în Insula Sakhalin, ce se situează în regiunea de Est a țării, la nord de Japonia. După destrămarea URSS în 1991, producția energetică a scăzut dramatic, ajungându-se la mai puțin de 5-6 milioane de barili pe zi în 1998. S-a simțit o redresare a pieței începând cu 1999, când industria a fost privatizată, iar producția a crescut în 2004 până la 9 milioane de barili de petrol pe zi¹⁸. Dată fiind importanța deosebită pe care acest stat o acordă resurselor energetice, se poate afirma că acțiunea rușilor din 2007 este justificabilă, chiar rațională, deoarece aceasta urmărea să împiedice apariția și dezvoltarea unui alt stat puternic, care i-ar putea periclita poziția de putere privilegiată, ceea ce se va și întâmpla dacă rușii vor pierde resursele probabile din Oceanul Arctic. Astfel se ajunge la situația descrisă de Barry Buzan, în care un stat amenință alt stat blocându-i accesul la resurse prin susținerea suveranității asupra zonei ce se presupune că adăpostește acele resurse¹⁹.*

Poate cea mai mediatizată dispută din zona Arctică este cea asupra muntelui subacvatic

Lomonosov Ridge, ce se întinde pe o distanță de 1240 de mile din Siberia până în Groenlanda și Canada²⁰. Cercetătorii ruși caută posibile dovezi prin care să demonstreze că acesta este o extensie geologică a Rusiei, mai exact a platformei continentale siberiene și, prin urmare, poate fi solicitată de către Rusia în baza Convenției ONU privind Dreptul Mării din anul 1982. Muntele, ce traversează regiunea polară, este considerat a fi extrem de bogat în resurse naturale, de la petrol și gaze naturale (aproximativ 10 miliarde de tone), până la diamante și minereuri metalice. Rusia și-a depus prima sa cerere la ONU în anul 2001, însă drepturile i-au fost refuzate în lipsa unor dovezi științifice convingătoare. Totuși Rusia nu este singurul stat care revendică acest teritoriu; ea concurează cu Danemarca, SUA și Canada. Danemarca speră să dovedească faptul că Ridge Lomonosov este o extensie a teritoriului danez al Groenlandei. Canada, care și-a revendicat, de asemenea, drepturile asupra unei părți a platoului Arcticii încă din 1925, plănuiește să cheltuiască 7 miliarde dolari pentru construcția a 8 nave de patrulare în zona Arctică, în încercarea de a-și afirma suveranitatea²¹.

Totuși, problema este departe de a fi rezolvată, mai ales că muntele cuprinde întreg bazinul oceanic. Cu alte cuvinte, este conectat de Rusia pe de o parte și pe de cealaltă parte de Groenlanda (administrată de către Danemarca) și Canada. Aceste state pot depune aceleași creanțe asupra crestei, doar că din părți opuse²². Până în prezent, ONU se dovedește a fi de neajuns atunci când interesele dintre state se ciocnesc într-un sistem în care „nimeni nu este îndreptățit să comande, nimeni nu este dator să asculte²³”. Iar situația nu face decât să se complice având în vedere ca președintele Rusiei, Dmitri Medvedev, a declarat că zona Arctică este pentru acest stat o zonă importantă din punct de vedere strategic. Cerințele Rusiei, spune el, reprezintă datoria pe care generația actuală o are față de cea viitoare. Având la dispoziția sa 20 de spărgători de gheață, dintre care 7 atomici, Rusia este de departe statul cu cele mai multe capacități în această regiune²⁴. Potrivit US Geological Survey, cele mai mari volume de petrol ar fi localizate pe coasta Alaskăi, Groenlandei și Canadei, în timp ce resursele de gaze naturale s-ar găsi pe coasta Rusiei, Alaskăi și Norvegiei. Acest lucru face ca Statele Unite și Canada să fie cele mai avantajate state, fapt ce determină o intensificare justificabilă

și previzibilă a eforturilor Rusiei de a demonstra contrariul²⁵.

Rusia își va face simțită prezența în zona Arctică și pe cale militară. În luna iulie a anului 2011, ministrul apărării, Anatoly Serdyukov, a anunțat că Moscova va amplasa două detașamente în această zonă, posibil în Murmansk sau în Arkanghelsk²⁶. Astfel, cursa capătă o dimensiune de *hard power*; însă aceasta nu trebuie înțeleasă ca având un caracter ofensiv, un conflict armat fiind puțin probabil. Mai degrabă are un caracter defensiv, de protecție a interesului național. Aceste acțiuni reflectă în fapte declarațiile prim-ministrului rus, Vladimir Putin, care afirma: „*Suntem deschiși către un dialog cu partenerii noștri străini și cu toți vecinii noștri din zona Arctică, dar, bineînțeles, ne vom apăra propriile interese regionale într-un mod ferm și fără lacune*”. Astfel, Rusia își confirmă rolul de stat realist, care încearcă să transforme orice oportunitate în câștig propriu și pierdere pentru alții²⁷.

Norvegia

Pentru statul norvegian, Arcticul este o zonă disputată cu Federația Rusă asupra suveranității legale, pe care fiecare stat o consideră ca fiind proprie. Zona în cauză este un teritoriu de 60 000 de mile nautice în zona Mării Barentz. După numeroase tratative, atât Moscova, cât și Oslo, au acceptat crearea unui acord prin care le este permis navelor comerciale, militare și de pescuit din ambele state să intre, să traverseze și să utilizeze aceste ape în scopuri proprii, atât timp cât respectă mediul înconjurător și resursele de gaz natural și petrol rămân neatinse²⁸.

Natura sistemului permite statelor să fie raționale, tocmai datorită caracterului său anarhic, ce le obligă să se comporte ca atare. A fi rațional înseamnă a fi conștient de sine și de mediul ce îl înconjoară. De asemenea, raționalitatea implică și capacitatea statelor de „*a deriva din această cunoaștere maximele acțiunii*”. Adică pentru fiecare stat există la nivel individual o acțiune, ce este unică și ideală, în sensul că din acea acțiune statul obține maximul de beneficii²⁹. Având în vedere că statul adoptă interese ce sunt dezvoltate unilateral și că nu este predispus să coopereze, este firesc ca pentru fiecare actor în parte să existe un set unic, ce îi asigură maximul de beneficii³⁰. Astfel, cele două state au preferat crearea unei situații

de tipul win-win prin cooperare, lăsând deoparte aspectele sensibile³¹. Chiar dacă niciun stat nu are dreptul de exploatare și explorare a resurselor energetice, este încă o situație de win-win datorită faptului că niciun actor nu a câștigat în detrimentul celuilalt (așa cum s-ar fi întâmplat în urma unui joc cu suma nulă). Astfel, pe lângă drepturile navelor aparținând celor 2 state, Federația Rusă a câștigat disputa pentru că Norvegia nu a dobândit vreun drept de orice natură asupra resurselor energetice și vice-versa. Este tipul de câștig probabil și posibil într-un sistem internațional bazat pe relații realiste între state, în care cooperarea apare doar marginal și este în favoarea statelor direct implicate. Este și cazul Rusiei și Norvegiei, care au preferat să coopereze în domenii ce nu constituiau noduri sensibile (chiar și în ceea ce privește dreptul navelor militare, cooperarea era previzibilă, având în vedere că perspectiva unui război între cele două state este foarte puțin probabilă, nefiind în favoarea niciunui actor un astfel de scenariu), lăsând deoparte aspectele de importanță deosebită pentru interesul fiecărui actor în parte- resursele energetice. Aceste acorduri au fost posibile datorită faptului că ambii actori au înregistrat beneficii în urma cooperării, mai multe decât dacă nu ar fi cooperat³².

În ceea ce privește Strategia norvegiană asupra Arcticului, aceasta a fost adoptată în decembrie 2006 și înnoită în martie 2009. Principalele obiective pe care această țară dorește să le îndeplinească sunt: colaborarea internațională intensă în ceea ce privește exploatarea de resurse, managementul mediului și al cercetării. Un capitol important este ocupat de crearea și susținerea unui dialog activ cu statele vecine, partenerii și aliații, în special cu Rusia. Așa cum se poate vedea, natura celor două state este evidentă, în timp ce Rusia preferă să acționeze ca și actor singular, care percepe cooperarea ca și opțiune viabilă, doar atunci când este în beneficiul său să o facă; Norvegia este tipul statului națiune care percepe dialogul ca singura posibilitate de rezolvare a eventualelor dispute³³.

Canada

Pentru acest stat, Arcticul reprezintă „*cheia pentru viitoarea posteritate a Canadei*”, așa cum primul ministru, Stephen Harper, a declarat în 2008. Pentru a demonstra seriozitatea intențiilor

Canadei asupra acestei regiuni, guvernul a decis să aloce 100 de milioane \$ pentru dezvoltarea de hărți care să demonstreze jurisprudența sa asupra navigației în interiorul celor 200 de mile³⁴. În prezent, guvernul canadian este în plin proces de elaborare a *Strategiei Canadei privind Nordul*³⁵. Ca principale obiective, acest document prevede recunoașterea internațională a prezenței și poziției Canadei în zona Nordică prin acțiuni naționale³⁶.

Așa cum spuneam mai devreme, aceasta se află într-o dispută cu Rusia în ceea ce privește suveranitatea asupra muntelui subacvatic, Lomonosov Ridge, dar și cu SUA asupra apelor din apropierea frontierelor Alaskăi. În timp ce americanii susțin că ar trebui să se implementeze metoda liniei mediane, autoritățile din Canada susțin că frontiere au fost deja stabilite prin tratatul dintre Marea Britanie și Rusia în 1825, conform căruia frontiera dintre Alaska și Teritoriul Yukon se află la o longitudine de 140 de grade Vest. Având în vedere că această dispută nu se găsește sub jurisdicția ONU, cele două state vor trebui să o rezolve pe cale bilaterală. Un alt interes național pe care Canada îl are în cazul de față constă în controlul suveran asupra propriului arhipelag. Faptul că acest stat consideră că sunt apele sale interne, îi dă dreptul de a reclama tuturor navelor care doresc să intre în aceste ape să ceară permisiunea statului canadian. SUA însă consideră aceste ape ca fiind ape internaționale, în care navele pot tranzita, fără a se întâlni cu orice tip de impediment, conform Convenției ONU asupra Legii Mării. Însă această situație ridică o problemă: SUA încă nu a semnat Tratatul Legii Mării³⁷. Statele își urmăresc propriul interes național, iar dacă este în favoarea unuia să recunoască un organism internațional sau o înțelegere internațională, atunci o va face³⁸.

În ceea ce privește securitatea de tip *hard*, în fiecare an sunt organizate în această zonă așa- numitele *exerciții de suveranitate*, prin care Canada își declară suveranitatea națională asupra teritoriului în cauză³⁹. Cea mai cunoscută operațiune este Nanook, ținută în luna august a anului 2009. Tot din punct de vedere militar, Canada a achiziționat încă 8 nave de patrulare, iar în luna iunie a acestui an, ministrul canadian al Apărării, Peter MacKay, a anunțat că 1000 de trupe vor fi staționate în insulele din nordul Canadei (Baffin și Ellesmere). Acesta a adăugat că „Toate aceste acțiuni sunt întreprinse în vederea măririi prezenței sezonale și permanente, pe care

noi (canadienii) o avem în Nord. Este o regiune, în care noi, ca guvern, intenționăm să investim⁴⁰”. Și în cazul acesta, șansele să apară un conflict sunt extrem de mici din principalul motiv că nu ar fi în beneficiul niciunui stat o astfel de acțiune, pe care v-a trebui să o susțină și asupra căreia va trebui să își asume responsabilitatea⁴¹.

Statele Unite ale Americii

SUA se află într-o situație conflictuală cu Canada. Acest stat și-a anunțat *Politica asupra Regiunii Arctice* în ianuarie 2009. Prin intermediul acestui document este reflectat un interes crescând al SUA asupra teritoriului în cauză. Politica ia forma unei directive; însă acest tip de document face parte mai degrabă din segmentul *soft law* (statul nu este obligat să ia măsuri urgente, nici nu are responsabilități majore. Directiva ia forma unor standarde sau interese naționale pe termen lung, de care decidenții politici trebuie să țină cont atunci când conturează politica externă a statului) decât din cel de *hard law*, așa cum sunt tratatele sau legile, de exemplu. Dar chiar dacă face parte din acest segment, directiva nu ar trebui neglijată, deoarece prin ea SUA își conturează politicile în zona Arctică, aceasta fiind o regiune pentru care americanii manifestă „*interese naționale de securitate fundamentale*”⁴². Aspectul cel mai important al acestei directive este faptul că statul este dispus să acționeze unilateral, cu toate că în același timp înțelege importanța cooperării internaționale efective. Așadar întâlnim situația Norvegiei, care dorea o cooperare internațională intensificată, numai că în sens invers. Din acest punct de vedere, SUA se aseamănă cu Rusia, care preferă unilateralismul în detrimentul cooperării cu alte state, și acest lucru deoarece este în beneficiul său național, cu toate că la nivel cel puțin regional se creează o stare tensionată de insecuritate⁴³.

Având deja capacitățile necesare pentru a influența statu-quo-ul internațional, SUA par să ignore prevederile internaționale. Cu toate că și celelalte state își urmăresc interesul propriu, toate se raportează la o singură sursă legislativă internațională, ONU, chiar și, aparent vorbind, cel mai puțin cooperant stat - Rusia. Singurul actor din grupul celor 5 care nu se aliază la această tendință este reprezentat de SUA. Acest stat nu a semnat încă Tratatul privind Legea Mării și chiar a trimis nave în apele considerate de către Canada a fi apele

sale interne, fără permisiunea acestora din urmă⁴⁴.

Ca rezultat al faptului că republicanii nu doresc să ratifice Tratatul, SUA au început să fie excluse din discuțiile și negocierile la nivel înalt ce au loc în cadrul ONU asupra problemelor existente în Arctic. Motivul principal pentru care acest tratat nu a fost ratificat ar putea fi teama că își va pierde din suveranitate, motivul pentru care un stat realist nu cooperează decât marginal și nu recunoaște întâietatea organizațiilor internaționale de tipul Uniunii Europene, în care o proporție însemnată din decizii se iau prin co-decizia dintre Consiliul Uniunii Europene (reprezentatul statelor) și Parlamentul European (reprezentatul cetățenilor europeni). Sursa sa de putere a SUA constă în suveranitatea pe care o are asupra propriei populații și asupra unui teritoriu dat. Este ceea ce îl definește ca fiind, încă, cel mai important actor internațional. Totuși, la o analiză cost-beneficii, aplicată asupra acestui aspect în particular, putem observa că semnarea tratatului nu va afecta suveranitatea statală, ci mai degrabă va fi un instrument de creștere a prezenței americanilor în zona Arctică. Astfel SUA, contrar aparențelor, se apropie cel mai mult de un stat într-un sistem, explicat de teoreticienii realiști, ca fiind o lume anarhică⁴⁵. Chiar dacă este dispus să acționeze unilateral, nici chiar acest stat nu ar risca izbucnirea unui conflict armat împotriva Rusiei (mai ales neprovocat) din motive pur realiste: Federația Rusă este o putere regională, ce are relații bilaterale excelente cu alte state precum Germania; este o putere economică, dacă luăm în considerare resursele pe care le deține și de care industriile europene sunt încă dependente. În plus, aceasta continuă să se dezvolte pe plan militar și este un membru permanent al Consiliului de Securitate din cadrul ONU (fapt ce îi oferă drept de veto), iar SUA, pentru a putea avea suportul comunității internaționale și legitimitatea de a acționa, are nevoie de acceptul Consiliului de Securitate prin unanimitate. Apoi, criza financiară actuală cuplată cu misiunile militare, la care SUA deja participă ca actor primordial, ar transforma un astfel de conflict într-o eroare economică de proporții. În ceea ce privește un conflict cu celelalte 3 state - Canada, Danemarca și Norvegia - mai ales împotriva aliaților europeni, este la fel de improbabil din motive, de această dată, instituționalist-liberale⁴⁶.

Un alt aspect important, este că, cel puțin pe termen scurt, SUA se confruntă cu numeroase probleme interne economice (posibilitatea de

a intra în incapacitate de plată), ceea ce face ca interesul său pentru zona Arctică să nu fie atât de urgent, fapt demonstrat și prin absența unor elemente de *hard security* (ex. trupe) în zona Nordică, așa cum au dezvoltat Rusia și Canada. Totuși, experții americani au început din 2008 să dezvolte hărți prin care să demonstreze că regiunea este extensia platoului continental american, fapt ce ar mări teritoriul din nordul Alaskăi cu 600 de mile nautice⁴⁷. Așadar, SUA recunosc importanța strategică a zonei Arctice, însă nu fac investiții în infrastructura necesară pentru dezvoltarea energetică și a comerțului naval, așa cum o fac celelalte state.

Danemarca

Cel de-al cincilea stat implicat în cursa pentru Arctic este Danemarca, prin intermediul Groenlandei. Aceasta se afla în dispută cu Rusia și Canada asupra suveranității, pe care fiecare dintre aceste state susține că o are asupra muntelui subacvatic, Lomonosov Ridge.

Intențiile acestui stat sunt clar conturate, așa cum reiese din declarația ambasadorului danez în Statele Unite, Friis Arne Petersen: „În 1930 și în 1940 când Danemarca și Norvegia reclamau o parte a Nord-Estului Groenlandei, ne-am adresat Curții Internaționale de Justiție (CIJ) pentru a ne confirma suveranitatea. Dacă nu putem să ajungem la o înțelegere, am putea merge la CIJ din nou⁴⁸”. Totuși, cerințele acestui stat sunt mai degrabă de natură simbolică și naționalistă, Danemarca vrând să sublinieze că Groenlanda ar trebui să aibă dreptul de a fi prezentă în procesul de elaborare a politicilor energetice mondiale.

Concluzii

Disputele existente sunt departe de a se încheia, însă actorii implicați ar putea prelua exemplul Rusiei și Norvegiei, care au reușit să coopereze în detrimentul așteptărilor pesimiste. Astfel, SUA și Canada ar putea lăsa deoparte neînțelegerile privind natura apelor (dacă sunt ape interne ale Canadei sau ape internaționale) și s-ar putea concentra pe elaborarea unor reguli privind Pasajul Nordic de navigație. De asemenea, Canada ar trebui să preia exemplul mai sus amintit și în cazul disputei cu Rusia, concentrându-se pe cooperare pe protecția mediului. Un alt punct, în care toate cele 5 state ar

trebui să coopereze, ar fi asupra elaborării regulilor privind navigația și transportul.

Toate aceste aspecte cad în planul doi și nu rezolvă problema de fond, însă sunt un pas înainte către crearea unui proces de *spill over*, care va crește nivelul de încredere pe care fiecare actor îl are în ceilalți⁴⁹. Zona Arctică a devenit în ultimii ani un spațiu de ciocnire a intereselor strategice a cinci state ce își dispută suveranitatea asupra resurselor existente în regiunea Arctică. Zona este cu atât mai importantă cu cât dacă ONU eșuează în a soluționa pe cale pașnică această dispută, securitatea mondială este pusă sub semnul întrebării, dacă rivalitățile vor duce în cele din urmă la izbucnirea unui război, în sensul tradițional al cuvântului, care, deși puțin probabil, trebuie luat în calcul de oricare dintre aceste state. Soluționarea este încă neclară, însă indiferent dacă va fi bi- sau multilaterală, cel mai probabil se va realiza sub auspiciile sistemului internațional anarhic, în care statele sunt cei mai importanți actori, ele singure hotărând dacă vor coopera sau nu. Așadar, a ignora Arcticul nu este o opțiune pentru niciunul dintre cele 5 state.

BIBLIOGRAFIE:

1. BUZAN, Barry, *People, States & Fear: The National Security Problem in International Relations*, 1983; revised second edition 1991.
2. DRĂGAN, Gabriela, *Uniunea Europeană între federalism și interguvernamentalism: politici comune ale UE: [pentru uzul studenților]*, București, Editura ASE, 2005.
3. GUZZINI, Stefano, *Realism și relații internaționale: povestea fără sfârșit a unei morți anunțate: realismul în relațiile internaționale și în economia politică internațională*, Iași, Institutul European, 2000.
4. KLINGEMANN, Hans-Dieter; KANTOR, Ana; STANUS, Ileana-Cristina; CAREJA, Romana; KANTOR, Irina Ana; GOODIN, Robert E, *Manual de știință politică*, Iași, Polirom, 2005.
5. MIROIU, Andrei; UNGUREANU, Radu Sebastian; BIRÓ, Daniel; TODEREA, Olivia; APAHIDEANU, Ionut-Octavian; SOARE, Simona; SECRIERU, Stanislav; DÎRDALA, Lucian-Dumitru, *Manual de relații internaționale*, Iași, Polirom, 2006.
6. WALTZ, Kenneth N., *Theory of international politics*, Iasi, Polirom, 2006.
7. BENNETT, Mia, Canadian, Russian, and Norwegian diplomats convene to discuss Arctic cooperation, 25 mai 2011, disponibil pe: <http://foreignpolicyblogs.com/2011/05/25/canadian-russian-and-norwegian-diplomats-convene-to-discuss-arctic-cooperation/> accesat la 09 iunie 2011.
8. BENNETT, Mia, Russia, Like Other Arctic States, Solidifies Northern Military Presence, 4 iulie 2011, disponibil pe: <http://foreignpolicyblogs.com/2011/07/04/russia-arctic-states-solidifying-northern-military-presence/>, accesat la 11 iunie 2011.
9. BEARY, Brian, Race for the Arctic. Who owns the region's undiscovered gas and oil, *Global Researcher*, August 2008, Volumul 2, nr. 8, disponibil pe: http://www.itssd.org/CQ_Arctic.pdf, accesat la 08 iunie 2011.
10. CULLISON, Allan, Russia to Deploy Troops to Defend Interests in Arctic, disponibil la: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702303763404576419862777063804.html>, accesat la 11 iunie 2011.
11. DRUZHINY, Alexey, Putin reiterates Russia's expansion into Arctic, 21 iunie 2011, disponibil pe: Putin reiterates Russia's expansion into Arctic - New Europe <http://www.neweurope.eu/articles/Putin-reiterates-Russias--expansion-into-Arctic/107372.php#ixzz1Sw0qwFgo> accesat la 10 iunie 2011.
12. GELB, Bernard A., Russian Oil and Gas Challenges, 3 ian. 2006, disponibil la: <http://fpc.state.gov/documents/organization/58988.pdf>, accesat la 20 dec 2009.
13. GIUSTI, Serena; PENKOVA, Tomislava, Russia: just a normal great power?, oct. 2008, disponibil la: http://www.ispionline.it/it/documents/WP_34_2008.pdf, accesat la 10 mai 2010.
14. KIRCHOFER, Charles, The Race for the Arctic: the Arctic, the Five Powers, and the Realist and Idealist Incentives for Cooperation, Fall I 2008, disponibil la: www.english4you.biz/papers/arctic.pdf, accesat la 07 iunie 2011.
15. KOIVROVA, Timo, Governance of protected areas in the Arctic, *Utrecht Law Review*, volum 5, nr. 1, 2009, disponibil la adresa: <http://www.utrechtlawreview.org/index.php/ulr/article/viewFile/URN%3ANBN%3ANL%3AUI%3A10-1-101113/94> accesat la 15 mai 2011.
16. LUNDESTAD, Ingrid, The US Arctic

region policy, document. disponibil la: http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&limitstart=3, accesat la 05 iunie 2011.

17. MEROLLI, Paul, US send ship to Arctic, Denies link to moves by Russia, Canada, the Oli Daily 57, 20 August 2007, InfoTrac College Edition, disponibil la adresa: <http://infotrac.thomsonlearning.com/>, accesat la 11 mai 2011.

18. NICHOL, Jim, WOEHLER, Steven, GELB, Bernanrd, Russia's Cutoff of Natural Gas to Ukraine: Context and Implications, Congressional Research Service, The Library of Congress, CRS Report for Congress, 15 februarie 2006, disponibil la adresa: <http://www.usembassy.it/pdf/other/RS22378.pdf>, accesat la 1 februarie 2010.

19. OFFERDAL, Kristine, Norwegian High North strategy, disponibil la: http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&limitstart=7, accesat la 05 iunie 2011

20. OMESTAD, Thomas, Global Warming Triggers an International Race for the Arctic, 9 octombrie 2008, disponibil la: <http://www.usnews.com/news/world/articles/2008/10/09/global-warming-triggers-an-international-race-for-the-artic?PageNr=4>, accesat la 11 iunie 2011.

21. UMBACH, Frank, Global energy security and the implications for the EU, Energy Policy 38 (2010) 1229–1240, disponibil la: http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V2W-4VS9M1J-2&_user=10&_coverDate=03%2F31%2F2010&_rdoc=1&_fmt=high&_orig=search&_sort=d&_docanchor=&view=c&_searchStrId=1365234551&_rerunOrigin=google&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=6843144ae9e9563955596264720969ca, accesat la 10 aprilie 2010.

22. ZYSK, Katarzyna, Russia's Arctic strategy: ambitions and constraints, disponibil la: http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&limitstart=2, accesat la 09 iunie 2011.

23. Canadian Arctic policies, disponibil la http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&limitstart=4, accesat la 05 iunie 2011.

24. June 2010: Finland recently presented its first Arctic strategy, disponibil la http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&limitstart=1, accesat la 05 iunie 2011.

geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&limitstart=1, accesat la 05 iunie 2011.

25. Conceptul de securitate contemporană din perspectiva școlii de la Copenhaga, disponibil pe <http://www.scribd.com/doc/49096143/Conceptul-de-Securitate-a-Din-Perspectiva-Scolii-de-La-Copenhaga> accesat la 17 august 2011.

26. ***, Convenția ONU privind Dreptul Mării, disponibil la http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/instrumente_internationale/conventie_asupra_dreptului_marii_3/.

NOTE:

1 A se vedea Conceptul de securitate contemporană din perspectiva școlii de la Copenhaga, <http://www.scribd.com/doc/49096143/Conceptul-de-Securitate-a-Din-Perspectiva-Scolii-de-La-Copenhaga>.

2 Barry BUZAN, People, States & Fear: The National Security Problem in International Relations (1983; revised second edition 1991), pp.19-20.

3 Barry BUZAN, op.cit., pp.19-20.

4 Andrei MIROIU et al., Manual de relatii internationale, Iasi, Polirom, 2006, p.103.

5 Brian BEARY, Race for the Arctic. Who owns the region's undiscovered gas and oil, Global Researcher, August 2008, Volumul 2, nr. 8, disponibil la: http://www.itssd.org/CQ_Arctic.pdf, accesat la 08 iunie 2011, p.230.

6 Frank UMBACH, Global energy security and the implications for the EU, Energy Policy 38 (2010) 1229–1240, p. 1229, disponibil la: http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V2W-4VS9M1J-2&_user=10&_coverDate=03%2F31%2F2010&_rdoc=1&_fmt=high&_orig=search&_sort=d&_docanchor=&view=c&_searchStrId=1365234551&_rerunOrigin=google&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=6843144ae9e9563955596264720969ca, accesat la 10 aprilie 2010.

7 Frank UMBACH., art.cit.

8 Thomas OMESTAD, Global Warming Triggers an International Race for the Arctic, 9 octombrie 2008, disponibil la: <http://www.usnews.com/news/world/articles/2008/10/09/global-warming-triggers-an-international-race-for-the-artic?PageNr=4> accesat la 11 iunie 2011

9 Charles P. KIRCHOFER, The Race for the Arctic: the Arctic, the Five Powers, and the Realist and Idealist Incentives for Cooperation, Fall I 2008, disponibil la:

www.english4you.biz/papers/arctic.pdf, accesat la 07 iunie 2011, p.2.

10 Thomas OMESTAD, art.cit.

11 Charles P. KIRCHOFER, art.cit.

12 Thomas OMESTAD, art.cit.

13 Timo KOIVROVA, Governance of protected areas in the Arctic, Utrecht Law Review, volum 5, nr. 1, 2009, disponibil la adresa: www.utrechtlawreview.org, accesat la 15 Mai 2011.

14 Paul MEROLLI, US send ship to Arctic, Denies link to moves by Russia, Canada, The Oli Daily 57, 20 August 2007, InfoTrac College Edition, disponibil la adresa: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-168283836.html>, accesat la 11 Mai 2011.

15 A se vedea http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/instrumente_internationale/conventie_asupra_dreptului_marii_3/.

16 Serena GIUSTI, Tomislava PENKOVA, Russia: just a normal great power?, oct. 2008, p.29, disponibil la: http://www.ispionline.it/it/documents/WP_34_2008.pdf, accesat: 10 mai 2010.

17 Jim NICHOL; Steven WOEHLER, Bernard A. GELB, Russia's Cutoff of Natural Gas to Ukraine: Context and Implications, Congressional Research Service, The Library of Congress, CRS Report for Congress, 15 februarie 2006, p.1, disponibil la: <http://www.usembassy.it/pdf/other/RS22378.pdf>, accesat la 1 februarie 2010.

18 Bernard A. GELB, Russian Oil and Gas Challenges, 3 ian 2006, disponibil la: <http://fpc.state.gov/documents/organization/58988.pdf>, p. 4, accesat: 20 dec 2009.

19 Hans-Dieter KLINGEMANN et al., Manual de știință politică, Iași, Polirom, 2005, p.386.

20 Thomas OMESTAD, art.cit.

21 Serena GIUSTI, Tomislava PENKOVA, art.cit., p.29.

22 Serena GIUSTI, Tomislava PENKOVA, art.cit., p.30.

23 Kenneth N. WALTZ, Theory of international politics, Iași, Polirom, 2006, p.88.

24 Thomas OMESTAD, art.cit.

25 Charles P. KIRCHOFER, art.cit., p.9

26 Alan CULLISON, Russia to Deploy Troops to Defend Interests in Arctic, disponibil pe: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052702303763404576419862777063804.html>, accesat la 11 iunie 2011.

27 Mia BENNETT, Russia, Like Other Arctic

States, Solidifies Northern Military Presence, 4 iulie 2011, disponibil la: <http://foreignpolicyblogs.com/2011/07/04/russia-arctic-states-solidifying-northern-military-presence/> accesat la 11 iulie 2011.

28 Brian BEARY, art.cit., p.226.

29 Stefano GUZZINI, Realism și relații internaționale : povestea fără sfârșit a unei morți anunțate: realismul în relațiile internaționale și în economia politică internațională, Iași, Institutul European, 2000, p.87.

30 Andrei MIROIU et al., op.cit., p.99-100.

31 Andrei MIROIU et al., op.cit., p.103.

32 Gabriela DRĂGAN, Uniunea Europeană între federalism și interguvernamentalism: politici comune ale UE : [pentru uzul studenților]. București, Editura ASE, 2005.p.23.

33 Kristine OFFERDAL, Norwegian High North strategy, disponibil la: http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&limitstart=7 accesat la 05 iunie 2011.

34 Thomas OMESTAD, art.cit.

35 A se vedea <http://www.northernstrategy.ca/index-eng.asp>.

36 Canadian Arctic policies, disponibil la: http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&limitstart=4, accesat la 05 iunie 2011.

37 Charles P. KIRCHOFER, art. cit., pp.4-5.

38 Kenneth N. WALTZ, op.cit., p.88.

39 Thomas OMESTAD, art.cit.

40 Mia BENNETT, art.cit.

41 Canadian Arctic policies, site cit.

42 Ingrid LUNDESTAD, The US Arctic region policy, disponibil la: http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&limitstart=3, accesat la 05 iunie 2011.

43 Andrei MIROIU et al., op.cit., pp.99-100.

44 Charles P. KIRCHOFER, art.cit., p.5.

45 Charles P. KIRCHOFER, art.cit., p.6.

46 Charles P. KIRCHOFER, art.cit., p.6.

47 Thomas OMESTAD, art.cit.

48 Brian BEARY, art.cit.p.226

49 Mia BENNETT, Canadian, Russian, and Norwegian diplomats convene to discuss Arctic cooperation, 25 mai 2011, disponibil la: <http://foreignpolicyblogs.com/2011/05/25/canadian-russian-and-norwegian-diplomats-convene-to-discuss-arctic-cooperation/>, accesat la 09 iunie 2011.

IMPLICAȚIILE SCUTULUI ANTIRACHETĂ EUROPEAN ASUPRA RELAȚIILOR DINTRE RUSIA ȘI SUA

Dr. Petre DUȚU*
Daniela RĂPAN**

Statele lumii vor să fie în securitate. De aici, interesul marilor puteri economice și militare de a-și crea un sistem defensiv competitiv. Instalarea scutului antirachetă european în unele țări ex-comuniste este o dovadă.

Proiectul american al scutului antirachetă european va afecta relațiile între Rusia și SUA. La rândul său, Rusia propune un proiect comun de scut antirachetă european. Acceptarea acestei propuneri de către SUA și aliații săi ar fi un semn că statutul Rusiei de mare putere globală începe să fie recunoscut.

Cuvinte-cheie: scut antirachetă; securitate; relații de putere; noua ordine mondială; putere globală.

1. Considerații privind implicarea actorilor statali și nestatali în realizarea noi ordini mondiale

După 1990, SUA, ca urmare a evenimentelor ce au avut loc în Europa (revoluțiile din statele comuniste, disoluția URSS, căderea zidului Berlinului, destrămarea Iugoslaviei) a rămas singura mare putere mondială ce și-a asumat responsabilități sporite în materie de securitate internațională. În anii ce au urmat, după sinuoase clarificări politice și economice ale statelor ex-comuniste, formarea Federației Ruse, extinderea

Uniunii Europene și a NATO, constituirea unor organizații politico-economice și/sau militare, rolul SUA de lider mondial a început să fie treptat contestat de actorii statali și nestatali ce aspirau la un statut internațional de mare putere mondială.

În opinia noastră, asistăm astăzi la o confruntare între marile puteri ale lumii pentru instaurarea noii ordini mondiale. Practic, se caută menținerea și/sau dobândirea influenței în unele zone definite prin posesia unor semnificative resurse naturale, mai ales energetice, pe de o parte, și prin importanța geostrategică și geopolitică, pe de altă parte. Amintim, în acest sens, extinderea NATO și UE, printre a căror noi membri se află multe din fostele țări comuniste și ex-sovietice, precum și declanșarea unor războaie în zone de interes pentru SUA, pe motiv de „democratizare” a unor state conduse în mod dictatorial, ca de exemplu Irak și Afganistan.

La rândul lor, Federația Rusă și statele emergente (China, India, Brazilia) vor recunoașterea statutului lor internațional de mare putere. În acest scop, Federația Rusă folosește „arma energetică” (resursele semnificative de gaze naturale și petrol), dreptul de veto în Consiliul de Securitate al ONU și puternicul arsenal militar de care dispune, îndeosebi nuclear. Spre deosebire, țările emergente aruncă în competiție creșterea economică însemnată, factorul demografic (toate

** Dr. Petre DUȚU (dutupetre63@gmail.com) este cercetător științific gradul II în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.*

*** Daniela RĂPAN (daniela.rapan@gmail.com), expert în cadrul CSSAS, deține o licență și un masterat în limbi străine (engleză și franceză) de la Universitatea din București, precum și un masterat în Relații internaționale și integrare europeană de la SNSPA.*

au un număr mare al populației) și posibilitatea întreținerii unor forțe armate puternice. Se pare că începând cu anul 2010, China a devenit cea mai mare economie a lumii, după puterea de cumpărare, potrivit Institutului Peterson pentru Economie Internațională din Washington¹.

Totodată, dacă SUA a dezvoltat NATO atât cantitativ, prin primirea de noi membri, cât și calitativ, prin extinderea zonei de responsabilitate a Alianței dincolo de arealul vizat la constituirea sa în 1949, Rusia și China, alături de alte câteva state mai mici, au constituit în urmă cu zece ani Organizația cooperării de la Shanghai², cu obiective relativ similare Alianței Nord-Atlantice. Pe de altă parte, NATO și Uniunea Europeană au curtat și curtează Federația Rusă, încercând să o atragă în diferite parteneriate³ - proiecte politice, economice comune și nu numai - pentru menținerea și asigurarea stabilității și securității mondiale. Rusia a răspuns favorabil unora dintre ele, dar a făcut-o prin amendarea condițiilor impuse⁴ de SUA sau UE. La rândul său, China deși și-a extins relațiile economice îndeosebi cu SUA, cooperează cu Federația Rusă, India, Brazilia, Uniunea Europeană și alți actori importanți în diverse domenii, tinde să-și afirme statutul de mare putere mondială, nu doar regională⁵.

În acest context, putem concluziona că lupta pentru resurse naturale, îndeosebi energetice, și, mai mult de atât, pentru o nouă ordine mondială, este în plină desfășurare. Apreciem că instalarea scutului european antirachetă este o formă de manifestare a interesului statelor și a unor actori nestatali de a-și conserva sferele de influență existente, ce le avantajează pe toate planurile (economic, politic, militar, social și de mediu).

2. Necesitatea instalării scutului antirachetă european

Mediul de securitate internațional actual este într-o continuă schimbare, într-un ritm alert, sub impactul unui ansamblu de factori sociali, economici, militari, politici și de mediu. Această fluctuație a mediului de securitate global este puternic influențată și de competiția dintre statele lumii și unii actori nestatali de a impune o nouă ordine mondială.

La rândul lor, riscurile și amenințările de securitate îmbracă forme diverse de manifestare, constituind o preocupare permanentă pentru toate statele lumii. Astfel, avântul tehnologiilor de vârf

în materie de mijloace de luptă, a informațiilor și comunicațiilor creează premise favorabile pentru actorii care doresc să atenteze la securitatea statelor. De exemplu, Iranul a anunțat că a început faza industrială a îmbogățirii uraniului. Alte state și-au dezvoltat un sistem de rachete cu rază medie și mare de acțiune⁶. Prin urmare, nevoia activării mijloacelor de apărare existente și a instalării altora mai performante și apte să acopere teritorii mai întinse devine tot mai stringentă.

Europa, simțindu-se amenințată de posibilitatea unor atacuri cu rachete balistice cu rază medie și mare de acțiune, și-a propus să se apere și să consolideze securitatea statelor membre. Un scut antirachetă devine o necesitate, deoarece la nivelul continentului european nu există un sistem coerent, încheiat, de apărare împotriva unor eventuale atacuri cu rachete balistice. Deși state ca Franța, Marea Britanie sau Germania dispun de sisteme de apărare aeriană moderne și eficiente, instalarea și amplasarea unui scut antirachetă la nivel național este destul de dificilă, dintr-o serie de motive politice, operaționale și financiare. În plus, propunerea extinderii unei „umbrelor” antirachetă naționale asupra vecinilor nu ar fi foarte bine primită din punct de vedere politic. Prin urmare, este nevoie de un efort comun, concertat la nivel comunitar, deoarece nicio țară nu poate suporta singură greutatea financiară a unui scut antirachetă extins la nivelul continentului european, chiar și pentru a răspunde unui atac limitat cu câteva rachete balistice neperformante.

Operațional, nicio țară europeană nu posedă doar acoperire radar, ci și o rețea de comunicare suficient de întinsă pentru a fi funcțională la nivelul întregului continent. Însă, nu trebuie uitat faptul că toate țările din Europa de Est au mare încredere în puterea americană. Inițial, Republica Cehă și Polonia erau gata să găzduiască pe teritoriul lor un astfel de sistem antirachetă, pentru a beneficia mai ales de o prezență americană permanentă. Ulterior, opțiunea SUA de amplasare a scutului antirachetă european s-a schimbat. În 2010, România și Bulgaria au devenit statele pe teritoriul cărora se va amplasa sistemul antirachetă european. Un asemenea sistem antirachetă necesită un sistem de comandă și control (C2). Dar a poseda un C2 antirachetă balistică pentru a apăra și acoperi teritoriul național constituie, în opinia noastră, un nonsens, căci acest tip de atac se corelează cu un anumit nivel de saturație (2, 3 sau mai multe rachete simultan) și un sector mergând de la sud

la nord, trecând prin est, care ar acoperi aproape 270 de grade.

Din momentul în care s-a pus problema scutului antirachetă european, concepția și realizarea unui centru de comandă și control trebuie să se înscrie în regim de urgență în demersul de reflecție, la fel ca definirea informațiilor cunoaștere-anticipare pe care trebuie să-l primim sau să-l partajăm. În acest context, este evidentă necesitatea de a poseda o rețea de detecție și de alertă avansată performantă și multistrat, precum și dotarea cu un centru de comandă și control capabil să deruleze, pentru întregul continent, „o secvență de interceptare ce necesită o decizie în câteva minute”⁷. Într-adevăr, una dintre problemele majore în domeniul apărării antirachetă balistică este că secvența detecție - validare a traiectoriei - decizie de interceptare nu durează decât câteva minute, interval puțin compatibil cu o concertare între țările europene în jurul unei mese sau perioade obișnuite de punere în practică a deciziilor NATO. Problematika temporală este una dintre caracteristicile ce dimensionează apărarea antirachetă balistică și, de o manieră concomitentă, importanța omului în acest scut.

Pe de altă parte, ținând seama de sistemul actual de apărare a Europei, ca și de dificultățile Agenției Europene de Apărare de a funcționa eficient, este iluzoriu să credem că UE va fi în măsură să-și apere teritoriul împotriva unei agresiuni cu rachete balistice. Cel puțin nu înainte de scurgerea unui timp îndelungat. NATO este mai bine plasat, ținând cont de rolul deloc neutru al SUA în această problemă și de Acordurile Berlin plus ce vizează evitarea paralelismelor, se poate afirma fără mare risc că Europa nu se va lansa într-o astfel de aventură⁸. În acest sens, se cuvine amintit că Alianța Nord-Atlantică posedă, de la mijlocul anilor 1950, o rețea de detecție și de alertă de apărare aeriană, cu centre de comandă și control apte să soluționeze un atac masiv dus prin aeronave de luptă. C2 antirachetă al NATO este o soluție realistă, pragmatică, posibilă financiar și fără îndoială cea mai acceptabilă pentru statele ce aderă la conceptul de protecție antirachetă aliată. De altfel, Alianța Nord-Atlantică este și va rămâne, prin excelență, un instrument de apărare colectivă, așa cum se reiterează și în noul său Concept strategic din 2010.

La Summitul NATO de la Lisabona, din 19-20 noiembrie 2010, s-a afirmat preocuparea de dezvoltare a capacității acestei organizații politico-

militare de a proteja populațiile și teritoriile statelor membre împotriva unui atac cu rachete balistice, în calitate de element central al apărării colective, ce contribuie la securitatea indivizibilă a Alianței⁹.

3. Atitudinea Rusiei față de instalarea scutului antirachetă european

Rusia a fost și continuă să fie împotriva instalării scutului antirachetă european în condițiile dorite de SUA. Astfel, Rusia, pe măsură ce a depășit șocul provocat de disoluția URSS, ce i-a adus pierderea statutului de mare putere mondială, mai ales militară, a început să facă demersurile necesare revenirii la statutul internațional înalt. Încă din 2007, când SUA au făcut cunoscut proiectul european antirachetă, Rusia a adoptat o atitudine de respingere a acestuia. Această atitudine a diplomației ruse se manifestă în contextul unor evoluții interne favorabile în ceea ce privește dezvoltarea economică.

În continuare, vom prezenta patru argumente esențiale ale Rusiei împotriva instalării scutului antirachetă european.

I. Dorința Rusiei de a reveni la statutul internațional anterior deținut de URSS și mai ales de a fi tratată de la egal la egal de SUA

Acțiunile diplomatice și de altă natură ale Federației Ruse urmăresc pas cu pas acest obiectiv strategic. Astfel, pe timpul Summitului NATO de la Lisabona din noiembrie 2010, la întâlnirea între președintele SUA, Barack Obama, și președintele Federației Ruse, Dmitri Medvedev, s-a discutat și aprofundarea relațiilor dintre cele două țări și, respectiv, dintre Rusia și NATO. Mai mult, la reuniunea Consiliului Rusia-NATO din cadrul summitului respectiv, părțile au convenit să înceapă convorbiri la nivel înalt asupra posibilităților de legare a sistemelor (rusești și al NATO) de apărare antirachetă în Europa.

De când acest proiect de sistem antirachetă american în Europa a fost făcut cunoscut, Rusia, deși se opune, se interesează de avantajele în materie de securitate a construcției unui astfel de sistem în forma sa actuală. Administrația de la Kremlin este în profund dezacord cu oficialii americani în privința instalării de sisteme militare pe teritoriul țărilor care odinioară făceau parte din pactul de la Varșovia. De asemenea, ea speră că opoziția sa la proiect va ridica o critică severă a politicii americane în Europa sub egida NATO.

Rusia a făcut cunoscute condițiile în care se va implica în acest proiect, dorind un acord care să prevadă dispoziții juridice constrângătoare. Moscova pretinde să-i fie date garanții juridice scrise, sub forma unui acord internațional, și anume că scutul antirachetă nu ar putea în niciun caz să servească la slăbirea potențialului nuclear al Federației Ruse¹⁰. Încă de la debutul lor, negocierile s-au dovedit extrem de complicate pe motiv că propunerea rusă de a crea un sistem „de apărare antirachetă sectorial” ar însemna că Rusia și-ar asuma sarcina apărării antirachetă pentru proiectile trase în direcția zonei sale de responsabilitate. La rândul său, NATO ar face același lucru pentru rachete trase în direcția Europei Occidentale.

Strategia Rusiei în acest dosar se lovește de susținerea formală a aliaților Washingtonului din cadrul NATO, ca și de recente acorduri militare între Polonia, România și SUA.

II. Propunerea implicării concrete și responsabile a Rusiei la realizarea scutului antirachetă european

Rusia este gata să coopereze cu NATO în proiectul scutului antirachetă comun, ținând seama de interesele reciproce și de necesitatea de a da o ripostă colectivă provocărilor în domeniul proliferării rachetelor. Această declarație a fost făcută pe 5 februarie 2011 de ministrul rus de externe, Serghei Lavrov la a 47-a ediție a Conferinței asupra securității, care s-a desfășurat la Munchen¹¹. De asemenea, ministrul rus a subliniat nevoia de schimbare a relațiilor în domeniul securității, afirmând că: „A venit timpul să se aleagă între interesele strategice comune și alianțele de circumstanță dictate de conjunctura politică. Fereastra de oportunități ce permite punerea în mișcare a unei cooperări efective rămâne deschisă și aceasta merge dincolo de inițiativa rusă în materie de semnare a unui tratat de securitate euroatlantică. Proiectul scutului antirachetă comună se înscrie în prelungirea acestei tendințe”. Totuși, „toți trebuie să înțeleagă că dacă Rusia este gata să înceapă, în cadrul Consiliului Rusia-NATO, dialogul asupra scutului antirachetă, aceasta nu semnifică deloc că ea condiționează dinainte programul NATO elaborat fără participarea sa. Procedura a accepta sau a refuza este perfect inoperantă în acest caz” a adăugat oficialul.

Apărarea comună împotriva amenințărilor comune este în fapt forma supremă de cooperare aliată în domeniul securității. În aceste condiții,

capacitatea noastră, aprecia diplomatul rus, de a crea un scut antirachetă european cu participarea Rusiei și a NATO va fi un test în ceea ce privește sinceritatea declarațiilor privind parteneriatul și transformarea radicală a contextului relațiilor noastre și un avans spre crearea nu doar în vorbe, ci în practică a unui spațiu de securitate euroatlantic și eurasiatic.

Potrivit șefului diplomației ruse, profesioniștii înțeleg perfect astăzi că realizarea planurilor americane de întărire a propriului scut antirachetă ce subînțelege dezbateră asupra scutului NATO, semnifică în fapt creșterea la nivelul strategic, ceea ce este în legătură directă cu eficacitatea forței ruse de descurajare nucleară și, prin urmare, va antrena incontestabil un răspuns adecvat. Acest scenariu riscă să ne ducă la logica trecutului și să reducă posibilitățile de cooperare atât în domeniul apărării antirachetă, cât și pe ansamblul amenințărilor securitare. Toți trebuie să dovedească că în spațiul euroatlantic nu există state care ar avea motive, planuri sau intenții de a amenința membrii NATO¹², a subliniat Serghei Lavrov.

III. Diminuarea amenințărilor la adresa securității naționale a României

Refuzând să cedeze presiunii considerabile a Rusiei, România a acceptat la 3 mai 2011 propunerea SUA de a găzdui un viitor scut antirachetă la baza aeriană de la Deveselu, la circa 100 de kilometri de frontiera cu Bulgaria. Se vor instala 24 de rachete interceptoare SM-3 de nouă generație, ce ar trebui să devină operaționale la orizontul lui 2015 în România și în 2018 în Polonia. Este vizată și Bulgaria, în acest sens purtându-se discuții la nivel înalt. Aceste rachete interceptoare sunt componenta principală a sistemului antirachetă pe care Pentagonul dorește să-l construiască în Europa de Est pentru a se apăra, susține acesta, de orice atac ce ar veni din Iran, care posedă deja rachete balistice cu rază medie de acțiune. Această decizie îndrăzneată a autorităților române pare să fi deranjat semnificativ Moscova. Ca urmare, Rusia a declarat că punerea în practică a sistemului de protecție antirachetă este o amenințare la adresa securității sale naționale și o împinge la continuarea dezvoltării și modernizării infrastructurii sale militare. De exemplu, în timpul celui de-al doilea mandat al președintelui George W. Bush, acesta a încercat să instaleze componentele sistemului antirachetă în Polonia și Republica Cehă. Replica Rusiei a fost să amenințe guvernele ceh și polonez

cu desfășurarea de rachete nucleare Iskander pe teritoriul Kalingradului, vecin cu Polonia și orientat în direcția Varșovia și Praga¹³.

Apreciem că motivația conflictului între Rusia și SUA rezidă în abordările lor divergente privind chestiunea echilibrului strategic. SUA caută să-și afirme superioritatea în domeniul armelor de distrugere în masă (ADM). Pe termen lung, instalarea scutului antirachetă va neutraliza amenințările ce vin de la celelalte state ce posedă arme nucleare. Washingtonul dorește să supună viziunii sale toate celelalte state posesoare de ADM. Astfel, Casa Albă a modificat în avantajul său doctrina echilibrului terorii (sau distrugerii mutuale asigurate), moștenită din perioada Războiului Rece și care interzicea superputerilor de atunci (SUA și URSS) de a folosi sisteme de apărare antirachetă. În același timp, administrația de la Washington lucrează la eliminarea posibilității ca descurajarea nucleară a celorlalte state să diminueze capacitatea SUA de aduce la bun sfârșit operațiile militare în anumite regiuni de importanță strategică. Scutul antirachetă le-ar da capacitatea de a neutraliza un răspuns după primele lovituri.

IV. Necesitatea ca SUA să dea garanții juridice Rusiei că scutul antirachetă european nu este îndreptat împotriva potențialului său strategic nuclear

Divergențele ruso-americane în ceea ce privește scutul antirachetă european persistă. NATO nu dă nicio garanție că sistemul său antirachetă nu va fi folosit împotriva potențialului strategic rusesc. De aceea, Moscova insistă pe un perimetru integrat pentru a îndepărta amenințarea externă¹⁴. Un lucru este sigur: indiferent dacă se continuă sau nu construcția sistemului antirachetă balistic, Rusia va spori eforturile în fabricarea și perfecționarea rachetelor balistice, cunoscute sub numele Bulava, capabile să străpungă zidurile sistemului de apărare antirachetă pe care SUA sunt pe cale să-l dezvolte în scopuri ofensive. Se poate astfel presupune că în cazul unui impas prelungit în negocieri, Rusia va desfășura rachete cu rază scurtă de acțiune aproape de frontierele țărilor membre NATO.

La aceste argumente se mai pot menționa încă doi factori. Astfel, pentru elita rusă, menținerea echilibrului strategic (distrugere reciprocă asigurată) este atât o garanție de securitate națională în raport cu statele nucleare, cât și o sursă de prestigiu național¹⁵. Moscova nu poate rivaliza cu SUA în punerea la punct a tehnologiilor de apărare antirachetă balistică. Prin urmare, Rusia, printr-un

ansamblu de subterfugii diplomatice, încearcă să convingă SUA să renunțe la construcția unui sistem antirachetă în Europa sau, dacă va fi construit, să-l modifice cât mai mult posibil pentru a nu fi în măsură să neutralizeze arsenalul rusesc.

De altfel, obiectivul strategic al politicii externe rusești este să pună piedici desfășurării componentelor sistemului de apărare antirachetă american în țările Europei Centrale și de Est. Moscova consideră acest areal ca făcând parte din sfera sa de interese privilegiate în materie de apărare și se folosește în acest scop de prezența militară occidentală, în special cea a SUA.

Totuși, există și aprecieri care susțin că Rusia și SUA pot să ajungă la un acord de principiu în chestiunea realizării unui sistem antirachetă european¹⁶. În acest scop, ar fi necesar să se îndeplinească unele cerințe: toți membrii NATO să înțeleagă în același mod necesitatea construirii de relații pe principiile de egalitate, de indivizibilitate a securității și de încredere comună; acceptarea de aceștia a propunerii Rusiei de a diviza în sectoare responsabilitatea în cadrul sistemului de apărare antirachetă european¹⁷.

4. Relațiile între Rusia și NATO sub impactul instalării scutului antirachetă european

Rusia urmărește să-și recucerească și să-și afirme statutul de actor mondial deținut anterior de URSS. Recunoașterea acestui statut de către SUA ar fi un factor primordial. Însă, aspirația Rusiei de a fi socotită mare putere mondială pare să se lovească de ostilitatea moștenită din perioada Războiului Rece în relațiile sale cu SUA¹⁸. La această ostilitate, se adaugă în prezent și punerea în practică de către SUA a proiectului sistemului antirachetă european.

Rusia apreciază că punerea în practică a proiectului SUA de instalare a scutului antirachetă în țări foste membre ale Pactului de la Varșovia reprezintă o amenințare pentru potențialul său strategic. Dacă SUA și NATO realizează apărarea antirachetă europeană fără să țină seama de opinia Rusiei, este posibil ca aceasta din urmă să denunțe Tratatul de reducere a armelor strategice (START). Pentru a calma Rusia, ar trebui asigurate fundamente juridice în loc de declarații politice¹⁹.

În timpul Summitului de la Lisabona din noiembrie 2010, președintele rus, Dmitri Medvedev, a propus crearea unei apărări antirachetă europene cu participare rusească, adică a unui sistem

indivizibil care să integreze componente militare comune, rusești și aliate. Rusia și-ar apăra teritoriul său și NATO pe cel al statelor membre. Un centru de gestionare ar coordona funcționarea acestor două segmente ale sistemului. Dar SUA și NATO se opun acestei idei, oficialii Alianței insistând pe realizarea a două scuturi antirachetă, independente, dar coordonate. În opinia vicepreședintelui Academiei problemelor de securitate, de apărare și de menținere a ordinii, Victor Essin: „Mi se pare că factorul esențial ce interzice apropierea pozițiilor Rusiei și a SUA, sau mai extins, a statelor membre NATO, în ceea ce privește principiile construcției și concepția unei apărări antirachetă europene, este deficitul de încredere între părți, ce subzistă de la Războiul Rece. Acesta este unul din principalele obstacole în calea creării unei apărări antirachetă comune în Europa”²⁰. Apărarea antirachetă comună în Europa ar deveni realitate dacă SUA și aliații săi ar ține seama de propunerea Rusiei.

În acest context, se pare că un compromis ce nu ar aduce atingere nici intereselor SUA, nici celor ale Rusiei sau ale Europei se impune cu necesitate. Un proiect antirachetă comun ar constitui o veritabilă depășire a problemelor stabilității strategice, ce amintește de confruntarea din timpul Războiului Rece, în relațiile dintre Moscova și Washington. Practic, Rusia nu se vrea exclusă de la procesul de realizare a unei noi ordini mondiale. Neluarea în seamă a obiecțiilor și propunerilor sale față de instalarea scutului antirachetă european înseamnă nerecunoașterea statutului Rusiei de mare putere globală.

Concluzii

În prezent, asistăm la o dispută mai mult sau mai puțin evidentă între marile puteri ale lumii pentru instaurarea unei noi ordini mondiale. Contribuția la edificarea acesteia constituie un indicator semnificativ al statutului internațional înalt al unui stat. Competiția între SUA, actuala superputere globală recunoscută de comunitatea internațională, și țările emergente – Rusia, China, India, Brazilia – care aspiră la acest statut mondial se înscrie tot mai clar în această tendință.

Punerea în practică a proiectului american privind scutul antirachetă european poate fi apreciat ca un indicator al statutului global înalt al SUA. Pentru a răspunde adecvat acestei provocări, Rusia a intrat în diferite organizații politico-economice (de exemplu, Organizația cooperării

de la Shanghai) și politice instituționalizate și/sau informale (de exemplu, BRICS), întrucât calitatea de membru al acestora îi aduce plusvaloare în materie de putere mondială.

În opinia noastră, neluarea în seamă a obiecțiilor și propunerilor Rusiei în privința scutului antirachetă european va conduce la răcirea relațiilor ruso-americe și la tensionarea mediului de securitate regional și chiar internațional. Pe de altă parte, acceptarea unui compromis în ceea ce privește scutul antirachetă european, compromis fondat pe propunerea Rusiei, ar conduce la detensionarea relațiilor ruso-americe și a menținerii stabilității securității regionale și internaționale.

BIBLIOGRAFIE:

1. L'ABM européen entre optimisme et pessimisme, <http://french.ruvr.ru/2011/05/18/50481184.html>.
2. ASENIO Michel, Le C2 et la Défense antimissile balistique européenne en 2009, Recherche et documents n.10, 2010, http://www.frstrategie.org/barreFRS/publications/rd/2010/RD_201010.pdf.
3. China a devenit cea mai mare economie mondială, după puterea de cumpărare, <http://www.ziare.com/economie/crestere-economica/china-a-devenit-cea-mai-mare-economie-mondiala-dupa-puterea-de-cumparare-1068705>.
4. La coopération de la Russie avec l'OTAN dans le cadre du système ABM européen ne signifie pas que Moscou s'associe à l'alliance, <http://mbm.hautetfort.com/archive/2011/02/06/2011-ou-les-points-sur-les-i-pour-que-les-choses-soient-bien.html>.
5. ***, Strategic Concept for the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation, <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>.
6. “L'émergence pacifique” de la Chine dans le monde, <http://www.senat.fr/rap/r05-400/r05-4007.html>.
7. Partenariat Russie-OTAN: Le grand bond » marine, navires et histoire navale, <http://barberousse.bloguez.com/barberousse/1487324/Partenariat-Russie-OTAN-Le-grand-bond>.
8. Projet, Dollars, Etats Unis, Partenariat, Russie, <http://sciences-technologies.lefigaro.fr/projet-dollars-etats-unis-partenariat-russie.html>.
9. Le «redémarrage» russo-américain est menacé, <http://french.ruvr.ru/2011/05/17/50410311.html>.

10. ROUSSEAU, RICHARD, La Russie et le bouclier antimissile européen, revista Globalbrief, <http://globalbrief.ca/richardrousseau/2011/07/15/la-russie-et-le-bouclier-antimissile-europeen/>.

11. Russie-OTAN: les divergences sur l'ABM persistent, <http://french.ruvr.ru/2011/04/15/48978120.html>.

12. Shanghai Cooperation Organization (SCO), <http://www.globalsecurity.org/military/world/int/sco.htm.html>.

13. Selon l'Allemagne: Le discours iranien confirme la nécessité du bouclier antimissile européen, <http://www.tunizien.com/75153-tunisie--selon-lallemagne.html>.

14. USA-Russie, iunie 2010, http://www.lepotentiel.com/afficher_article.php?id_edition=&id_article=97760.

15. SUBRAMANIAN, Arvind, Is China Already Number One? New GDP Estimates, January 13th, 2011, available at Peterson Institute for International Economics official webpage, <http://www.piie.com/realtime/?p=1935>.

NOTE:

1 A se vedea Arvind SUBRAMANIAN, Is China Already Number One? New GDP Estimates, January 13th, 2011, disponibil pe site-ul oficial al Peterson Institute for International Economics, <http://www.piie.com/realtime/?p=1935> și China a devenit cea mai mare economie mondială, după puterea de cumpărare, <http://www.ziare.com/economie/crestere-economica/china-a-devenit-cea-mai-mare-economie-mondiala-dupa-puterea-de-cumparare-1068705>.

2 A se vedea pagina oficială a Organizației cooperării de la Shanghai, <http://www.sectesco.org/EN/brief.asp>.

3 A se vedea Proiect, Dollars, Etats Unis, Partenariat, Russie, disponibil la <http://sciences-technologies.lefigaro.fr/projet-dollars-etats-unis-partenariat-russie.html> și Partenariat Russie-OTAN: Le grand bond marine, navires et histoire navale, disponibil la <http://barberousse.bloguez.com/barberousse/1487324/Partenariat-Russie-OTAN-Le-grand-bond>.

4 USA-Russie, <http://www.lepotentiel.com/>

[afficher_article.php?id_edition=&id_article=97760](http://www.lepotentiel.com/afficher_article.php?id_edition=&id_article=97760).

5 L'émergence pacifique" de la Chine dans le monde, <http://www.senat.fr/rap/r05-400/r05-4007.html>.

6 Selon l'Allemagne: Le discours iranien confirme la nécessité du bouclier antimissile européen, <http://www.tunizien.com/75153-tunisie--selon-lallemagne.html>.

7 Camille GRAND, Quel positionnement pour la France dans le débat sur la défense antimissile?, FRS, juillet 2009., apud Michel ASECIO, Le C2 et la Défense antimissile balistique européenne en 2009, Recherches & Documents N° 10/2010, http://www.frstrategie.org/barreFRS/publications/rd/2010/RD_201010.pdf, p. 4.

8 Michel ASECIO, art. cit., p. 18.

9 Engagement actif, défense moderne, <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-fra.pdf>, <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-fra.pdf>, p. 4.

10 Richard ROUSSEAU, La Russie et le bouclier antimissile européen, <http://globalbrief.ca/richardrousseau/2011/07/15/la-russie-et-le-bouclier-antimissile-europeen/>, p.1.

11 La coopération de la Russie avec l'OTAN dans le cadre du système ABM européen ne signifie pas que Moscou s'associe à l'alliance, <http://mbm.hautetfort.com/archive/2011/02/06/2011-ou-les-points-sur-les-i-pour-que-les-choses-soient-bien.html>, p. 1.

12 Ibidem, p. 2.

13 Richard ROUSSEAU, art.cit., p. 2.

14 Russie-OTAN: les divergences sur l'ABM persistent, <http://french.ruvr.ru/2011/04/15/48978120.html>.

15 Richard ROUSSEAU, art.cit., p. 3.

16 L'ABM européen entre optimisme et pessimisme, <http://french.ruvr.ru/2011/05/18/50481184.html>, p.1.

17 Ibidem.

18 Russie-USA: la guerre froide n'est pas finie, <http://fr.novopress.info/90213/russie-usa-la-guerre-froide-nest-pas-finie/>.

19 Ibidem.

20 Le « redémarrage » russo-américain est menacé, <http://french.ruvr.ru/2011/05/17/50410311.html>, p. 1.

DILEME DE SECURITATE: ABORDĂRI SUBIECTIVE ȘI OBIECTIVE ALE PROBLEMATICII SCUTULUI ANTIRACHETĂ

*Dr. Alexandra SARCINSCHI**

Caracteristicile mediului de securitate actual, deși ridică noi probleme complexe în realizarea securității, pot fi studiate pe baza unora dintre modelele teoretice ce explicau lumea și în perioada Războiului Rece. Astfel, în articolul de față, propunem aplicarea teoriei realiste a dilemei de securitate în analiza uneia dintre cele mai stringente probleme de pe agenda relațiilor internaționale a ultimilor ani, anume scutul antirachetă. Vom face referire la trei puncte de vedere ce aparțin principalelor părți implicate în proces: Statele Unite ale Americii, Republica Islamică Iran și comunitatea științifică ce formulează o viziune obiectivă, am putea spune, asupra acestei problematice.

Cuvinte-cheie: dilemă de securitate; putere; scut antirachetă; cursa înarmărilor; SUA; Iran.

Agenda relațiilor internaționale a fost modificată substanțial în ultimii ani, fiind introduse noi elemente, precum efortul colectiv în fața crizei economico-financiare, sau reactualizate altele, cum ar fi problematica scutului antirachetă. Nu întâmplător, acesta, deși domina discursurile internaționale cu peste 40 de ani în urmă, a fost readus cu mai multă amploare în atenția decidenților politici. Este cunoscut faptul că globalizarea are nu doar efecte pozitive, ci și efecte negative, perverse. Ea facilitează accesul la tehnologie și la resurse materiale și umane, ceea ce

permite unor actori statali și nonstatali să dezvolte capacități balistice și nucleare ce constituie un risc la adresa securității altora. Analiza acestui subiect trebuie să pornească de la câteva concepte de bază în studiile de securitate, precum clasicul *dilemă de securitate*.

Repere teoretice

O privire rapidă asupra datelor referitoare la problematica scutului antirachetă ne conduce la teoria realistă și cea neorealistă a relațiilor internaționale. Ipotezele de la care pornesc reprezentanții acestor școli de gândire (Herman Kahn, Hedley Bull, Kenneth Waltz și John Mearsheimer) fac referire la un sistem internațional în care statele, pentru a putea realiza securitatea națională, urmăresc să obțină din ce în ce mai multe resurse, își dezvoltă capacități militare ofensive pentru apărare și extinderea puterii, iar incertitudinea și lipsa de încredere reciprocă domină relațiile dintre ele. În prezent, se încearcă abordarea relațiilor internaționale într-o manieră mai optimistă decât cea a neorealiștilor, bazată pe idealul securității umane, însă nu poate fi ignorat faptul că realizarea securității unui actor, așa cum este percepută și reprezentată de către acesta, poate determina insecuritatea altuia. Aceasta trimite la clasicul *dilemă de securitate*¹ sau *modelul spiralei*² ce se referă la orice situație în care acțiunile prin

** Dr. Alexandra SARCINSCHI (alex_sarcinschi@yahoo.com) este cercetător științific gradul II în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.*

care un stat încearcă să își sporească gradul de securitate (sporirea puterii militare sau crearea de alianțe) pot determina un alt stat să răspundă cu măsuri similare, ceea ce dă naștere la tensiuni din ce în ce mai mari, al căror apogeu constă în declanșarea unui conflict nedorit, în realitate, de niciuna dintre părți.

Dilema de securitate poate varia în timp și spațiu, deoarece magnitudinea și natura sa depind de două variabile: balanța ofensiv-defensiv și diferențierea ofensiv-defensiv³. Această problematică a teoriei ofensiv-defensiv este ilustrată prin patru scenarii ce fac trimitere la intensitatea dilemei de securitate⁴.

Primul scenariu se referă la situația în care comportamentul ofensiv nu este diferențiat de cel defensiv, dar primul este în avantaj. În acest caz, dilema de securitate este *foarte intensă*, iar mediul de securitate este foarte periculos, deoarece statele se comportă într-o manieră agresivă, sporind posibilitatea declanșării cursei pentru înarmare, în timp ce șansele de cooperare sunt minime.

Cel de-al doilea scenariu face referire la aceeași situație în care comportamentele ofensiv și defensiv nu sunt diferite, dar cel din urmă deține un avantaj. Aici, dilema de securitate este *intensă*, însă un stat își poate spori gradul de securitate fără a pune în pericol securitatea altor state.

În cel de-al treilea scenariu, comportamentul ofensiv este diferit de și îl domină pe cel defensiv. Dilema de securitate *nu este intensă*, deși probleme există. Astfel, deși mediul de securitate este sigur, comportamentul ofensiv are un avantaj ce poate provoca în viitor o agresiune.

În fine, cel de-al patrulea scenariu ilustrează o situație în care comportamentul defensiv este diferit de și îl domină pe cel ofensiv. În acest caz, dilema de securitate are *intensitate redusă sau deloc*, mediul de securitate fiind foarte sigur, deoarece nu există pericolul producerii unei acțiuni ofensive. În această situație, statul are ocazia de a-și crește bugetul pentru apărare sau alte resurse necesare dezvoltării sale.

Analizând scenariile de mai sus și corelându-le cu actuala situație geopolitică și geostrategică, putem afirma că problematica implementării scutului antirachetă, privită din trei perspective diferite, se încadrează în trei dintre cele patru scenarii. Acestea aparțin principalelor două părți implicate în proces - Statele Unite ale Americii, ce ilustrează comportamentul defensiv, și statele considerate

a constitui amenințarea (actorii care doresc să se afirme pe scena internațională prin desfășurarea capacităților lor balistice și nucleare, în principal Iran), reprezentând comportamentul ofensiv -, dar și comunității științifice ce formulează o viziune obiectivă, am putea spune, asupra acestei problematice.

SUA și cel de-al doilea scenariu de securitate

Preocuparea SUA pentru dezvoltarea unui sistem de apărare antirachetă există încă din anii '60, inițial alături de URSS (Tratatul Antirachete Balistice - ABM, 1972), apoi, de la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80, de când relațiile dintre acești doi actori s-au deteriorat, în competiție cu interesele Uniunii Sovietice (lansarea în anul 1983 a proiectului american Inițiativa de Apărare Strategică sau „Războiul stelelor”). Încheierea Războiului Rece a fost marcată și prin reluarea relațiilor de cooperare dintre SUA și Rusia pe tema armamentului strategic ofensiv, dar cu suișuri (semnarea START I în 1991 și a START III în 2010) și coborâșuri (retragerea SUA din Tratatul ABM în 2001 și, ca răspuns, a Rusiei din START II în 2002).

În anul 2009, președintele american Barack Obama a aprobat recomandarea Secretarului Apărării și a Șefilor de State Majore pentru o abordare adaptivă în etape a sistemului de apărare antirachetă destinată protejării mai bune a forțelor desfășurate în Europa și în teatrele de operații, atât americane, cât și ale Aliatilor, precum și a teritoriului SUA și al aliaților lor. Această propunere schimbă proiectul american din anul 2007 al Administrației Bush, deoarece evaluările specialiștilor au indicat două noi elemente majore în mediul de securitate:

- o nouă evaluare a amenințării: comunitatea americană de informații a identificat o dezvoltare mult mai rapidă a capacităților balistice iraniene pe termen scurt și mediu. Pe termen scurt, evaluarea din 2009 a prognozat că cea mai mare amenințare iraniană cu rachete va fi formulată împotriva aliaților și partenerilor SUA, precum și împotriva personalului american militar și civil desfășurat în Orientul Mijlociu și Europa;

- dezvoltarea capacităților și tehnologiilor: în ultimii ani, capacitățile și tehnologiile americane de apărare antirachetă au fost dezvoltate semnificativ, oferind capacitatea de a construi o arhitectură mai flexibilă, capabilă și eficientă⁵.

Această abordare se bazează pe șase priorități politice recomandate de către Președintele american: SUA vor continua să își apere teritoriul și interesele împotriva amenințării atacului limitat cu rachete balistice; își vor apăra forțele, își vor proteja aliații și partenerii și îi vor ajuta să se apere singuri de amenințarea balistică regională; vor fi efectuate teste care să permită evaluarea în condiții realiste de funcționare a noilor capacități, înainte ca acestea să fie defășurate; angajamentul pentru dezvoltarea unor noi capacități trebuie să fie susținut financiar pe termen lung; capacitățile de apărare antirachetă ale SUA trebuie să fie flexibile, astfel încât să poată fi adaptate schimbării amenințării; SUA vor continua să conducă eforturile internaționale extinse în sfera apărării antirachetă⁶.

În opinia partizanilor acestui proiect, noua abordare prezintă avantaje clare față de cea a Administrației Bush:

- sporește capacitatea de a apăra Europa, în condițiile în care amenințările reprezentate de rachetele cu rază scurtă sau medie de acțiune sunt în creștere (în acest sens, varianta propusă de actuala administrație americană ține cont și răspunde celor mai noi evaluări privind riscurile de atacuri cu rachetă);

- răspunde amenințărilor actuale și poate încorpora mult mai rapid și mai ușor noile tehnologii, pe măsură ce acestea evoluează;

- devine operațională mai repede decât varianta anterioară, astfel încât, practic, concretizarea noii opțiuni de sistem de apărare antirachetă se va realiza cu șase sau șapte ani mai devreme față de planul precedent⁷.

Potrivit *Raportului privind revizuirea sistemului de apărare împotriva rachetelor balistice*, publicat de Departamentul american al Apărării la 1 februarie 2010, sunt avute în vedere patru etape de realizare⁸:

- Etapa I (în desfășurare): Protejarea unor porțiuni ale Europei de Sud-Est, prin desfășurarea de sisteme radar și interceptori SM-3 amplasați pe nave, însoțită de amplasarea unui sistem radar înaintat, care va detecta lansarea rachetelor încă din faza ascendentă a traiectoriei. Prima etapă a demarat la 7 martie 2011, prin trimiterea în Marea Mediterană a navei „USS Monterey”, echipată cu sistemul Aegis.

- Etapa II (orizont de timp 2015): Extinderea protecției aliaților NATO prin operaționalizarea

unei noi generații de interceptori SM-3 (care să permită lansarea de la sol) și a unor noi baze radar. Acestea vor fi amplasate în unități terestre din Europa de Sud-Est.

- Etapa III (orizont de timp 2018): Extinderea acoperirii sistemului la toate statele membre NATO din Europa, prin amplasarea unei noi baze terestre în Polonia, precum și prin continuarea procesului de dezvoltare a unor noi interceptori SM-3, amplasați pe mare și pe uscat.

- Etapa IV (orizont de timp 2020): Extinderea protecției la eventuale atacuri cu rachete intercontinentale, inclusiv prin dezvoltarea în continuare a rachetelor SM-3 și a sistemelor radar.

Raportul consideră această arhitectură drept contribuția națională a SUA la dezvoltarea sistemului de apărare antirachetă preconizat de NATO, la care Aliații pot contribui prin găzduirea pe teritoriul lor național a unor componente. De altfel, Washingtonul dorește întărirea cooperării internaționale în acest domeniu. În Europa, implementarea abordării adaptive în etape va fi realizată în context NATO, în timp ce în Asia de Est și în Orientul Mijlociu vor fi accentuate relațiile bilaterale. În plus, SUA doresc să implice în acest proces și state precum Rusia și China, care au sprijinit masiv Iranul în programele sale de înarmare⁹.

Analizând strategia americană, este evident faptul că în viziunea SUA, implementarea scutului antirachetă nu face altceva decât să sporească securitatea sa națională, fără a pune în pericol securitatea altor țări, ci dimpotrivă, sporind-o și pe a acestora. *Dilema de securitate este intensă*, deoarece se consideră că amenințarea există, însă avantajul deținut de comportamentul defensiv îl copleșește pe cel ofensiv. Conform autorului acestor scenarii, scenariul numărul doi corespunde celor mai multe perioade din istorie: atacul este adesea mai dificil decât apărarea din cauza rezistenței fortificațiilor și a dificultății obstacolelor, însă nici posturile exclusiv defensive nu sunt posibile întotdeauna, deoarece fortificațiile sunt dublate de armate și armament mobil care pot susține un atac¹⁰. Nu putem vorbi aici despre primul scenariu, deoarece acesta presupune ca tentația de a ataca primul să fie foarte mare pentru părțile implicate, neexistând nicio posibilitate ca securitatea lor să poată fi sporită simultan. Dacă, totuși, un stat precum Iran ar putea reuși,

prin acțiunile sale, să modifice starea sistemului internațional, un stat puternic care se conformează normelor internaționale, precum SUA, ar putea contracara provocările formulate de primul.

Iran și cel de-al patrulea scenariu de securitate

Una dintre principalele amenințări la adresa securității internaționale este considerată a fi proliferarea armelor de distrugere în masă. Încă din timpul Administrației Bush, Republica Islamică Iran a constituit pentru SUA o amenințare strategică, întrucât exista bănuiala că dezvoltă și testează programe nucleare și, în special, programe de lansare a rachetelor balistice cu diferite încărcături de distrugere în masă. Conform noii Strategii de Securitate Națională a SUA¹¹, Iranul se află printre cei mai importanți dezvoltatori de astfel de armament de distrugere în masă, cu intenții ostile. De altfel, această țară se află în „zona roșie” a Indexului Statelor Eșuate pe anul 2011, pe locul 35 din cele 177 de țări analizate de către Fondul pentru Pace¹².

Chiar dacă pentru lumea occidentală acest actor constituie un pericol la adresa securității, în viziunea oficialilor iranieni, toate dezvoltările din domeniul nuclear sunt de natură civilă (generare de electricitate și furnizare de combustibil pentru recatoarele medicale). Este evident că, pentru Iran, *dilema de securitate are intensitate redusă sau deloc*. Analizând declarațiile liderilor iranieni¹³, observăm că pentru ei, în termenii dilemei, mediul de securitate este de două ori mai sigur: statul iranian investește în resursele necesare dezvoltării sale și bunăstării cetățenilor săi.

Cu toate acestea, în reprezentarea generală actuală, Republica Islamică Iran constituie atât o sursă de amenințări pentru întreaga lume, cât și un stat supus unor transformări complexe. Principala problemă cu care se confruntă comunitatea internațională constă în dezacordul Iranului vis-à-vis de stoparea programului de îmbogățire a uraniului. Poziția americană este clară: orice soluție trebuie să includă stoparea permanentă a eforturilor iranieni de îmbogățire și reprocesare a uraniului, precum și distrugerea facilităților destinate acestor activități¹⁴. Washingtonul se teme că Iranul ar putea urma modelul Coreei de Nord, care, în urmă cu câțiva ani, s-a retras din Tratatul de Neproliferare Nucleară și a evacuat de

pe teritoriul său inspectorii Agenției Internaționale pentru Energie Atomică (AIEA). În aprilie 2010, Administrația Obama a încercat impunerea unei noi runde de sancțiuni ca răspuns la continuarea dezvoltării programului nuclear iranian, însă India și China s-au opus.

Principalul atu economic al Iranului, resursele energetice, fac ca acest stat să nu fie un simplu stat cu pretenții nucleare ce amenință pacea și securitatea lumii. El ocupă o poziție strategică în nordul Golfului Persic, având acces direct la câmpurile petrolifere din Arabia Saudită, Kuweit, Irak și Emiratele Arabe Unite, unde, în ansamblu, se află peste jumătate din rezerva mondială de petrol cunoscută. Iranul are deschidere la Strâmtoarea Hormuz, pe unde, în fiecare zi, trec 40% din exporturile de petrol ale lumii. Mai mult, Iranul devine un furnizor important de petrol și gaze naturale către China, India și Japonia, în condițiile în care pe acest teritoriu se află a treia, ca mărime, rezervă de petrol din lume, estimată la 137,6 miliarde barili și a doua de gaze naturale, de aproximativ 26,91 trilioane m³.¹⁵

În ceea ce privește relațiile cu Rusia, acestea au devenit mult mai strânse, în ciuda dorinței Moscovei, din trecut, de a anexa teritorii iranieni, a războiului împotriva musulmanilor din Afganistan și a celorlalte două împotriva cecenilor musulmani. Totuși, analiștii afirmă că relațiile bune nu se bazează pe interese umanitare comune ale celor două guverne ci, mai de grabă, pe interese de afaceri. Transferul de tehnologie și informații dinspre Rusia spre Iran este întemeiat doar pe posibilitatea acestuia din urmă de a plăti. Mai mult, în lumina ultimelor evenimente, oficialii ruși par a trece cu vederea ambițiile nucleare ale Iranului, afirmând că programul de asistență nucleară nu are nici o legătură cu proliferarea nucleară.

Iranul are relații deosebite, în special în domeniul militar, cu China. Beijingul a vândut Teheranului mii de tancuri și vehicule blindate, zeci de nave de luptă de capacitate mică, sisteme de rachete și tehnologie de fabricare a acestora, dar a furnizat și asistență în programele iranieni de dezvoltare a armelor de distrugere în masă. De altfel, în Iran, armata joacă un rol important. Chiar dacă oficialii declară că încearcă să reducă influența acestora în societate, evenimentele de la începutul anului au demonstrat puterea sa.

Problema armamentului iranian este cea mai sensibilă. Statisticile arată că Iranul deține

1.565 de tancuri, 3 fregate, 3 submarine, 186 aeronave de luptă la sol și 74 aeronave de luptă¹⁶, însă nu acestea constituie amenințarea la adresa securității zonale și internaționale, ci rachetele, armele chimice, biologice și nucleare cu care aceste mijloace de luptă pot fi echipate. În prezent, evidența rachetelor iraniene este incompletă, însă, în ceea ce privește armele biologice, se pare că Iranul a început să le dezvolte în perioada războiului cu Irakul. Deși a ratificat Convenția referitoare la Armele Biologice, republica islamică deține programe avansate de cercetare și dezvoltare a armamentului de acest tip, fiind bănuită că studiază atât domeniul toxinelor, cât și al organismelor vii ce pot fi folosite drept arme biologice. La fel de dezvoltată este și tehnologia de producere a armelor chimice. Iranul a ratificat și Convenția referitoare la Armele Chimice, prin care este obligat să stopeze pentru ani buni programele de acest tip. Totuși, continuă să își îmbunătățească și să își extindă infrastructura necesară producției de arme chimice, indicând faptul că dorește să mențină o capacitate robustă de ducere a unui potențial război chimic.

Cea mai delicată problemă referitoare la Iran și armele de distrugere în masă este constituită de armele nucleare. Se pare că regimul de la Teheran și-a desfășurat pe tot teritoriul său locațiile în care desfășoară activități nucleare, reducând astfel riscul detecției¹⁷. Oficialii AIEA afirmă că Iranul nu deține încă arme nucleare, însă se pare că va reuși să le fabrice în scurt timp. Aceasta va însemna crearea unei enorme presiuni asupra țărilor din regiune. Probabil că state precum Egipt și Siria, aflate între două puteri nucleare – Iranul și Israelul –, își vor accelera programele nucleare, de aici rezultând o cursă a înarmării nucleare în Orientul Mijlociu.

Toate aceste previziuni par a fi adânc ancorate în realitate, cu atât mai mult cu cât ultimele acțiuni ale Iranului sunt îndreptate împotriva controalelor internaționale. Consiliul de Securitate al ONU a adoptat o serie de rezoluții (nr. 1696 în iulie 2006, nr. 1737 în decembrie 2006, nr. 1747 în martie 2007, nr. 1803 în martie 2008, nr. 1835 în septembrie 2008, nr. 1929 în iunie 2010) care cer Iranului să suspende programul de îmbogățire a uraniului și a activităților de reprocesare și să se conformeze obligațiilor și responsabilităților ce decurg din prevederile AIEA. Atât rezoluțiile 1737, 1747, 1803 și 1929, cât și Ordinele executive nr.

13382 și nr. 13224, emise de SUA, se adresează și unor persoane și entități implicate în programele nucleare și balistice iraniene, precum și unor entități cu activități teroriste¹⁸.

În plus, Iranul nu a răspuns pozitiv nici la negocierile cu cele trei state membre ale Uniunii Europene – Franța, Germania și Marea Britanie –, care doresc stoparea programului de îmbogățire a uraniului. Oficialii iranieni au declarat că, așa cum au convenit la negocierile din anul 2004, programul este oprit, însă doar pentru o scurtă perioadă, deoarece au drept de acces la tehnologia nucleară atâta vreme cât o folosesc în scopuri pașnice. Totuși, UE nu este sigură că Iranul nu va traversa granița fragilă dintre programul nuclear civil și cel militar.

Cel de-al treilea scenariu de securitate: amenințare și răspuns

Teheranul se consideră, la nivelul discursurilor publice, doar un stat care dezvoltă programe esențiale pentru bunăstarea cetățenilor săi, totuși datele indică o altă situație, diferită de viziunea iraniană încadrată în cel de-al patrulea scenariu. Analizând obiectiv cele două versiuni ale aceleiași probleme, anume amenințarea și răspunsul la amenințarea balistică în viziunea SUA și a Iranului, observăm că situația internațională corespunde celui de-al treilea scenariu.

Este vorba aici despre o *dilemă de securitate ce nu este intensă*, însă în care comportamentul defensiv este dominat de cel ofensiv, fiind posibilă declanșarea unei agresiuni. Este puțin probabil că această situație va deveni realitate, însă dacă s-ar întâmpla, un stat care respectă normele internaționale ar putea totuși să folosească atacuri preventive decât să aștepte să fie atacat și să se apere. Totuși, dacă acest stat alege doar să își consolideze sistemele defensive, fiind teoretic create condițiile necesare cooperării între cei doi actori, și să aștepte desfășurarea de forțe ofensive de cealaltă parte, situația este departe de a fi rezolvată: cele două părți vor privi cu suspiciune fiecare acțiune a celeilalte, fiind deschis drumul către neîncredere, ostilitate și război. În consecință, chiar dacă dilema de securitate din cel de-al treilea scenariu nu este intensă, o lume aflată într-o asemenea situație poate deveni rapid instabilă și poate fi dezvoltată o spirală a tensiunilor și conflictului¹⁹.

Concluzii

Astfel, dintr-o analiză obiectivă a acestei problematice reiese faptul că situația este mult mai complicată decât apare din declarațiile celor două părți implicate. Avem de-a face cu două state care acționează diferit, dar care se află în aceeași postură, anume cea de actori care doresc securitate. Reprezentanții realismului structuralist, precum John Mearsheimer²⁰, consideră că statele acestea doresc să își maximizeze puterea relativă dintr-un motiv evident: cu cât este mai mare avantajul militar față de celelalte state, cu atât este mai mare gradul de securitate. Acest tip de comportament nu s-a schimbat în ultimii 15 ani, când Mearsheimer propunea teoria la care facem referire, astfel că omenirea se confruntă în continuare cu dileme ce pot exacerba tensiunile. Armele nucleare dezvoltate de unele state și mijloacele de apărare (scut antirachetă) dezvoltate de alte state/organizații constituie și în prezent o fațetă distinctă și complexă a relațiilor de putere.

NOTE:

1 John HERZ a propus acest concept în articolul *Idealist Internationalism and the Security Dilemma* (Internaționalismul ideal și dilema de securitate) publicat în anul 1950 în revista *World Politics* (Vol. 2, No. 2, Cambridge University Press, pp. 157-180, URL stabil: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2009187.pdf>), definindu-l drept situația în care încercările indivizilor umani, grupurilor, liderilor și statelor de auto-ajutorare urmărind nevoile lor de securitate, indiferent de intenții, tind să conducă la creșterea insecurității pentru ceilalți actori, atunci când fiecare interpretează propriile măsuri ca defensive, iar măsurile celorlalți ca o potențială amenințare (p. 157).

2 Termenul acesta a fost introdus de către Robert JERVIS în anul 1978 și descrie modul în care interacțiunile dintre statele care urmăresc doar scopul realizării securității pot alimenta competiția dintre ele și pot crea disensiuni politice (*Cooperation Under the Security Dilemma*, în „*World Politics*”, Vol. 30, No.2, Cambridge University Press, URL stabil: <http://www.jstor.org/stable/2009958.pdf>, pp. 167-214).

3 GLASER, Charles L., *The Security Dilemma Revisited*, în „*World Politics*”, Vol. 50, No. 1, Fiftieth Anniversary Special Issue October 1997, Cambridge University Press, URL stabil: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/25054031.pdf>, pp. 171-201, p. 171.

4 JERVIS, Robert, op. cit., 1978, pp. 211-214.

5 Missile Defense Agency, *The Phased Adaptive Approach for Missile Defense in Europe*. As issued by the White House on Sept. 17, 2009, Fact Sheet, URL: http://www.whitehouse.gov/the_press_office/FACT-SHEET-US-Missile-Defense-Policy-A-Phased-Adaptive-Approach-for-Missile-Defense-in-Europe/.

6 US Department of Defense, 2010 Ballistic Missile Defense Review (BMDR) Fact Sheet, March 3, 2010, URL: http://www.mda.mil/global/documents/pdf/bmdr_fs.pdf.

7 România, Ministerul Afacerilor Externe, Dosare de actualitate. Sistemul de apărare antirachetă. Întrebări și Răspunsuri privind participarea României la sistemul de apărare antirachetă al SUA, URL: <http://www.mae.ro/node/1523>.

8 Ibidem.

9 US Department of Defense, 2010 Ballistic Missile Defense Review (BMDR) Fact Sheet, March 3, 2010, URL: http://www.mda.mil/global/documents/pdf/bmdr_fs.pdf.

10 JERVIS, Robert, op. cit., 1978, p. 213.

11 The White House, *National Security Strategy*, May 2010, USA, p. 4.

12 Fund for Peace, *Failed States Index Data 2011*, URL: <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2011>. Conform acestui index, statele eșuate sunt cele care se află pe pozițiile superioare ale clasamentului (în ordine crescătoare).

13 *** , *Iran's Nuclear Program*, în „*The New York Times*”, Sept. 1, 2011, URL: http://topics.nytimes.com/top/news/international/countriesandterritories/iran/nuclear_program/index.html.

14 SANGER, E. David și Warren HOGUE, *Tehran to Resume Nuclear Program*, în „*International Herald Tribune*”, 04.05. 2005.

15 Central Intelligence Agency, *The World Factbook 2011*, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>.

16 *The Military Balance 2010*, International Institute for Strategic Studies, Oxford University Press, UK, 2010, p. 251.

17 Global Security Organization, *Iran Special Weapons Guide 2011*, URL: <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/iran>.

18 Central Intelligence Agency, *The World Factbook 2011*, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>.

19 JERVIS, Robert, op. cit., pp. 213-214, 1978.

20 MEARSHEIMER, John, *Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War*, în „*International Security*”, Vol. 15, No. 1 (Summer, 1990), pp. 5-56, The MIT Press, URL stabil: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2538981.pdf>, p. 12.

CINE VA DOMINA SECOLUL XXI? NOUA STRUCTURĂ DE PUTERE

*Alexandru Mihai GHIGIU**

Modul în care vor evolua relațiile internaționale și cum va arăta noua structură de putere în secolul XXI a reprezentat și reprezintă o preocupare constantă a celor care studiază sau lucrează în domeniul afacerilor externe.

Evoluția lumii post Război Rece și evenimentele imediat următoare păreau să prefigureze un secol de dominație americană. Noile amenințări la securitatea internațională, criza economică și dezvoltarea extraordinară a statelor emergente au spulberat tendințele de unipolaritate determinând o veritabilă cursă a „previziunilor” despre cine va domina primul secol al noului mileniu.

În tot acest peisaj o poziție cheie trebuie oferită unor state precum China, India, Rusia sau Brazilia, dar și unor construcții precum Uniunea Europeană. La acestea ar trebui să adăugăm fenomene dezvoltate și în secolele trecute, dar care ating acum o evoluție fără precedent: terorismul, războaiele religioase, lupta pentru resurse etc.

Cuvinte-cheie: securitate internațională, structuri de putere, relații economice mondiale, actori globali; geopolitică; centre de putere; globalizare; state emergente.

1. Considerații preliminare

După dispariția Uniunii Sovietice, SUA au reprezentat și continuă să reprezinte principala forță economică și politică a lumii, fiind singura superputere. De câțiva ani însă se conturează perspectiva că lumea se îndreaptă spre un sistem multipolar, în care SUA va continua să fie un pilon

însemnat, la fel ca și Uniunea Europeană, Rusia sau China, care vor reprezenta forțe importante, în zone diferite ale lumii.

Marea majoritate a specialiștilor în relații internaționale consideră că finalul acestui proces de reasezare a relațiilor politico-economice în sistemul internațional îl va reprezenta multipolaritatea. Se încearcă în prezent dezvoltarea unui sistem statal multipolar. State precum SUA, China, Germania, Japonia sau Rusia sunt cei mai probabili actori care vor juca aceste roluri de „poli”, acestora urmând să li se alăture probabil state precum India, Africa de Sud și Brazilia. Există însă câteva aspecte capabile să pună sub semnul întrebării structura multipolară tradițională bazată exclusiv pe stat. Deja există un acord general printre teoreticieni că sistemul nu va arăta și nici nu va opera asemenea sistemului multipolar existent în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. O posibilitate ar fi ca Națiunile Unite și alte organizații globale să devină mai independente și mai puternice. De asemenea, se conturează și ideea dezvoltării accelerate a unor poli regionali. Europa, sub forma Uniunii Europene, ar putea deveni un astfel de pol. Un pol nord american este de asemenea posibil să se dezvolte (prin crearea blocului economic NAFTA), iar un alt pol al puterii se conturează pe continentul asiatic, având drept lider China, iar Rusia, prin alianțele sale strategice, va avea un impact major asupra balanței de putere în sistem¹.

Analizii preconizează că lumea așa cum o știm noi acum nu va mai rămâne la fel multă vreme. Dominația Statelor Unite, Japoniei sau Germaniei

**Alexandru Mihai GHIGIU (alexghigiu@gmail.com) urmează masteratul Security and Diplomacy al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative din București.*

(în spațiul politic sau economic) a început să fie limitată de statele emergente care se pregătesc să treacă în fruntea clasamentelor, și încă patru-cinci state sunt în plin avânt spre acest obiectiv.

Secolul XXI nu va fi „noul secol american” la care visau neoconservatorii la sfârșitul anilor 1990. Să fie oare „secolul antiamerican” despre care vorbesc diverși analiști? Cu siguranță nu ne vom mai întoarce la un sistem „unipolar” în care hegemonia americană sau occidentală să fie acceptată de restul lumii².

2. Sistemul internațional de la unipolaritate la o posibilă multipolaritate

Unul din punctele de pornire ale acestei lucrări ar putea fi schimbările revoluționare petrecute în ultimii ani. Perioada 2003 – 2010 constituie a treia fază a unui proces ce a început cu prăbușirea Uniunii Sovietice, a continuat cu atentatul de la 11 septembrie 2001 și aducerea terorismului globalizat în prim-planul scenei mondiale. Această ultima fază se caracterizează printr-un nou raport de forță între puteri, raport influențat și de spectaculoasa dezvoltare a Indiei și Chinei, prin reafirmarea Rusiei, ca amenințare pentru vecinii săi și ca interlocutor periculos și (în același timp) indispensabil pentru Occident³.

Această fază nu este mai puțin importantă decât cele două care au precedat-o. Putem spune că efectele primei faze s-au văzut în evoluția Rusiei spre democrație și în primatul de necontestat al Statelor Unite, dar aceste efecte au trecut deja într-un plan secundar. Cât privește 11 septembrie, valoarea lui simbolică nu și-a pierdut importanța, dar politic vorbind, atentatul, chiar dacă a răvășit scena internațională, s-a făcut remarcat doar pe termen scurt, în primul rând prin reacția Statelor Unite și a lumii.

Astăzi, situația se definește în primul rând prin criza puterii și a influenței americane. Termenii de „unipolaritate” și „hiper-putere” și-au pierdut mult din acoperire, dar aceștia nu sunt înlocuiți nici de concertul multipolar al puterilor, pe modelul concertului european al secolului al XIX-lea (școala realistă) și nici de domnia instituțiilor multilaterale (școala liberală).

Echilibrele clasice în planul alianțelor, al raporturilor de putere și instituțiile internaționale funcționale mențin un minimum de raționalitate și de moderație în afacerile internaționale, dar

efectele lor sunt, în cel mai bun caz, fragmentare și fragile. Mecanismele lor sunt permanent deturnate sau blocate de o întreagă încărcătură de pasiuni și de mituri, de profeți înarmați și de discipolii lor fanatici, de structurile fragile și de evoluții sociale și culturale necontrolate. Ordinea internațională actuală nu-și merită de fapt numele, este o ordine eterogenă și contradictorie, atât prin natura și dimensiunile unităților componente, dar mai ales prin lipsa de solidaritate și conflictele mocnite.

Una dintre tendințele dominante pare a fi aceea a unei confruntări, când frontale, când difuze, între Vest și Sud, față de care China și Rusia joacă un rol complex, fiind simultan arbitrii și cumpănă. Pentru Occident, aceste două state sunt parteneri de neînlocuit și, totodată, concurenți periculoși, iar în unele cazuri, adversari declarați sau potențiali.

O altă tendință, parțial opusă celei dintâi, este aceea a diviziunilor religioase, etnice și sociale în chiar în zona de confort a noilor actori, cu deosebire în Orientul Mijlociu. Este posibil ca aceste diviziuni să dea naștere la noi alinieri interstatale. Statele Unite pot încerca să exploateze, așa cum fac în acest moment, diviziunile dintre șiiți și sunniți, străduindu-se să creeze o alianță arabo-israeliană împotriva Iranului. Asemenea tentative se lovesc însă de fragilitatea regimurilor respective, de neîncrederea și ostilitatea celei mai mari părți a populațiilor, în proporții diferite, față de Statele Unite, Israel sau Occident și, în același timp, de rivalitățile naționale. Caracteristica cea mai îngrijorătoare a scenei actuale este, poate, tocmai proliferarea războaielor civile permanente sau intermitente, fie că sunt religioase, etnice, politice sau economice, care amenință să se extindă și să contamineze regiuni întregi, precum Asia de Vest, Orientul Mijlociu sau Nordul Africii⁴.

Dacă această amenințare se concretizează, controlul și pacificarea din exterior - de către marile puteri sau de către organizațiile internaționale - s-ar transforma într-o muncă pe care nimeni nu ar îndrăzni să și-o asume. Desigur, această situație nu este rodul ultimilor trei sau patru ani. Rădăcinile ei se află în fenomene precum globalizarea și afirmarea tot mai puternică a Asiei, declinul demografic și totodată psihologic al Europei, revenirea în forță a Rusiei, favorizată de prețul ridicat al energiei, în timpul regimului Vladimir Putin.

Rezultatul este o lume în care vechile ierarhii, chiar dacă par să stea încă în picioare, sunt

fundamental puse sub semnul întrebării. Statele Unite continuă să fie țara cea mai bogată, cea mai plină de resurse în toate accepțiile termenului, țara a cărei creștere demografică, excepțională în rândul țărilor dezvoltate, îi demonstrează vitalitatea, singura care poate interveni în toate punctele globului și ale cărei acțiuni, pe de altă parte, își propun sincer ca obiectiv să salveze lumea, chiar și atunci când o pun în primejdie⁵.

Dar aspirația de putere a Statelor Unite, în mod paradoxal, combinată cu sentimentul de vulnerabilitate, care le-au împins la reacția de după 11 septembrie este pusă la grea încercare. Statele Unite sunt confruntate acum cu o lume din care nu se pot retrage, dar pe care nu o pot controla și, după câte se pare, nici înțelege. Afirmarea noilor puteri care constituie amenințări potențiale nu reprezintă o noutate pentru Statele Unite: ele sunt obișnuite cu astfel de provocări, venite periodic, când din partea Germaniei, când a Rusiei, Japoniei sau Chinei, provocări cărora, până în prezent, le-au făcut față cu succes în războaie, dar și în timp de pace. Tulburătoare pentru americani au devenit complexitatea și ambiguitatea relațiilor lor cu aceste noi puteri, imposibilitatea de a le eticheta definitiv drept prieteni, dușmani sau concurenți⁶. Și mai surprinzător pentru ei este puterea unui număr mare de mici state, inclusiv din sfera lor de influență latino-americană, capabile să le sfideze: fără a-i mai pune la socoteală pe Castro, Chavez sau Morales, e de-ajuns să ne amintim că Statele Unite nu au putut convinge Mexicul și Chile să voteze în favoarea rezoluției lor anti-irakiene din 2003. Să adăugăm la acest tablou ostilitatea difuză a unor grupuri și mase ale căror resentimente și opoziție li se par americanilor de-a dreptul misterioase și care le contestă principalul atu - percepția pozitivă pe care au avut-o întotdeauna asupra țării lor și a rolului ei în lume.

Interesant de urmărit sunt și fenomene ce se manifestă energic la acest început de secol, în special terorismul, respectiv războiul asimetric. Astfel, într-un joc ce include un gigant militar nu ar trebui să fie probleme în a câștiga lupta, însă când adversarul refuză regulile jocului clasic și își impune propria strategie, evenimentele se complică.

Dincolo de raportul de forțe, comportamentul adversarului este favorizat de un șir de credințe și valori, care refuză distincția dintre combatanți și civili sau dintre populațiile nevinovate și dușmani,

bucurându-se de numărul de victime provocate în societățile declarate dușmane sau chiar în rândul propriilor teroriști, dacă aceștia venerează sinuciderea și martiriul. Democrațiile liberale se află în fața clasicei dileme: să adopte metodele dușmanului în numele eficacității și să rivalizeze cu el sau să se bată cu mâinile legate. Dilema este și mai greu de rezolvat dacă se ia în considerație un element esențial și relativ nou: factorul decisiv nu este atât puterea pe care o pot dobândi cei doi adversari, cât un al treilea element - adică popoarele, care sunt în același timp victimele, miza și arbitrii confruntării.

Așa cum subliniază generalul Sir Rupert Smith într-o carte fundamentală,⁷ conflictele și confruntările care înlocuiesc „războaiele industriale interstatale” și pe care le numește „războaie în mijlocul popoarelor” sunt purtate nu atât pentru a distruge un dușman, pentru a ocupa un teritoriu sau pentru a pune mâna pe resurse, cât pentru a influența voința și fidelitatea popoarelor respective. Este vizat aici poporul țării în care se poartă lupta, dar și opinia publică din metropola, din regiune și din lumea întreagă.

O altă forță de opoziție este naționalismul sau rezistența la ocupația și la influența străină. Oricât de binevoitoare ar fi, tentativa de „a construi națiuni” de sus în jos sau din exterior nu poate scăpa suspiciunii de neocolonialism. Rezistența tradiționalistă sau naționalistă poate căpăta ea însăși un caracter ofensiv, și astfel, modernizarea poate duce la reafirmarea agresivă a culturilor tradiționale, iar apoi, pe cale de consecință, la război civil sau la genocid. În aceste condiții, intervenția puterilor occidentale pentru protejarea umanității poate fi considerată oportună și moral imperativă. Numai că un alt element al contextului internațional o poate îngreuna, având în vedere că, din Uzbekistan și până în Zimbabwe și din Serbia până în Sudan, Rusia și China pot bloca eforturile occidentalilor, prin sprijinul acordat guvernelor opresive, în schimbul unor avantaje economice și strategice⁸.

Spre deosebire de epoca anilor 1990, puterile occidentale trebuie acum să poarte negocieri dificile și târguieli neplăcute cu state rivale, dar a căror aprobare sau abținere este crucială, mai ales în cadrul ONU. Occidentul a devenit tot mai tentat să cumpere sprijinul Moscovei lui Medvedev și Putin împotriva politicii nucleare iraniene, abținându-se în chestiunile privitoare la

Ucraina, Georgia sau Kosovo, fără a mai vorbi de drepturile omului în Rusia. Opoziția occidentală față de politica anumitor state devine un element de negociere globală, în decursul căreia normele juridice și principiile etice riscă să devină obiectul unor simple târguieli.

3. Statele emergente – un actor cheie în noua distribuție a puterii

Un alt aspect ce merită analizat este dat de modificarea ierarhiei de putere la nivel mondial. Astfel, putem începe prin explicarea acronimului BRIC, termen pe care grupul american de investiții Goldman Sachs l-a folosit pentru prima dată în 2001, referindu-se la cele patru țări care cunosc în prezent o creștere economică rapidă și care au intrat sau vor intra în clubul marilor puteri. Este vorba despre Brazilia, Rusia, India și China. La acestea, Goldman Sachs a adăugat de curând și Mexicul, iar BRIC a devenit BRIMC, dar există și variante care includ și Africa de Sud ori statele arabe⁹. Grupul american Goldman Sachs prevede că economiile acestor țări vor eclipsa total actualele mari puteri ale lumii, până în anul 2050. Împreună, țările BRIC adună peste 25% din suprafața totală a Terrei, 40% din populația lumii și însumează un produs intern brut de 21.435 trilioane de dolari. Împreună, ar fi o forță de neoprit și ar ocupa locul 1 în orice clasament, la nivel mondial, mai notează Goldman Sachs. Conștienți de acest fapt, liderii celor patru țări au început deja să stabilească relații și legături, făcând alianțe menite, în primul rând, să răstoarne dominația SUA atât în domeniul economic, cât și în cel politic. Într-o primă fază, China și Rusia au format Organizația de Cooperare de la Shanghai (SCO), împreună cu republicile ex-sovietice din zona Asiei Centrale, bogate în resurse energetice. Prin urmare, cele două puteri, cărora li s-a alăturat și India, controlează rezerve uriașe de petrol, într-o zonă unde americanii au încercat în mai multe rânduri să își extindă influența. O analiză efectuată în aprilie de FMI prevede că economiile țărilor aflate acum în plină ascensiune vor crește cu o medie de 6,1 % în anii următori, în timp ce economiile așa-numite „avansate” vor înainta doar cu 1,3 – 1,5 %¹⁰.

Astfel, potrivit acestor previziuni, **China** va întrece SUA la capitolul dezvoltare economică până în anul 2025, India va ajunge la nivelul

americanilor în 2040, iar țările BRIC, per total, vor depăși G7 până în 2030. Și cifrele înaintate de Organizația Mondială Comerțului (OMC) susțin aceste ipoteze. Astfel, potrivit OMC, mai mult de jumătate din creșterea comerțului la nivel mondial se datorează țărilor aflate în plin avânt economic. China a depășit Germania și a devenit cel mai mare exportator al lumii; de altfel, multe dintre cele mai active țări în domeniul comerțului se află pe continentul asiatic. Acolo, mâna de lucru este suficientă și ieftină, dar și calificată. Aceste țări au avut de câștigat de pe urma creșterii prețurilor la mărfuri, însă au de trecut multe obstacole, cum ar fi lipsa materiilor prime și a energiei, se mai arată în raportul OMC. La toate acestea se adaugă industrializarea rapidă, dar și entuziasmul pe care îl afișează locuitorii acestor țări față de tehnologiile de ultimă oră.

China este deja o putere recunoscută pe plan mondial, cel puțin în domeniul economic. Din punct de vedere al populației, se află pe locul 1 în lume, cu 1,4 miliarde de locuitori. În ciuda faptului că este condusă de un regim comunist, China s-a dezvoltat rapid în ultimii ani și deja a ajuns din urmă țările dezvoltate, iar pe multe le-a și întrecut. În ultimii 25 de ani, produsul intern brut (PIB) al acestei țări a crescut cu 9 % pe an, reprezentând cea mai rapidă ascensiune¹¹, iar în prezent economia chineză se află pe locul 2 în lume, potrivit cifrelor date publicității de Banca Centrală de la Beijing.

Creșterea spectaculoasă a Chinei se datorează, în primul rând, reputației de producător „low-cost” pe care și-a construit-o în ultimii ani. Acolo există muncitori mulți, buni și ieftini, infrastructură decentă, tehnologie la fel, toate ducând la o productivitate mărită. Prin urmare, investitorii străini se înghesuie în această țară, au adus aici 90 de miliarde de dolari numai în anul 2010, la fel ca și turiștii, China aflându-se pe locul 4 în topul celor mai vizitate țări. Cei mai mulți analiști, economici ori politici, sunt de părere că SUA nu își vor mai păstra mult timp fotoliul de lider, în condițiile în care China crește atât de spectaculos, din toate punctele de vedere¹².

Unul dintre acești analiști este James Kynge, jurnalist la prestigioasa publicație *Financial Times*, care s-a ocupat mulți ani numai de această țară asiatică. Kynge încearcă să demonstreze că ascensiunea Chinei din ultimii 20 de ani seamănă destul de bine cu cea a Statelor Unite

de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Jurnalistul scrie despre avantajele Chinei, infrastructura modernă combinată cu mâna de lucru ieftină și bună, care au făcut din această țară „noul centru industrial al lumii” - exact cum era, odată, America. Chinezii lucrează mult și bine, pe salarii mici, mai scrie Kynge. De fapt, chinezii primesc tot cam atâția bani cât primeau americanii și britanicii în secolul XIX, potrivit specialistului de la “Financial Times”. Acesta a calculat că un muncitor din Chicago, în anul 1850, primea de trei ori mai mult decât un chinez din zilele noastre, pentru aceeași treabă. Ce urmări are această realitate? Occidentalii au început să își piardă locurile de muncă, pentru că majoritatea companiilor s-au reorientat și s-au relocat în China, unde e mult mai ieftin și mai avantajos să producă ceva decât la ei acasă. După ce Beijingul s-a alăturat Organizației Mondiale a Comerțului, în 2001, salariile și numărul locurilor de muncă din țările occidentale s-au diminuat. În SUA, circa trei milioane de muncitori și-au pierdut slujbele, iar în Europa de Vest, rata șomajului s-a ridicat la aproape 9%, potrivit jurnalistului american.

Rusia, pe de altă parte, este un alt adversar redutabil al SUA, pe teren politic și, tot mai mult, pe teren economic. Ca întindere, Rusia este cea mai mare țară din lume, ocupând a opta parte din suprafața totală a globului. Este atât de mare, încât are vecini și pe continentul asiatic (China), și pe cel european (Norvegia, de exemplu). De altfel, este situată la o aruncătură de băț și de Statele Unite, dar și de Japonia. Ca populație, însă, se află abia pe locul 9 în lume, cu 142 de milioane de locuitori. Nu aceste date însă plasează Rusia între marile puteri ale lumii, ci resursele sale de energie și rezervele de minerale, cele mai mari din întreaga lume. Asta pe de o parte, pentru că, pe de altă parte, această țară este una dintre puterile nucleare recunoscute și deține unul dintre cele mai mari arsenale de arme de distrugere în masă¹³. După venirea la putere a lui Vladimir Putin, în 2000, Rusia a început să se ridice încet, dar sigur, economia a înflorit, salariile au crescut de opt ori, iar rata șomajului s-a înjumătățit. Atuurile Moscovei pe plan extern sunt petrolul și gazele, dar și lemnul - acestea, alături de metale, însumează circa 80% din exporturile țării. Pe lângă dezvoltarea economică, Rusia este recunoscută și pentru educația de calitate, pentru cercetare și pentru industrie. Potrivit UNESCO, Rusia are cei

mai mulți absolvenți de studii superioare la nivel european.

Tot printre vecinii Chinei se află și următoarea țară din BRIC, **India**. Cunoscută mai ales pentru rutele sale comerciale, în vechime, acum India este percepută ca o țară săracă, ai cărei locuitori suferă de malnutriție și sunt, în mare parte, analfabeți. Ce caută atunci în aceeași categorie cu Rusia și China? În primul rând, datorită numărului mare de locuitori - este a doua în topul celor mai populate țări, cu 1,1 miliarde de cetățeni - dar și datorită unor reforme începute în ultimii ani, economia Indiei este a doua din punct de vedere al vitezei de dezvoltare, potrivit unui studiu publicat în SUA, anul trecut. Forța de muncă este, la fel ca și în China, multă și ieftină - peste 500 de milioane de oameni sunt apti de muncă în această țară.

Tot datorită populației a crescut și economia **Braziliiei**, a cincea cea mai mare țară a lumii. Aceasta se află pe locul 5 și din punct de vedere al numărului de locuitori, cu aproape 190 de milioane de cetățeni. În America de Sud însă, această țară domină ambele clasamente, fiind și cea mai mare, și cea mai populată. Și aici reformele economice bine gândite au stat la baza dezvoltării țării, care a ajuns a zecea economie a lumii și a noua din punct de vedere al produsului intern brut, potrivit FMI și Băncii Mondiale. După ce și-au dezvoltat sectoarele interne ale economiei (agricultura, mineritul, serviciile), brazilienii s-au concentrat pe exporturi, iar în prezent vând peste hotare tot felul de produse, de la cafea și soia la avioane și automobile, de la electronice, textile și încălțăminte, la suc de portocale și oțel¹⁴.

Care este secretul țărilor ce aspiră la titlul de lideri economici ai lumii? În primul rând, munca. Atuul lor este numărul mare de locuitori apti de muncă, muncitori care nu cer salarii mari, dar sunt dispuși să lucreze mult și bine. În al doilea rând, reformele economice bine puse la punct, continuitatea și hotărârea autorităților de a pune lucrurile în mișcare. În 2002, Brazilia a primit de la FMI un ajutor record de 30 de miliarde de dolari, menit să relanseze economia. Liderii țării au folosit extrem de inspirat banii, astfel că împrumutul a fost returnat înainte cu un an de termenul limită, în 2005. Economia s-a pus pe picioare cum nu se poate mai bine, iar acum autoritățile se gândesc la infrastructură. În 2007, oficialii au lansat un plan pe 4 ani, de modernizare a drumurilor, porturilor și a fabricilor, care va costa la final 300

de miliarde de dolari. Cam același plan de lucru a fost aplicat și în China comunistă, care, după ce și-a câștigat un statut pe plan economic, a reușit să impresioneze pe toată lumea cu infrastructura dezvoltată cu ocazia Jocurilor Olimpice de vară de la Beijing¹⁵.

Una peste alta, autoritățile din cele patru state aflate acum în plin avânt economic dau dovadă de maximă seriozitate și de profesionalism atunci când lucrează la dezvoltarea țărilor lor. Asta pentru că au înțeles, probabil, că niște țări conduse de amatori nu vor putea niciodată să se măsoare de la egal la egal cu puteri mondiale precum SUA, Japonia ori Germania.

4. Unde este Europa în noul context ?

În Europa, dezvoltarea istorică și puternicele tradiții regionale bazate pe specific cultural național au creat o cultură a statului-națiune independent și suveran. Astăzi, Uniunea Europeană se află în fața necesității naturale de metamorfoză de la o Europă a unor state-națiuni sfâșiate de conflicte, de probleme scrise în pagini vechi de istorie, la o Europă modernă în care fiecare țară să devină partener egal în cadrul unei comunități de state independente. Dar pentru aceasta este nevoie de implementarea unor relații inter-statale bazate pe egalitatea „de facto”, un fenomen nou, încă necopt într-o Europă separată în zone de dezvoltare inegală, în care conflictele mocnesc ascuns. Prin crearea Uniunii Europene, după modelul Statelor Unite ale Americii, se încearcă stabilirea unei configurații similare politice, economice și militare. Dar procesul de cristalizare europeană este unul de durată care, înainte de a ajunge pe un drum ireversibil, va trece cu siguranță prin multe convulsii, lucru normal dacă avem în vedere milenara experiență violentă a popoarelor Europei.

Astfel, UE nu va reuși să ajungă un veritabil actor internațional atât timp cât însăși soarta Comunității a fost pusă sub semnul întrebării în perioada crizei economice, când țări precum Germania au ezitat să își ajute „sora de uniune”, respectiv Grecia. În momentele respective mulți analiști au început să se întrebe ce șanse are o astfel de uniune, mai ales că aspectul economic se consideră a fi baza construcției europene, iar aceasta bază este zdruncinată de diferite zvonuri care au mers până la amenințarea unor state

ca se vor retrage din Uniunea Economică și Monetară¹⁶.

Un aspect la fel de important este și politica externă pe care o duc statele membre, o politică ce în multe situații creează prejudicii Comunității și reacții divergente din partea statelor membre. Un bun exemplu în acest sens este relația statelor membre cu Rusia - astfel, dacă actorii majori (Franța, Germania, Italia) duc o relație privilegiată cu Moscova, statele mici, în special din Estul Europei (statele baltice, România), văd mai marele vecin estic ca o posibilă amenințare și se simt trădate de aliații europeni care scarifică bine comun pentru interesul național.

În aceste condiții, poziția UE de actor internațional este pusă sub semnul întrebării și se conturează tot mai clar că dominația european-americană asupra lumii este pe cale să apună.

Concluzii

Analizând cele prezentate mai sus, putem sublinia câteva certitudini relative:

- instituirea unui sistem global multipolar, prin creșterea Chinei, Indiei și a altor state și actori non-statali;

- SUA va rămâne cea mai puternică țară, dar va fi mai puțin dominantă, iar liderii americani vor avea de ales între prioritățile politicii interne și cele externe;

- va continua creșterea consumului, în condițiile creșterii populației actuale, ceea ce va crea presiuni în privința procurării energiei, hranei și resurselor de apă necesare;

- populația unor state precum Afganistan, Nigeria, Pakistan și Yemen va continua să aibă o traiectorie de creștere rapidă;

- potențialul pentru un nou conflict va spori îndeosebi în Orientul Mijlociu, unde SUA vor acționa ca un factor de echilibru regional, dar și alte puteri din afara regiunii, precum Rusia, China și India vor juca un rol mai mare decât cel asumat la momentul actual;

- terorismul este puțin probabil să dispară în perioada următoare, dar influența sa va scădea dacă creșterea economică continuă în Orientul Mijlociu, iar șomajul în rândul tinerilor din acest areal geografic se va reduce.

- capacitățile militare ale Europei se vor reduce simțitor, fapt ce va determina scăderea puterii alianțelor tradiționale ale europenilor.

Va fi interesant de urmărit și modul în care se va face tranziția la energiile alternative, cum vor afecta schimbările climatice mapamondul, cum se va încheia criza economică actuală, ce se va întâmpla în zona Orientului Mijlociu (în special în ceea ce privește Iranul, Irakul și Israelul) și mai ales cum vor evolua organizațiile multilaterale precum ONU, NATO sau chiar UE.

BIBLIOGRAFIE:

1. ALDERMAN, Liz, *Contemplating the future of European Union*, New York Times, Februarie 2010.
2. COLLINGS, Brian, *Rise of the emerging market superpower*, The Financial Times, octombrie (5), 2008.
3. FERGUSON, Niall, *Complexity and Collapse: Empires on the Edge of Chaos*, Foreign Affairs, martie/aprilie 2010.
4. FRIEDMAN, George, *The Next 100 Years: A forecast for the 21st century*, Anchor Books, New York, 2009.
5. FRIEDMAN, George, *The Next Decade*, Editura Doubleday, New York, 2011.
6. GOLDMAN, Sachs, *Dreaming with BRIC's: The Path to 2050*, Global Economics Paper Nr. 99, octombrie 2003.
7. PETRESCU, Ion, *Viitorul care ne așteaptă*, Observatorul militar, Nr. 47, 2008.
8. SOTERO Paulo; ARMIJO, Leslie Elliott, *Brazil: To Be or Not to Be a BRIC?*, Asian Perspective, Vol. 31, Nr. 4.
9. STEPHENS, Bret, *America will remain the superpower*, The Wall Street Journal, octombrie (14), 2008.
10. SUBACCHI, Paola, *China and India in the changing global economic order*, Chatam House, Londra, 2007.
11. ZAKARIA, Fareed, *The Post American World*, W.W.Norton & Company, New York, 2008.
12. ***, *The rise of BRIC, the 21st century geopolitics and the future of the consumer society*, Revista Română de Geografie Politică, Nr. 1, București, mai 2011.
13. ***, *Global Economic and Financial Development Report, 2008*, The People's Bank of China, http://www.pbc.gov.cn/image_public/

UserFiles/english/upload/File/7.pdf.

14. ***, *Asia-Pacific, Managing the Next Phase of Growth*, Regional Economic Outlook Aprilie 2011, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2011/apd/eng/areo0411.pdf>.

NOTE:

- 1 FRIEDMAN, George, *The Next Decade*, Editura Doubleday, New York, 2011.
- 2 FERGUSON, Niall, *Complexity and Collapse: Empires on the Edge of Chaos*, Foreign Affairs, Martie/Aprile 2010.
- 3 ZAKARIA, Fareed, *The Post American World*, W.W.Norton & Company, New York, 2008.
- 4 PETRESCU, Ion, *Viitorul care ne așteaptă*, Observatorul Militar, Nr. 47, 2009.
- 5 FRIEDMAN, George, *The Next 100 Years: A forecast for the 21st century*, Anchor Books, New York, 2009.
- 6 Idem.
- 7 SMITH, Rupert, *The Utility of Force. The Art of War in the Modern World*, Alfred A. Knopf Publishing House, New York, 2007.
- 8 STEPHENS, Bret, *America will remain the superpower*, The Wall Street Journal, octombrie (14), 2008.
- 9 Goldman Sachs, *Dreaming with BRIC's: The Path to 2050*, Global Economics Paper Nr. 99, octombrie 2003.
- 10 ***, *Asia-Pacific, Managing the Next Phase of Growth*, Regional Economic Outlook, aprilie 2011, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2011/apd/eng/areo0411.pdf>.
- 11 ***, *Global Economic and Financial Development Report, 2008*, The People's Bank of China, http://www.pbc.gov.cn/image_public/UserFiles/english/upload/File/7.pdf.
- 12 SUBACCHI, Paola, *China and India in the changing global economic order*, Editura Chatam, Londra, 2007.
- 13 COLLINGS, Brian, *Rise of the emerging market superpower*, The Financial Times, octombrie (5), 2008.
- 14 SOTERO Paulo, ARMIJO Leslie Elliott, *Brazil: To Be or Not To Be a BRIC?*, Asian Perspective, Vol. 31, Nr. 4.
- 15 ***, *The rise of BRIC, the 21st century geopolitics and the future of the consumer society*, Revista Română de Geografie Politică, No. 1, București, mai 2011.
- 16 ALDERMAN, Liz, *Contemplating the future of European Union*, New York Times, februarie, 2010.

DEMILITARIZAREA EUROPEI ȘI REMILITARIZAREA SUA. CERTITUDINI ȘI AȘTEPTĂRI PRIVIND RELAȚIA TRANS-ATLANTICĂ

Gabriela TRINCIUC*

„Demilitarizarea Europei”, accentuată în ultima decadă pe fondul presiunii publice și politice în statele europene, generează dificultăți în consolidarea capacității de contracarare eficientă a amenințărilor comune, cu impact negativ asupra realizării „securității reale” și a „păcii durabile” în secolul 21. Subliniind relevanța argumentelor pro și contra ale controverselor în cadrul relației transatlantice, această lucrare își propune să releve necesitatea evitării luărilor de poziție unilaterale, subiective și importanța promovării unui dialog consolidat SUA-Europa asupra conceptului de securitate, care ar trebui să evolueze spre o abordare comprehensivă, cu renunțarea la accentul pe capabilitățile militare și includerea instrumentelor civile și instituționale care contribuie la gestionarea eficientă a situațiilor de criză. Perspectivile diferite asupra conceptului de securitate nu ar trebui să genereze tensiuni, ci complementaritate în eforturile comune de asigurare a securității euro-atlantice.

Cuvinte-cheie: demilitarizare; remilitarizare; Europa; SUA; abordare comprehensivă; securitate; relația trans-atlantică.

În prezent, alianța se confruntă cu probleme sistemice foarte grave pe termen lung. Criza

bugetară a NATO este un exemplu grăitor și un simptom al problemelor mai serioase legate de modul în care NATO percepe amenințările, exprimă nevoile și prioritizează și alocă resursele. (...) Nu doar subfinanțarea NATO este problema. De la sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial, bugetele NATO și cele pentru apărare națională au scăzut în mod consecvent – chiar și în contextul operațiunilor fără precedent din afara spațiului NATO din ultimii cinci ani. Doar în cazul a cinci dintre cei 28 de aliați nivelul cheltuielilor din domeniul apărării atinge 2% din PIB. Aceste limitări bugetare au legătură cu o tendință culturală și politică mai importantă care afectează alianța. Una dintre victoriile secolului trecut este reprezentată de pacificarea Europei după o perioadă lungă de războaie devastatoare. Dar, (...) părerea mea este că am ajuns într-un punct de cotitură, când o parte semnificativă a continentului a mers prea departe în direcția opusă. Demilitarizarea Europei – când o mare parte a populației și a clasei politice se opune forței militare și riscurilor pe care aceasta le presupune – s-a transformat dintr-o binecuvântare în secolul 20 într-un impediment în calea obținerii securității reale și a păcii de durată în secolul 21. Nu doar slăbiciunea reală sau percepută poate

* **Gabriela TRINCIUC** (gabitimofei@yahoo.com) este doctorand al Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, București. Deține o licență în litere (franceză-engleză), un master în lingvistică aplicată, la Universitatea din București și un master în studii internaționale la Universitatea Birmingham, Marea Britanie.

*reprezenta o tentație către o eroare de calcul sau o agresiune, dar, în fond, deficitul de finanțare și capacitățile insuficiente care fac dificilă acțiunea și lupta comună împotriva amenințărilor comune.*¹

1. Introducere

Discursul secretarului apărării SUA Robert Gates, susținut cu ocazia Seminarului de la Washington privind Noul Concept Strategic NATO (februarie 2010), a generat reverberații în mediile politice și academice din statele europene, dar și din SUA, în special în ceea ce privește problemele în cadrul relației transatlantice, axate pe împărțirea responsabilităților politice și financiare.

În finalul discursului său, Robert Gates a subliniat că revizuirea conceptului strategic al NATO nu trebuie să întârzie reformele și să îndepărteze atenția de la problemele „structurale”, „sistemice” ale NATO, în special „criza bugetară” a Alianței, percepută ca un rezultat („simptom”) al **discrepanței între amenințările de securitate și investițiile reduse ale statelor europene** în securitatea colectivă și în apărare (doar 5 din 28 de membri NATO dedică mai mult de 2% din PIB sectorului de apărare), în condițiile în care mediul de securitate a devenit mai complex, iar sarcinile Alianței s-au extins. **„Demilitarizarea Europei”, accentuată în ultima decadă pe fondul presiunii publice și politice în statele europene**, generează **dificultăți în consolidarea capacității de contracarare eficientă a amenințărilor comune**, cu impact negativ asupra realizării „securității reale” și a „păcii durabile” în secolul 21.

Diferențele între SUA-Europa în înțelegerea modului de asigurare a securității și împărțire a responsabilităților (implicit investițiile în apărare) **nu constituie o dezbatere nouă**, dar aceasta a fost resuscitată în contextul revizuirii conceptului strategic al NATO, adoptat la summitul NATO de la Lisabona (noiembrie 2010).

Legătura transatlantică, consolidată în interiorul NATO, a reprezentat după sfârșitul Războiului Rece fundamentul asigurării securității europene. Momentele de cumpănă care au urmat, conflictele și misiunile în sprijinul păcii din Balcani, atacurile de la 11 septembrie 2001, războiul împotriva terorismului din Afganistan, sprijinul pentru reconstrucția Irakului, actualele provocări de securitate au demonstrat relevanța

NATO și importanța coeziunii transatlantice, în pofida anumitor divergențe privind împărțirea sarcinilor pentru asigurarea securității europene și internaționale.

Subliniind relevanța argumentelor pro și contra ale controverselor în cadrul relației transatlantice, ne propunem să relevăm necesitatea evitării luărilor de poziție unilaterale, subiective și **importanța promovării unui dialog consolidat SUA-Europa asupra conceptului de securitate**, care ar trebui să evolueze spre o **abordare comprehensivă**, cu renunțarea la accentul pe capacitățile militare și includerea instrumentelor civile și instituționale care contribuie la gestionarea eficientă a situațiilor de criză. Perspectivile diferite asupra conceptului de securitate nu ar trebui să genereze tensiuni, ci **complementaritate în eforturile comune de asigurare a securității euro-atlantice**.

2. Evoluții ale relațiilor transatlantice

În timpul Războiului Rece, relațiile transatlantice au cunoscut o perioadă de dezvoltare și cooperare consolidată, determinată de existența unui inamic comun – Uniunea Sovietică. Odată cu dispariția acestei amenințări concrete, statele europene s-au confruntat cu imposibilitatea determinării unui adversar comun și necesitatea de a face față unor amenințări de securitate difuze, dinamice, fără granițe și imprevizibile². Noul context de securitate impunea crearea unor mecanisme de cooperare internațională și de asigurare a securității. Astfel, la începutul anilor 1990, au fost avansate patru viziuni concurente privind arhitectura de securitate europeană³, având ca rezultat triumful ideologiei anglo-americane care susținea centralitatea NATO. În timp ce niciun stat european nu a sprijinit propunerea Rusiei - care revine în prezent cu ideea instituirii unui Tratat de securitate europeană - de a construi un concern al Europei, relevanța C/OSCE (propunerea Germaniei și a Republicii Cehe) și UE (perspectiva franco-belgiană) s-a confruntat cu **dificultățile provocate de criza din Balcani**, revelând incapacitatea acestor organizații de a interveni în soluționarea conflictelor. Deși rolul NATO în Balcani a fost adesea criticat⁴, Alianța s-a dovedit a fi singura organizație care a avut capacitatea și capacitățile de a pune capăt ostilităților.

Totuși, teama europenilor că SUA ar putea să nu mai fie interesată de protejarea securității europene

a condus la dorința Europei de a-și dezvolta propria capacitate de apărare. Convingerea că situații precum cea din Balcani s-ar putea repeta, iar SUA nu va mai interveni, a determinat statele europene (în principal Franța, Germania, dar și Marea Britanie) să promoveze ideea unor forțe armate europene, independente de capacitățile SUA și configurarea unei politici de securitate comune (lansată la summitul anglo-francez de la Saint Malo în 1998).

În același timp, la începutul mileniului al III-lea, a apărut o **nouă provocare** în cadrul relației transatlantice: noua poziție a SUA în sistemul internațional a creat tendința spre **unilateralism și comportament hegemonic** în politica externă a SUA. Această tendință a demarat în timpul președinției lui Bill Clinton și a ajuns la apogeu în primul mandat al lui George W. Bush.

Unii analiști⁵ susțin că dominarea sistemului internațional reprezintă un obiectiv al politicii americane încă de la al Doilea Război Mondial. Atitudinea SUA pe scena internațională a fost subsumată acestui scop (politica față de Germania și Japonia de a împiedica re-emergența acestora ca mari puteri, subordonarea Marii Britanii prin concesii economice, politica de îngrădire a Uniunii Sovietice). Sfârșitul Războiului Rece a reprezentat o victorie ideologică și geopolitică, care a confirmat hegemonia SUA.

În opinia analistului politic american Christopher Layne, hegemonia este un scop în sine, o aspirație intrinsecă a politicii SUA, care ar fi fost vizată cu sau fără Rusia. Superioritatea americană, excepționalismul sunt concepte universale ale culturii americane, impregnate și în strategia de securitate. Această idee a fost evidențiată în documentele politice promovate de președinții americani după sfârșitul Războiului Rece. În prima Directivă de Planificare a Apărării de după Războiul Rece (1992), pe timpul președinției lui George H. W. Bush, este clar menționat obiectivul SUA „de a se asigura că nu va mai apărea o nouă putere rivală. Politica de securitate a președintelui Clinton promovează imperativul leadershipului SUA („națiune indispensabilă”), „nu se face politică internațională fără SUA” și concentrarea politicii militare pe „dominație totală”. Strategia de securitate din 2002 a lui George W. Bush evidențiază necesitatea de a se asigura că „nici o altă națiune nu depășește sau echivalează SUA”.

Această atitudine a fost însoțită de **reacția reticentă a Europei** de a accepta noul statut al

SUA, dublată de ideea de a abandona parteneriatul transatlantic. Unele state europene au încurajat „**autonomia**” și distanțarea de politicile și tendințele aliatului lor, susținând că indiferent dacă Europa nu poate concura cu puterea militară a SUA, poate fi promovată o abordare independentă, bazată pe resurse de putere „soft” (în special economice)⁶.

Binomul hegemonie-autonomie a contribuit la adâncirea crizei în relația transatlantică, și a decalajului între capacitățile militare ale SUA și Europei, ceea ce a condus la concluzia unor analiști că se instaurase o nouă diviziune a muncii în sistemul internațional, cu SUA care „luptă”, UE care asigură „finanțele” și ONU care „hrănește” (asigurând asistență umanitară). Stanley Sloan, Directorul Atlantic Community Initiative, susține că sistemul internațional se confruntă cu două „maladii transatlantice”, cei doi pacienți SUA și Europa suferind unul de „unipolaritis”, iar celălalt de „simptomul grandorii”.

11 septembrie 2001 a fost un **moment cheie în evoluția relației transatlantice**, considerat o oportunitate ratată. Atacurile teroriste din SUA au generat inițial o impresionantă solidaritate, cu liderii europeni care exprimau sprijin inechivoc pentru SUA⁷. Cotidianul francez *Le Monde*, care nu s-a remarcat niciodată prin perspectivele sale atlantice⁸, a fost prima publicație în Europa care a declarat ‘We are all Americans’ („Suntem cu toții americani”)⁹. În următoarele zile după atacuri, a devenit clar că, deși SUA aprecia declarația de solidaritate a aliaților, nu intenționa să solicite NATO să conducă sau să se implice într-un răspuns militar. Paul Wolfowitz, adjunctul secretarului apărării american, declara că efortul va fi focalizat pe mai multe coalitii în diferite părți ale lumii, subliniind clar trecerea de la vechiul concept „coalitia determină misiunea” la cel nou, inversat „misiunea determină coalitia”¹⁰. Liderii europeni au accentuat că angajamentul lor în cadrul alianței – chiar după invocarea articolului 5 – nu reprezenta un „cec în alb” pentru SUA (Tony Blair citat în Gordon, 2001-02:94). Dacă europenii au fost mulțumiți inițial de răspunsul administrației Bush, mulți considerând că acesta este expresia noului multilateralism american, politica unilaterală adoptată în continuare de SUA a schimbat dramatic atitudinea europenilor. Cum spunea și Ronald D. Asmus, „Undeva, între Kabul și Bagdad, SUA și Europa s-au pierdut una pe cealaltă”¹¹.

Mulți analiști argumentează că Europa și America sunt divizate datorită unor **ideologii diferite**. „Americani sunt de pe Marte și Europeanii de pe Venus”¹². Alții¹³ consideră că relațiile transatlantice suferă din cauza incapacității atât a americanilor, cât și a europenilor de a înțelege și a accepta argumentele fiecăruia pentru modul în care acționează la nivel internațional. Până în 1989, existența unui singur inamic comun estompa micile diferențe de opinie. Odată cu dispariția amenințării sovietice, „celălalt” a devenit noua amenințare. Perioada post-11 septembrie poate fi caracterizată drept o confruntare în care scopul este eradicarea prezenței celuilalt. Atât pentru SUA cât și pentru Europa, ‘aceasta s-a transformat într-un război de identitate’. Incompatibilitatea identitară dintre SUA și Europa nu a apărut doar ca o consecință a evenimentelor din 11 septembrie. Tendenza SUA de a considera identitatea prin prisma dihotomiilor *alb și negru, bun versus rău, cu noi sau împotriva noastră* nu este nouă, dar s-a accentuat în acest context. Când Bush a spus, într-o sesiune întrunită a Congresului (20 septembrie, 2001), „Fie sunteți cu noi, fie cu teroriștii”, Europa a ripostat, deoarece ideea că America nu mai accepta emergența identității Europei a generat îngrijorare. “După 11 septembrie, se pare că americanii nu solicitau doar împărțirea responsabilităților, dar și servitute identitară”¹⁴.

Reversul politicii unilaterale a administrației Bush a fost propunerea franceză conform căreia UE trebuie să-și urmeze propriul drum și să contrabalanseze consolidarea puterii SUA¹⁵. Dezvoltările politice și militare (consolidarea unei politici de securitate și apărare, misiunile civile ale UE, consolidarea structurilor militare și de politică externă) la nivelul UE pot fi interpretate ca o urmare firească a acestor evoluții.

Totuși, dezvoltările din ultima decadă – preluarea de către NATO a comenzi operațiunii ISAF din Afganistan (2003) și implicarea statelor europene cu forțe în teatru, reintegrarea Franței în structurile militare ale NATO (summitul NATO Strasbourg-Kehl, aprilie 2009)¹⁶, consolidarea relațiilor politice între SUA și Franța (datorată și de schimbarea președinților), dezvoltarea cooperării UE-SUA (încheierea unor acorduri pe probleme de securitate) - susțin ideea conform căreia **orice disensiune sau moment de criză în cooperarea transatlantică au constituit nu numai o provocare, dar și o oportunitate**.

Deși retragerea aliaților europeni din Afganistan (Olanda) a determinat discursul critic al lui Robert Gates la adresa europenilor (februarie 2010), acesta nu face decât să confirme că „trăim într-o lume în schimbare, în care este evident că și relațiile transatlantice trebuie să se adapteze la noi cerințe și la noi evoluții”¹⁷.

3. Demilitarizarea Europei versus militarizarea SUA

Dispariția posibilității declanșării unui conflict militar de mare amploare la nivel european a determinat concentrarea priorităților europene pe alte domenii decât cel militar. Diferențele de percepție privind amenințările de securitate au condus la caracterizarea modului de raportare a SUA și Europa la provocările mediului de securitate prin binomul militarizare-demilitarizare. Discursul lui Robert Gates a readus în atenție dezbateră transatlantică privind divergențele de opinie în împărțirea responsabilităților politice, militare și financiare. Această dezbateră poate fi explicată din perspectiva modului de percepție a amenințărilor, a dezvoltării culturii de securitate, a identității de securitate și a modului de înțelegere a împărțirii responsabilităților.

3.1. Percepția amenințărilor și investițiile în apărare

Europeanii au o percepție diferită asupra amenințărilor de securitate și, implicit, alte strategii de combatere a noilor amenințări emergente. Robert Gates a subliniat această idee când s-a referit la interesele de securitate care nu mai sunt conectate cu integritatea teritorială, ci cu instabilitatea în afara granițelor. Europa nu se confruntă cu o provocare reală a unui război interstatal pe scară largă, dar este preocupată de problema terorismului intern.

Astfel, strategia de a face față acestei amenințări în creștere o constituie pacificarea acestei probleme, prin îmbinarea dimensiunii economice (asigurarea bunăstării populației) cu instrumente eficiente de securitate și control. Aceasta este parte a unei strategii defensive de combatere a amenințării în Europa („at home”), spre deosebire de strategia ofensivă americană de a ținti sursa externă a amenințării. O posibilă explicație rezidă și în trecutul colonial al europenilor, care sunt în

prezent reticenți politici de intervenție militară în diverse regiuni¹⁸.

Pornind de la modul diferit de înțelegere a securității în Europa și SUA, Gunther Hellman (pro-european, adept al curentului idealist/constructivist)¹⁹, avansează ideea conform căreia există o **divergență de percepție a amenințărilor, care generează o perspectivă diferită asupra trendurilor de (de)militarizare** (investiții în apărare).

Din 1980, ponderea cheltuielilor de apărare (procent din PIB) în Europa și SUA s-a dezvoltat simetric. Atât SUA, cât și Europa au redus similar cheltuielile de apărare în anii 90. De-abia după 11 septembrie au început să apară discrepanțe. Dacă în SUA, după 2001, procentul din PIB pentru apărare a crescut de la aproximativ 3% până la 4,9% în 2009, în statele europene acesta a scăzut de la aproximativ 3% la mai puțin de 2% în 2009. Totuși, în 2006 bugetul UE-25 pentru apărare era aproximativ același cu bugetul din 1985 al aceleiași grup de state, într-un mediu de securitate diferit.

Cheltuielile militare ale statelor UE ca procent din cheltuielile globale au crescut după sfârșitul Războiului Rece și au scăzut relativ recent. În 2006, UE-25 deținea 1/5 din totalul cheltuielilor militare la nivel global. În comparație cu alte „mari puteri”, procentul acordat apărării era impresionant. În 2006, UE-25 cheltuiua de două ori suma pe care o asigurau împreună Rusia, China, India și Brazilia (BRIC) pentru apărare. Bugetele Marii Britanii, Franței, Germaniei și Italiei le depășeau pe cele ale BRIC. Franța și Marea Britanie depășeau singure bugetul Chinei pentru apărare. De asemenea, Germania și Italia depășeau fiecare bugetul Rusiei²⁰.

Deși procentul sau suma procentelor cheltuielilor de apărare nu sunt un indicator al utilizării eficiente a acestor resurse, statele europene acordă fonduri importante sectorului de apărare, în contextul în care amenințările militare clasice s-au diminuat. O problemă din perspectiva europenilor ar putea constitui nu demilitarizarea Europei, ci mai degrabă cheltuielile de apărare mari în actualul context de securitate și eficiența utilizării resurselor.

3.2. Conceptul de securitate

În Europa și SUA, s-au dezvoltat **culturi de securitate diferite** după Războiul Rece și după 11 septembrie. **Europa** a adoptat un concept mai

larg al securității, cu o dimensiune transfrontalieră (având în vedere dinamica amenințărilor) - „**securitate transnațională**”, în timp ce în SUA s-a consolidat conceptul de **securitate națională**.

În cazul Europei, conceptul de securitate transnațională s-a dezvoltat nu din dorința UE de a se impune ca un alt tip de actor internațional, motivat de principii și standarde morale înalte, ci este un rezultat, pe de o parte, al îmbinării între experiența istorică europeană și dezvoltarea instituțională pe dimensiunea politicii externe și de securitate, iar, pe de altă parte, al schimbării modului de percepție a securității, bazat pe optimizarea mediului de securitate, relația între marile puteri, resursele materiale ale UE, ambițiile globale și regionale ale statelor membre și reprezentanților UE, constrângerile instituționale la nivel național (ceea ce face ca UE să devină „un actor unic în asigurarea securității globale”)²¹.

Frontiera nu mai reprezintă un termen de referință în definirea securității sau a amenințării (percepute ca un factor exterior, care pune în pericol integritatea teritorială). Logica inițială a securității naționale care presupune „îndiguirea” oponentilor este depășită prin promovarea integrării, extinderii, a parteneriatelor, prin eliminarea simbolică a granițelor și a practicilor tradiționale de securitate.

Conceptul de securitate este definit în funcție de punctul de referință al securității, modul de percepție a surselor de risc și instrumentele pentru contracararea amenințărilor. Spre exemplu, strategia de securitate a Marii Britanii, deși pornește de la o abordare tradițională a conceptului de securitate, al cărei obiect de referință este națiunea și cetățenii, nu mai identifică printre potențialele surse de risc tradiționala competiție între marile puteri, iar mediul de securitate este caracterizat drept complex și imprevizibil, cu riscuri și amenințări generate de factori multipli și interconectați, care depășesc granița națională. Aceste elemente se regăsesc în majoritatea strategiilor de securitate ale statelor europene.

Schimbarea percepției asupra securității la nivelul UE este rezultatul abordării securității la nivel național și al conștientizării faptului că emergența unor amenințări clasice este puțin probabilă. UE nu acționează ca o „putere normativă”, care dă lecții sau impune standarde etice, dar schimbările mediului de securitate, necesitatea cooperării, constrângerile financiare

și materiale la nivel național au determinat modificarea paradigmei de securitate la nivel european.

Modul de înțelegere a securității transnaționale explică diferența de abordare a UE față de strategia agresivă a SUA de preempție. UE nu dorește să se erijeze într-un actor global amenințator, ci își propune să promoveze obiective comune de securitate.

Statele europene au avantajul alternativelor instituționale, NATO și UE fiind organizații complementare, în cadrul cărora pot fi promovate linii tradiționale de securitate (NATO) sau abordări supranaționale/multilaterale (UE – PESA ca instrument de propagare a unui multilateralism eficient).

Unii analiști susțin că perspectiva lui Robert Gates este unilaterală și limitativă²². Apare întrebarea dacă și britanicii intră în categoria europenilor când Gates vorbește de „aversiunea față de forța militară și de asumare a riscurilor derivate din utilizarea acesteia”. NATO, văzută de mulți europeni ca o organizație militară defensivă, consacră, prin Tratatul de la Washington, articolul 1 din Carta Națiunilor Unite, prin care statele semnatare se angajează să se abțină de folosirea forței în relațiile internaționale. În aceste condiții, apare o altă întrebare: ce e rău în aversiunea europenilor față de folosirea forței militare?

Actualul mediu de securitate relevă faptul că amenințările complexe apărute necesită noi metode de contracarare. SUA și Europa trebuie să lanseze un proces de reflecție asupra utilității folosirii mijloacelor militare sau, în termenii lui Hellman, o dezbatere asupra compatibilității conceptelor de securitate națională și transnațională. În depășirea atitudinii de adversitate, europenii ar trebui să explice mai bine noțiunea de politică externă și de securitate și să promoveze un dialog consolidat cu SUA pentru a valorifica oportunitățile de securitate²³.

3.3. Identitatea de securitate

În opinia lui Hellmann, deși între SUA și Europa există puncte de divergență, acestea împărtășesc o identitate de securitate comună. Hellman nu este partizanul atlantiștilor sceptici sau al neo-realiștilor care prezic o dezintegrare a Alianței. SUA și Europa nu sunt entități diferite, ci reprezintă un bloc monolitic („the West”,

din perspectiva Chinei, Rusiei etc.) cu valori și interese comune.

Diferența între „demilitarizarea” Europei și „remilitarizarea” SUA provine din percepția diferită asupra folosirii forței militare, înțeleasă ca agresiune, tragedie în Europa și ca eroism în SUA. Aceste viziuni nu trebuie să împiedice cooperarea și să dea satisfacție Rusiei sau Chinei, spre exemplu, de a vedea punctul de referință al militarizării colective sub zero. Atingerea dezideratului de „securitate reală” și „pace durabilă” depinde de „ochii privitorului”.

3.4. Împărțirea responsabilităților

Dezbaterea asupra relației transatlantice este falsă dacă se reduce doar la modul de utilizare a capacităților militare, conform discursului lui Robert Gates²⁴. Coeziunea transatlantică este influențată de nivelul de încredere, asumarea și împărțirea responsabilităților. Principiul „împărțirii responsabilităților” trebuie extins și adaptat la realitatea contextului de securitate, depășind abordarea specifică Războiului Rece, când accentul era plasat asupra forței militare.

Pornind de la evaluarea mediului de securitate, trebuie asigurată o pondere echilibrată a misiunilor și sarcinilor asumate în cadrul NATO. Problema împărțirii responsabilităților este strict legată de resursele și capacitățile disponibile, dar și de voința politică a statelor membre de a investi și de a disloca aceste capacități în situații de criză. Lipsa voinței politice influențează disponibilitatea resurselor și invers. Coeziunea transatlantică este foarte importantă, absența acesteia determinând lipsa angajamentelor și implicit a voinței politice de a se implica în situații care nu afectează interesele naționale.

Din această perspectivă, actuala disensiune privind asigurarea unor contribuții echitabile în Afganistan poate fi interpretată ca un șoc după criza din Irak și ca un rezultat al supraextinderii solidarității între 2003-2005. Pe baza lecțiilor învățate în urma performanțelor slabe ale partenerilor europeni în contextul crizei din Balcani, administrația Bush a încercat, dacă nu să abandoneze, să ignore structurile Alianței după 2001. În locul unui efort întrunit al NATO, intervenția SUA în Afganistan a fost construită pe baza unei coaliții ad-hoc, aceeași abordare fiind urmată și în Irak în 2003. În 2006, SUA a început

să-și schimbe politica și a încercat să-i convingă pe aliații europeni să se implice mai mult în Irak și Afganistan. Din 2006, eforturile ambelor părți și schimbările politice au contribuit la consolidarea legăturii transatlantice. Acesta a fost rezultatul conștientizării faptului că SUA nu poate rezolva toate problemele de securitate singură, iar europenii nu pot rămâne izolați, considerând că securitatea europeană nu poate fi afectată de dezvoltările globale. Înțelegerea faptului că Europa nu reprezintă „o insulă kantiană de pace”, iar SUA nu este un jandarm mondial poate fi punctul de pornire în consolidarea coeziunii alianței transatlantice și a ponderii echilibrate în diviziunea responsabilităților.

Odată cu noul concept strategic, NATO are nevoie de **o nouă abordare** a împărțirii responsabilităților, pornind de la evaluarea amenințărilor și a instrumentelor pe care statele aliate le pot pune la dispoziție pentru asigurarea unui răspuns eficient la situații de criză. Conceptul actual promovat de SUA, axat în special pe capabilități militare (guns and boots on the ground), trebuie să evolueze către o formulă nouă²⁵, **comprehensivă**, care să includă capabilități civile și umanitare, proiecte de dezvoltare, pregătire și educație, asistență juridică și administrativă, donații, eforturi și investiții ale altor instituții sau mecanisme care nu aparțin exclusiv NATO.²⁶

4. Viitorul legăturii transatlantice

În teoria relațiilor internaționale, există cel puțin două viziuni diferite privind modul în care va evolua legătura transatlantică: cea neorealistă și cea constructivistă.

Neorealiștii (Christopher Layne) atrag atenția asupra viitorului relației transatlantice, care își va pierde din relevanța actuală. Europa va trebui să se concentreze asupra consolidării propriei capacități de apărare și securitate („Europa trebuie să-și poarte singură de grijă”), iar statele europene din est care resimt altfel amenințările (conflicte înghețate, influența Rusiei) ar trebui să convingă Bruxellesul asupra necesității unor noi direcții strategice.

În prezent, există trei factori care duc la concluzia că Europa nu va mai fi pe agenda de priorități a politicii externe SUA:

- constrângerile economice care se accentuează în contextul crizei financiare;

- concentrarea interesului strategic asupra Asiei;

- presiunile interne (inclusiv demografice și sociale) și dificultatea de a explica populației de ce comunitatea europeană care are un PIB mai mare decât cel al SUA apelează încă la garanțiile de securitate și mijloacele de apărare ale SUA.

Unilateralismul SUA va continua și este o iluzie să credem că odată cu schimbarea noii administrații s-a trecut la multilateralism. Obama nu a schimbat radical această politică. Raționamentul promovării unilateralismului rezidă în faptul că trebuie să existe o putere care să asigure un echilibru la nivel mondial, multilateralismul promovând interese diferite și implicit conflicte (*war-prone system*). Multilateralismul SUA apare doar atunci când aliații fac ceea ce SUA dorește, iar principiul SUA în relațiile internaționale este „băieții buni ies pe ultimul loc” (“nice guys finish last”).

Vigoarea relației transatlantice este afectată de un “virus” mai puternic decât cel din timpul primului mandat al lui Bush (provocat de războiul în Irak). Problemele recente în cooperarea SUA-Europa (în contextul intervenției în Afganistan, Guantanamo, crizei financiare, respingerii de către Parlamentul European a acordurilor SWIFT) consolidează pragmatismul politicii lui Obama (exprimat în discursul de la Strasbourg: „Voi nu ne sunteți indispensabili, dar noi rămânem indispensabili pentru voi.”).

Evoluțiile recente în cadrul UE în contextul Tratatului Lisabona oferă oportunități importante în promovarea politicii externe europene și erijării UE în actor global, deși există încă forțe centrifuge puternice în cadrul Uniunii (exemplu: opinii divergente privind politica față de Rusia). În pofida „vacuumului strategic” din cadrul Europei, unii analiști susțin că NATO nu mai reprezintă pilonul central al arhitecturii securității europene²⁷.

Viziunile diferite SUA-Europa față de Rusia, factorul catalizator al Alianței Nord-Atlantice, susțin argumentul diminuării relevanței NATO. Actualul mediu strategic este dominat de trei mari actori: SUA, Europa, Rusia, iar un nou model de relații trilaterale va fi greu de stabilit (comparație cu *ménage à trois*, unde unul din parteneri este *la maîtresse*).²⁸

În pofida acestor argumente, SUA și Europa, cu momentele lor de criză sau divergență, au continuat să coopereze, unite în fața provocărilor

comune. Există o **agendă de securitate comună** care include riscuri și amenințări, precum: terorismul, proliferarea, state eșuate, puteri emergente (China), zone de instabilitate (Orientul Mijlociu, Asia Centrală), provocări economice (criza financiară) și politice (islamul politic), alături de noile riscuri generate de atacurile cibernetice și accesul la resurse energetice.

Strategiile, acțiunile europene și cele ale SUA sunt diferite, dar natura amenințărilor este aceeași, iar soluțiile nu pot fi găsite decât prin unirea și complementaritatea eforturilor.

În același timp, legătura transatlantică beneficiază de **avantajul împărtășirii aceluiași set de valori și principii și a unei istorii comune**.

Dezbaterea clasică, revigorată de Robert Gates, este perimată și nu aduce nimic nou. Divergențele între SUA și Europa sunt vechi de 20 de ani și tind să devină retorică pură, dacă nu se va încerca găsirea unui **nou mecanism de cooperare, pornind de la avantajele și oportunitățile actuale**.

Retorica desuetă și nostalgia SUA din cadrul NATO trebuie depășite. Este necesară promovarea unei cooperări pe principii inovatoare, adaptate mediului de securitate actual ("E nevoie de mulți arhitecți creativi care să construiască un nou design și să diversifice drumurile transatlantice")²⁹.

Concluzii

SUA și Europa sunt **parteneri strategici** în asigurarea securității europene și euro-atlantice, deși au existat, de-a lungul istoriei, momente cheie care au provocat coeziunea transatlantică. În pofida unor percepții diferite asupra securității și a modului de a răspunde la amenințări interpretat diferit, există preocupări și interese comune de a se adapta la cerințele noului mediu de securitate și de a identifica soluții solidare de prevenire și combatere a riscurilor și amenințărilor de securitate transfrontaliere.

În același timp, viziunea sau abordarea diferită a securității nu presupune în mod automat antagonism, divergență, ci poate conduce în mod constructiv la o **complementaritate a eforturilor** în asigurarea securității și stabilității transatlantice.

Este deja un clișeu să afirmi că nu mai există nicio organizație care poate contribui singură, în izolare, la construirea unui mediu de securitate

internațional stabil. Fiecare organizație prezintă avantaje comparative, care pot fi utilizate în cadrul unei **rețele de organizații cheie** (*interlocking institutions*) care pot asigura instrumente complementare de securitate. Dacă unii critici susțin că NATO nu mai reprezintă pilonul central al securității europene, aceștia nu pot nega faptul că Alianța este o componentă esențială a acestei rețele care poate contribui la asigurarea securității europene.

Este, de asemenea, evident că Europa are nevoie de NATO. „Multilateralismul în NATO este singura alternativă viabilă la unilateralismul SUA”³⁰. Capabilitățile europene mai bine integrate vor consolida vocea Europei în Alianță. În plus, viitoarea cooperare între Europa și SUA se poate baza pe îmbinarea armonioasă a instrumentelor hard și soft. Atât SUA cât și Europa trebuie să pună, însă, la dispoziție capabilități din ambele categorii pentru a evita ca împărțirea responsabilităților în mod echitabil să mai devină subiect de dispută.

Pentru România, relația transatlantică rămâne fundamentul securității europene. Securitatea și eficiența angajamentului comun al SUA și al UE îndreptate împotriva amenințărilor contemporane depind, într-o măsură esențială, de consistența și echilibrul parteneriatului transatlantic. Orice disensiune sau moment de criză în cooperarea transatlantică trebuie privite nu numai ca o provocare, dar și ca o oportunitate. În actualul context de securitate, este evident că și relațiile transatlantice trebuie să se adapteze la noi cerințe și la noi evoluții.

Mitul sau teama că antagonismul SUA-Europa va conduce la separarea pilonului european din relația transatlantică nu poate fi validat. Schimbările mediului de securitate și necesitatea cooperării vor asigura continuarea și adâncirea dialogului transatlantic.

Coeziunea transatlantică, bazată pe istorie comună și apartenența la același set de valori și principii, trebuie să asigure o **abordare strategică comună a transformării securității în secolului XXI**, printr-o viziune concertată asupra extinderii securității în Europa și la nivel internațional.

NOTE:

1 GATES, R., discurs susținut la seminarul NATO Strategic Concept – Future of NATO, National Defense University, Washington D.C., 23 februarie 2010, www.nato.int.

defense.gov/speeches.

2 SLOAN, Stanley R., *Building a New Foundation for Transatlantic Relations*, în *Eurofuture*, summer 2006.

3 CROFT, S. et al., *NATO's Triple Challenge*, în *International Affairs*, 76:3, 2000.

4 KAY, S., *NATO and the Future of European Security*, Rowman and Littlefield, 1998.

5 LAYNE, Christopher, *conferința la Colegiul Național de Apărare*, 19 decembrie 2008.

6 SLOAN, op.cit., p.12

7 LUGAR, R., *Redefining NATO's Mission. WMD Terrorism*, în *The Washington Quarterly*, 25:3, 2002.

8 GORDON, Ph., *NATO after 11 September*, în *Survival*, 43:4, 2001-2.

9 COLOMBANI, J.M., *Nous sommes tous Américains*, în *Le Monde*, 12 September 2001.

10 HEISBOURG, F., *Pushing Ahead: The European Strategic Concept*, Wilton Park Conference (WP 716) *Europe's Foreign, Security and Defence Policy after Iraq*, 14-18 July 2003.

11 ASMUS, R.D., *Rebuilding the Atlantic Alliance*, în *Foreign Affairs*, 82:5, 2003.

12 KAGAN, R., *Power and Weakness*, în *Policy Review*, no 113, 2002, <http://www.policyreview.org/JUN02/kagan.html>.

13 NELSON, D.N., *Transatlantic Transmutations*, în *The Washington Quarterly*, 25:4, 2002.

14 Idem, pp.59-60

15 ASMUS, op.cit.

16 www.nato.int/docu/comm/2009/0904-summit/index.html.

17 MAIOR, George Cristian, *Noul Aliat. Regândirea*

politicii de apărare a României la începutul secolului XXI, Ed. Rao, 2009.

18 SZABO, S.F., *A Demilitarized Europe?*, American Institute for Contemporary German Studies, martie 2010, www.aicgs.org/analysis/c/gateslinks.aspx.

19 HELLMANN, G., *Demilitarization of Europe?*, American Institute for Contemporary German Studies, martie 2010, www.aicgs.org/analysis/c/gateslinks.aspx.

20 Idem, op.cit.

21 Idem, op.cit.

22 PUHL, D., *A Demilitarized Europe?*, American Institute for Contemporary German Studies, martie 2010, www.aicgs.org/analysis/c/gateslinks.aspx.

23 MÖLLER, A., *Overcoming the Mental Gaps*, American Institute for Contemporary German Studies, martie 2010, www.aicgs.org/analysis/c/gateslinks.aspx.

24 THEILER, O., *Beyond 'Guns and Boots': Burden Sharing in NATO and the Level of Alliance Cohesion*, American Institute for Contemporary German Studies, martie 2010, www.aicgs.org/analysis/c/gateslinks.aspx.

25 JANES, J., *Alliance Asymmetries*, American Institute for Contemporary German Studies, martie 2010, www.aicgs.org/analysis/c/gateslinks.aspx.

26 THEILER, op.cit

27 GUEROT, U., *Transatlantic Unease Over the Future of NATO*, American Institute for Contemporary German Studies, martie 2010, www.aicgs.org/analysis/c/gateslinks.aspx.

28 Idem, op.cit.

29 Idem, op.cit.

30 SLOAN, op.cit.

UNELE ABORDĂRI CONCEPTUALE ALE INFRASTRUCTURILOR CRITICE MODERNE

Dr. Gheorghe MINCULETE*

Dr. Ana-Maria CHISEGA-NEGRILĂ**

Protecția vieții și a modului de viață al oamenilor vizează în special asigurarea funcționării continue și în siguranță a acelor infrastructuri vitale ale societății, care utilizează diferite forme de energie (termică, hidraulică, eoliană sau electrică), servicii și facilități la un nivel de standarde impuse de societatea modernă, în permanentă dezvoltare.

Creșterea, fără precedent, în ultimele decenii, a riscurilor, pericolelor și amenințărilor la adresa obiectivelor vitale ale statelor și organismelor internaționale, concomitent cu mărirea numărului și vulnerabilității acestora au condus la sedimentarea și statuarea noului concept denumit generic infrastructură critică.

Definirea infrastructurilor critice și modalitățile de abordare a protecției acestora diferă de la o țară la alta, de la o organizație la alta, însă se pot identifica elemente structurale comune, măsuri întreprinse până în prezent, funcții și responsabilități compatibile.

Cuvinte-cheie: infrastructuri critice; vulnerabilitatea infrastructurilor critice; infrastructură critică națională; infrastructură critică europeană.

1.1. Aspecte generale

Dezvoltarea social-economică accelerată în ultimele decenii a determinat ca viața modernă să devină dependentă de o serie de sisteme fizice, de servicii și facilități economice, financiare, informaționale, educaționale și de altă natură pe care le utilizăm într-o formă sau alta în fiecare clipă a existenței noastre. Dispunem de electricitate și apă, hrană procesată și asistență medicală de urgență, educație și informație, servicii financiare și administrație, așa cum beneficiem de transport și mijloace diverse de telecomunicații electronice.

Infrastructurile critice nu sunt și nu devin critice doar la atacuri sau din cauza acestora, ci și din alte cauze, unele dintre ele greu de depistat și de analizat. Astfel, după atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 asupra complexului World Trade Center și asupra Pentagonului, se consideră că infrastructurile sunt sau pot deveni critice în raport cu atacurile teroriste sau cu alte amenințări, îndeosebi asimetrice.

Odată cu intrarea în noul mileniu, domeniul militar a intrat la rândul său într-o eră în care războiul este afectat de schimbările strategice ale mediului și de schimbările rapide ale tehnologiei.

*** Colonel prof. univ. dr. Gheorghe MINCULETE (minculetgh@yahoo.com) este cadru didactic la Departamentul logistică, finanțe și contabilitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.**

**** Dr. Ana-Maria CHISEGA-NEGRILĂ (anachisega@yahoo.com) este conferențiar universitar la Departamentul de limbi străine din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.**

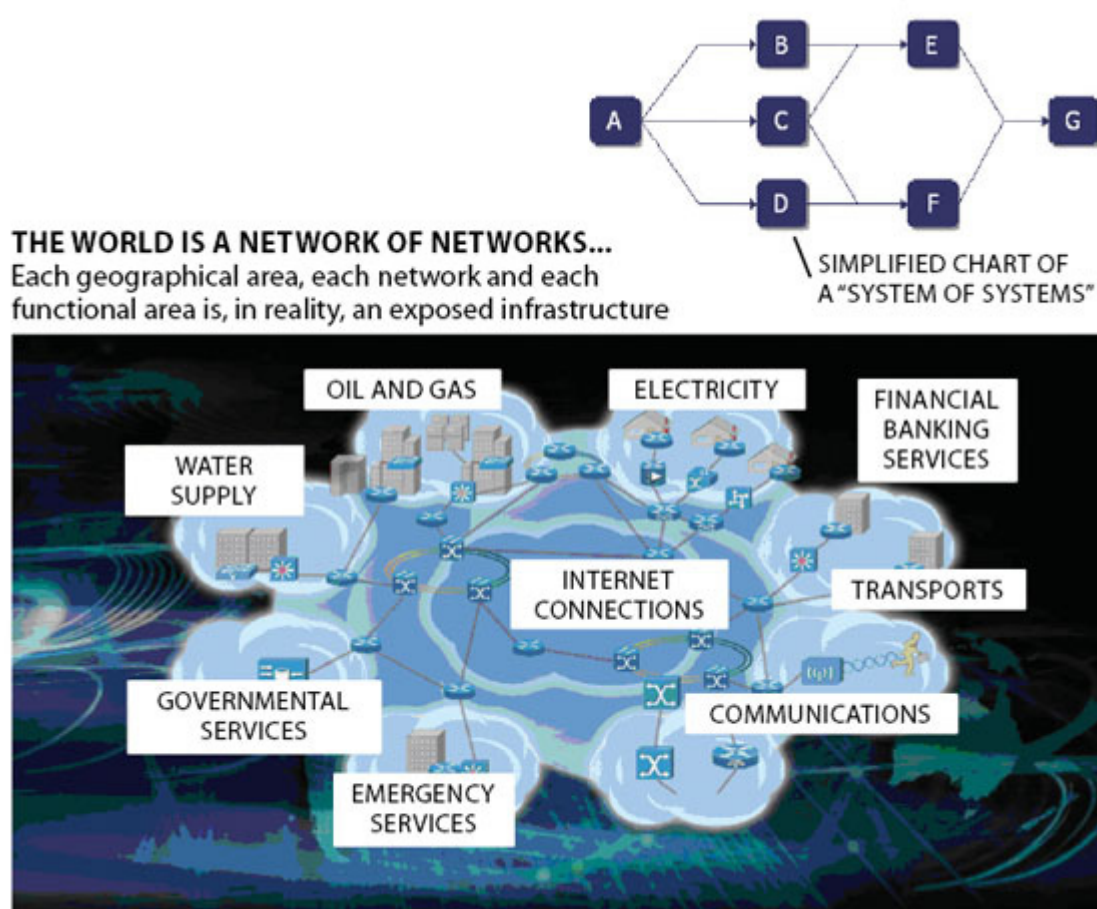

Figura nr. 1 Construcția IC ca stare a metasisemului (sistemului de sisteme)

SURSA: CACEU, Septimiu, Reziliența Infrastructurilor Critice din Gestiunea Sectorului Transporturi Subsector Transport Feroviar (Partea I), <http://www.railwaypro.com/wp/ro/?p=3244>.

Statele lumii experimentează tranziția de la era industrială la era informațională.

Angajamentul total în războiul global împotriva terorismului, în noua eră a globalizării, precum și experiența câștigată în timpul operațiunilor militare recente sau în desfășurare au determinat tendința de reorientare a forțelor armate spre războiul super-tehnologizat și ancorat deopotrivă în facilitățile industriale și cele oferite de infrastructurile critice moderne.

Astfel, conceptul american prezentat în documentul „Joint Vision 2020” evidențiază: superioritatea informațională, decizia la nivel superior, manevra dominantă, precizia angajării, logistica focalizată și protecția la toate dimensiunile. El implică, în general, o nouă abordare privind îndeplinirea misiunilor, o nouă înțelegere asupra organizării și interrelaționării, precum și asupra modului în care se achiziționează și se introduc în exploatare sistemele, capacitățile și infrastructurile critice moderne.

Securitatea și economia tuturor statelor lumii, precum și bunăstarea cetățenilor lor depind de anumite infrastructuri și de serviciile pe care acestea le furnizează. Existența și operarea anumitor servicii (de exemplu: rețelele de telecomunicații și de energie, sistemele bancare și de transport, serviciile de sănătate, furnizarea de apă potabilă și alimente) sunt cruciale pentru funcționarea acestor state¹.

Infrastructurile critice moderne se bazează pe abilitatea de a se interconecta cu diverse sisteme și rețele și de a furniza acoperire globală pentru transmiterea de informații și coordonarea funcționării lor, la parametri optimi planificați, datorită relațiilor de dependență și interdependență, în acest context fiind necesară o abordare modernă, evaluarea și studierea acestora ca o arhitectură complexă, gen „sistem de sisteme” (figura nr. 1).

În contextul actual, generat de formele complexe și contradictorii ce caracterizează fenomenul globalizării, au apărut abordări științifice care,

analizând varietatea și dinamica proceselor pe care le parcurge lumea contemporană, au lărgit considerabil limitele ce conturează conținutul noțiunii de *infrastructură*.² Distrugerea sau întreruperea unei infrastructuri care furnizează servicii esențiale poate antrena, printre altele, pierderea de vieți omenești, pierderea proprietății, colapsul încrederii publice și morale.

Infrastructura critică, indiferent de localizarea acesteia, poate fi afectată, distrusă sau întreruptă din cauza *actelor deliberate de terorism, dezastrelor naturale, neglijenței, accidentelor, activității criminale* sau mai nou, *a hackerilor*, dacă ne referim la infrastructura din spațiul virtual. Ideal ar fi ca, orice distrugere sau manipulare a infrastructurii critice, pe cât posibil, să fie de scurtă durată, irepetabilă, să fie ușor de administrat, izolată geografic și cât mai puțin în detrimentul altor sectoare de infrastructură județene sau naționale.

Infrastructura critică prezintă în statele din spațiul european se supune în acest moment unei serii diverse de obligații și de măsuri de protecție.

Distrugerea sau pierderea unei părți a infrastructurii într-un stat membru poate avea efecte negative asupra altor state membre sau chiar asupra întregii economii europene. Acest lucru devine din ce în ce mai probabil deoarece noile tehnologii (de exemplu: Internetul) și liberalizarea pieței (de exemplu: furnizarea de electricitate și combustibil) demonstrează că *majoritatea infrastructurilor naționale* fac parte dintr-o rețea mai complexă, de nivel regional.

Interdependențele existente între diverse sectoare creează o situație în care un anume eveniment (*disfuncționalitate, avariere, distrugere* etc.) poate avea un efect în cascadă asupra altor sectoare și domenii socio-economice, care nu au o legătură imediată sau evidentă. De exemplu, un atac terorist asupra unei companii de furnizare a energiei poate întrerupe alimentarea cu energie pe o arie largă și poate deregla furnizarea altor servicii, inclusiv a serviciilor medicale, din cauza lipsei electricității.

Interdependențele există în interiorul și între diverse domenii, sectoare ale industriei, jurisdicții geografice și autorități ale statelor membre, mai ales între cele care dețin tehnologii ale informațiilor și comunicațiilor.

Multe societăți comerciale operează

transfrontalier și, drept urmare, au diferite obligații privind infrastructura critică. Din punct de vedere pur economic, existența unei multitudini de niveluri și standarde de protecție în statele membre ale UE duce la o creștere a costurilor afacerilor, iar firmele trebuie să-și multiplice investițiile în securitate. Problema vizată este aceea că un nivel scăzut al protecției infrastructurii critice în anumite state membre poate duce la creșterea vulnerabilității infrastructurilor critice a altor state membre. Principiul de bază al coexistenței sau al împărțirii unui spațiu comun implică obligativitatea ca nici un coproprietar al acelui spațiu să nu genereze vreun risc sau amenințare vecinilor săi, în mod deliberat sau nu³.

Problema care impune luarea unor măsuri o reprezintă *vulnerabilitatea infrastructurilor critice la toate nivelurile* și, implicit, a serviciilor pe care acestea le oferă.

Această situație se aplică tuturor infrastructurilor critice, indiferent dacă prezintă importanță la nivel european sau la nivel național sau județean. Problema protecției infrastructurilor critice afectează în mod potențial pe toți cetățenii europeni. Efectele pot fi atât directe (de exemplu: consecințele atacurilor teroriste), cât și indirecte (de exemplu: întreruperea anumitor servicii în urma problemelor cu care se confruntă anumite infrastructuri). Cum aria de dezvoltare și standardele sistemelor tehnologice au crescut, pagubele economice și sociale, ca urmare a potențialelor distrugerii, au devenit tot mai mari. Sursa unor asemenea distrugerii majore o reprezintă eșecurile tehnice și erorile manageriale, precum și dezastrele naturale și atacurile teroriste. De asemenea, activitățile economice și sociale devin tot mai interdependente, astfel încât acțiunile întreprinse de către o organizație produc consecințe, favorabile sau nefavorabile, la nivelul altor organizații.

Impactul cumulativ al atacurilor teroriste sau al dezastrelor naturale a impus noi standarde ale guvernării comune într-un parteneriat public - privat, asupra infrastructurii critice. Conform ideii consacrate că statului îi revine responsabilitatea fundamentală de a asigura protecția vieții și a proprietății, principalele atribuții ale acestuia privesc furnizarea cadrului legislativ de funcționare a sectorului privat, corectarea eșecurilor sau rezultatelor pieței (atunci când sunt încălcate valori sociale precum echitatea sau corectitudinea) și

stimularea sau interzicerea consumului anumitor categorii de bunuri și servicii.⁴

Discuțiile privind natura relației sector public-sector privat nu putea să ocolească problematica protecției infrastructurii critice. Din punct de vedere practic, statul a deținut inițial monopolul infrastructurii societății.

Prin această poziționare centrală, statul a ales politicile de dezvoltare și metodele de implementare a strategiilor în domeniu, considerând că este atributul său să planifice, să organizeze și să coordoneze activitățile la toate nivelurile (strategic, regional și local).

Protejarea angajaților, a veniturilor și a bunurilor sunt componente ale unui plan bine gândit ce urmărește minimalizarea pierderilor. Dacă un proprietar/operator de infrastructură critică nu reușește să identifice vulnerabilitățile la amenințările la care este supus și să evalueze impactul potențialelor pierderi, acest lucru poate afecta continuitatea afacerii sale. Cum proprietarii sau operatorii de infrastructuri critice pot avea motive întemeiate să nu facă dezvăluiri publice privind breșele din securitatea aferentă lor, precum și a cetățenilor care locuiesc în proximitatea acestora, este nevoie de elaborarea unor proceduri pentru a măsura costurile unor asemenea incidente la nivel intern⁵.

Multe state membre UE, printre care și țara noastră, au identificat deja infrastructurile lor critice naționale și au impus măsuri ferme de protecție a acestora, altele însă nu au făcut, încă, nici un efort serios de a identifica infrastructura critică pe domenii și a elabora un cadru juridic adecvat.

Potrivit solicitărilor interne și internaționale, România, definită de Nicolae Iorga ca „stat de necesitate europeană”, prin existența sa ca pivot al unei configurații geopolitice speciale, trebuie să participe la efortul comun de abordare și implementare a noului concept din, cel puțin, următoarele considerente, ce influențează direct și decisiv securitatea națională, fiind: subiect al fenomenului de globalizare; țară membră a Uniunii Europene; țară membră a Alianței Nord-Atlantice; țară a spațiului Mării Negre și a celui balcanic⁶.

Un prim semnal pozitiv l-a constituit formarea, la nivel interministerial, a unui grup de lucru, în prezent având ca integrator desemnat Ministerul Administrației și Internelor, prin structura

specializată - Inspectoratul General pentru Situații de Urgență, și care are ca principal obiect de studiu găsirea modalității de implementare la toate nivelurile și în termenele precizate, a legislației europene în domeniu.

1.2. Delimitări conceptuale

Programul European de Protecție a Infrastructurilor Critice, lansat în Decembrie 2006, menționează următoarea definire a conceptului: „Infrastructurile critice se referă la acele obiective, rețele, servicii, active fizice și mijloace informatice care, dacă sunt întrerupte sau distruse, vor avea un impact serios asupra sănătății, siguranței, securității sau a bunăstării economice a cetățenilor sau asupra funcționării efective a actului de guvernare din statele membre”⁷.

În decembrie 2008 a fost emisă Directiva Consiliului Uniunii Europene în care se stipulează responsabilitatea statelor membre de a identifica infrastructurile critice din interiorul frontierelor naționale și de a stabili și gestiona măsurile de protecție specifice, în scopul declarat de a contribui la protecția persoanelor⁸.

Potrivit directivei menționate, *infrastructură critică* înseamnă un element, un sistem sau o componentă a acestuia, aflat pe teritoriul statelor membre, care este esențial pentru menținerea funcțiilor societale vitale, a sănătății, siguranței, securității, bunăstării sociale sau economice a persoanelor, și a căror perturbare sau distrugere ar avea un impact semnificativ într-un stat membru ca urmare a incapacității de a menține respectivele funcții.

Directiva amintită reprezintă un prim pas în cadrul unei abordări etapizate în direcția identificării și a desemnării infrastructurilor critice europene (ICE) și a evaluării necesității de îmbunătățire a protecției acestora. Responsabilitatea principală și finală pentru protecția ICE revine statelor membre și, respectiv, proprietarilor/operatorilor acestor infrastructuri.

Potrivit Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 98 din 03.11.2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice, prezentăm în continuare conceptele de *infrastructură critică națională* și *infrastructură critică europeană*.

Astfel „*infrastructura critică națională* reprezintă un sistem sau o componentă a acestuia,

Figura nr. 2 Modelul sistemic integrat al infrastructurilor critice în SUA

SURSA: PURDY, Andy, President's critical infrastructure protection board, The White House, apurdy@nsc.eop.gov.

aflat pe teritoriul național, care este esențial pentru menținerea funcțiilor vitale ale societății, a sănătății, siguranței, securității, bunăstării, a cărui distrugere ar avea un impact semnificativ la nivel național ca urmare a incapacității de a menține respectivele funcții”.

Infrastructura critică europeană reprezintă o infrastructură critică națională, a cărei perturbare sau distrugere ar avea un impact semnificativ asupra a cel puțin două state membre ale Uniunii Europene. Importanța impactului se evaluează din perspectiva criteriilor intersectoriale. Acesta include efectele ce rezultă din relațiile intersectoriale de dependență de alte tipuri de infrastructuri”⁹.

Reputați analiști militari apreciază că IC constituie „un bun material care este vital pentru funcționarea economiei și societății” iar protecția infrastructurii critice (PIC) reprezintă „totalitatea măsurilor stabilite pentru reducerea riscurilor de blocare a funcționării sau de distrugere a unei infrastructuri critice”¹⁰. Referitor la PIC, sunt acceptate două ipoteze de lucru: este imposibilă realizarea unei protecții totale; nu există un model general valabil.

Generic, IC include: telecomunicațiile; sistemele de aprovizionare cu electricitate și apă; depozitele de gaze și petrol; sistemul financiar-bancar; serviciile de urgență; continuitatea guvernării (figura nr.2).

Comisia Prezidențială pentru Protecția Infrastructurilor Critice (1996) din SUA a apreciat că securitatea națiunii, economia și supraviețuirea lumii industrializate depind de: *energia electrică; comunicații; computere*.

Evoluția societății a determinat reconsiderarea domeniului de referință și în cadrul „Strategiei Naționale de Securizare a Spațiului Cibernetic” (2003, SUA) a fost propusă următoarea definire a IC: „Instituții publice și private din sectoarele agricol, alimentației, aprovizionării cu apă, sănătății publice, serviciilor de urgență, industriei de apărare, informațiilor și telecomunicațiilor, energiei, transportului, financiare și bancare, chimice și a materialelor periculoase, precum și cele poștale și de navigație”¹¹.

Conform definiției admise de NATO, IC sunt acele: „Facilități, servicii și sisteme informatice care sunt atât de vitale pentru națiuni, încât scoaterea lor din funcțiune sau distrugerea lor poate

avea efecte de destabilizare a securității naționale, economiei naționale, stării de sănătate a populației și asupra funcționării eficiente a guvernului”¹².

Protecția IC include programe, activități și acțiuni realizate de guverne, proprietari, operatori și acționari pentru a securiza aceste infrastructuri.

„Senior Civil Emergency Planning Committee” (Înaltul Comitet pentru Planificarea Activităților Civile pentru Situații de Urgență) din cadrul NATO a însărcinat cele opt comitete din subordinea sa să găsească soluțiile pentru identificarea unitară a problemelor legate de criteriile de definire a IC, de modelele și metodele de analiză a riscului și identificarea riscurilor, precum și metodele de protecție a acestora.

Din perspectiva UE, infrastructurile critice includ: „Telecomunicațiile, sursele de apă și de energie, rețelele de distribuție, producția și distribuția hranei, instituțiile de sănătate, sistemele de transport, serviciile financiar-bancare, instituțiile de apărare și ordine publică (armata, jandarmeria și poliția)”.

În ultimii ani, o serie de state europene, membre ale UE, precum și Australia și Canada au demarat acțiuni substanțiale în domeniul PIC, înființând organisme responsabile, definind proceduri și metodologii, alocând resurse însemnate pentru protecția infrastructurilor considerate critice, esențiale sau vitale.

Consiliul Europei (iunie 2004) a cerut Comisiei Europene și Înalțului Reprezentant să elaboreze o strategie globală privind consolidarea IC și protecția lor. A fost avansată o nouă definire a IC: acestea reprezintă „instalații fizice și tehnologice ale informației, rețele, servicii și activități care, în caz de oprire sau deteriorare, pot produce incidente grave asupra sănătății, securității sau bunăstării economice, a cetățenilor sau activităților guvernelor statelor membre”.

Integrarea europeană, pe fondul interdependențelor actuale, generează creșterea gradului de vulnerabilitate al IC din statele membre ale UE. Conform Comisiei Europene, pot fi acceptate trei criterii esențiale pentru identificarea IC, astfel:

1. *întinderea sau suprafața*; 2. *gradul de gravitate - incidentale (nule, minime, moderate sau ridicate), economice, asupra domeniului public, asupra mediului, etc.*; 3. *efectul în timp - intervalul de timp după care consecințele devin majore sau grave*.

În cadrul unui studiu elaborat de Centrul pentru Studii Strategice de Securitate și Apărare, din cadrul Universității Naționale de Apărare din București, intitulat „Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de protecție”, autorii, dr. Grigore Alexandrescu și dr. Gheorghe Văduva abordează problematica PIC din perspective sistemice.

În opinia autorilor putem distinge, în raport de locație, rolul și importanța pentru stabilitatea și funcționalitatea sistemelor, a securității acestora, următoarele clase de infrastructuri: *infrastructuri obișnuite - IO*; *infrastructuri speciale - IS*; *infrastructuri critice - IC*.

Infrastructurile fac parte din structura de rezistență a unui sistem, sunt relaționale și funcționale și constituie suportul necesar pentru ca sistemul să se identifice, să se individualizeze, să intre în relații cu alte sisteme, să se stabilizeze și, evident, să funcționeze.

Infrastructurile obișnuite reprezintă o structură, un cadru care asigură construcția și funcționarea sistemului. Aceste infrastructuri nu prezintă calități deosebite, în afara celor care le justifică existența și prezența în cadrul sistemelor și proceselor. Între acestea se pot identifica localități, căi ferate, școli, biblioteci etc., iar unele dintre acestea, în anumite condiții și contexte, pot deveni speciale sau chiar critice. Spre exemplu, localitățile care au dispuse în imediata proximitate aerodromuri, puternice centre de comunicații, centrale nucleare, noduri de cale ferată etc., pot face parte din infrastructuri speciale și, în anumite condiții, chiar din cele critice.

Infrastructurile speciale au un rol deosebit în funcționarea sistemelor și proceselor, asigurându-le acestora o eficiență sporită, calitate, confort și performanță. În general, infrastructurile speciale sunt infrastructuri de performanță, unele dintre acestea, mai ales cele care pot avea prin extensie sau prin transformare (modernizare) un rol important în stabilitatea și securitatea sistemelor, pot intra și în categoria infrastructurilor critice.

Infrastructurile critice sunt acele infrastructuri cu rol important în asigurarea securității în funcționarea sistemelor și în derularea proceselor economice, sociale, politice, informaționale și militare.

Infrastructurile sunt considerate critice datorită:

- condiției de unicat în cadrul infrastructurilor unui sistem sau proces;

- importanței vitale pe care o au, ca suport material sau virtual (de rețea), în funcționarea sistemelor și în derularea proceselor economice, sociale, politice, informaționale, militare etc.;

- rolului important, de neînlocuit, pe care îl îndeplinesc în stabilitatea, fiabilitatea, siguranța, funcționalitatea și, mai ales, în securitatea sistemelor;

- vulnerabilității sporite la amenințările directe, precum și la cele care vizează sistemele din care fac parte.

Acest tip de infrastructuri există în fiecare țară. Ele nu sunt stabilite în mod arbitrar, ci doar identificate și evaluate ca fiind critice. Cu alte cuvinte, din mulțimea de infrastructuri care fac parte dintr-un sistem sau contribuie la funcționarea unui sistem (proces), numai unele dintre aceste sunt considerate critice.

Criteriile după care se face o astfel de evaluare sunt variabile. Specialiștii consideră că din punct de vedere al structurilor cu atribuții în *domeniul securității naționale, din perspectiva unor acțiuni militare*, s-ar putea avea în vedere și următoarele:

- criteriul fizic, sau criteriul prezenței (locul în rândul celorlalte infrastructuri, mărimea, dispersia, fiabilitatea etc.);

- criteriul funcțional, sau criteriul rolului (ce anume „face” infrastructura respectivă);

- criteriul de securitate (care este rolul ei în siguranța și securitatea sistemului);

- criteriul de flexibilitate (care arată că există o anumită dinamică și o anumită flexibilitate, în ceea ce privește structurile critice, unele dintre cele obișnuite transformându-se, în anumite condiții, în infrastructuri critice și invers);

- criteriul de imprevizibilitate (care arată că unele dintre infrastructurile obișnuite pot deveni, pe neașteptate, infrastructuri critice).

Nevoia unei abordări naționale sistemice, profunde și cuprinzătoare a protecției infrastructurilor critice, ca factor al securității naționale, impune abordarea tuturor etapelor ulterioare implementării programelor de protecție, planurilor de urgență și procedurilor operaționale standardizate, din postura lor de componente ale concepției manageriale ce dezvoltă aceste determinări strategice¹³.

Având în vedere tipologia pericolelor și amenințărilor la adresa infrastructurii critice

naționale, în proiectele de lege privind securitatea națională a României din 2007 și apărarea națională a României din 2010 sunt enumerate următoarele pericolele: degradarea sau distrugerea rețelelor magistrale de transport a resurselor energetice și de alimentare cu apă, a căilor de comunicații, a lucrărilor și amenajărilor hidroenergetice, inclusiv a sistemelor de protecție împotriva accidentelor și calamităților; neconstituirea rezervelor pentru necesități umanitare și intervenție în situații de urgență, de asediu, la mobilizare ori în caz de război, precum și neînălțurarea vulnerabilităților și a factorilor de risc reprezentate de activitățile cu grad ridicat de pericol nuclear, chimic, bacteriologic și alte asemenea, care pot determina catastrofe ori dezastre.

Concluzii

Infrastructurile critice au reprezentat permanent domeniul cel mai sensibil, cel mai vulnerabil al oricărui sistem și al oricărui proces. Infrastructurile critice vor avea totdeauna un grad de vulnerabilitate ridicat, întrucât, de regulă, sunt primele vizate atunci când se urmărește destabilizarea și chiar distrugerea unui sistem sau a unui proces. Identificarea, optimizarea și securizarea infrastructurilor critice reprezintă o prioritate indiscutabilă pentru structurile care le gestionează sau, după caz, le coordonează, cât și pentru cei care urmăresc să atace, să destabilizeze și să le distrugă.

În situația unor dereglări semnificative a unor servicii și facilități indispensabile în activitatea zilnică a individului sau societății din care face parte, este ușor să înțelegem, fără detalii suplimentare, că infrastructurile critice se regăsesc sau chiar ele însele sunt în ansamblu, acele capacități de producție, servicii de urgență sau comunitare și alte facilități administrative, destinate să asigure serviciile solicitate de societatea modernă, care prin întreruperea funcționării lor normale pot afecta modul de viață cotidiană a societății umane și mai ales pot genera vătămarea sau chiar distrugerea de vieții omenești.

Infrastructurile care operează la nivel național, continental sau global sunt din ce în ce mai dependente de alte infrastructuri și servicii, de surse și resurse energetice, de sisteme de înalt nivel tehnologic și de distribuție a informației, atât pe verticală cât și pe orizontală, către alte

infrastructuri și servicii critice, vitale pentru comunitățile umane dispuse global.

În opinia specialiștilor, protecția infrastructurilor critice reprezintă, în peisajul cunoașterii umane, un domeniu al cărui conținut științific și operațional este relativ bine delimitat, dispunând de metode de cercetare specifice aflate la intersecția mai multor specialități cum ar fi: securitate și apărare națională, logistică, managementul urgențelor civile, managementul riscului, apărarea împotriva efectelor dezastrelor, prevenirea criminalității și terorismului sau asigurarea siguranței și ordinii publice etc..

BIBLIOGRAFIE:

1. European Programme for Critical Infrastructure Protection, Official Journal C 126 of 7.6.20071.
2. Directive 2008/114/CE of the Council of the European Union from 8th December 2008.
3. Strategia Națională de Apărare. Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare, București, 2010.
4. Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 98 din 03.11.2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice - art.3, în Monitorul Oficial nr. 757/12.XI.2010.
5. PURDY, Andy, President's critical infrastructure protection board, The White House, apurdy@nsc.eop.gov.
6. Dr. ALEXANDRESCU, Grigore, Dr. VĂDUVA, Gheorghe, Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de protecție, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.
7. NAISBITT, John - Megatendințe, Editura Politică, București, 1989.
8. CACEU, Septimiu, Reziliența Infrastructurilor Critice din Gestiunea Sectorului Transporturi Subsector Transport Feroviar (Partea I), <http://www.railwaypro.com/wp/ro/?p=3244>.
9. MACAULAY, Tyson, Critical Infrastructure: Understanding Its Component Parts, Vulnerabilities, Operating Risks, and Interdependencies, Ottawa, Ontario, Canada, 2008.
10. TOMA, Virgil, Evaluarea impactului distrugerii și disfuncționalității în cazul unor evenimente ce pot afecta operatorii și deținătorii de infrastructură critică la nivel județean, Referat de cercetare științifică nr. 2, UNAp., București, 2009.
11. <http://andreivocila.wordpress.com/2010/02/11/concluzii-si-propuneri-fata-de-infrastructura-critica-si-necesitatea-abordarii-ei/>.
12. <http://www.scribd.com/doc/49696541/3-Amenintari-La-Adresa-nfrastructurii-Critice>.

NOTE:

1 MACAULAY, Tyson, Critical Infrastructure: Understanding Its Component Parts, Vulnerabilities, Operating Risks, and Interdependencies, Ottawa, Ontario, Canada, 2008, p.23.

2 NAISBITT, John, Megatendințe, Editura Politică, București 1989, p. 315.

3 TOMA, Virgil, Evaluarea impactului distrugerii și disfuncționalității în cazul unor evenimente ce pot afecta operatorii și deținătorii de infrastructură critică la nivel județean, Referat de cercetare științifică nr. 2, UNAp., București, 2009, p.5.

4 FRIEDMAN, Milton, într-o serie de documentare televizate în Statele Unite ale Americii, din 1980, intitulate „Free to Choose: a personal statement”.

5 TOMA, Virgil, Op.cit, p.6.

6 TOMA, Virgil, Op.cit, p.7.

7 European Programme for Critical Infrastructure Protection, Official Journal C 126 of 7.6.2007; Dr. ing. Septimiu CACEU, Reziliența infrastructurilor critice la nivelul comunităților locale, Fundatia Eurisc Institutul European pentru Managementul Riscului, Securității și Comunicării, eurisc@eurisc.org.

8 Directiva 2008/114/CE A Consiliului Uniunii Europene din 8 decembrie 2008.

9 Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 98 din 03.11.2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice - art.3, în Monitorul Oficial nr. 757/12.XI.2010, p.7.

10 Grigore ALEXANDRESCU, Gheorghe VĂDUVA, Infrastructuri critice. Pericole, amenințări la adresa acestora. Sisteme de protecție, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, p.10.

11 Ibidem., p.36.

12 ALEXANDRESCU, Grigore; VĂDUVA, Gheorghe, op.cit., p.47.

13 <http://andreivocila.wordpress.com/2010/02/11/concluzii-si-propuneri-fata-de-infrastructura-critica-si-necesitatea-abordarii-ei/>.

SECURITATEA INFORMAȚIILOR - PARTE A SECURITĂȚII ECONOMICE

*Valeriu IVAN**

Într-o economie în care oferta de informație a sporit enorm, puterea îi aparține celui ce reușește la momentul oportun să strângă, să analizeze și să sintetizeze cel mai rapid datele și informațiile relevante disponibile în mediul concurențial. Constatarea pare valabilă de la nivelul întreprinderilor mici și mijlocii, până la cel al firmelor multinaționale și al activităților economice în care sunt implicate guverne. Unele state sunt conștiente de această competiție și, pentru a răspunde provocării, au conceput, aplică și culeg roadele unor adevărate doctrine de război economic.

Lipsa unui sistem instituțional național capabil să sprijine eforturile informaționale ale firmelor autohtone întreprinde un dezavantaj competitiv pentru acestea pe o scenă economică globalizată. Perpetuarea acestei situații are caracteristicile specifice unei vulnerabilități ce afectează securitatea economică națională, motiv pentru care favorizarea dezvoltării de capacități informaționale în mediul de afaceri – cu accent pe zona de intelligence competitiv și protecția informațiilor – trebuie transformată într-o prioritate în strategia de securitate națională.

Cuvinte-cheie: securitate economică; intelligence competitiv; informație; competitivitate; economie; război economic.

I. Considerații generale privind lupta pentru supremație economică

Surpriza strategică a căderii Cortinei de Fier - fără a fi tras un sigur foc de armă, după ce timp

de 40 de ani se acumulaseră arsenale fără precedent în istoria omenirii, de ambele părți ale sistemului bipolar - a determinat și rapiditatea cu care s-au derulat evenimentele ulterioare. În anul 1989 a apus era Războiului Rece. De la constituirea Pactului Nord Atlantic, în 1949, forma și natura alianțelor internaționale nu au cunoscut o asemenea fază de fluctuație. Sfârșitul Războiului Rece a pus în mișcare o întreaga tectonică geostrategică, iar repercusiunile provocate se pare că nu au atins încă o stare de echilibru. La 9 noiembrie 1989, ziua din care Zidul Berlinului nu mai există, vechea lume a murit. La 10 noiembrie 1989 se năștea o nouă lume.

Deși au existat opinii conform cărora, odată cu evenimentele ulterioare zilei 09/11, istoria avea să se sfârșească și să înceapă o eră a păcii și înțelegerii¹, a venit implacabil ziua de 11/09 (2001), care a arătat întregii planete că problemele nu s-au sfârșit.

Sfârșitul războiului ideologic a marcat victoria de necontestat a capitalismului și adoptarea sa de către majoritatea statelor din ceea ce a însemnat fostul bloc sovietic și sfera sa de influență. Omenirea întreagă acceptă acest echilibru – probabil instabil –, precum și cadrul geoeconomic ce guvernează relațiile comerciale: liberalismul. Chiar și China, care aparent păstrează sistemul politic comunist, s-a adaptat rapid cerințelor economiei de piață, devenind unul dintre principalii competitori în piața globală.

Ce s-a întâmplat, însă, cu imensul potențial de conflict? Preluând un principiu din fizică se poate afirma că nimic nu se pierde, totul se transformă. Ceea ce s-a schimbat este natura conflictelor și, oarecum, a beligeranților. Bătăliile nu se mai

** Valeriu IVAN (valeriu.ivan@gmail.com) este consilier parlamentar la Camera Deputaților; domnia sa deține un master în analiza informațiilor, având o experiență de peste 10 ani în domeniu.*

duc numai pentru a cucerii teritorii sau a obține autonomia ori independența; conflictele au devenit preponderent economice, cu accent pe resurse și piețe. Principalele bătălii dintre state, via companii sau organizații neguvernamentale, sunt, înainte de toate, comerciale.

Rămâne de văzut care actor internațional își va impune supremația și dacă aceasta va fi, așa cum se prefigurează, una de natură economică. Necesarul de informație pentru expansiune economică se referă la tot ceea ce este caracteristic unui model de societate, din punct de vedere al sistemului social, al modului de viață, morală, drept, obiceiuri, tradiții, identitate culturală ș.a.. Piața nu are caracteristici standard oriunde pe mapamond, ținând seama de faptul că, de la o națiune la alta, avem de-a face cu viziuni diferite ale societății și ale raportării individului la aceasta, uneori cu elemente constitutive contradictorii. Piața s-a globalizat în ritm accelerat, însă nu același lucru se poate spune despre valorile asumate de fiecare individ, comunitate, națiune sau cultură.

Provocarea momentului pare a fi decelarea valorilor dominante ale viitorului globalizat și a statelor sau entităților suprastatale ce pot fi vectori de influență. Ori, cel puțin deocamdată, nu există vector mai potrivit ca economia pentru a modela comportamentul oamenilor din societăți diferite. Globalizarea nu merge înspre idealuri etice, nu are propriul drum și va fi rezultanta acțiunilor umane. Așa cum arată în prezent, putem spune, parafrazându-l pe Heidegger, că reprezintă dorința instinctivă de putere, ascunsă sub masca dorinței de schimb².

Învinsă prin abandon, economia socialistă planificată a ajuns în cufărul cu lucruri nefolositoare ale istoriei. Ca învingător, economia de piață nu mai are niciun obstacol în cale. Totuși, realitatea recentă ne arată că, la fel ca și adversarul său învins, nu este infailibilă. Dictonul „lăsați piața să acționeze și succesul economic va fi garantat” a dovedit că poate duce către faliment companii, bănci și, poate, state.

Pentru ca „mâna invizibilă” a pieței să acționeze corect, este necesar ca regulile liberei concurențe să fie aceleași pentru toți, iar condițiile contextuale relativ similare, condiții îndeplinite numai pe o piață cu concurență perfectă. Ori, concurență perfectă nu există decât cu totul și cu totul izolat și pentru perioade foarte scurte.

În opinia economistului Jean Gabszewicz³, pentru a exista concurență perfectă - model teoretic folosit în analiza concurenței - trebuie îndeplinite

cel puțin patru condiții:

a. atomicitatea - un număr important de vânzători și cumpărători, astfel încât schimburile izolate să fie nesemnificative în volumul schimburilor totale;

b. intrarea liberă - se permite apariția de noi producători, aceștia putând intra sau ieși din piață după bunul plac;

c. omogenitatea bunurilor aparținând aceleiași ramuri - astfel încât clientului să-i fie indiferent de la ce vânzător cumpără;

d. informații complete - companiile și cumpărătorii cunosc toate produsele și prețurile de pe piață în același timp.

Din perspectiva subiectului tratat, problema apare la cel de-al patrulea criteriu, care presupune ca toți agenții economici (cumpărători și vânzători) să dispună de toate informațiile privind prețul și calitatea produsului. În cazul ideal, în care această condiție ar fi îndeplinită, ar exista pe piață un preț unic, vânzătorii aliniindu-se instantaneu la el (situație pur teoretică, în care cererea și oferta sunt simultan cunoscute de ofertanți și cumpărători). Această condiție este imposibil de îndeplinit, deoarece nu toți actorii din piață au la dispoziție aceleași informații. Drept urmare, cei care sunt oportuni informați dețin un avantaj competitiv și reușesc, în principiu, să-i învingă pe cei neinformați sau dezinformați. Problema asimetriei informaționale, cum a fost denumită problema accesului inegal la informația economică, a suscitat interesul cercetătorilor, iar, pentru relevarea implicațiilor acesteia, George Akerlof, Michael Spence și Joseph Stiglitz au primit premiul Nobel pentru economie în 2001⁴.

Miza pentru fiecare actor este de a anticipa/cunoaște acțiunile concurenței, astfel încât să fie permanent cu cel puțin un pas înainte. Așadar, are nevoie să știe, cât mai devreme cu putință, care este strategia celorlalți în materie de cercetare, de producție și de vânzare. Dacă un agent economic intenționează să producă mai mult și mai ieftin, atunci concurența trebuie să fie pregătită să contracareze rapid această mișcare. Avantajul competitiv se obține prin informație, iar informația prin mijloace și metode ce amintesc de cele utilizate în război.

Războiul economic reprezintă un concept controversat și greu de definit. Pentru majoritatea oamenilor, un război nu poate fi decât unul militar. De altfel, Dicționarul explicativ al limbii române statuează această abordare începând definiția termenului cu sintagma: conflict armat. Într-o abordare similară,

Dicționarul Larousse, ediția 2004, oferă următoarea definiție: „război înseamnă recurgerea la forța armată pentru a rezolva o situație conflictuală între două sau mai multe colectivități organizate: clanuri, facțiuni, state. Ea constă în aceea că fiecare dintre adversari încearcă să-l determine pe celălalt să se supună voinței sale”. Există în această definiție o parte care se poate aplica și în cazul problematicei noastre. Dacă un război înseamnă a-i impune celuilalt propria voință, atunci și varianta sa economică urmărește același obiectiv. Se pune problema de a supune concurența propriei voințe, adică de a-i reduce potențialul sau a o desființa. Războiul economic este războiul mut, dar total. Resurse, tehnologie, productivitate, piețe și profit - un arsenal utilizat de actori ai unui conflict generalizat. Ca orice război, face victime. Nu neapărat morți sau răniți, ci, de regulă, șomeri și săraci, orfani ai unei economii ce refuză să îndeestuleze pe toată lumea. Fără etică și fără milă în îndeplinirea unui singur obiectiv: lărgirea permanentă a ariei de influență. Companiile sunt principalii actori ai acestui război în care luptă cu sau fără sprijinul unor guverne.

Informația reprezintă mijlocul prin care se ating obiectivele în competițiile economice internaționale. Pentru a supraviețui, fiecare actor trebuie să-și protejeze propriul patrimoniu informațional și, în același timp, să se străduiască să-l cunoască pe cel al concurenței.

Cu noile tehnologii în domeniul informației și al comunicării, punctul nevralgic al unei companii se deplasează de la produs sau servicii spre informația care permite păstrarea competitivității produsului/serviciilor respective. Ceea ce contează este mai puțin produsul sau serviciile, cât modalitatea de a-l vinde. „Competiția internațională nu se mai câștigă, sau, din ce în ce mai puțin, prin cine știe ce performanțe tehnologice (...) Simplul raport calitate-preț nu dă întotdeauna diferența (...) Adesea, competiția poate fi câștigată prin cunoașterea și pregătirea terenului din perspectiva factorului uman înainte de a primi propunerea comercială propriu-zisă, capacitatea de a determina și fixa ținte strategice, de a le stimula evoluția, apoi de a pune în joc toate mijloacele posibile pentru a le determina să ia o decizie în sensul dorit”⁵. Nu mai există competiție economică neinfluențată. Influență din partea factorilor privați, dar și publici. Statele au nevoie de informație pentru a-și menține poziția pe eșichierul internațional și pentru a-și ajuta companiile.

Într-o epocă în care oferta de informație a sporit enorm, puterea îi aparține celui care reușește

la momentul oportun să strângă, să analizeze și să sintetizeze cel mai rapid ansamblul informațiilor disponibile în mediul concurențial. Aproape 90% din acest stoc este accesibil datorită băncilor de date, presei, publicațiilor specializate, colocviilor sau internetului. Rămân 10%, considerate ca fiind deosebit de importante și sensibile, care se obțin, în general, din surse închise și în mod necinstit (informație gri) sau ilegal (informație neagră). Bătăliile cele mai crâncene dintre actorii internaționali se poartă pe acești 10%⁶.

Cei care au avut curiozitatea să-și pună întrebări au aflat că, în acest joc, nu există reguli, iar lipsa de protecție a intereselor/informațiilor economice nu iartă și costă mult. Un exemplu elocvent este documentul prezentat în Adunarea Națională a Franței de către deputatul Bernard Carayon în anul 2004, în care se arată clar că, indiferent de parteneriatele sau tratatele internaționale, competiția economică rămâne deseori în afara regulilor⁷.

Statele avansate economic sunt conștiente de această confruntare și, pentru a răspunde provocării, au conceput, aplică și culeg roadele unor adevărate doctrine de război economic, fiind vizate preponderent promovarea intereselor firmelor rezidente și a ramurilor economice considerate prioritare pentru dezvoltare, precum și acumularea/protejarea tehnologiilor inovative.

În acest sens, încă din 1975, administrația de la Washington a înființat un comitet al investițiilor străine, condus de secretarul Trezoreriei, *Committee on Foreign Investments in the United States*, instanță care a refuzat, de pildă, fuziunea dintre Alcatel și Lucent, precum și cea prevăzută între Eutelsat și principalul operator american în materie de sateliți. Administrația Clinton este cea care s-a arătat deosebit de interesată în a întări mijloacele în materie de intelligence economic: în 1993 era creat *National Economic Council*, for însărcinat cu furnizarea de informații economice președintelui SUA, iar în 1996 era votat *Economic Espionage Act*⁸, document care întărea protecția secretului în afaceri.

Un raport elaborat în parte de universitari americani la comanda CIA, „Japonia 2000”, este documentul care, în 1991, demonstrează că bună parte a „miracolului japonez” se bazează pe o strategie coerentă de obținere de informații economice. Acest document arată cum, în doar câțiva ani, Japonia a devenit una dintre primele puteri economice, în

pofida infrastructurilor distruse în cel de-al Doilea Război Mondial. „Japonia 2000” relevă rețeta magică niponă, bazată pe o doctrină agresivă de culegere a informațiilor economice la nivel planetar. Prin concluziile relevante, raportul propune strategia de forță a Statelor Unite pentru anii viitori: „Puterea dobândită devine elementul de bază pentru viitoarele instrumente de constrângere și de control, a căror eficiență va depinde de o utilizare judicioasă a forței, a bogăției și a cunoștințelor, toate aceste elemente alcătuind osatura puterii. Țările care vor fi în măsură să poată utiliza, în mod strategic, aceste trei elemente vor obține cele mai mari avantaje dacă vor alterna, în paralel, promisiunea unor avantaje și amenințarea cu unele constrângeri, exploatând la maximum tehnologia informației”⁹.

Din 1995, strategia de securitate a Statelor Unite se bazează pe trei piloni: componenta militară, cea economică și cea culturală¹⁰. Joseph S. Nye, decanul JFK School of Government de la Universitatea Harvard, aprecia, într-un articol publicat în revista *Foreign Affairs* („America’s information edge” - nr. 75 din 1996), că „acel stat care se va afla în fruntea revoluției informaționale va fi mult mai puternic decât oricare altul”¹¹. SUA investesc enorm în dezvoltarea capacităților proprii de informare a guvernului și a întreprinderilor cu informație economică.

Imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, japonezii au pus la punct un sistem unic de culegere și procesare a informațiilor economice. Un demers complex și extrem de eficient al cărei principal pilon a fost Ministerul Industriei și Comerțului Exterior (MITI). Prin acest minister și cu ajutorul unor tehnici de informații eficiente, japonezii au reușit să recupereze decalajul în multe domenii: construcții navale și de automobile, construcții de mașini, computere, automatizări ș.a..

Franța începe să acorde o importanță sporită informațiilor din domeniul economic, începând cu anul 1994, odată cu apariția raportului intitulat „*Intelligence économique et stratégie des entreprises*”¹². Specialiștii care au întocmit raportul au avut ca sarcină realizarea unei analize comparative a principalelor sisteme naționale de intelligence economic, fiind luate în considerare sistemele din Japonia, Statele Unite, Germania, Italia, China, Federația Rusă ș.a.. De asemenea, raportul identifică probleme în sistemul de informații francez și face propuneri de gestionare a informațiilor economice în companiile private.

Marea Britanie plasează problema informațiilor

în centrul strategiei economice începând cu anul 1998. Această strategie este prezentată într-un raport intitulat „*Our competitive future: the knowledge economy*”¹³. Aceeași constatare, același demers: modificarea politicilor administrației pentru a veni în ajutorul companiilor britanice.

Germania a reușit ca, în anii '90, să facă joncțiunea între interesele IMM-urilor, ale marilor companii și ale landurilor/statului prin sesiuni repetate de consultări pe teme legate de competitivitate prin informație. Sistemul german, puternic legat de doctrina economică ORDO-liberală, este simplu și eficient, fiind o rezultantă între interesele private și cele de stat, raționalizată de doctrina menționată.

China nu dispune de o strategie economică așa cum o înțelegem noi în prezent sau cum este înțeleasă în Occident¹⁴. Totuși, Beijingul realizează existența unei lumi dominate de confruntări între marile puteri, în special în domeniul economic. Într-o lucrare elaborată de doi ofițeri ai armatei chineze și publicată în Franța¹⁵, autorii vorbesc despre noile războaie, regrupate sub acronimul MOOTW (Military Operations Other Than War - operațiuni militare altele decât războiul), subsumând războaie comerciale, războaie financiare, războaie ecologice ș.a.. Încă de la finele anilor '90, guvernul chinez duce o politică bazată pe informație, care vizează preponderent controlul asupra tehnologiilor viitorului. Chiar dacă beneficiază de avantaje strategice importante - cultura sa în materie de răbdare, demografia ș.a. -, China depune toate eforturile pentru a recupera rămânerea sa în urmă în domeniul tehnologic și științific, bazându-se pe informații obținute din toate tipurile de surse. Este de notorietate faptul că, între apariția unui nou produs ce se anunță de succes, oriunde pe planetă, și momentul apariției unei replici ieftine, „made in China” trec doar câteva zile/săptămâni.

Sunt puține țările care au optat pentru strategii adecvate în ceea ce privește sprijinul statului în vederea susținerii componentei informaționale a competitivității companiilor. Spania, Italia și Portugalia nu au strategii naționale de intelligence economic, însă companii puternice din aceste state au programe complexe de intelligence competitiv.

Statele din Estul Europei, inclusiv România, nu au programe naționale și nici nu există inițiative semnificative pentru alinierea la practicile din domeniu ale statelor cu o bună dezvoltare economică. Luptele politice interne din aceste state nu permit coagularea unei mase critice care să direcționeze

resurse către crearea unui sistem real de creștere a competitivității economice. Mai mult, erori făcute în plan economic le-au făcut victime sigure pentru intelligence-ul economic al celor care au înțeles cu ce arsenal se cuceresc în prezent teritoriile și mințile oamenilor. Este relevantă din această perspectivă experiența privatizărilor precedate de „studii de fezabilitate” și „auditări independente”.

Întru-un document din anul 2010 al Comisiei Europene¹⁶ - *Politica de audit: învățăminte din crize* -, se apreciază că 90% din piața de audit este împărțită de patru mari firme, cea mai importantă dintre acestea fiind din SUA, urmată de două din Marea Britanie și una din Olanda. Modul în care aceste firme au reușit să se dezvolte este atipic prin aceea că fiecare reprezintă, în fapt, un conglomerat de companii mai mici, comune fiind procedurile de lucru și bazele de date¹⁷...

Economiile din țările Estului Europei au trecut toate prin ample procese de restructurare, bazate, în mare parte pe studii de fezabilitate, auditări și analize făcute de aceste firme prestigioase. În bună parte, studiile respective au fost plătite din fonduri nerambursabile, puse la dispoziție de țări din Vestul Europei sau de organisme financiare internaționale. Privind retrospectiv asupra economiilor acestor state se poate observa cu ușurință cum a folosit informația economică colectată și procesată cu acel prilej.

II. Intelligence competitiv

Sporirea competitivității economice a unei companii prin aport de intelligence pleacă de la premisa dezvoltării pe suportul constituit de cunoștințele/informațiile obținute prin modernizarea internă a unor capacități specifice (analize, evaluări, modele și estimări multiple pe scenarii alternative).

Din această perspectivă, platforma susținută de intelligence-ul competitiv poate dezvolta un nou tip de înțelegere și abordare a provocării competitivității, afirmație susținută de contextul în care 80% dintre companiile europene mari derulează astfel de programe, iar peste 55% sunt sprijinite prin utilizarea unor aplicații software de intelligence competitiv, integrate cu sisteme de business intelligence și knowledge management.

Intelligence-ul de afaceri, cum mai este cunoscut intelligence-ul competitiv, se definește ca fiind suma operațiunilor prin care se colectează și analizează date și informații, iar, în final, se

produce intelligence ce se diseminează către beneficiari.

Georg Roukis examinează intelligence-ul competitiv în termeni destul de accesibili pentru cei familiarizați cu intelligence-ului guvernamental: colectare, analiză, spionaj, contrainformații și securitatea sistemelor de informații¹⁸.

Arthur S. Hulnik găsește și el similitudini între cele două domenii. El prezintă trei aspecte ale intelligence-ului guvernamental ușor transferabile la sectorul afacerilor: colectarea de date, analizarea datelor și securitatea operațiunilor și informațiilor¹⁹.

Unul dintre obiectivele principale ale intelligence-ului competitiv este acela de a conștientiza rolul de avertizare timpurie și prevenirea surprizelor ce ar putea avea un impact major asupra cotei de piață, reputației, cifrei de afaceri sau profitabilității pe termen mediu și lung.

Indiferent de abordarea strategică sau de cadrul pe care compania îl alege pentru managementul afacerii, niciun element singular nu este fundamental pentru strategia competitivă așa cum sunt informațiile despre concurență. Informațiile despre concurență trebuie să aibă un obiectiv unic - dezvoltarea tacticilor și strategiilor necesare transferului avantajelor și consistenței pieței comune, de la concurenții individuali către propria companie.

O firmă care nu analizează și nu monitorizează în mod riguros principalii concurenți nu este în măsură să formuleze sau să implementeze o strategie de concurență solidă. Intelligence-ul competitiv sprijină deciziile manageriale privind poziționarea unei afaceri pentru maximizarea valorii capacităților care o fac să se distingă de concurenții săi.

Ce rol își poate asuma statul, mediul guvernamental, în intelligence-ul de afaceri? Exemplul altor țări europene și nu numai arată câteva direcții de acțiune, acestea necesitând dezbateri și decizii asumate la nivel strategic:

- formarea de opinii și conștientizare a rolului informației în procesele economice;
- acordarea de asistență în crearea de capacități specifice și școlarizarea/antrenarea specialiștilor;
- facilitarea dezvoltării platformelor virtuale de cooperare pentru ramuri economice;
- realizarea unui parteneriat strategic public-privat la nivel național în domeniul managementului informațiilor/cunoștințelor;
- consultanță și sprijin.

De pildă, prin realizarea unui punct nodal, ca structură de coordonare și interfață cu serviciile de informații și mediul economic, care să integreze cele cinci posibile responsabilități, mediul guvernamental poate sprijini utilizarea resursei umane ce deține expertiza procesării și evaluării informației. Derularea, cu sprijinul statului, a unor astfel de programe pleacă de la o realitate de necontestat: cvasitotalitatea firmelor românești duc lipsă de competențe, abilități și resurse specifice pentru derularea unor activități și operațiuni de intelligence competitiv.

Așa cum am mai spus, informația este mijlocul prin care se ating obiectivele urmărite în competiția economică. Pentru a fi cel mai bun, nu este suficient să produci cele mai bune produse la cel mai bun preț, trebuie să cunoști foarte bine piața și concurența, protejându-ți, în același timp, informațiile strategice. Competiția mondială este nemiloasă și devine din ce în ce mai clară, în actualul sistem geoeconomic, doar companiile creative și versatile au șanse de câștig. Câștigătorii se aleg întotdeauna dintre cei mai abili, cei care reușesc să obțină informația înaintea celorlalți.

Analizând raportul dintre economie și securitate, profesorul Daniel Dăianu atrage atenția asupra vulnerabilității crescute a economiilor în tranziție. În sens restrâns, vulnerabilitatea se referă la dimensiunile sale economice, la incapacitatea de a face față șocurilor interne și externe. În sens larg, vulnerabilitatea marchează incapacitatea statului de a asigura un nivel de viață corespunzător cetățenilor și demonstrează existența unor importante conflicte interne, o fragmentare și o tendință centrifugală a forței sale, care pot fi văzute ca reale amenințări la adresa securității naționale. Daniel Dăianu consideră că aceste fenomene măresc tentația de a impune soluții politice autoritare, ca înlocuitori pentru structuri statale slabe²⁰.

Institutul Watson pentru Studii Internaționale concluzionează similar într-o matrice interactivă a securității²¹ ce ierarhizează riscurile pentru diversele entități potențial securizate: individ, stat, grup de state (apropiate ca valori, istorie comună ș.a.), rețea (desemnând, în esență, un grup de state ce utilizează părți comune de infrastructură critică) și întreaga planetă. Astfel, nivelul maxim de pericol pentru un stat nu este reprezentat de război, terorism, pandemie, conflict pentru resurse sau arme de distrugere în masă, ci de posibilitatea ca statul respectiv să devină

unul eșuat. Pentru a fi clasificat în acest mod, autorii propunerii enumără o serie de condiții precum sărăcirea populației, lipsa stabilității economice, incapacitatea de a oferi asistență socială sau de securitate individuală, proliferarea crimei organizate, delegitimarea statului (slăbirea capacității statului de a-și implementa regulile, de a-și colecta taxele și de a deține monopolul controlului asupra violenței), extremismul politic și religios ș.a..

Un stat a cărui economie nu poate susține prosperitatea populației și instituțiile menite să asigure armonizarea intereselor sociale (apărare, ordine, sănătate, învățământ, pensii ș.a.) își pierde rațiunea de a exista. În fond, cetățenii unui stat democratic renunță la o parte din veniturile lor – prin taxe și impozite – și la o parte din libertatea lor – prin supunerea în fața legii – pentru a beneficia din partea statului de servicii cât mai bune cu putință. Acest lucru este posibil numai în condițiile unei economii puternice, care să permită prelevarea de taxe și impozite la un nivel suficient.

Securitatea economică presupune, de asemenea, reducerea vulnerabilității statului în fața șocurilor economice externe, precum și în fața sancțiunilor economice (...). Astfel, unii specialiști consideră că asigurarea securității economice este o componentă esențială a politicii de securitate națională²².

Securitatea națională se referă la protejarea statelor împotriva amenințărilor externe și interne la adresa propriilor interese naționale. Interesele și amenințările sunt accentuate și definite diferit de fiecare stat în parte și nu există un consens asupra naturii sau dimensiunii amenințărilor care pot determina (n.n. - justifica) reacții de securizare²³. Lipsa de interes a unor state pentru securitate economică sau înțelegerea greșită a conținutului sintagmei poate însemna situarea acestora în tabăra celor învinși, deoarece, ca în orice război, vor exista învingători și învinși ai războiului economic.

Concluzii

În cultura organizațiilor performante este deja împământenită ideea că, pentru a fi competitive, trebuie să anticipeze corect schimbările din interiorul domeniului de activitate sau contextul general în care funcționează. De asemenea, acestea mai cunosc și că, pentru a obține acest avantaj competitiv, sunt necesare resurse care să permită transformarea datelor și informațiilor

în produse de intelligence – analize, sinteze și evaluări – care să stea la baza luării de decizii în condiții de incertitudine scăzută.

Proiectul de transformare a economiei într-una bazată pe informație și cunoștințe nu constă doar în adoptarea acestor noi instrumente și concepte, ci și în crearea/folosirea unui cadru instituțional îmbogățit pentru utilizarea lor, activități ce pot fi materializate prin structuri precum comunitatea virtuală de experți, infrastructuri informaționale decizionale și comunitate virtuală de informații.

Facilitând evitarea surprizei prin avertizarea timpurie și gestiunea riscurilor/oportunităților generate de dinamica mediului de afaceri, practicile și instrumentele arătate permit să se acționeze pe piață, în loc de a se reacționa, ca un jucător conștient de regulile jocului, de potențialul propriu și cel al competitorilor. Utilizând aceste practici și la nivel guvernamental este mai puțin probabil ca economia să poată fi „surprinsă” de valurile externe ale crizelor cu impact economic sau de altă natură. Prin mai buna înțelegere a ceea ce se întâmplă în piață și printr-o evaluare adecvată a impactului strategic/tactic al acțiunilor monitorizate, sistemul sprijină calibrarea continuă a strategiilor și tacticilor competitive pentru companii, ramuri economice și economie în ansamblu.

La nivel național, securitatea economică presupune maximizarea puterii economice relative a statului pe motiv că puterea economică este de dorit și că puterea națională, inclusiv puterea militară, depinde și de puterea economică. Suportul pe care statul îl poate oferi, în cadrul unor parteneriate de tipul public-privat, poate începe prin asumarea unui rol proactiv în promovarea intereselor economice, complementar rolului asumat de apărător al valorilor asumate constituțional: economia de piață, concurența loială, resursele naturale, echilibrul ecologic, dezvoltarea economică, proprietatea, libertatea economică, sistemul financiar, activitatea bancară, protecția socială, cercetarea științifică și tehnologică națională și dreptul de autor.

Dacă cheia securității economice la nivelul statului este poziția statului și a companiilor pendinte în rețelele internaționale ale comerțului, producției și finanțelor, atunci cheia la nivelul sistemului economic pare a fi stabilitatea întregului sistem de relații de piață, în sine. Această rețea cuprinde o interacțiune complicată de contracte, credite, comunicații, transporturi ș.a.. Atunci când funcționează, media

actorilor prosperă, existând, desigur, și falimente. Atunci când nu funcționează, toți actorii din sistem au de suferit, exemplul clasic în acest sens fiind criza economică din anii '30. În parte, această comparație se referă la nivelurile de prosperitate și la frica de repetare a Marii Crize, însă reflectă, totodată, preocuparea ridicată de faimoasele cuvinte ale lui Frédéric Bastiat²⁴: „dacă mărfurile nu pot trece granițe, atunci soldații o vor face”.

În concluzie, între stat și securitatea națională, pe de o parte, și mediul de afaceri și intelligence-ul competitiv, pe de altă parte, există/ poate exista o strânsă legătură care, dacă este optim funcțională, poate contribui la atingerea dezideratelor ambilor poli. Astfel, prin promovarea unei viziuni strategice naționale coerente și unitare în domeniul intelligence-ului competitiv, în acord cu interesele naționale, investitorii prezenți pe diverse piețe sau dispuși să plaseze capitaluri sunt încurajați/suținuți în dezvoltarea propriilor afaceri. La rândul lui, mediul de afaceri poate contribui, prin implementarea propriilor planuri de intelligence, la obținerea/consolidarea de poziții semnificative pe segmentele economico-financiare și comerciale pe care activează și, implicit, la instaurarea prosperității statului.

BIBLIOGRAFIE:

1. Addis Ababa, Globalisation, the 21st Century Version of Colonialism, The Daily Monitor, Februarie, 2001.
2. AGLIETTA, M., La crise etouffe progressivement les economies occidentales, Le Monde, 16 septembre, 2008.
3. ALEXANDER, Carol; SHEEDY Elizabeth, The Professional Risk Managers' Handbook: Volume III: Risk Management Practices (1st ed.), PRMIA Publications, Wilmington, 2004.
4. BARRY, Buzan; Popoarele Statele și Teama, Ed. Carier, Chișinău, 2000.
5. BARRY, Buzan; WAEVER, Ole; de WILDE, Jaap, Securitatea, un nou cadru de analiză, CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011.
6. BENDEL, J., Globalisation and the new policies of sustainable development, New York, 2002.
7. BARDESEN G., LINDQUIST K., TSOMOCOS D., Evaluation of macroeconomic models for financial stability analysis, Norges

Bank Working Papers, 1, 2006.

8. BOYER, R., Pourquoi tant des crises?, Alternatives économiques hors series nr.77, avril 2008.

9. CÂRSTEA, Gheorge; DEAC, Vasile; POPA, Ion; PODGOREANU, Simona, Analiza strategică a mediului concurențial, Editura Economică, București, 2002.

10. WOLF, Charles jr.; NEU, C. R., The Economic Dimensions of National Security, RAND Cororation, Santa Monica – SUA, 1994, disponibil la http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2006/MR466.pdf.

11. MGRABO Cynthia, Anticipating Surprise – Analysis for Strategic Warning, University Press of America, Maryland, 2004.

12. DOBRESU, M. Emilian (coordonator), Cartea Crizelor, Editura Wolters Kluwer, București, 2010.

13. DOBRESU, M. Emilian, Sisteme monetare contemporane, Editura Wolters Kluwer, București, 2010.

14. FILIP, Florin Gheorghe, Decizie asistată de calculator – decizii, decidenți, metode și instrumente de bază, Editura Tehnică, București, 2002.

15. FLEISHER, Craig S.; BENSOUSSAN Babette E., Business and Competitive Analysis: Effective Application of New and Classic Methods, FT Press, 2007.

16. GALBRAITH, J.K., Challenges of the New Millenium (Sfîdările noului mileniu), în Finance & Development, decembrie, 1999.

17. GILAD, Ben., The Future of Competitive Intelligence: Contest for the Profession's Soul, Competitive Intelligence Magazine, 2008, 11(5), 22.

18. JOLLY, R.; FUKUDA-PARR, S. – Globalization with a Human Face, New-York, 1999.

19. KRUGMAN, P., The International Finance Multiplier, Mimeo, October 2008.

20. MOLDOVEANU, G., Analiza organizațională, Editura Economică, București, 2000.

21. NICOLESCU, O.; NICOLESCU, L., Economia, firma și managementul bazate pe cunoștințe, București, Editura Economică, 2005.

22. SOROȘ, G. (2008), Noua paradigmă a piețelor financiare: criza creditelor din 2008 și implicațiile ei, Editura Litera Internațional, București.

23. SUTER, K. – Sfidarea globalizării, Curentul, 12 ianuarie 1999.

24. TÖFFLER, A., Șocul viitorului (1973); Al treilea val (1983); Power Shift/ Puterea în mișcare (1995); Război – antirăzboi (1995); A crea o nouă civilizație (1995) și Ecospasm. Spasmul economic (1966) publicate și în România: primele în Editura Politică și ultimele două în Editura Antet.

NOTE:

1 A se vedea Francis Fukuiama, Sfârșitul istoriei și ultimul om, Ed. Paideia, București, 1992. În opinia lui Fukuiama, liberalismul câștigă net confruntarea cu celelalte ideologii ale secolului XX, nazismul și bolșevismul, iar astfel istoria ajunge la capătul ei; aceasta este socotită o teză filosofică majoră. Omenirea și-a împlinit destinul prin universalizarea democrației libere, forma perfectă a guvernării.

2 Voința de putere este un principiu fundamental al existenței: „toată ființarea nu este altceva decât voință de putere”, conform lui Martin Heidegger, Metafizica lui Nietzsche, traducere din germană de Ionel Zamfir și Cătălin Cioabă, București, Editura Humanitas, 2005, p.56.

3 Jean Gabszewicz, Strategic Interaction and Markets, Oxford University Press, 2000.

4 Pentru dezvoltare, a se vedea: http://emilyskarbek.com/uploads/Asymmetric_Information_-_Contributions_of_Akerlof_Spence_and_Stiglitz.pdf.

5 Jean Gabszewicz, La concurrence imparfaite, La Decouverte, Paris, 1994, p.78.

6 Ali Laidi, Efectul de bumerang, House of Guides, București, 2007, p.106.

7 A se vedea raportul complet la: <http://www.ie-news.com/fr/pdf/carayon.pdf>.

8 A se vedea documentul la: <http://www.economicespionage.com/EEA.html>.

9 Ali Laidi, op.cit., p. 104.

10 <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss-95.pdf>.

11 <http://www.foreignaffairs.com/articles/51840/joseph-s-nye-jr-and-william-a-owens/americas-information-edge>.

12 <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/rapports-publics/074000410/index.shtml>.

13 <http://stats.bis.gov.uk/competitiveness5/Past%20Indicators/UKPC1999.pdf>.

14 http://www.apcoworldwide.com/content/pdfs/chinas_12th_five-year_plan.pdf.

15 Qiao Liang, Wang Xiangsui, *La Guerre hors limites*, Paris, Rivages, 2003.

16 A se vedea raportul la: http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/green_paper_audit_ro.pdf.

17 Într-un raport întocmit de Institutul de Înalte Studii de Securitate Internă din Franța, se arată încă din 1995 că administrația statului și companiile trebuie să monitorizeze procesul de aglutinare a unor firme din domeniile menționate.

18 **George Roukis, Bruce H. Charnov, Hugh Conway**, *Global Corporate Intelligence*, ABC-CLIO, 1990, p.95.

19 Arthur S. Hulnik, *Private Sector Intelligence in*

the United States, Harvard International Review, may 2006.

20 **Daniel Dăianu**, *Some Thoughts on the Nexus Economy-Security*, expunere la seminarul „Securitatea României în secolul al XXI-lea”, Institutul de Studii Internaționale și Strategice, București, 25 februarie 2000.

21 Matricea interactivă disponibilă la: http://www.watsoninstitute.org/gs/Security_Matrix/.

22 Paul Robinson, *Dicționar de Securitate Internațională*, CA Publishing, Cluj-Napoca, 2010, p. 202.

23 Paul Robinson, *op.cit.*, p. 200.

24 Politician și economist francez (1801-1850).

DEZASTRE NATURALE ȘI IMPLICAȚII ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Irina TĂTARU*

Securitatea națională este și trebuie să fie considerată un bun public pe care instituțiile statului competente în domeniu trebuie să-l asigure neîntrerupt și în egală măsură tuturor cetățenilor țării. Adesea, securitatea națională este afectată de riscuri și amenințări naturale (cutremure, inundații, secetă, alunecări de teren, furtuni etc.).

O parte însemnată dintre riscurile și amenințările de securitate sunt generate de activitățile umane care aduc atingere ireversibilă mediului natural ambiant. În ultima vreme, preocuparea instituțiilor statale și a organizațiilor societății civile cu vocație ecologică se îndreaptă, cu prioritate, spre protecția mediului ambiant.

Cuvinte-cheie: securitate națională, securitatea mediului, inundații, cutremure, uragane, încălzire globală.

1. Considerații asupra securității naționale

În sensul său cel mai larg, noțiunea de securitate este definită în maniere diferite. Provenind din latinescul *securitas - securitatis*, termenul de securitate înseamnă „a fi la adăpost de orice pericol, sentiment de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol”. Pe de altă parte, Dictionarul explicativ al limbii române definește *securitatea* ca fiind „faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol”. Securitatea este considerată, în cele mai multe situații, ca o condiție a funcționalității oricărui grup social formal sau informal, a oricărei organizații sociale,

economice, politice etc., în raport cu acțiunea unor factori perturbatori generatori de insecuritate, interni și/sau externi organizației respective.

La rândul său, securitatea națională poate fi definită din mai multe unghiuri de vedere. Mai întâi, aceasta este o stare caracterizată printr-un ansamblu de condiții sociale, economice, politice, culturale, militare și de mediu propice vieții și activității cetățenilor unui stat. Pericole, riscuri și amenințări de securitate există, dar acestea sunt, în cea mai mare parte a lor, cunoscute și relativ controlate de instituțiile abilitate ale statului. Apoi, securitatea națională este un construct, în sensul că ea se înfăptuiește de către fiecare stat ținând seama de sursele interne și externe de care acesta dispune efectiv, precum și de vulnerabilitățile specifice, de pericolele și amenințările posibile în materie de securitate. În fine, securitatea națională reprezintă un segment important al securității regionale și, prin aceasta, al securității internaționale. În concluzie, se poate afirma că securitatea națională este strâns legată de stat, care are ca primă misiune protejarea cetățenilor săi de orice pericole și amenințări de securitate. Cu alte cuvinte, aceasta se poate considera un bun public de care trebuie să beneficieze în egală măsură toți cetățenii țării.

În sprijinul acestei afirmații vine și maniera în care *Strategia națională de securitate* afirmă că: „Securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței națiunii și a statului român și un obiectiv fundamental al guvernării; ea are ca domeniu de referință valorile, interesele și obiectivele naționale. Securitatea națională este un

** Irina TĂTARU este expert în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I” și doctor în științe militare și informații.*

drept imprescriptibil care derivă din suveranitatea deplină a poporului, se fundamentează pe ordinea constituțională și se înfăptuiește în contextul construcției europene, cooperării euroatlantice și al evoluțiilor globale¹. Ea este atributul fiecărui stat independent și suveran. Aceasta se referă la faptul că fiecare stat național are obligația de a asigura toate condițiile ca cetățenii săi să se simtă în siguranță, la adăpost de orice risc, pericol sau amenințare atât timp cât se comportă și acționează potrivit normelor și regulilor stabilite de societate.

Opțiunile de securitate națională trebuie să aibă ca surse realitatea internă, situația internațională și să fie determinate de interesele comune ale cetățenilor, precum și de potențialul societății românești de a le susține. Practic, securitatea națională își propune ca obiective garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, apărarea statului național, suveran și independent, unitar și indivizibil, consolidarea ordinii de drept și a instituțiilor democratice, asigurarea unui nivel de trai decent populației, protejarea și promovarea intereselor naționale în lume. Aceste obiective se realizează prin mijloace politice, juridice, diplomatice, economice, sociale, militare, de relații publice, de informații și prin cooperare cu statele și organizațiile politice, economice și de securitate din spațiul zonal, regional și internațional. Fiecare stat național își particularizează aceste obiective și acționează consecvent, sistematic și permanent pentru îndeplinirea lor.

În ceea ce privește securitatea națională, considerații consistente sunt făcute în cadrul Strategiei naționale de apărare². Astfel, acest document menționează că pentru securitatea națională importante sunt: nevoile de dezvoltare actuale ale țării; siguranța cetățeanului; asigurarea unui nivel de prosperitate; promovarea și apărarea intereselor naționale.

2. Securitatea mediului - prioritate națională, regională și globală

Într-un fel și într-o bună măsură, securitatea mediului este o componentă a securității naționale. Din pricina atingerilor ce au fost aduse mediului natural, atât de diferite fenomene cum ar fi cutremurele, inundațiile, alunecările de teren, seceta, furtunile etc., cât și de acțiunile omului

pentru a-și asigura mai mult spațiu și teren arabil și de construcții, astăzi, securitatea mediului este o problemă atât națională, regională, cât și globală. Poluarea solului, subsolului, a aerului, intervenția brutală a omului asupra mediului natural ambiant au generat o alterare a faunei și florei punând în pericol, în timp, însăși existența omului.

Astfel, în ultimele decenii, ca o reală megafurtună, „mama natură” a început să reacționeze la acțiunile iresponsabile ale omului, iar uneori magnitudinea acestora nu poate fi înțeleasă, și cu atât mai puțin gestionată de omenire³. Răul realizat în decursul unor decenii nu poate fi reparat, la nivel global, decât prin soluții care vor impune trecerea altor decenii. Din păcate însă, unele procese sunt ireversibile, iar arsenalul naturii este practic greu de imaginat, și uneori imposibil de contracarat. Omul, parte a biosferei și parte a ecosistemului global, este singura componentă care poate atenua confruntarea sa cu mediul înglobant. Zeul conviețuirii și al echilibrului firești trebuie să-l detroneze pe zeul profitului. Finalitatea acestui proces este realizarea, din nou, a echilibrului între componentele ecosistemelor.

În acest scop, se impun adoptate măsuri adecvate atât la nivel național, cât și internațional.

Pornind de la definițiile amintite mai sus, o amenințare la adresa securității naționale sunt și dezastrele naturale. Este știut faptul că aceste dezastre nu țin cont de graniță, stat, culoare politică sau dezvoltare economică. Este adevărat, cu cât un stat este mai dezvoltat economic, cu atât mai mult pagubele înregistrate în urma unor astfel de fenomene naturale sunt mai mari. Totodată, măsurile de protecție împotriva dezastrelor pot diminua pagubele materiale, dar în mod special pe cele de pierderi de vieți omenești. Din păcate, această situație o putem întâlni doar în statele cu o putere economică mare, în cele subdezvoltate încă înregistrându-se numeroase pierderi de vieți omenești.

Prin urmare, se impune adoptarea concertată la nivel național, regional și global a unui ansamblu coerent de măsuri prin care să se protejeze mediul natural, să se limiteze efectele negative ale catastrofelor naturale și a accidentelor tehnologice datorate omului, precum și să se diminueze consecințele nedorite ale încălzirii globale.

Practic, nu trebuie omis faptul că există o strânsă corelație între securitatea națională și securitatea mediului. De aceea, măsurile de

protejare a mediului natural înseamnă asigurarea unei securități naționale prielnice vieții și activității umane.

3. Implicațiile fenomenelor meteo periculoase asupra securității naționale

În ultimii ani, printre fenomenele naturale periculoase care afectează tot mai mult suprafețe întinse ale pământului sunt cele meteorologice, care se pare au o intensitate și frecvență din ce în ce mai mare.

Astfel, intensitatea furtunilor este direct corelată cu creșterea temperaturilor. Odată cu creșterea temperaturii la suprafața solului, radiația termică suplimentară în atmosferă provoacă furtuni de o mai mare intensitate, având drept urmări pagube imense.

O mare catastrofă naturală este aceea care depășește capacitatea unei regiuni de a remedia singură efectele catastrofei, fiind nevoită să apeleze la ajutor internațional. În perioada anilor 1960, pierderile economice provocate de aceste catastrofe de scară largă au totalizat 69 de miliarde de dolari, iar în perioada anilor 1990, pierderile au totalizat 536 de miliarde de dolari, aproape de opt ori mai mult.⁴

Dezastrurile naturale sunt adesea prezentate drept tragedii neașteptate și rare dar cu toate acestea, în prezent ele se produc din ce în ce mai des, afectează tot mai mulți oameni și produc pagube tot mai mari. În ultimii ani, s-a înregistrat o tendință crescătoare a numărului dezastrurilor înregistrate în fiecare an. Centrul de Cercetare a Epidemiologiei Dezastrurilor (CRED) a înregistrat o medie anuală de 173 dezastruri naturale în 1980, 236 dezastruri naturale în 1990, iar în 2005 au fost înregistrate 430 de dezastruri naturale, acestea din urmă au ucis 89173 de oameni și au afectat alte 162 de milioane din întreaga lume⁵. CRED definește dezastrul natural ca fiind incidentul care ucide 10 sau mai multe persoane, afectează 100 sau mai multe persoane sau necesită declararea unei stări de urgență sau apelul pentru ajutor internațional⁶.

Dezastrul este un pericol rar sau anormal care afectează comunitățile și zonele geografice vulnerabile. Cauzează pagube însemnate, perturbări și, posibil, victime. Lasă comunitățile afectate în incapacitate de a funcționa normal și necesită ajutor extern.⁷

Toate dezastrurile naturale aduc atingere securității naționale pe toate componentele acesteia. În

acest sens, avem în vedere, în principal, componentele economică, socială și de mediu, care exercită o influență semnificativă asupra securității umane a cetățenilor țării. În acest scop, se cuvin adoptate măsuri adecvate pentru reducerea vulnerabilității indivizilor, grupurilor și comunităților umane față de dezastrurile naturale și nu numai. Acestea pot implica măsuri politice, legale, administrative, de planificare și de infrastructură, și se pot situa la punctul de întâlnire dintre dezvoltare și muncă în situații de urgență. Acestea includ:

- Planificarea spațiului și a utilizării terenurilor, îmbunătățiri ale infrastructurii (ex: coduri de construcții, tehnici);
- Managementul durabil al resurselor (ex: sisteme de depozitare a alimentelor în stocuri);
- Stabilirea de structuri sociale și organizaționale pentru analiza riscurilor, măsuri preventive și pentru îmbunătățirea reacțiilor la fenomene naturale extreme;
- Instruire și promovare pentru populație și instituții.

De asemenea, se impun a fi prevăzute intervenții de pregătire pentru dezastruri, cum ar fi:

- conceperea de planuri de urgență și de evacuare la nivel local, național, internațional;
- măsuri de infrastructură și logistică, precum adăpostirea în caz de urgență, stocarea de alimente și medicamente;
- întemeierea sau întărirea structurilor locale și naționale de protecție împotriva dezastrurilor și a serviciilor de salvare;
- exerciții și instruirii de protecție împotriva dezastrurilor;
- sisteme de avertizare timpurie.

4. Impactul efectelor dezastrurilor naturale asupra securității naționale

În opinia noastră, dezastrurile naturale au un impact direct, semnificativ și consistent asupra securității naționale și nu numai. Acest impact se datorează pierderilor de vieți omenești pe care le produc, de suferințele ce le aduc persoanelor implicate într-un dezastru natural, pagubelor materiale imense pe care le generează. Să luăm ca exemplu, efectele dezastrului ale cutremurului din Japonia, care a distrus centrala nucleară de la Fukushima. Ca urmare a acestui dezastru, și-au pierdut viața 13.116 persoane și 14.377 au fost date dispărute⁸. Acesta a fost cel mai costisitor dezastru

natural la nivel mondial, pagubele directe cauzate de cutremurul și tsunami-ul care au devastat nord-estul Japoniei se ridică la 16-25.000 miliarde de yen (185-308 miliarde de dolari), a estimat guvernul nipon. Reconstrucția zonelor afectate ar putea dura până la cinci ani.

La fel se poate spune și despre efectele uraganului care a lovit recent coasta de est a Statelor Unite, *Irene* producând pagube ce sunt estimate între 3 și 6 miliarde de dolari⁹. Alte surse estimează pagubele materiale la 7 miliarde de dolari¹⁰, 40 de persoane decedate în SUA și două în Canada. Inundații de o asemenea amploare nu au mai fost înregistrate în unele zone de peste 75 de ani.

Un alt uragan mult mai devastator a fost *Katrina* din august 2005. Cel puțin 1836 de persoane și-au pierdut viața din cauza acestuia și a inundațiilor care au urmat, fiind cel mai mortal uragan din SUA de după Uraganul *Okeechobee* din 1928. Au fost înregistrate pagube materiale estimate la 81,2 miliarde de dolari americani (la nivelul anului 2005), fiind considerate cele mai mari pagube produse de un uragan din istoria Statelor Unite.¹¹ Efectele acestui devastator uragan s-au văzut, în unele locuri, mult timp după producerea dezastrului.

Inundațiile din nord-estul Australiei de la începutul acestui an au afectat Produsul Intern Brut al țării cu zece miliarde de dolari, ceea ce reprezintă un impact economic foarte mare. Creșterea economică a Australiei ar putea scădea cu un procent din cauza inundațiilor, susține analistul Stephen Walters, economist-șef la banca de investiții JP Morgan. Mai precis, cu 13 miliarde de dolari australieni (12,88 miliarde de dolari americani). De asemenea, inundațiile au afectat exporturile de cărbune și de materii prime, iar efectele se vor resimți câțiva ani. Cel puțin 12 oameni au murit și 90 au fost dați dispăruți, în urma acestor inundații. Apele au distrus sute de case și mașini. Autoritățile vorbesc despre cele mai mari inundații din ultimii 40 de ani și spun că apele au acoperit un teritoriu mai mare decât cel al Franței și Germaniei, luate împreună.¹²

Unele dintre fenomenele naturale menționate se produc tot mai frecvent și în țara noastră, generând o serie de consecințe nefaste. Astfel de fenomene meteo extreme au afectat România în ultimii ani. Inundațiile din iulie 2010, de exemplu, au produs pagube materiale de 867 milioane de

euro, fapt ce a determinat Guvernul României să ceară alocarea unor sume din Fondul Solidaritatea. Și în acest an întreaga țară a fost afectată de caniculă, urmată de frutuni violente însoțite de ploi torențiale și căderi de grindină ce au afectat locuințe, elemente de infrastructură și suprafețe întinse de culturi agricole. Pagubele materiale cauzate de vântul puternic și căderile de grindină au fost semnificative. Numai în județul Suceava, în urma vijeliilor din 16 iulie anul curent au fost înregistrate pagube de peste 3 milioane de euro.¹³

Toate aceste fenomene naturale sunt puse pe seama încălzirii globale. Agenția Europeană de Mediu arată că România se va confrunta, în câteva zeci de ani, cu deșertificări, teritorii sub ape, fenomene meteo extreme și dispariția unor specii de animale și plante. Aceasta în cazul în care efectele încălzirii globale nu vor fi încetinite. Specialiștii susțin că, în cazul în care procesul de încălzire globală nu va fi redus, nivelul Mării Negre ar putea crește alarmant. În aceste condiții, Delta Dunării ar putea fi inundată total, iar orașe precum Tulcea, Galați, Brăila și Sulina ar urma să fie parțial inundate. De asemenea, zona litorală a Mării Negre între Sulina și Vama Veche este în pericol. În afară de anomalii meteorologice, România se va confrunta și cu apariția unor zone deșertice. Mai afectate de acest fenomen sunt partea de vest a Olteniei și partea de sud-est a Banatului, unde fenomenul deja a apărut. Însă influențele cele mai grave ale schimbărilor climatice ar putea fi resimțite abia după anul 2100.¹⁴

Concluzii

La nivelul țărilor membre ale Uniunii Europene, strategiile de securitate națională iau în considerare vulnerabilitățile, dar și nevoia de protecție a infrastructurilor critice înțelese într-un sens larg, inclusiv ca o continuitate a activității în condițiile unor schimbări dramatice, cu capacitate de reziliență, adică de a reveni după astfel de șocuri.¹⁵ Securitatea indivizilor este afectată și de dezastrele naturale.

România se află în zona europeană cu risc ridicat de producere a cutremurelor devastatoare, iar această realitate trebuie avută în vedere de autoritățile publice centrale și locale, ale căror priorități trebuie să includă informarea permanentă a populației, pentru ca aceasta să își dezvolte un comportament adecvat - înainte, în

timpul și după producerea situațiilor de urgență. În ultima perioadă, ne-am confruntat cu efecte ale fenomenelor meteorologice deosebite - revărsări de ape, inundații, alunecări de teren, acestea necesitând eforturi conjugate pentru limitarea și înlăturarea efectelor produse de acestea, precum și participarea la intervenții în sprijinul populației, prin asigurarea cu apă potabilă și alimente. În perspectivă, se are în vedere constituirea Platformei naționale de reducere a riscului de dezastre, în acord cu obiectivele stabilite de Strategia internațională de reducere a dezastrelor (Planul-cadru de acțiune Hyogo 2005—2015).¹⁶

Numai un efort concertat la nivel internațional pentru diminuarea efectelor încălzirii globale dar și pentru întărirea protecției împotriva fenomenelor naturale extreme cu o frecvență tot mai mare pot duce la diminuarea pierderilor de vieți omenești și a pagubelor materiale, la asigurarea unei securități adecvate, așteptate și posibile la nivel național, regional și mondial.

BIBLIOGRAFIE:

1. BROWN, Lester R., *Eco-economie. Crearea unei economii pentru planeta noastră*, Editura Tehnică, București, 2001.
2. DUȚU, Petre; BOGZEANU, Cristina, *Interesele naționale și folosirea instrumentelor de putere națională pentru promovarea și apărarea acestora. Cazul României*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.
3. DUȚU, Petre; BOGZEANU, Cristina, *Provocări actuale pentru securitatea europeană*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.
4. DUȚU, Petre, *Globalizare versus separatism politic*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.
5. ****Starea Lumii Viitorul nostru urban 2007*, the Worldwatch Institute, Editura Tehnică, București, 2008.

NOTE:

1 *** *Strategia națională de securitate*, <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>, p. 9.

2 *** *Strategia națională de apărare*, [\[presidency.ro/static/ordine/SNAP/SNAP.pdf\]\(http://www.presidency.ro/static/ordine/SNAP/SNAP.pdf\), pp.5, 7.](http://www.</p></div><div data-bbox=)

3 Francisc Tobă, *Securitatea națională*, http://www.securitatenationala.ro/e107_plugins/content/content.php?content.29, pp. 3-5.

4 Munich Re, *Topics 2000: Natural Catastrophes / The current Position* (Munich: Münchener Ruckversicherungs / Gesellschaft, December 1999), p 43, and MRNat CatSERVICE, *Significat Natural Disasters in 1999* (Munich: REF/Geo, January 2000) apud Lester R. Brown *Eco-economie. Crearea unei economii pentru planeta noastră*, Editura Tehnică, București, 2001, p 39.

5 The Worldwatch Institute, *Starea Lumii Viitorul nostru urban 2007*, Editura Tehnică, București, 2008, p. 168.

6 <http://www.emdat.be/result-country-profile>

7 Idem, p. 171.

8 Cutremur devastator în Japonia, disponibil la http://www.agenda.ro/news/news/40845/cutremur-devastator-in-japonia-tara-lovita-de-tsunami_3.html.

9 Pagube între 3 și 6 miliarde de dolari în urma uraganului Irene, disponibil la <http://www.dailybusiness.ro/stiri-companii/pagube-intre-3-si-6-mld-dolari-in-urma-uraganului-irene-67387/>.

10 Uraganul Irene a provocat moartea a cel puțin 38 de persoane în <http://www.hotnews.ro/stiri-international-9969684-video-sua-uraganul-irene-provocat-moartea-cel-putin-38-persoane.htm>.

11 Uraganul Katrina disponibil la http://ro.wikipedia.org/wiki/Uraganul_Katrina.

12 Efectele economice ale inundațiilor din Australia, mai grave decât cele ale uraganului Katrina, disponibil la <http://www.antena3.ro/externe/efectele-economice-ale-inundatiilor-din-australia-mai-grave-decat-cele-ale-uraganului-katrina-116682.html>.

13 Pagube de 3,217 milioane de euro în urma vijeliilor și ploilor din 16 iulie, disponibil la

<http://www.stiriaz.ro/ziare/articol/articol/pagube-de---milioane-de-euro-in-urma-vijeliilor-si-ploilor-din-iulie/sumar-articol/23754571/>.

14 Efectele încălzirii globale în România deșerturi, orașe sub ape și fenomene meteo extreme/, disponibil la <http://www.ecomagazin.ro/efectele-incalzirii-globale-in-romania-deserturi-orase-sub-ape-si-fenomene-meteo-extreme/>

15 Revista 22, <http://www.revista22.ro/22-plus-anul-xv-nr-262-11-noiembrie-2008-5013.html>.

16 *** *Strategia națională de ordine publică 2010-2013*, Hotărârea nr. 1040/2010, HG 1040/2010 pentru aprobarea Strategiei naționale de ordine publică 2010-2013, disponibil la http://www.dreptonline.ro/legislatie/hg_1040_2010_strategia_nationala_de_ordine_publica_2010_2013.php.

RELATIA DINTRE BUNA GUVERNARE ȘI SECURITATE

Dr. Filofteia REPEZ*

Pe fondul schimbărilor instituționale datorate globalizării și extinderii Uniunii Europene, conceptul de bună guvernare este situat în primul plan al vieții politice, economice și sociale. De implementarea acestui concept răspunde, în fiecare stat, administrația publică.

Buna guvernare este considerată condiția esențială a securității și a bunăstării, un instrument prin care democrația trece din planul conceptelor și al teoriilor în planul vieții reale. Cetățeanul apreciază buna guvernare a administrației publice prin măsurile care combat insecuritatea, inechitatea sau sărăcia.

Nu surprinde pe nimeni faptul că pentru aprecierea bunei guvernării specialiștii în științe economice, politice și sociale au stabilit o serie de indicatori. Buna guvernare stabilită cu ajutorul acestor indicatori exprimă un deziderat și o modalitate de realizare a securității, asigurând un cadru favorabil dezvoltării umane.

Cuvinte-cheie: securitate; buna guvernare; dimensiune politică; indicatori; principii.

Considerații generale privind guvernarea

Conceptul de guvernare nu este unul nou. Discuții timpurii privind guvernarea vin din anul 400 î. Ch., cuprinse în Arthashastra, un tratat privind guvernarea, atribuit lui Kautilya, considerat a fi primul ministru al regelui din India la vremea respectivă¹. În acest tratat, Kautilya prezintă pilonii-cheie ai artei de a guverna, subliniind importanța justiției, eticii și

a tendințelor anti-autocrate. El identifică datoria regelui de a proteja bogăția statului și a supușilor săi, de a spori, menține și proteja această bogăție și a apăra interesele supușilor regatului.

În ciuda provenienței conceptului, în timp nu s-a format nici un consens puternic în jurul unei definiții unice a guvernării.

Cercetătorii și organizațiile guvernamentale și non-guvernamentale au dat o varietate de definiții. Unele definiții sunt atât de largi, încât acestea acoperă aproape orice domeniu (de exemplu: definiții care fac referire la normele, mecanismele de aplicare și organizații, precizate în Raportul Băncii Mondiale privind dezvoltarea în lume din anul 2002); altele, cum ar fi definiția sugerată de North (din anul 2000), nu sunt numai largi, dar prezintă și riscul de a face trimiteri de la o bună guvernare la o dezvoltare aproape tautologică (de exemplu: „Cum am justifica sărăcia din mijlocul unei mulțimi?...Noi trebuie să creăm stimulente pentru ca oamenii să investească în tehnologii mai eficiente, în creșterea abilităților lor și în organizarea unor piețe eficiente...Acele stimulente sunt încorporate în instituții?”)².

Politologia și sociologia au identificat, deseori, activitatea politică cu activitatea de guvernare, identificare care nu este departe de realitate. Totuși, este necesar a se reține că „politica nu se limitează doar la guvernare, însă guvernarea este „finalitatea” activităților politice”³.

Agențiile internaționale și principalele organizații internaționale consideră guvernarea ca fiind activitate al cărei scop este supravegherea

*** Locotenent-colonel lector dr. Filofteia REPEZ (filofteiarepez@yahoo.com), este cadru didactic la Departamentul operații întrunite, studii strategice și de securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.**

și controlul societății pentru a urma o anumită direcție ce reflectă nevoile lor programatice⁴.

Deși sunt multe definiții date guvernării, există un punct comun al acestora privind buna guvernare, respectiv acela care accentuează importanța fiecărui stat de a fi capabil să funcționeze în conformitate cu statul de drept⁵.

Guvernarea implică toate instituțiile și actorii guvernamentali și non-guvernamentali care participă la procesele de creare a politicilor.

Apreciez necesar a prezenta unele puncte de vedere concrete referitoare la definirea guvernării:

- Organizația Națiunilor Unite consideră guvernarea ca fiind acel sistem de valori, politici și instituții prin care o societate își gestionează problemele economice, politice și sociale;

- Comisia Europeană, ca principal forum al Uniunii Europene pentru rezolvarea problemelor de acest tip, consideră că guvernarea se referă la capacitatea statelor de a-și „servi” cetățenii, la regulile, procesele și comportamentele prin care sunt exprimate și gestionate interesele și prin care este exercitată în societate puterea;

- Banca Mondială definește guvernarea prin tradițiile și instituțiile pe baza cărora, într-o țară, este exercitată autoritatea cu scopul realizării binelui comun.⁶ Daniel Kaufmann, reprezentant al Băncii Mondiale, în lucrarea *Mituri și realități ale guvernării și corupției*⁷, consideră că guvernarea cuprinde trei aspecte: procesul prin care sunt selecționați, monitorizați și înlocuiți cei care dețin autoritatea (dimensiunea politică), capacitatea guvernului de a gestiona eficient resursele și de a implementa politicile (dimensiunea economică), respectul cetățenilor și al statului pentru instituțiile statului (dimensiunea respect instituțional).

Doctrina română în materie definește conceptul de guvernare ca scop al puterii statale, aceasta fiind exercitată prin instrumente de dominație și forța de constrângere, care, la rândul lor, trebuie să fie legitime. Se face distincție între guvernați ca titulari ai puterii politice și guvernanți ca titulari ai puterii de stat, raporturile dintre aceștia manifestându-se:

- pe de o parte, prin încredințarea de către cei guvernați a exercițiului unora dintre prerogativele puterii politice și prin controlul înfăptuit de ei asupra „celor aflați la putere”,

- pe de altă parte, ca raporturi de putere concretizate prin comandamente, ordine,

instrucțiuni impuse de subiecți politici specializați (guvernanți) membrilor colectivității, individual sau grupați pe criterii sociale, politice, profesionale, economice etc.⁸

În acest articol, voi opta pentru definirea guvernării, în sens larg, respectiv procesul decizional și cel prin care sunt sau nu implementate deciziile.

Pornind de la criteriul dezvoltarea structurilor de integrare economică și politică, *formele organizatorice și modalitățile de funcționare pe niveluri de organizare socială ale guvernării*⁹ sunt:

- guvernarea la nivel local (subnațional);
- guvernarea la nivel național;
- guvernarea în cadrul structurilor supranaționale (exemplul cel mai concludent este Uniunea Europeană);

- guvernarea la nivel global, prin instituții ale Organizației Națiunilor Unite sau alt gen de instituții internaționale.

În ceea ce privește funcțiile guvernării, s-au emis puncte de vedere diferite¹⁰:

- din punctul de vedere al cercetătorilor americani, funcțiile guvernării sunt prevăzute în Constituție, și anume: promovarea justiției, pedepsind pe cei ce greșesc și apărând pe cei ce acționează drept; asigurarea liniștii interne; apărarea contra amenințărilor externe; promovarea bunăstării pe calea oportunităților egale; protejarea libertății, vieții și proprietății;

- din punctul de vedere al cercetătorilor europeni, funcțiile guvernării se clasifică în: funcții generale (necesare pentru menținerea coeziunii, integrității și direcționării societății ca totalitate, incluzând activitatea de leadership societal și munca de elaborare a politicilor) și funcții specifice (necesare îndeplinirii în bune condiții a funcțiilor generale, incluzând: alocarea și mobilizarea de resurse, asigurarea macro-stabilității economice, menținerea ordinii și păcii sociale, înfăptuirea justiției sociale, protejarea și stimularea culturii naționale, reglementarea raporturilor cu mediul internațional).

Metodologia de evaluare a guvernării, respectiv buna guvernare sau proasta guvernare, este realizată prin activitatea agențiilor de dezvoltare și a organizațiilor internaționale. Punctul de plecare în analiza guvernării este ființa umană. Raportată la individ, buna guvernare este considerată un bun public la care oamenii au dreptul și aduce în prim-

plan importanța normelor și regulilor prin care societatea este guvernată și este realizat procesul de dezvoltare al acesteia.

Guvernarea globală privește cooperarea între state cu privire la provocările comune. Dacă inițial aceste provocări au fost limitate la pace și securitate, în ultimii ani s-au extins semnificativ, incluzând acum: negocierile comerciale pentru reduceri tarifare, agricultura și drepturi de proprietate intelectuală, răspunsurile la criza economică și financiară, problemele de mediu (cum ar fi schimbările climatice și biodiversitatea), contraterorismul, proliferarea nucleară, migrația, traficul de droguri și de ființe umane, riscurile pentru sănătate (de exemplu: pandemiile). Cooperarea pe astfel de probleme se realizează prin instituții formale, precum Organizația Națiunilor Unite, Organizația Mondială a Comerțului, Uniunea Europeană și prin reuniuni informale la nivel înalt, cum ar fi G8, G20 și conferințele interguvernamentale privind schimbările climatice și biodiversitatea.¹¹

Reperete unei bune guvernări

Limbajul politico-juridic al organizațiilor internaționale, precum Organizația Națiunilor Unite, Uniunea Europeană, Fondul Monetar Internațional sau Banca Mondială, dar și al statelor s-a îmbogățit cu o nouă expresie *bună guvernare*, cunoscută și ca un drept al oamenilor de a fi bine administrați, identificând pentru aceasta o serie de condiții sau indicatori de apreciere.

Etimologic, conceptul de bună guvernare este menționat mult mai devreme. De exemplu, în Grecia antică, Aristotel în lucrarea sa „Politica” indica masele (referire la cetățeni) printre candidații legitimi la suveranitate, atâta vreme cât posedau anumite calități necesare pentru o bună guvernare a cetății în comun, chiar dacă, individual, membrii nu posedau aceste calități. Un alt exemplu care vine în sprijinul afirmației că expresia bună guvernare are rădăcini adânci în istorie, vine de la Legile lui Manu (considerat primul om în tradiția hinduistă), care conțin atât învățături pentru o bună guvernare, cât și avertismente împotriva proastei guvernări. Peste ani, Machiavelli își învață Principele că „cei mici nu contează” deoarece „când guvernezi, trebuie, dacă e necesar să accepți și răul”, „să înveți să nu fii bun”; că la vremea respectivă buna guvernare

era doar un drept al suveranului e demonstrat și de faptul că „războiul, instituțiile și legile care-l privesc sunt singura preocupare căreia principele ar trebui să-și dedice gândurile și priceperea.”¹²

Specialiștii Băncii Mondiale au propus, spre exemplu, șase indicatori cu ajutorul cărora se măsoară periodic guvernarea în diverse țări din lume: democrația participativă și libertatea de expresie, stabilitatea politică și absența violenței, eficiența guvernării, calitatea reglementărilor, supremația legii, controlul corupției.¹³

Conceptul de bună guvernare a căpătat, în cadrul Uniunii Europene, conotații distincte, care vizează la modul cel mai direct atât statele membre, cât și întregul sistem instituțional. Evenimentele politice desfășurate după terminarea Războiului Rece au subliniat necesitatea unor acțiuni urgente pentru adaptarea guvernării din tratatele în vigoare și dezbateri mai ample cu privire la viitorul Uniunii Europene. S-au elaborat Carta Albă privind Guvernarea Europeană, Tratatul instituind o Constituție pentru Europa, Tratatul de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, cunoscut sub denumirea de Tratatul de la Lisabona - documente fundamentale ale Uniunii Europene care evidențiază principiile bunei guvernări europene.

În Carta Albă a Guvernării Europene, adoptată de Comisia Europeană în anul 2001, sunt enumerate cinci principii ale bunei guvernări europene:

- *deschidere*: instituțiile trebuie să lucreze într-o manieră mai deschisă;
- *participare*: calitatea, relevanța și eficiența politicilor UE depind de asigurarea unei participări largi pe traseul întregului lanț politic, de la concepție până la implementare;
- *răspundere*: rolurile în procesele legislative și executive trebuie să fie mai clare;
- *eficiență*: politicile trebuie să fie clare și prompte, furnizând ceea ce este necesar pe baza unor obiective clare, o evaluare a impactului viitor și, când este posibil, a experienței anterioare;
- *coerență*: politicile și acțiunea trebuie să fie coerente și ușor de înțeles.

Aceste principii se aplică la toate nivelurile guvernamentale: global, european, național, regional și local.

Potrivit Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene (art. 15), în scopul promovării unei bune guvernări și asigurării participării societății civile, instituțiile, organele, oficiile și agențiile Uniunii

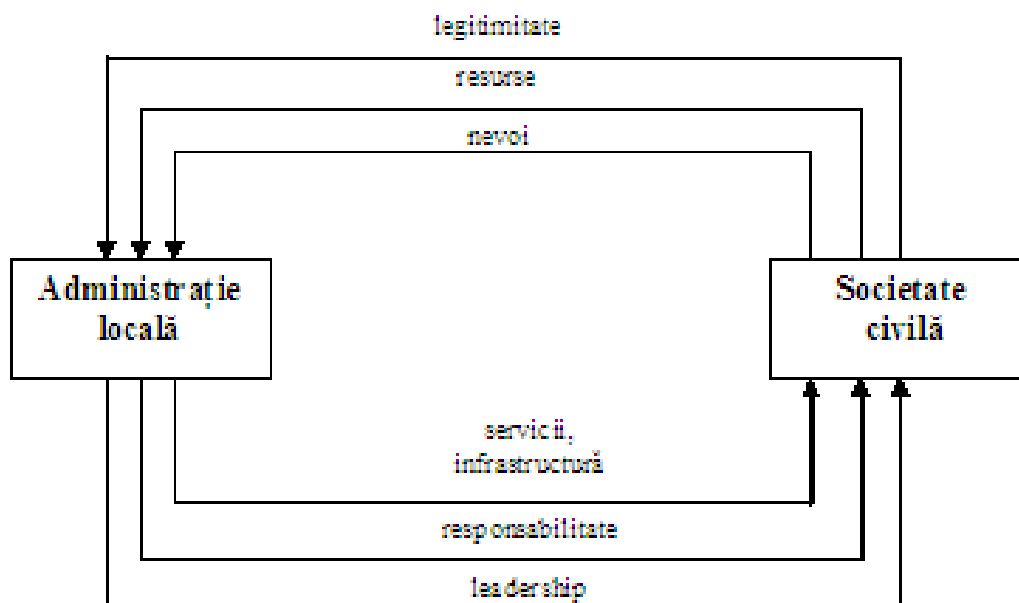

Figura nr.1: Buna guvernare - reprezentare schematică

Sursa: IANCU, D. C., *Democrația locală în România. Indicatori pentru buna guvernare*, sursa: <http://www.admpubl.snspa.ro/fisiere/japonia/Democratia%20locala%20in%20Romania.%20Indicatori%20pentru%20buna%20guvernare%20-%20Diana%20Iancu.pdf>, accesat la 24 iulie 2011.

Europene acționează respectând în cel mai înalt grad principiul transparenței. Buna guvernare constituie modalitatea de aducere a Uniunii Europene mai aproape de cetățenii săi, dorindu-se ca procesul decizional să fie mai transparent.

Asigurarea stabilității și a bunei guvernări în vecinătatea imediată a Uniunii Europene constituie un obiectiv strategic al securității europene (alături de edificarea unei ordini internaționale bazate pe multilateralism eficace și un răspuns adecvat vechilor și noilor amenințări) precizat în documentul intitulat „O Europă sigură într-o lume mai bună”, prezentat de Javier Solana la 20 iunie 2003, obiectiv care presupune extinderea zonei de securitate din jurul Europei și asigurarea că statele din această zonă (Europa de Est, Balcanii de Vest, statele din zona Mediteranei) sunt bine guvernate. Scenariul de securitate ideal pentru Uniunea Europeană îl reprezintă formarea unui cerc de state bine guvernate și prietenoase, care să fie deschise față de influența politico-economică a Europei unite.

La nivel european, buna guvernare implică cooperarea între autoritățile constituite la nivel central cu autoritățile locale. La nivel local, buna guvernare este dată de o serie de parametri: inițiativele autorităților publice privind eficientizarea administrației publice; măsura

în care autoritățile publice locale informează comunitatea în legătură cu activitățile sale; măsura în care autoritățile publice locale asigură consultarea și participarea factorilor interesați la procesul de luare a deciziilor; măsura în care este asigurată integritatea personalului la nivelul administrației publice locale; măsura preocupării autorităților publice locale pentru satisfacerea cetățenilor față de calitatea serviciilor publice.

În România, buna guvernare este apreciată a fi instrumentul esențial în construcția securității naționale, una din căile prin care se asigură promovarea, protejarea și apărarea valorilor și intereselor considerate ca fiind de importanță vitală pentru realizarea obiectivelor naționale.¹⁴

Buna guvernare devine impulsul schimbării în domeniul public, înseamnă participare cetățenească, eficiență prin concurență cu domeniul privat, planificare strategică și management anteprenorial. Privită astfel, buna guvernare reclamă: eficiență managerială (adică transformarea performantă a resurselor publice în servicii și elemente ale infrastructurii), receptivitate (gradul în care autoritățile răspund nevoilor reale ale cetățenilor), libera circulație a informației (dinspre autoritățile administrative înspre societatea civilă și invers).

Buna guvernare poate fi reprezentată grafic, conform Figurii nr. 1.

Potrivit acestei reprezentări, autoritățile publice trebuie să ofere cetățenilor, indiferent de sex, religie sau etnie etc., suficiente ocazii pentru ca aceștia să-și poată exprima punctele de vedere în legătură cu natura sau calitatea serviciilor publice. De eficiența comunicării dintre administrația publică și societatea civilă depinde în mare măsură performanța activităților administrative. Cu cât autoritățile dovedesc receptivitate și eficacitate în satisfacerea nevoilor colectivităților locale, cu atât crește disponibilitatea colectivităților locale de a se implica în finanțarea infrastructurii și a producției de servicii administrative. Buna guvernare îi consideră pe cetățeni parteneri care contribuie la rezultatele din administrația publică.

Atributele bunei guvernări (transparență, participare, deschidere, egalitatea cetățenilor în fața administrației, responsabilitate, eficiență) sunt considerate de mulți dintre cercetătorii în drept administrativ și știința administrației ca fiind principii ale administrației publice.

Securitate și buna guvernare în România

Dimensiunea non-militară a securității a trecut în fața dimensiunii militare. Nu este un secret și nici un pas înapoi. Schimbarea poziției s-a datorat faptului că, odată cu sfârșitul Războiului Rece, amenințarea militară s-a diminuat, fiind înlocuită de noi riscuri, pericole și amenințări de natură politică, economică, socială, ecologică etc.

Dimensiunea politică a securității (componentă a dimensiunii non-militare) poate fi analizată pe două niveluri: cel intern, în care conceptele de *bună guvernare* și *proastă guvernare* au un rol central, și cel extern, raportat la securitatea internațională sau la dreptul internațional.¹⁵

O analiză amănunțită evidențiază faptul că buna guvernare reunește trei dimensiuni non-militare ale securității: dimensiunea politică, dimensiunea economică și dimensiunea socială. Tocmai de aceea, creșterea calității guvernării și a administrației publice este o provocare care trebuie abordată prioritar, pentru a putea face față provocărilor diverse apărute în societate.

Cooperarea internațională și regională, dar și abordarea comună a diverselor provocări din mediul de securitate pot fi soluții pentru o bună guvernare. Aceste provocări pot veni atât din mediul de securitate intern (prevenirea și rezolvarea conflictelor interne, protecția împotriva crimelor,

crize interne etc.), cât și din mediul de securitate extern (criza financiară globală, terorismul, efectele negative ale globalizării, conflicte etc.).

Strategia de Securitate Națională a României (2007) prevede că buna guvernare constituie o condiție esențială a securității și prosperității, instrumentul prin care democrația trece din planul conceptelor și al teoriilor în planul vieții reale. Ea este unitatea de măsură cumulativă prin care viața socială validează rezultatul alegerilor democratice, probează realismul programelor și capacitatea forțelor politice de a-și îndeplini promisiunile, cu stricta respectare a standardelor democratice. Buna guvernare evaluează succesul măsurilor de combatere a insecurității, inechității și sărăciei și stabilește corecțiile necesare.¹⁶

Prioritățile realizării bunei guvernări în România ar putea fi:¹⁷

- promovarea democrației;
- lupta împotriva terorismului internațional;
- combaterea proliferării armelor de distrugere în masă;
- securitatea internă - într-o abordare sistemică și cuprinzătoare;
- administrație publică profesionistă și eficientă;
- justiție democratică;
- combaterea corupției;
- convergența dintre politica de securitate și politica de dezvoltare.

Buna guvernare trebuie văzută ca fiind un mod de guvernare transparent și responsabil, care se bazează pe respectarea legilor, a actelor în vigoare și care permite participarea echitabilă a factorilor interesați în elaborarea și formularea politicilor și deciziilor publice, precum și participarea cetățenilor la buna funcționare administrației publice.

Strategia Națională de Apărare (2010) apreciază buna guvernare ca fiind condiția esențială a securității și prosperității, principalii factori implicați în procesul unei bune guvernări fiind statul și societatea civilă. Apărarea intereselor naționale și a obiectivelor naționale de securitate sunt gândite să se desfășoare în limitele matricei de securitate și în spiritul ideii de bună guvernare.

Un rol important în menținerea bunei guvernări îl au cetățenii, care trebuie permanent informați despre activitatea autorităților publice și care trebuie să evalueze activitatea acestora. În acest sens, o serie de ONG-uri reprezentative la nivel

național au implementat mai multe proiecte care au promovat rolul colectivităților locale în realizarea bunei guvernări. Un prim exemplu este dat de cele 22 de organizații neguvernamentale și-au propus promovarea principiilor și standardelor bunei guvernări în România. Inițiativa este de urmat, cu atât mai mult cu cât reprezentanți ai Rețelei Integritate și Bună Guvernare au avut întâlniri cu reprezentanți externi, cum ar fi: European Council for Associations of General Interest, European Citizen Action Service și The Alliance for Lobbying Transparency and Ethics Regulation.¹⁸ De amintit și programele din seria inițiativelor de advocacy strategic în vederea susținerii și protejării interesului public, care au rolul de a promova transparența și responsabilitatea la nivelul activităților guvernului și a celorlalte autorități centrale sau locale.¹⁹

Un răspuns la amenințările noi ce privesc securitatea națională, regională și globală poate fi cel care privește principii noi de organizare a securității regionale și globale: democrație, guvernare eficientă și respectarea legilor, care presupun ca relațiile dintre state să țină cont de interesele divergente, fără a se face apel la utilizarea forței pentru rezolvarea conflictelor.

În Raportul Băncii Mondiale, intitulat „Indicatorii guvernării la nivel mondial” pe anul 2009, care analizează pentru 212 țări cei șase indicatori ai guvernării, menționați anterior, România nu înregistrează creșteri, ceea ce indică faptul că mai sunt multe de rezolvat în acest domeniu.²¹

Pornind de la experiența acumulată în domeniul securității se impune creșterea numărului de proiecte dedicate bunei guvernări, proiecte ale căror propuneri să fie acceptate de autoritățile administrației publice (unde este cazul). Atragerea cetățenilor în procesul de elaborare și implementare a deciziei administrative este benefică pentru realizarea bunei guvernări la nivel local, care la rândul-i contribuie la realizarea bunei guvernări pe plan național.

Concluzii

În ultimii ani, conceptul bună guvernare apare tot mai des atât în limbajul oamenilor politici, cât și în limbajul oamenilor de rând. Folosirea acestui concept nu este întâmplătoare, îl putem numi chiar o dorință a tuturor, pentru că printr-

o bună guvernare se ameliorează standardele de viață și se contribuie la diminuarea amenințărilor și vulnerabilităților la adresa securității.

Guvernarea este unitatea de măsură cumulativă prin care viața socială validează rezultatul alegerilor democratice, probează realismul programelor și capacitatea forțelor politice de a-și îndeplini promisiunile cu stricta respectare a standardelor democratice. Așadar, buna guvernare nu înseamnă numai management eficient, ci și participare publică, democrație și drepturile omului, orientare spre nou și inovare continuă. Putem spune că buna guvernare este factorul cheie al dezvoltării. Descentralizarea autorității și a resurselor facilitează buna guvernare, acordând nu numai guvernului un rol sporit, cât și actorilor non-guvernamentali.

Buna guvernare este condiția esențială a menținerii securității într-o lume aflată în continuă schimbare. Este nevoie pentru aceasta de instituții (politice, juridice, administrative) în care cetățenii să aibă încredere și prin care să participe la luarea deciziilor care le afectează viața, și de voință politică de a aduce îmbunătățiri în domeniul guvernării. Dacă ar fi să exprim matematic relația bunei guvernări cu securitatea, aș exprima-o astfel: *securitate ↔ buna guvernare*.

Realitatea a demonstrat că buna guvernare este un ideal, și ca orice ideal este dificil de realizat în totalitate.

BIBLIOGRAFIE:

1. BĂLAN, Emil, Instituții de drept public, Editura All Beck, București, 2003.
2. ***, Carte verde diplomatie multilaterală, http://www.mae.ro/Carte_verde_diplomatie_multilateralala.pdf
3. CIOCULESCU, Șerban Filip, Terra incognita? Repere pentru „cartografierea” haosului din relațiile internaționale contemporane, Editura Militară, București, 2010.
4. IANCU, D. C., Democrația locală în România. Indicatori pentru buna guvernare, sursa: www.admpubl.snspa.ro/.../Democratia%20locala%20in%20Romani
5. KAUFMANN, Daniel; KRAAY, Aart, Governance Indicators: Where Are We, Where Should We Be Going?, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>.
6. Integritate și buna guvernare, <http://www.>

guvernmaibun.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=59&Itemid=69

7. MACHIAVELLI, Niccolo, Principele, Editura Antet, Filipeștii de Tîrg, județul Prahova, 1999.

8. NABAR, Loredana, Buna guvernare și dezvoltare durabilă, http://www.mdrl.ro/documente/info_integrare/scoala_de_vara/prezentari/Buna%20guvernare%20si%20dezvoltare%20durabila_files/frame.htm, accesat la 22 Aug 2011.

9. REPEZ, Filofteia, Aspecte politice ale securității României, Editura Agora, Călărași, 2010.

10. SARCINSCHI, Alexandra, Dimensiunile nonmilitare ale securității, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.

11. SARCINSCHI, Alexandra, Vulnerabilitate, risc, amenințare. Securitatea ca reprezentare psihosocială, Editura Militară, București, 2007.

12. ***, Strategia de Securitate Națională a României, București, 2007.

13. ***, Strategia Națională de Apărare, București, 2010.

NOTE:

1 KAUFMANN, Daniel; KRAAY, Aart, Governance Indicators: Where Are We, Where Should We Be Going?, p. 3, sursa: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/GovernanceIndicatorsSurvey.pdf>, accesat la data de 20 iulie 2011.

2 Ibidem.

3 TĂMAȘ, S., Management politic. Elaborarea politicilor și guvernarea, Editura Universitară, București, 2006, p. 202, apud. REPEZ, Filofteia, Aspecte politice ale securității României, Editura Agora, Călărași, 2010, p. 114.

4 SARCINSCHI, A., Vulnerabilitate, risc, amenințare. Securitatea ca reprezentare psihosocială, Editura Militară, București, 2007, p.101.

5 KAUFMANN, D.; Aart KRAAY, op. cit. p. 4, sursa: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/GovernanceIndicatorsSurvey.pdf>, accesat la data de 20 iulie 2011.

6 Cele trei definiții sunt prezentate în Sarcinschi A., op.cit., p. 102.

7 Lucrarea poate fi găsită pe site-urile: http://mpa.ub.uni-muenchen.de/8089/1/Myths_Realities_Gov_Corruption.pdf; http://papers.ssrn.com/SOL3/papers.cfm?abstract_id=829244,

8 BĂLAN, E., Instituții de drept public, Editura All Beck, București, 2003, p. 15.

9 TĂMAȘ, S., Management politic. Elaborarea politicilor și guvernarea, Editura Universitară, București, 2006, p. 203, apud. Filofteia Repez, op. cit., pp.114-115.

10 Ibidem, pp.115-116.

11 <http://www.hotnews.ro/stiri-international-8477628-analiza-euractiv-rolul-uniunii-europene-guvernarea-globala.htm>, accesat la data de 18 iulie 2011.

12 MACHIAVELLI, N., Principele, Editura Antet, Filipeștii de Tîrg, jud. Prahova, 1999, p. 28.

13 Despre acești indicatori pe larg pe site-ul: <http://info.worldbank.org/governance>.

14 Strategia de Securitate Națională a României, București, 2007, p. 19.

15 SARCINSCHI A., op. cit., p. 99.

16 Strategia de Securitate Națională a României, București, 2007, p.42.

17 http://www.mdrl.ro/_documente/info_integrare/scoala_de_vara/prezentari/Buna%20guvernare%20si%20dezvoltare%20durabila_files/frame.htm, accesat la data de 24 iulie 2011.

18 Mai multe despre activitatea rețelei pe site-ul <http://www.guvernmaibun.ro/>.

19 Despre aceste programe pot fi găsite informații la următoarele adrese de internet: http://www.soros.ro/ro/program_articol.php?articol=79, <http://www.apd.ro/proiect.php?id=61>, <http://www.romaniacurata.ro/topul-bunei-guvernari-1015.htm>

21 Raportul cu explicarea cifrelor acordate indicatorilor pe baza cărora se evaluează guvernarea este accesibil pe: <http://focus.hotnews.ro/indicatorii-guvernarii-nivel-mondial>.

IMPLICAȚII ALE FENOMENULUI MIGRAȚIONIST ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Dr. Ionel STOICA*

După încheierea Războiului Rece, o serie de problematici internaționale au devenit, uneori în foarte scurt timp, subiecte de securitate. Migrația internațională - unul dintre aceste subiecte - prezintă valențe deosebite din perspectiva securității, în special, datorită faptului că impactul său este analizat și interpretat din perspective diferite de către statele de origine, respectiv de destinație ale migrației internaționale.

Impactul migrației este frecvent măsurat prin intermediul fluxurilor tangibile pe care procesul le generează ori se concentrează asupra rezultatelor actuale ale procesului. Pentru securitatea națională, la fel de importante sunt însă și fluxurile intangibile, precum și costul de oportunitate. În cazul României, relația migrație externă-securitate națională prezintă particularități deosebite în actualul context regional și internațional. Pornind de la premisa că migrația externă a românilor, la cotele sale actuale, are un impact semnificativ asupra mixului de problematici care definesc securitatea națională, în concordanță cu cadrul actual de analiză a securității, lucrarea de față își propune să evidențieze, printr-o abordare analitică, acele consecințe (efecte) ale migrației care se conturează în posibile riscuri de securitate națională pe termen lung.

Cuvinte-cheie: migrație; migrația creierelor; securitate; dezvoltare; demografie; trafic de persoane; România.

1. Considerații preliminare

Încheierea Războiului Rece a generat modificări semnificative în paradigma clasică a securității tradiționale. Deși riscul declanșării unor conflicte clasice nu a dispărut pe întregul glob, au prevalat noi abordări care pun în centrul preocupărilor legate de securitate riscurile non-militare. Cel mai cuprinzător cadru de analiză a securității a fost elaborat de Barry Buzan¹ și Ole Waever². Aceștia susțin că securitatea presupune supraviețuirea în fața unei amenințări existențiale, cu referire la un anumit aspect - stat, națiune, suveranitate etc.. Waever susține că un subiect devine chestiune de securitate atunci când este prezentat ca atare, indiferent dacă în realitate lucrurile stau sau nu astfel. Cu alte cuvinte, securitatea este un concept consecutiv politizării (care decurge din politizarea subiectului respectiv).

În ceea ce privește legătura dintre migrație și securitate, Nazli Choucri arată că aceasta „este provocatoare și problematică, deoarece migrația, securitatea și legătura dintre ele sunt concepte inerent subiective”³. Potrivit lui Choucri, câteva aspecte ilustrează caracterul subiectiv al definirii termenilor-cheie. În domeniul migrației, spre exemplu, acestea sunt:

- ceea ce observă cineva depinde de modul în care acesta privește procesul;

*** Locotenent-colonel dr. ing. Ionel STOICA (jstoica2001@yahoo.com) este analist pe probleme politico-militare în cadrul Statului Major General. Este autor al mai multor lucrări în domeniul geopoliticii și securității naționale și internaționale, publicate în țară și străinătate.**

- cel care înregistrează definește pe cel înregistrat;

- ceea ce este înregistrat depinde de cine înregistrează, în ce mod și de ce face aceasta.

În domeniul securității, aspectele relevante sunt:

- securitatea cuiva poate constitui insecuritatea altcuiva;

- strategiile proiectate să creeze securitate pot conduce la accentuarea insecurității;

- securitatea poate fi un termen obiectiv, dar întrucât ea depinde de cel care analizează starea de securitate, ea devine subiectivă.

Dincolo de acest subiectivism inerent, analiza implicațiilor fenomenului migraționist asupra securității impune o delimitare netă din perspectiva statelor de origine, respectiv a celor de destinație ale migrației internaționale. Din perspectiva primei categorii de state, implicațiile migrației internaționale vizează în special: modificările survenite în structura și compoziția demografică, etnică și rasială a acestor societăți; formarea comunităților transnaționale; siguranța cetățeanului (pe fondul creșterii criminalității organizate, frecvent asociată cu intensificarea migrației ilegale); constrângerile financiare legate de alocarea resurselor (apă, hrană, transport) și utilizarea infrastructurii (creșterea presiunii asupra resurselor și a infrastructurii poate genera sentimente ostile din partea populației țării gazdă); problemele de mediu (atunci când imigranții nu respectă standardele de mediu, ei pot fi priviți de către autoritățile din statul care îi găzduiește ca o amenințare la adresa securității mediului din țara respectivă).

Din perspectiva statelor de origine ale migrației internaționale conexiunile migrație internațională – securitate vizează aspecte precum: dezvoltarea economică pe termen lung; coeziunea socială; profilul politic internațional și, în unele cazuri, construcția demografică.

În cazul particular al României, relația migrație externă - securitate națională prezintă valențe deosebite în actualul context regional și internațional. Spre exemplu, lipsa forței de muncă înalt calificate periclitează nu doar realizarea proiectelor de dezvoltare actuale, dar și a celor viitoare. Reducerea stocului de forță de muncă disponibil, fie ca rezultat al scăderii numărului populației, al îmbătrânirii acesteia, sau a migrației externe, creează premisele producerii unor

disfuncționalități grave pe termen lung în sistemul de securitate socială. Din păcate, nu întotdeauna aceste provocări sunt corect înțelese și abordate în societatea românească actuală. Chiar și atunci când ele devin evidente, iar factorii de decizie politică declară la unison necesitatea adoptării unor măsuri rapide pentru contracararea efectelor negative care se conturează și, de ce nu, a determinării unor rezultate pozitive pentru statul român, implementarea unor astfel de măsuri întârzie.

Importanța migrației externe a românilor este recunoscută de autoritățile statului român. Astfel, în Strategia națională de apărare a României (2010) se afirmă că migrația populației reprezintă o vulnerabilitate pentru țara noastră.

2. Implicațiile migrației românești asupra unor paliere ale securității naționale

Lucrarea de față își propune să analizeze implicațiile emigrației românești asupra securității naționale, pornind de la cadrul actual de analiză a securității. Ne vom concentra asupra consecințelor negative pe care migrația le are asupra securității naționale, datorită faptului că acestea sunt, în opinia noastră, mai numeroase și în mod evident au un impact mai profund asupra problematicei securității decât consecințele pozitive. Demersul nostru vizează o analiză pe palierele economic, social, politic și demografic.

În plan economic, din perspectiva securității naționale, chiar și efectele pozitive înregistrate în prezent prin reducerea nivelului sărăciei și creșterea nivelului de trai al familiilor celor care au emigrat (pe fondul creșterii volumului remiterilor financiare ale emigranților), trebuie privite cu precauție pentru că, pe termen lung, ele pot avea efect de bumerang. Concret, remiterile lucrătorilor români, principalul beneficiu al migrației acestora, nu trebuie considerate ca un flux de venituri cert pe termen lung, ele depinzând în foarte mare măsură de factori pe care statul român nu îi poate controla, precum dinamica economiilor din țările de destinație ale migrației și politicile în materie de migrație pe care aceste state le vor adopta în viitor. De altfel, așa cum se constată în prezent, în situații speciale, precum actuala criză economico-financiară globală, volumul acestor remiteri scade substanțial.

În cazul unora dintre comunitățile cu migrație ridicată, remiterile au condus la un ciclu al

Anul	Medici		Medici de familie		Stomatologi		Farmaciști		Asistenți medicali	
	RO	UE-25	RO	UE-25	RO	UE-25	RO	UE-25	RO	UE-25
1995	1,77	3,13			0,27	0,57	0,12	0,68	4,31	7,32
1996	1,81	3,19			0,26	0,58	0,11	0,71	4,41	7,40
1997	1,79	3,23			0,24	0,59	0,8	0,71	4,06	7,40
1998	1,84	3,26			0,24	0,60	0,7	0,72	4,09	7,47
1999	1,91	3,31			0,23	0,60	0,7	0,73	4,04	7,52
2000	1,89	3,37	0,51		0,22	0,60	0,7	0,75	4,02	7,60
2001	1,89	3,40	0,51		0,23	0,61	0,7	0,77	4,03	7,67
2002	1,91	3,43	0,52		0,22	0,62	0,6	0,78	4,18	7,79
2003	1,96	3,19	0,53		0,23	0,60	0,6	0,76	3,99	6,90
2004	1,98	3,21	0,53		0,23	0,61	0,6	0,72	4,01	6,94
2005	1,95	3,18	0,53		0,22	0,60	0,5		3,72	7,00

Tabelul 1 - Personalul sanitar per 1.000 de locuitori, România și UE-25

Sursa: OMS/ Europa - Baza de date europeană HFA, 2007 și Ministerul Sănătății - Anuarul de statistică sanitară 2005

dependenței economice care nu încurajează dezvoltarea. Astfel, comunitățile rămase în țară și care trăiesc de pe urma remiterilor nu mai sunt interesate să-și asigure singure traiul decent. Într-un fel, aceste comunități se autocondamnă la menținerea stagnării economice.

Un impact deosebit de important asupra securității naționale îl va avea, mai ales pe termen lung (deși efectele negative ale acestui fenomen sunt evidente și în prezent), emigrația definitivă a creierelor românești. Remiterile financiare ale celor înalt calificați nu pot compensa pierderea enormă pe care aceștia o reprezintă pentru societatea românească. De altfel, datele Băncii Naționale a României (BNR), corelate cu cele ale Organizației pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (OCDE), demonstrează că pe măsură ce nivelul de educație al emigranților scade, valoarea remiterilor crește. Situația este valabilă și în cazul emigrației creierelor românești, dacă avem în vedere faptul că banii trimiși de emigranții români din Italia și Spania reprezintă, cumulativ, 67% din totalul remiterilor (4,9 miliarde de euro) acestora. Aceasta în condițiile în care doar 13,1% dintre cei care lucrează în Spania sunt absolvenți de universități, iar în Italia procentul acestora ajunge la 9,8%. Pe de altă parte, românii din Canada, unde 53,9% sunt absolvenți de universități, au trimis în țară doar 23 de milioane de euro în 2005 și mai puțin de 20 de milioane de euro anul trecut. Similar, remiterile românilor din Elveția, unde

circa jumătate au studii superioare, au însumat 29 milioane de euro în 2007 și 27 milioane euro în 2005. Astfel, români care lucrează în Italia au trimis în 2005, în medie, aproximativ 13.500 de euro în țară, în timp ce cei din Canada au trimis doar 374 de euro⁴.

Dacă până în anul 2007, principalele categorii de emigranți români înalt calificați erau inginerii și specialiștii în domeniul tehnologiei informației, ulterior acestui moment se observă o paletă mai largă a specializărilor celor care au emigrat. O componentă importantă a migrației creierelor, cu consecințe extrem de negative asupra stării de sănătate a populației, o constituie **migrația medicilor**. Fenomenul - specific tuturor țărilor lumii - este în mod special îngrijorător în cazul țărilor din estul Europei, unde intensitatea sa a atins cote ridicate în ultimii ani. În România, fenomenul a luat amploare mai ales începând cu anul 2007 și poate crea dezechilibre majore în asigurarea de servicii de sănătate în concordanță cu nevoile societății. Astfel, în primele nouă luni ale anului 2008, 4% din totalul medicilor din România emigrase, comparativ cu 4% în întreg anul 2007⁵. Dacă ținem cont de faptul că Organizația Mondială a Sănătății (OMS) consideră că un deficit de 2% din medicii practicieni dintr-o țară reprezintă cod roșu pentru autorități, adică atenționarea că sistemul poate intra în criză pe termen scurt sau mai lung - implică că acesta va claca - înțelegem dimensiunea fenomenului și îngrijorarea care

trebuie să preocupe autoritățile române. Numai în perioada 1.01 - 1.09.2008, 957 de persoane au solicitat Colegiului Medicilor din România certificate de probitate morală pentru a putea lucra în străinătate. Cele mai multe certificate au fost eliberate în București (309), Iași, Timiș (câte 102), Cluj (63), Caraș- Severin (40), Vaslui (35) și Constanța (25). Aceasta, în condițiile unei încadrări oricum net inferioare cu personal medico-sanitar (medici, stomatologi, farmaciști și personal sanitar mediu) a unităților medicale din România, comparativ cu celelalte țări din UE.

Un clasament al OMS arată că România se află pe locul 33 din cele 35 de țări analizate, cu 1,9 medici la 1.000 de locuitori. În UE, media este de 3,3 medici la 1.000 de locuitori⁶. Potrivit unor specialiști români din domeniu (Mircea Cintează, fost președinte al Colegiului Medicilor din România), sistemul sanitar românesc înregistrează un deficit de peste 40.000 de medici, fiind unul dintre domeniile cele mai lovite de deficitul de personal, alături de construcții, industria textilă și turism.

În perioada 2002 - 2005, datele furnizate de Federația *Sanitas* și de Federația *Solidaritatea Sanitară* ilustrează următoarea distribuție a asistenților medicali: mai mult de 2.500 în Italia, mai mult de 1.200 în Ungaria, mai mult de 1.000 în Germania, mai mult de 600 în Marea Britanie și peste 500 în Elveția. O parte dintre medicii români care au emigrat în ultimii ani au revenit în România pentru a lucra în clinici private, pe salarii comparabile cu cele pe care le obțin în Occident⁷.

O componentă relativ nouă a migrației creierelor românești o constituie **migrația studenților**. Contextul educațional a favorizat mobilitatea studenților, care ulterior s-a transformat în migrație. Dacă la nivelul anului 1990, potrivit statisticilor oficiale, numai 6% dintre absolvenții de universități din România au emigrat, în 2000 ponderea acestora era de 23% din totalul absolvenților. Perioada studiilor universitare constituie un prim contact al studenților români cu societatea și cultura țărilor de destinație și un pas care de multe ori precede intrarea lor pe piața muncii din aceste țări. Rețelele de prieteni pe care studenții străini le formează pe durata studiilor în străinătate le oferă acestora oportunități ulterioare pe piața muncii din țările în care au studiat. De altfel, Meyer și Hernandez⁸ susțin că circa două treimi dintre experții în cercetare-

dezvoltare la nivel mondial au intrat în țările în care lucrează ca studenți, iar Steven Vertovec susține că „experiența de a fi student străin crește semnificativ probabilitatea de a fi un imigrant într-o etapă ulterioară.”⁹

În contextul globalizării, cunoștințele au devenit un factor de diferențiere pe piața internațională a muncii, iar forța de muncă instruită a devenit un element rar pe această piață, comparativ cu abundența relativă a capitalului și a forței de muncă necalificate. Pentru țările în curs de dezvoltare, cum este și România, acesta este un aspect deosebit de important deoarece pe de o parte, mobilitatea fluxurilor de capital peste granițele naționale oferă oportunități pentru dezvoltarea economiilor lor, iar pe de altă parte, crește volatilitatea acestor economii și posibilitatea de a fi utilizate în scopuri speculative (spre exemplu, pentru atacarea monedei naționale), ceea ce constituie o amenințare reală pentru stabilitatea lor și pentru nivelul ocupării forței de muncă în acea țară.

Stocul insuficient de resurse umane bine calificate pune sub semnul întrebării capacitatea guvernului de a atrage fonduri europene și implicit de a implementa proiectele de dezvoltare economică actuale și viitoare. Mai mult, această situație face ca fondurile obținute să fie cheltuite ineficient (prin efectuarea unor plăți exagerate către prestatori de servicii străini), așa cum se întâmplă în prezent.

Potrivit guvernatorului Băncii Naționale a României, Mugur Isărescu, la un an de la aderarea la UE, România reușea să atragă doar 440 milioane euro, respectiv 21% din suma de două miliarde euro pusă la dispoziție de UE în anul 2007. Dintre acestea, 32% au reprezentat fonduri structurale și de coeziune și numai 3% fonduri pentru agricultură și dezvoltare rurală. Spre comparație, pentru R. Cehă, același indicator a fost de 41% în anul de aderare, în Polonia de 42%, în Slovacia de 41%, în Ungaria de 42% - deci aproximativ dublu față de România. Momentan, România contribuie la fondurile europene cu sume mai mari decât reușește să atragă, ceea ce reflectă dezechilibre macroeconomice majore. Dacă procesul de accesare a acestor fonduri nu se va îmbunătăți radical, România va rămâne o țară slab dezvoltată, contribuabil net la bugetul european.

În plan social, migrația are o serie de consecințe negative asupra societății românești, care, pe termen lung, se vor repercuta și asupra securității

naționale. Aceste consecințe sunt deja vizibile la nivelul familiilor celor care au emigrat.

Migrația externă a generat rupturi sociale profunde la nivelul familiilor implicate în proces și al comunităților din care provin acestea. Familia este singurul cadru de alinare, fie și temporară, a suferințelor migrației, fiind un spațiu nu doar al intimității, ci și al sprijinului necondiționat. Pe durata migrației, integritatea și coeziunea familiilor imigranților suferă modificări profunde, care vizează nu doar sfera emoțională, ci și modul în care se construiesc și se stabilesc relațiile între membrii familiei. Aceste relații modificate nu mai concordă cu cele tradiționale, valabile anterior momentului migrației.

Cea mai mare parte a emigranților români reprezintă populație tânără. Contactul cu societățile occidentale a modificat sistemul de valori al emigranților, obiectivele și așteptările lor. Cercetările efectuate arată că prietenia între români a pierdut în semnificație în urma migrației. Chiar și după revenirea în România, acești emigranți nu se mai vizitează la fel de frecvent ca anterior momentului emigrării, iar conversațiile nu mai sunt la fel de libere. Această evoluție este o consecință a faptului că oamenii au început să valorizeze mai mult timpul liber, dar și a accentuării sentimentului de mândrie.

Emanciparea economică și culturală și creșterea ponderii femeilor care emigrează au condus la reșezarea rolurilor genurilor în interiorul familiei. Dacă anterior migrației, rolul femeilor era unul pasiv, iar munca lor, cel mai adesea, nu beneficia de recunoaștere în societate, în prezent au apărut modele noi privind viața de familie, care au modificat așteptările sociale, chiar și în cazul celor care nu au emigrat niciodată.

Poate că efectul negativ cel mai profund al migrației se observă în cazul minorilor rămași în țară. Dacă în perioada de început a migrației, familia era lipsită de un singur părinte plecat la muncă în străinătate, începând cu anul 2007, a crescut numărul familiilor în care ambii soți au părăsit țara, lăsând copiii în grija rudelor, cunoștințelor, vecinilor sau chiar a instituțiilor statului.

Efectele au fost dramatice nu doar în privința rezultatelor școlare ale copiilor sau a atitudinii acestor copii față de societate, a echilibrului lor interior, ci și în privința stării de sănătate a acestora. În acest din urmă caz, ne referim mai ales

la tulburările psihice, care au înregistrat o creștere alarmantă în cazul acestor copii. Prin urmare, migrația părinților, pe lângă faptul că a privat societatea de o forță de muncă necesară etapei actuale de dezvoltare socio-economică a țării, o va priva și de forța de muncă viitoare; mai mult, va spori cheltuielile statului cu asigurarea serviciilor de sănătate pentru acești copii.

Totodată, pe termen mediu și lung, migrația masivă a lucrătorilor români în străinătate va afecta funcționarea sistemului de securitate socială, cu efecte imprevizibile asupra coeziunii sociale și, implicit, asupra stabilității interne și securității țării.

În plan politic, migrația are potențialul de a modela profilul politic extern al României și de a influența relațiile externe ale țării noastre cu țările de destinație ale migrației românilor. Pentru România, emigranții reprezintă o sursă de capital social, financiar, cultural și politic¹⁰. În fapt, ei reprezintă o altă interfață decât cea oficială între România și celelalte state ale lumii, fiind cei mai în măsură să promoveze valorile naționale. Uneori, ei pot fi chiar mai eficienți decât autoritățile statului român în promovarea intereselor naționale pentru că pot acționa simultan atât în țara de destinație, cât și în România și pot constitui o extensie virtuală a resurselor naționale. Aici avem în vedere faptul că teritoriul unui stat poate fi privit, în prezent, și ca spațiu virtual, nu doar fizic.

Emigranții români reprezintă un activ important în contextul integrării europene a României, dacă pornim de la premisa că integrarea înseamnă înainte de toate convergența sistemului de valori promovate de țările europene. Ei pot acționa ca și catalizatori ai transformării societății românești în sensul realizării convergenței valorilor și a stilului de viață românești cu cele europene. Realizarea acestui gen de convergență este fundamentală pentru stabilitatea UE, importanța sa în contextul crizei financiare mondiale dobândind deja valențe nebănuite până nu demult (unii experți americani afirmă că proiectul european nu este sustenabil tocmai datorită diferențelor culturale între statele membre, aspect care se reflectă inclusiv în etica față de muncă). Persistența unor mentalități specifice perioadei comuniste pe care a parcurs-o România demonstrează nevoia acută și importanța acestui gen de convergență în procesul de modernizare a țării și în înscrierea sa pe un drum ireversibil către progres social și economic. De altfel, convergența

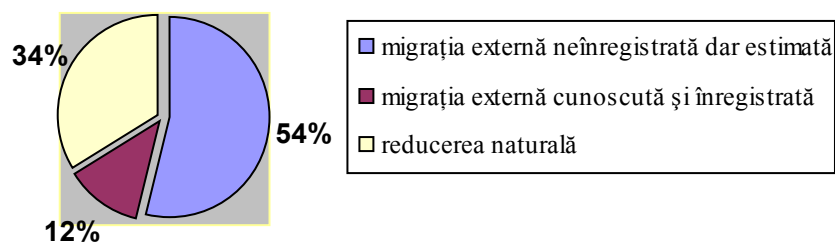

Fig. 1 - Componentele reducerii populației, 1991 - 2008

Sursa: Calculele autorului, pe baza datelor din Anuarul Statistic al României 2009, Institutul Național de Statistică (INS) (2010)

economică (frecvent invocată) este condiționată de convergența valorilor.

În ultimii ani, imaginea lucrătorului român în străinătate s-a îmbunătățit constant, aspect recunoscut chiar de către oficialități din țările în care se constată numeroase atacuri la adresa emigranților români (ne referim în mod special la Italia). Din păcate însă, comportamentul etnicilor rromi continuă să pună o amprentă negativă asupra românilor în ansamblu, ceea ce subminează eforturile majorității emigranților români și ale autorităților române în același timp.

Un aspect important care afectează imaginea externă a României, cu implicații asupra profilului politic internațional al țării, îl constituie lipsa de coeziune care se manifestă la nivelul diasporei românești. În ultimii ani, autoritățile române au depus eforturi susținute pentru îmbunătățirea situației, cu unele rezultate pozitive.

În plan demografic. Studiile din domeniul relațiilor internaționale, în cvasi-totalitatea lor, includ populația între factorii generatori de putere ai statelor.¹¹ Un argument important în favoarea includerii factorului demografic în categoria celor care exercită o influență decisivă în spectrul puterii este acela că tendințele demografice sunt indicatori fideli ai potențialului, dar și ai riscurilor pentru un stat. În comparație cu schimbările de altă natură - economice, politice, tehnologice, sociale -, cele demografice se produc foarte lent și destul de regulat, sunt aproape imposibil de contracarat pe termen scurt și mediu, iar impactul lor este de lungă durată. Tendințele demografice sunt poate cel mai greu de influențat de către politicile și strategiile naționale pentru că ele nu țin doar de un context particular, politic sau economic, ci înglobează în sine matricea de evoluție a unui popor. Unii

cercetători susțin că schimbările demografice majore determină modificări în politica internă a statului în cauză, ceea ce generează preocupări de securitate din partea vecinilor săi¹².

În perioada 1990 - 2006, România a pierdut 1,5 milioane de locuitori, adică 6,5% din populația totală înregistrată în 1990, iar tendința de depopulare va continua în România pe termen mediu și lung^{13,14}. Cea mai mare parte a acestei pierderi se datorează migrației externe (a se vedea Fig. 1).

Migrația înregistrată oficial reprezintă 12% din reducerea populației, restul fiind datorat sporului natural negativ (34%) și migrației neînregistrate (54%).

În ceea ce privește România, ca un efect combinat al reducerii ratei natalității și migrației externe, s-a modificat structura populației pe grupe de vârstă, cu implicații importante asupra viitorului forței de muncă autohtone. Procesul îmbătrânirii populației devine de asemenea vizibil, în special în unele zone rurale. Procentul populației îmbătrânite este deja mai ridicat decât cel al populației tinere (19,3%, comparativ cu 16,1%¹⁵). Ca urmare a migrației, ratele natalității și fertilității parcurg evoluții negative, în condițiile în care o pondere însemnată în procesul migrației o are populația tânără.

Un alt aspect important, care nu trebuie ignorat atunci când se estimează costurile migrației definitive, îl reprezintă *emigrația populației feminine de vârstă fertilă*. În cazul femeilor, pierderea de potențial uman este mai mare decât în cazul bărbaților. Cu cât sunt mai tinere, cu atât acestea pot să aibă mai mulți copii, dar pe care îi nasc și/sau cresc în străinătate.

Declinul demografic prelungit care durează de două decade (datorat reducerii naturale a populației

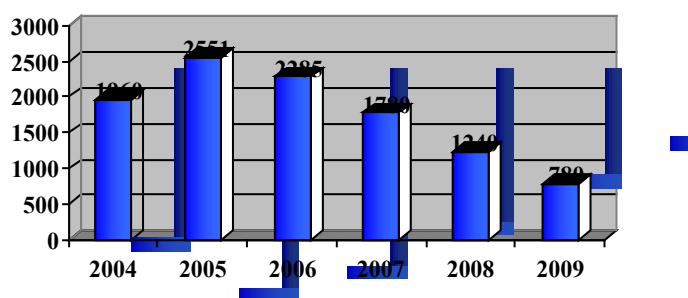

Fig. 2 - Dinamica numărului de victime în perioada 2004 - 2009;

Sursa: Aspecte privind fenomenul traficului de femei în România, Agenția Națională Împotriva Traficului de Persoane, București, 2009.

și emigrației externe) și îmbătrânirea populației ca urmare a reducerii ratei fertilității, creșterii speranței de viață a populației și emigrației unei părți importante din populația tânără conduc la deteriorarea întregii construcții demografice naționale¹⁶.

3. Imigrația și unele efecte ale ei asupra securității naționale

Un fenomen cu consecințe profund negative asupra securității naționale îl reprezintă migrația ilegală și traficul cu ființe umane (TFU). Datorită poziției sale geostrategice, de frontieră a UE, situată la intersecția a trei continente (Europa, Asia, Africa), România se confruntă cu o presiune mai mare a amenințărilor la adresa securității, datorate, printre altele, intensificării, în mod special în regiune, a fenomenului migrației ilegale, a TFU, a criminalității organizate, în general. Într-un raport

al Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM) se estimează că circa 400.000 de femei din Europa de Est sunt traficate anual în scopul prostituției. România este și ea inclusă în această listă de țări. Potrivit estimărilor OIM (2003), circa 20.000 de femei erau traficate anual din România. Potrivit aceleiași surse, 10-15% dintre acestea erau minore. De altfel, România este una din cele mai importante țări sursă din sud-estul Europei în privința traficului cu minori. Numărul persoanelor traficate s-a redus treptat începând cu anul 2005, însă continuă să rămână ridicat și în prezent (Fig. 2).

Începând cu anul 2006, ponderea femeilor traficate s-a redus constant, de la 77% în anul 2006, la 54% pentru anul 2007, 49% în anul 2008 și 30,8% în 2009. Majoritatea victimelor traficului sunt persoane tinere, ceea ce sugerează creșterea ponderii celor traficate în scop de muncă - în

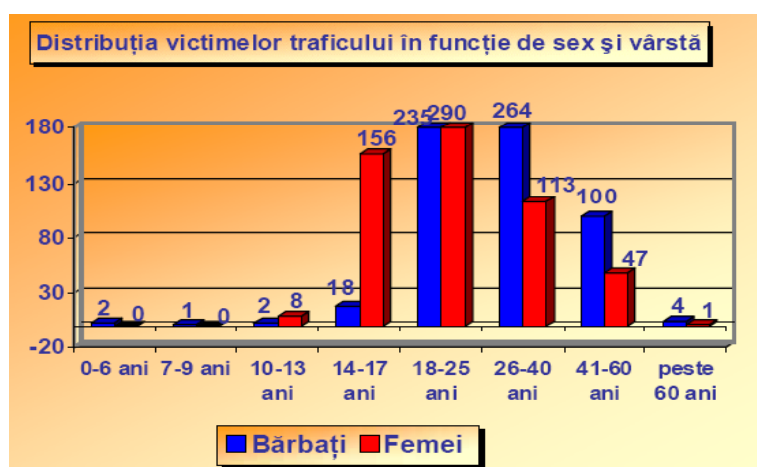

Fig. 3 - Distribuția victimelor TFU în funcție de sex și vârstă

Sursa: Aspecte privind fenomenul traficului de femei în România (2009), Agenția Națională Împotriva Traficului de Persoane, București.

Tipul exploatării	Numărul persoanelor traficate	Procente
Exploatare pentru muncă	425	45,4
Exploatare sexuală	426	43,4
Exploatare pentru cerșetorie	74	7,9
Exploatare pentru furturi din buzunare	8	0,9
Exploatare pentru pornografie infantilă	2	0,2
Exploatare pentru pornografie pe Internet	2	0,2
Exploatare în scop neprecizat	19	2,0

Tabelul 2 - Numărul de victime (cetățeni români) ale TFU în semestrul I al anului 2007, după tipul exploatării

Sursa: ANITP, Raport semestrial, semestrul I 2007, http://anitp.mira.gov.ro/ro/docs/raport_semestrial_2007.pdf

cazul bărbaților - sau în scopuri sexuale - în cazul femeilor (Fig. 3).

În cazul României, se constată o situație paradoxală: pe de o parte, s-a redus în intensitate fenomenul traficului de persoane pe teritoriul național; pe de altă parte, se înregistrează o creștere a contrabandei cu forță de muncă în România, ceea ce reflectă faptul că în țara noastră există o cerere în creștere pentru forța de muncă străină, dar și un interes din partea străinilor pentru România.

Începând cu anul 2007, numărul victimelor exploatare pentru muncă (425) îl depășește pe cel al victimelor exploatare sexuală (406). La nivelul anului 2007, au mai fost înregistrate 74 victime exploatare pentru cerșetorie, 8 pentru furturi din buzunare, două pentru pornografie infantilă și două pentru pornografie pe Internet. Nu au fost raportate cazuri de trafic de organe. Această distribuție este redată în Tabelul 2.

Amploarea fenomenului și poziția geostrategică a României au determinat presiuni ale organizațiilor internaționale de profil asupra autorităților române pentru implementarea unor politici eficiente în scopul rezolvării acestei probleme¹⁷. Începând cu anul 2001, autoritățile române au luat o serie de măsuri menite să prevină și să combată TFU, în special traficul cu minori. În anul 2004, guvernul a prezentat Proiectul Planului Național de Prevenire și Combatere a Traficului cu Copii; de asemenea, au fost înființate instituții pentru asistarea victimelor. În pofida acestor eforturi, o agenție de monitorizare din cadrul Departamentului de Stat al SUA, care își desfășoară activitatea într-un cadru mai larg al OSCE și care este specializată în evaluarea eficacității politicilor anti-traffic, menținea, în anul 2006, România pe lista țărilor care au probleme serioase în acest sens.

Concluzii

Migrația internațională induce o serie de riscuri de securitate pentru România. Emigrația masivă a românilor a evitat o criză socială gravă (șomajul în masă care ar fi generat tensiuni sociale greu de imaginat în acest moment) care ar fi condus la o criză politică; pe termen lung însă, ea va genera noi crize (cu manifestări de altă natură) cu consecințe directe asupra securității naționale, ale cărei efecte sunt dificil de prognosticat cu acuratețe. Lipsa personalului cu competențe dovedite, necesar pentru elaborarea și implementarea proiectelor finanțate din fonduri europene și, în general, a forței de muncă necesare realizării proiectelor de dezvoltare și modernizare a țării, o populație îmbătrânită, care se confruntă cu un sistem medico-sanitar inacceptabil de subdimensionat și lipsit de cei mai buni specialiști ai săi (în parte, consecință a emigrației personalului din acest sector de activitate), declinul demografic accentuat pe care s-a înscris societatea românească în ultimele două decade (cu consecințe asupra asigurării resurselor de muncă viitoare ale țării) și emigrația populației tinere capabilă să procreze constituie riscuri în orice analiză de securitate națională.

Din perspectivă economică, o analiză a consecințelor sub aspectul costului de oportunitate (ceea ce putea câștiga România beneficiind de întreaga forță de muncă de care dispune, dar pe care nu a putut să o folosească din cauza migrației), relevă faptul că avantajele obținute pe termen scurt nu vor putea compensa pierderile pe termen lung.

Deși efectele pozitive ale migrației nu pot fi contestate, mai ales în plan economic, efectele negative ale acestui proces nu trebuie ignorate sau minimalizate, mai ales cele în plan social. Experiența traumatizantă prin care trec copiii

emigranților români la o vârstă fragedă le va afecta personalitatea, capacitatea de adaptare în societate, idealurile și aspirațiile - toate acestea cu implicații profunde pentru viitorul societății românești.

Migrația a generat deja efecte negative și pe piața muncii din România. Aceste efecte, coroborate cu declinul demografic constant înregistrat după anul 1990, constituie piedici serioase în calea dezvoltării pe termen lung a țării. În perspectivă, piața forței de muncă din România se va confrunta cu situații greu de estimat, care vor depinde, nu în puține situații, de evoluția agenților economici de pe piața europeană. Pe de altă parte, creșterea costurilor cu forța de muncă după aderarea României la UE, ar putea determina reorientarea investitorilor străini spre alte zone.

România va rămâne o zonă de interes ridicat pentru cercetarea științifică internațională – aspect ilustrat de amploarea pe care a luat-o în ultimii ani migrația creierelor românești. Cei înalt calificați sunt cel mai probabil dintre cei care au emigrat pe termen lung sau chiar definitiv. Ei au obținut slujbe bine plătite, lucrează în condiții de muncă similare autohtonilor, au o altă atitudine față de societatea gazdă și aspirații diferite în viață. Dincolo de faptul că investiția substanțială pe care statul român o face în educarea și pregătirea acestor persoane nu se mai recuperează, nu se poate conta nici pe contribuția lor la dezvoltarea generală a țării.

O soluție care ar trebui permanent avută în vedere este aceea de valorificare a pregătirii studenților români la instituții din străinătate prin reabsorbția lor în țară. Pentru aceasta, este necesară punerea la punct a unei strategii viabile care să convingă acești tineri și specialiștii români care au emigrat pentru muncă să revină în țară, într-un orizont de timp în care să mai poată fi utili societății românești. Alte soluții ar putea fi: acordarea de stimulente fiscale pentru cei care angajează tinerii români care revin în țară, sisteme de creditare pentru achiziționarea unei locuințe etc. Se poate valorifica inclusiv tendința subiectivă (naturală) de a reveni în țara natală, eventual cu unele stimulente financiare pe care statul român ar trebui să și le poată permite.

BIBLIOGRAFIE:

1. BUZAN, Barry, Popoarele, statele și teama: o agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după războiul rece, Ediția a 2-a, Chișinău, Cartier, 2000.
2. CHOUCRI, Nazli, Migration and Security: Some Key Linkages, în "Journal of International Affairs", 2002, vol. 56:1.
3. CUCU, S. Vasile, Fragmented ingeopolitica României, Târgoviște, Editura Transversal, 2007.
4. DUFOIX, Stéphane, DIMINESCU, Dana, Science de l'absence et science de la double présence, în „Actualité de la pensée d'Abdelmalek Sayad Symposium“, Paris, 15-16 iunie 2006.
5. GHETĂU, Vasile, The Known and The Unknown Face of Romanian International Migration, în conferința internațională "Effects of Migration on Population Structures in Europe", Viena, 1-2 Decembrie 2008, Organizator: Vienna Institute of Demography / IIASA.
6. MEYER, Jean-Baptiste, HERNANDEZ, Valeria, Les diasporas scientifiques et techniques: état de lieu, în NEDELCU Mihaela (sld.) „La mobilité internationale des compétences. Situations récentes, approches nouvelles“, Paris, L'Harmattan, 2004.
7. MORGENTHAU, Hans, Politica între națiuni, Iași, Editura Polirom, 2007.
8. NICHIPORUK, Brian, The Security Dynamics of Demographic Factors, RAND MR-1088, 2000.
9. VERTOVEC, Steven, Transnational Networks and Skilled Labour Migration, în conferința: Ladenburger Diskurs "Migration" Gottlieb Daimler-und Karl Benz-Stiftung, Ladenburg, 14-15 Februarie 2002.
10. BUZAN, Barry, WAEVER, Ole, DE WILDE, Jaap, Security: A framework for analysis, Boulder, Colo.: Lynne Rienner, 1998.
11. WIGHT, Martin, Politica de putere, Editura Arc, 1998.
12. ***Anuarul Demografic al României 2006, Institutul Național de Statistică, 2007.
13. ***Anuarul Statistic al României 2009, Institutul Național de Statistică, 2010.
14. *** Aspecte privind fenomenul traficului de femei în România, Agenția Națională Împotriva Traficului de Persoane, București, 2009.
15. *** FLOREA, Liviu, Traseul medicilor români: de la stat la privat, via străinătate, în Ziarul financiar, 13.10.2008.
16. *** Migrația medicilor din România depășește procentul considerat cod roșu de OMS, Mediafax, 15.09.2008.

17. ***Strategia de securitate națională a României, 2007.

18. ***Strategia națională de apărare a României, 2010.

19. ***Trafficking in Persons (2003), International Migration Organization.

20. ***Revista Medica, anul 3, nr. 16/2008.

21. ***Ziarul financiar, 16.06.2009.

NOTE:

1 Barry BUZAN, Popoarele, statele și teama, 1991.

2 Ole WAEVER, Barry BUZAN, Security: A framework for analysis, 1998.

3 Nazli CHOUCRI (2002), Migration and Security: Some Key Linkages, Journal of International Affairs, vol. 56:1, pp. 98-122.

4 Ziarul financiar, 16.06.2009.

5 Revista Medica, anul 3, nr. 16, 2008, pp.14-16.

6 Migrația medicilor din România depășește procentul considerat cod roșu de OMS, Mediafax, 15.09.2008.

7 Liviu FLOREA, Traseul medicilor români: de la stat la privat, via străinătate, în Ziarul financiar din 13.10.2008.

8 Jean-Baptiste MEYER, Valeria HERNANDEZ (2004), Les diasporas scientifiques et techniques: état de lieu, in Mihaela NEDELCU (sld.) „La mobilité internationale des compétences. Situations récentes, approches nouvelles”, L’Harmattan, Paris.

9 Steven VERTOVEC, Transnational Networks and Skilled Labour Migration, Conferință: Ladenburger Diskurs “Migration” Gottlieb Daimler-und Karl Benz-

Stiftung, Ladenburg, 14-15 Februarie 2002.

10 Stéphane DUFOIX, Dana DIMINESCU (2006), Science de l’absence et science de la double présence, at the „Actualité de la pensée d’Abdelmalek Sayad Symposium“, Paris, 15-16 iunie.

11 Pentru o analiză detaliată a populației ca factor de putere, a se vedea Hans MORGENTHAU (2007), Politica între națiuni, Editura Polirom, și Martin WIGHT (1998), Politica de putere, Editura Arc.

12 Brian NICHIPORUK (2000), The Security Dynamics of Demographic Factors, RAND MR-1088.

13 Pentru detalii, a se vedea Cucu, 2007, p.149. Potrivit Euromonitor, pentru perioada 2007-2020, populația României va scădea cu circa 5,7%, până la 20,4 milioane de locuitori.

14 Potrivit Euromonitor, pentru perioada 2007-2020, populația României va scădea cu circa 5,7%, până la 20,4 milioane de locuitori.

15 Sursa: Institutul Național de Statistică (INS).

16 Vasile GHEȚĂU, The Known and the Unknown Face of Romanian International Migration, conferința internațională “Effects of Migration on Population Structures in Europe”, Viena, 1-2 decembrie 2008, organizator: Vienna Institute of Demography / IIASA.

17 Din punct de vedere geopolitic, coasta românească a Mării Negre este un punct strategic important pentru NATO și pentru SUA. După aderarea la NATO, în 2004, și la UE, în 2007, România a fost obligată de aceste organizații să inițieze măsuri privind combaterea imigrației ilegale și, în special, traficul de persoane. În acest scop, au fost înființate mai multe organizații non-guvernamentale care au ca obiect de activitate reducerea acestui fenomen.

EUROPA ȘI IMPOSIBILITATEA MANAGEMENTULUI SECURITĂȚII ENERGETICE

*Cosmin Gabriel PĂCURARU**

Politica externă a Federației Ruse este puternic legată de „foamea” de energie a UE. În ecuația politicii externe rusești contează valoarea exporturilor de gaze naturale și gradul de dependență a statelor europene față de acestea. Tratatamentul diferit al Rusiei și interesele fiecărui stat fac ca o politică comună energetică europeană să fie o imposibilitate pe termen scurt și mediu. Însă existența unei astfel de decizii a Comisiei Europene ar pune la adăpost de un eventual șantaj membrii și nemembrii Uniunii.

Cuvinte-cheie: Rusia; Uniunea Europeană; securitate energetică; politică externă; șantaj.

Strategiile divergente ale securității energetice

În ultimele luni, eforturile Comisiei Barroso II de a realiza o strategie energetică comună sunt date peste cap de Germania, care și-a schimbat propria strategie energetică și de relaționare cu Rusia. Bundestagul a votat renunțarea până în anul 2022 la energia nucleară, motivând prin pericolul unui accident potențial similar cu cel de la Fukushima, Japonia.

Să nu uităm însă că încă din anii '60, Germania - pe vremea aceea Republica Federală a Germaniei - a început să facă mari afaceri în energie cu Uniunea Sovietică. Încă din acele vremuri, Kremlinul a descoperit puterea pe care o posedă: resursele naturale de gaz. Ulterior și Austria, Franța și Italia și-au schimbat strategia de politică

externa vis-à-vis de URSS. În perioada de până la 1990, calculul era simplu: pe de o parte, foamea de tehnologie și de bani necesari susținerii statului, dar și a războiului din Afganistan, și de cealaltă parte necesitatea dezvoltării industriale susținută de un consum din ce în ce mai mare de energie, au făcut ca barierele ideologice și politice să fie trecute cu mare ușurință, spre disperarea Statelor Unite, cel mai important membru NATO.

După dezmembrarea URSS și în special după venirea la putere a lui Vladimir Putin, politica externă a Rusiei a fost orientată către câștigarea de influență politică și de avantaje economice directe în țările importatoare sau de tranzit al gazului rusesc.

În noua strategie elaborată sub conducerea lui Vladimir Putin sunt creionate cele mai importante căi de acțiune¹:

1. statele membre UE să devină cât mai dependente de gazul rusesc;
2. investiții majore în conducte;
3. diversificarea piețelor prin extinderea exporturilor către China;
4. mărirea capacităților de transport din țările fostei URSS: Turkmenistan, Kazakhstan, Uzbekistan și Azerbaijan către Occident;
5. crearea de firme intermediare în țările occidentale care să se ocupe de importurile de gaze;
6. asocierea Gazprom cu „vechii parteneri de afaceri” ai acestuia în diverse firme;
7. achiziționarea completă sau intrarea în

** Cosmin Gabriel PĂCURARU (cosmin_pacuraru@yahoo.com) este doctorand la Universitatea Babes-Bolyai din Cluj și lucrează în comunicare, având o experiență bogată în domeniul mass-media.*

acționariatul companiilor naționale de transport și distribuție de gaze, de producători de material rulant pentru industria extracției și transportului de gaze sau firme de infrastructură (comunicații, transport feroviar etc.) din cât mai multe țări europene, în special din țările UE la schimb cu un preț mai mic al gazelor.

Aplicând principiul „follow the money”, constatăm că există o mare lipsă de transparență în schemele comerciale de export al gazelor, dar și în cele bancare de recuperare a banilor rezultați, bani care nu întotdeauna se întorc la Gazprom și implicit către statul rus.

Analizând activitatea firmelor de intermediere, dar și persoanele implicate în aceste companii volatile, putem trage concluzia că Rusia urmărește infiltrarea de agenți de influență în toate structurile de decizie politică ale statelor sau organismelor europene sau ale firmelor cu care se încheie acorduri comerciale, ajungându-se până la deținerea de participațiuni importante în firmele transnaționale.²

De asemenea, Rusia nu tratează cu orice stat și companiile rusești nu tranzacționează cu orice companie. Poziția de tranzacționare este întotdeauna superioară celui cu care tranzacționează, încercându-se (din partea reprezentanților Federației Ruse) impunerea de soluții care nu întotdeauna sunt avantajoase pentru importator.³

În ultimii ani, este din ce în ce mai clar că Rusia încearcă cu orice preț să influențeze politicile naționale ale tuturor statelor europene prin controlul asupra resurselor energetice, accesul la piețele de energie, controlul asupra rutelor de transport al gazelor și petrolului și dominarea concurenței⁴. La acestea se adaugă achiziționarea de companii care să ofere poziția de monopol sau cel puțin de oligopol în diverse ramuri economice importante.

În prezent, se pune în aplicare politica „cleștelui energetic” de către Rusia, care are ca principali parteneri Germania (în North Stream) și Italia (în South Stream).⁵ Existența celor câteva conducte de aprovizionare a țărilor Europei Occidentale ce tranzitează țări ca Ucraina și Belarus (cu potențial de instabilitate politică), Țările Baltice și Polonia (toate cu politica externă antirusescă moderată) este completată de punerea în funcțiune a North Stream, ce are ca scop pe de o parte mărirea influenței economice rusești în special în

Germania, Danemarca și Țările de Jos și pe de altă parte diminuarea influenței politicii europene a țărilor de tranzit. În aceeași ecuație se circumscrie și proiectul South Stream.

Tot în această politică intră și influența Rusiei asupra politicilor țărilor și companiilor implicate în proiectele europene alternative: Nabucco și AGRI. Această influență se observă în pozițiile Turciei (ce se aprovizionează cu gaz rusesc în proporție de 76% din necesar prin Blue Stream), Bulgariei (inclusă în proiectul South Stream) și Germaniei (prin compania RWE cu care Gazpromul este asociat în câteva firme).

Termenii securității înțeleși diferit

Ținând cont de definiția conceptului de *amenințare*⁶ înțeles din perspectiva *securității naționale* ca „acțiune a cuiva sau ceva care are potențialul de a dăuna intereselor naționale” din care rezultă termenul de *politică de securitate* ce ar trebui dedusă din analiza amenințărilor, care generează reacții potrivite de reducere a răului produs de aceste amenințări”,⁷ putem afirma că Uniunea Europeană și implicit România se află sub amenințarea energetică a politicilor independente duse de Germania și Italia, aflate în concordanță cu cea a Rusiei de acaparare de influență politică din poziția monopolistă de producător și transportator de materie primă.

Aceasta poziție supune țările UE la riscuri și vulnerabilități. Amenințările economice la adresa stabilității interne a unui stat în condițiile în care unele state urmăresc strategii economice bazate pe maximizarea bogăției (a profitului), pe formarea de monopol, pe intruziunea economicului în politic, duc la dezechilibre geopolitice care pot degenera în conflicte. Aceste amenințări trebuie depistate, analizate și stopate.

„Apărarea economică revine organelor statului care au competențe stabilite prin legi adecvate acestui domeniu de activitate. Ea vizează producția și circulația resurselor, ameliorarea competitivității naționale într-o economie globalizată, protejarea bazelor de date și transferurile tehnologice, combaterea exploatării ilicite a brevetelor, dezinformarea informatică și contrafacerile.”⁸

Comisia Europeană a înțeles că „în plan economic, apărarea colectivă poate contribui la ridicarea ratingului unui stat, la sporirea încrederii investitorilor străini strategici în

stabilitatea mediului de afaceri din țara respectivă, la îmbunătățirea schimburilor de bunuri și servicii cu parteneri externi”.⁹ Caracteristicile apărării colective sunt: caracterul voluntar, selectivitatea, caracterul deschis, permisivitatea, caracterul organizat, temeiul juridic, legitimitatea, descurajarea.

Astfel, ținând cont de interesele comune și trecând peste interesele economice egoiste ale companiilor multinaționale, țările Uniunii Europene, în special în al doilea mandat al Comisiei Barroso, au început să elaboreze politici comune de apărare. Strategia energetică europeană este un astfel de document care creionează strategia de apărare colectivă în domeniul energetic al țărilor Uniunii și din vecinătate de presiunile potențiale exercitate de Rusia și țările de tranzit, precum Ucraina, Belarus și Moldova.

În actuala conjunctură, când sistemul internațional cuprinde statele și alți actori internaționali într-o rețea de relații politice, militare și economice, securitatea economică este dată nu numai de securitatea actorilor economici, ci și de securitatea piețelor de aprovizionare și desfacere și securitatea căilor de transport.

Putem evidenția trei modalități de abordare a securității economice:

- conservatoare, prin care securitatea economică este parte a securității naționale și politicii de stat;
- liberală, care elimină intervenția statului și consideră că piața trebuie să se dezvolte și să opereze liber;
- socialistă, care ia în considerare justiția și egalitatea socială, intervenind în economie numai atunci când se produc dezechilibre sociale.¹⁰

În ultimii ani, în conjunctura mondializării piețelor și dezvoltării marilor concerne internaționale, a deschiderii economiilor țărilor est-europene, fost comuniste, dar și a politicilor economice expansioniste ale Rusiei, se observă o redefinire a conceptului de securitate economică prin prisma raportului dintre proprietatea autohtonă și străină asupra resurselor naturale și a căilor de transport. Țările care au avut o abordare liberală a dezvoltării economice prin vinderea sau concesiunea resurselor, își redefinesc politicile de securitate economică, în special pe cele de securitate energetică.

Securitatea energetică a unei țări este parte integrantă a doctrinei naționale de securitate. Ținând cont și de principiul securității colective,

țările Uniunii Europene, țările componente ale Pactului Nord Atlantic și țările foste URSS din Caucaz și-au elaborat strategii energetice comune pe termen mediu și lung.¹¹ La începutul acestui an, Rusia și-a refăcut propria strategie energetică. Deducem că exista o nouă tendință în relațiile internaționale urmare a conștientizării (de către forțele politice ale fiecărui stat) a faptului că energia a devenit o monedă de schimb și un factor de risc asupra securității naționale și regionale. Luând în considerare istoria recentă, cu exemple de acaparare și monopolizare a domeniilor economice de către forțe exterioare statului pus în dificultate, putem considera că securitatea energetică este strâns legată de securitatea economică și securitatea infrastructurii propriie fiecărui stat.

Securitatea economică poate fi redusă la problemele relevante din punct de vedere practic:

- capacitatea statelor de a menține unități independente de producție într-o piață globală;
- capacitatea statelor de a dispune de acces la surse de energie și materiale strategice;
- eventualitatea ca dependența economică pe piața globală să fie utilizată pentru atingerea unor scopuri politice;
- posibilitatea ca piața globală să crească inegalitățile economice dintre state;
- riscul ca globalizarea economică ce duce la diminuarea funcțiilor economice ale statului să genereze economie subterană, comerț ilicit, trafic cu tehnologie, afectarea mediului înconjurător;
- riscul ca economia globală să intre în criză din cauza politicilor economice greșite, a conducerii politice slabe, a instituțiilor internaționale slabe, a instabilității financiare.¹²

În ultima perioadă, se discută tot mai mult despre o posibilă *amenințare energetică*, făcându-se referire la Rusia sau la organizații economice rusești mai mult sau mai puțin sub directul control al statului rus, având conotații și referiri spre zona de *intelligence* și *securitate*.

În anii '90, statele europene erau conduse de forte politice de stânga, de orientare social – democratică și în care *securitatea cetățeanului* era politică națională. În anul 2000, prin venirea la putere a lui Vladimir Putin, Federația Rusă a început o perioadă de revigorare economică ce a dus la retrasarea politicii externe bazată pe doctrine ce aduc foarte mult cu cele imperialiste din perioadele țaristă și sovietică. Acest fapt a făcut ca

țările UE să-și reevalueze termenul de securitate națională, punându-se accent pe securitatea statului și securitatea regională, renunțându-se la doctrinele de securitate a cetățeanului.

Dacă analizăm poziția Poloniei, care în anii '90 a vândut în procent de 100% acțiunile distribuitorului național de gaze concernului Gazprom, pe criteriul că cetățeanul polonez va beneficia de prețuri de consum mult mai mici la mia de metri cubi de gaze (și industria poloneză a beneficiat de această facilitate, care până la urmă se răsfrânge tot în prețurile de cost mici ale produselor care încorporează o mare cantitate de energie), putem spune că azi această poziție dominantă a Gazprom în economia poloneză este foarte deranjantă. Ținând cont de introducerea noii tehnologii de extragere a gazelor de șist, de faptul că Polonia este depozitarul unei mari rezerve de gaz de șist care poate afecta monopolul energetic rusesc exercitat asupra țărilor Europei¹³ și de faptul că firma americană Amoco, deținătoarea tehnologiei de extracție, a încheiat cu autoritățile poloneze un contract de extracție, putem analiza dificultatea în care se găsește în acest moment guvernul polonez, aflat în imposibilitatea de a distribui propriile gaze extrase către cetățenii săi sau către țările vecine.

Un alt studiu de caz este cel al campaniei de PR (public relations) susținută de societatea Gas de France în București, prin care se susținea ideea că prin centralele individuale de apartament se reduce consumul de gaz al cetățenilor, fapt nereal și demonstrat în orașele cu decuplare totală de la sistemele centralizate de încălzire, în care costurile cu producerea agentului termic și a apei calde au fost de 2 – 2,5 ori mai mari decât în orașele care beneficiază de sisteme centralizate de încălzire. Această acțiune este, în opinia noastră, un atentat la siguranța energetică a zonei metropolitane București și un atentat la siguranța materială a cetățeanului. Campania s-a derulat în perioada aprilie – mai 2011, folosindu-se scrisori personalizate și presa scrisă premium, de influență, care a tipărit articole laudative la adresa sistemului de centrale de apartament. Campania are ca motivație mărirea dependenței energetice naționale (mai mult de 10% din locuințe aflându-se în București) ca urmare a creșterii consumului de gaze și având ca obiectiv maximizarea profiturilor companiei distribuitoare (GdF) și companiilor de import aflate sub control Gazprom.

De aici putem trage concluzia că securitatea statului trebuie să țină cont de securitatea regională și să includă componenta de securitate a cetățeanului.

Industria energetică a URSS, factor determinant în relațiile internaționale

Analizând relaționarea dintre Statele Pieței Comune și URSS, putem afirma că singurele criterii care au funcționat sunt cele de maximizare a profiturilor. Încă din anii '60 s-au pus bazele cooperării celor mai mari firme germane, italiene sau franceze cu autoritățile statului sovietic cu nerespectarea acordului de embargo COCOM (*Coordinating Committee for Multilateral Export Controls*) - semnat de țările membre NATO și care avea rolul de a stabili politici economice comune, inclusiv liste de tehnologii și echipamente strategice aflate sub interdicția de a fi exportate în Est). Cooperarea a început prin concernele Mannesmann și Phoenix Rheinruhr care au livrat conducte din oțeluri speciale URSS-ului, făcând ca prima conductă Est-Vest să fie inaugurată în 1973 la granița dintre Cehoslovacia și RFG, RFG devenind chiar din acel an cel mai important partener economic al Moscovei. Venirea la putere a Partidului Creștin – Democrat și a cancelarului Konrad Adenauer a dus la respectarea înțelegerilor cu partenerii NATO prin suspendarea contractelor comerciale cu URSS. Companiile importante (Salzgitter AG, Siemens, Haniel, IG Farben, Thyssen, Hoechst, AEG) au retras imediat banii destinați sponsorizării acestui partid, ceea ce a dus la venirea la putere a social-democraților conduși de Willi Brandt, inventatorul „realpolitik”, termen ce redefineste o nouă viziune în schimburile comerciale cu URSS. Termenul a fost preluat imediat de italieni și austrieci, care au început să importe gaz rusesc prin conductele TAG I și TAG II cu acționariat ENI (89%) și OMV (11%).

Cunoscând problemele abia depășite de Ungaria (Revoluția din Ungaria - 1956) și Cehoslovacia (Primăvara de la Praga - 1968) în relația cu URSS-ul, RFG-ul încheie cele mai mari contracte comerciale: Conducta Siberia – Europa de Vest în valoare de 1,2 miliarde de mărci și Conducta de transport IGAT I (Iranian Gas Trunkline) care transformă URSS-ul în mare transportator. Rezultatul a fost că schimburile comerciale ale Pieței Comune cu URSS s-au dublat în numai trei ani.

Urmare a crizei petrolului din 1973, statele europene industrializate se orientează către gazele naturale și în special către gazele rusești, făcând ca tehnologie de ultima generație (echipamente de automatizări și know-how) să ajungă în Uniunea Sovietică. Astfel se pune în funcțiune prima conductă care leagă Siberia de Franța - MEAGAL - cu acționariat EON (51%), GDF Suez (44%) și OMV (5%).¹⁴ Dar echipamentele de automatizări importate de URSS duc la perfecționarea rachetelor SS20 care sunt îndreptate din 1977 către Europa de Vest. Chiar și după începerea Războiului din Afganistan și a Revoltelor Sindicale din Polonia, statele Pieței Comune parafează cel mai mare contract semnat vreodată cu URSS-ul: „contractul secolului - Gazoductul Siberia – Europa” care făcea legătura între cel mai mare depozit gazeifer Urengoi – Ujgorod și Europa de Vest, printr-o conductă de 5400 de km. Punerea în funcțiune a gazoductului ar fi permis creșterea volumului de gaz importat de la 25 la 40 de miliarde mc/an și acoperirea cererii unor alți potențiali clienți, precum Italia, Belgia, Olanda, Elveția și Grecia.

În acea perioadă, consumul de gaze rusești în RFG ajunsese la 20%, cel austriac la 67%, cel francez la 14% și cel finlandez la 100%. Mai trebuie amintit că în acea perioadă industria siderurgică era în recesiune și șomajul în creștere. Presiunile au fost făcute de Mannesmann, Benteler, Vallourec, Dalmine și British Steel, pentru care un contract de 5400 de km de conducte (20 de milioane de tone de oțel) însemna revigorare și profit. La acestea se mai adaugă și tehnologia de construire a stațiilor de pompare, precum și materialul electronic de comandă a instalațiilor. Calculele CIA arătau că devizele obținute de URSS puteau acoperii fără probleme cheltuielile Armatei Roșii în Afganistan.

În această perioadă, analiștii CIA au înaintat diverse materiale cancelariilor europene, prin care li se explica pericolul dependenței energetice față de URSS, oferind acesteia posibilitatea de a face presiuni politice și strategice. Dar naivitatea francezilor și germanilor a întrecut orice imaginație: consorții bancare au împrumutat URSS cu milioane de dolari (împrumuturi garantate de cele două state), acestea fiind rambursabile în gaz natural. Acest fapt le-a făcut și mai dependente prin riscul apariției unei crize a sistemului bancar.¹⁵ Conducerea de la Kremlin a negociat cât se poate de bine: 11 dolari la mia de metri cubi pentru o și

mai mare dependență energetică a întregii Europe și posibilitatea de mărire a prețului în următorii 10 ani.

În etapa aceasta, discursul dual al celor patru state europene (RFG, Franța, Italia, Austria) devenea din ce în ce mai vizibil: pe de-o parte criticau URSS pentru politicile sale din Afganistan și Polonia, pentru politica de înarmare și pentru nerespectarea drepturilor omului, iar pe altă parte încurajau marile corporații în a încheia contracte cu URSS și a furniza tehnologie (care era până la urmă sub licență americană și încălcau orice embargo).

În 1980, Statele Unite demarează un plan de îngenunchere a economiei sovietice. Plecând de la faptul că URSS își susține statul din devizele câștigate din exportul de petrol și gaze naturale, strategia era de a scădea prețul petrolului și implicit a gazelor pe piața mondială. Astfel, Arabia Saudită și-a crescut producția de patru ori și prețul petrolului a scăzut de la 30\$/baril la 12\$/baril. Acest lucru a făcut ca în anul 1986 balanța de plăți a URSS să înregistreze un deficit de 1,4 miliarde de dolari, cu un an înainte având un excedent de 700 de milioane de dolari, în situația în care producția de gaze naturale a crescut la 587 miliarde de mc/an.¹⁶ Acest dezechilibru economic a dus la una din cele mai mari crize alimentare din URSS, ajungându-se ca guvernul sovietic să nu mai aibă posibilitatea de a importa grâu (30% din consum provenea din import) și de a raționaliza consumul de alimente. Noua conducere reprezentată de Mihail Gorbaciov nu a reușit să gestioneze criza economică care se transforma încet încet în criză politică și care a avut drept consecință destrămarea Uniunii Sovietice. Datoria externă a URSS a crescut între 1986 și 1989 de la 28 miliarde \$ la 54 miliarde \$.

Noua strategie rusească

În materie de industrie extractivă, de stocare și de transport a gazelor, Uniunea Sovietică a lăsat în urmă 160.000 km de conducte, 350 de stații de comprimare și zeci de rezervoare de stocare a gazelor, aflate în nou înființatele republici: Rusia, Belarus, Ucraina, Kazakhstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Azerbaidjan, Kirghistan, Tadjikistan, Armenia și Moldova.

La acea vreme, (neluând în considerare rezervele descoperite între timp) aproximativ

80% din rezervele de gaze se aflau în Rusia, 10% în Turkmenistan, restul în țările zonei Caspice și Ucraina.

Problema era că aproape 25% din conducte se aflau în Ucraina, (32.000 km cu 120 stații de comprimare și pompare) la care se adăugau și 13 imense rezervoare de stocare. Această realitate a făcut ca Ucraina să devină cel mai mare importator de gaze (30 miliarde mc/an) și cea mai importantă țară de tranzit: 100 de miliarde de mc, reprezentând exportul către țările occidentale. Cunoscând că 80% din exporturile totale ale Rusiei proveneau din gaze, administrația de la Kremlin trebuia să controleze toată infrastructura moștenită de la URSS. Acest lucru a devenit real la întâlnirea de la Alma Ata a președinților de state care urmau să formeze CSI - Comunitatea Statelor Independente - în 1991. Această încercare de gestionare de active în alte state (foste URSS) nu s-a putut pune în aplicare, la începutul anului 1992 acestea fiind transferate nou înființatelor TurkmenGazprom și UkrGazprom.¹⁷

Epoca Elțin și „privatizarea în masă” a companiilor rusești reprezintă o perioadă de definire a noii ordini economice în Rusia. Avem în continuare câteva direcții de analizat: reorganizarea economiei pe verticală, trecerea din patrimoniul statului către privat a industriei extractive și apariția oligarhilor. În 1992 se pune la punct programul de privatizare în Rusia. Acesta se poate descrie astfel: fiecare cetățean rus de peste 18 ani primește un tichet în valoare de 10.000 de ruble, urmând ca să subscrie cu acesta la una din societățile comerciale ce urmează a fi privatizate. În domeniul energiei se fac două politici: una pentru industria petrolului și alta pentru industria gazelor.

În industria petrolului se concep câțiva coloși energetici naționali și regionali care dețin latura de extracție, transport și prelucrare. Cele mai mari societăți sunt LukOil, TNK, Rosneft, Yukos.

Se întârzie deliberat cu subscrierea, astfel încât cetățeanul de rând, posesor al unui cupon de 10.000 de ruble să nu poată să îl folosească. Apare „piața neagră” a acestor tichete. În acest moment se coagulează clasa de „oligarhi” care au intuit potențialul „privatizării” și prin băncile de investiții pe care le-au înființat au început să organizeze o „piață gri” a acestora, prețul de achiziție ajungând până la 10% din valoarea nominală. Mai târziu, aceste cupoane de privatizare

au fost folosite pentru ca cei câțiva zeci de noi oameni de afaceri apăruiți în perioada respectivă să dețină controlul asupra firmelor din industria de extracție a petrolului. Este binecunoscut faptul că odată cu petrolul se extrag și „gazele de sondă”, dar proporția acestora în ecuația extracției de gaze este prea mică, societățile respective având o pondere de sub 5%.

Premierul de atunci al Rusiei, Viktor Cernomyrdin, fost ministru adjunct al gazelor și primul director al Gazprom a protejat acest concern, legiferând special pentru el multe facilități fiscale speciale.

Venirea la Kremlin a lui Vladimir Putin a fost o piatră de hotar în politica externă a Rusiei și implicit în politica internă de control total al companiilor energetice. În aceasta perioadă s-au trasat principiile de dezvoltare a extracției, transportului și exportului de gaze, dar și a politicii externe, relevate la începutul prezentului articol.

Urmare a analizelor geopolitice, Rusia a început să dezvolte căi ocolitoare Ucrainei. Aceste analize s-au demonstrat a fi adevărate după criza gazelor generată de Ucraina în 2005, urmată de cea din 2008. Astfel au fost proiectate și realizate câteva noi trasee de conducte: Blue Stream care leagă Rusia de Turcia, BBL Pipeline ce leagă Olanda de Marea Britanie, North Stream Pipeline ce leagă Rusia de Germania (pe sub Marea Baltică și ocolește Țările Baltice, Ucraina și Belarus, scăzându-le rolul în politică externă regională), South Stream – aflat încă în stadiul de proiect - ce leagă Rusia de țările UE (pe sub Marea Neagră ocolind Ucraina).

Începând din 2009, când criza financiară mondială a afectat mai pregnant industria țărilor europene, s-a creat pentru prima dată dezechilibrul

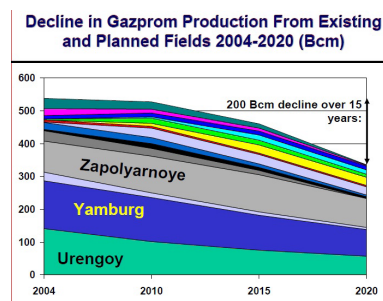

Figura 1: Declinul producției de gaze rusești.
Sursa: *The Future of Russian gas and Gazprom*, pr. Jonathan Stern, director Gas Research of Oxford Institute, Centre of Strategic and International Studies, Washington DC, 2006, p. 15.

între cerere și ofertă, oferta devenind mai mare decât cererea. Dinamica pieței de energie este din ce în ce mai imprevizibilă. Încă din 2006 previziunile specialiștilor de la Oxford Institute for Energy Studies în 2006 arătau un declin al cererii și implicit al extracției de gaze. Această previziune a mai fost făcută și de Centrul de Studii Internaționale și Strategice din Washington, conform Figurii 1.

În același studiu¹⁸ se prevede ca producătorii independenți să se dezvolte crescându-și producția, care până nu demult era arsă din cauza imposibilității de legare la sistem. Previziunea ar putea să rămână valabilă cel puțin în privința celor „4 mari”: Lukoil, Rosfnet, TNK-BP și Yukos din industria petrolului, celelalte companii fiind mult mai mici, nedeținând propria rețea de distribuție prin conducte și putând fi înghițite¹⁹ de colosul Gazprom.

În ultimii trei ani de criză, Rusia a fost puternic lovită de faptul că exporturile sale de gaze au scăzut cu aproape 20% în 2009, neuitând că 80% din exporturile sale le reprezintă gazul natural și că exporturile au o mare contribuție în formarea PIB-ului Federației Ruse.

Făcând o analiză a variației prețului gazelor care nu are legătură cu crizele globale, ci doar cu crizele politice regionale, și aici ne referim la cele două salturi majore din 2005 și 2008 care au intervenit după neînțelegerile dintre Ucraina și Rusia (fapt relevat de Figura 2), putem aprecia că în acest context nevoia de fonduri a Rusiei ar putea duce la o nouă criză a gazelor, care ar duce la rândul ei la un nou salt al prețurilor.

Strategii energetice în context geostrategic

Previziunile Agenției Internaționale a Energiei spun că dacă în 2000 o treime din consumul

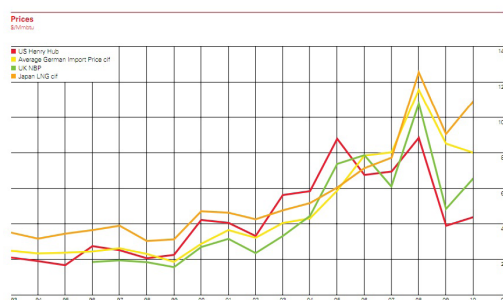

Figura 2: Variația prețului gazelor în lume.
Sursa: 60 years BP - Statistical Review World Energy, p. 27.

energetic al țărilor UE provenea din gazele rusești, iar în 2008 țările UE importau 40% din necesar, în 2030 se poate ajunge la o cotă de import de 66%²⁰. Cifrele relevă că va exista o creștere a cererii de 1,5% / an.

Începând din 2004, odată cu numirea Comisiei Europene condusă de Jose Emanuel Barroso, s-au făcut primele încercări de a se crea o strategie energetică comună europeană. Comisarul pe probleme de energie de atunci, Andris Piebalgs, reprezentantul nordicei Lituaniei, nu a acordat o atenție deosebită proiectelor energetice alternative care începuseră a se creiona în sudul Europei, proiecte care să elimine totala dependentă față de importurile de gaze rusești. În această perioadă a apărut ideea de a se importa gaze din alte surse: Țările Caspice și Orientul Mijlociu. Câteva țări din sud-estul Europei împreună cu Turcia au conceput proiectele Nabucco și AGRI. Dar există motive de amânare a acestei strategii comune, implicit a proiectării și realizării lor: criza financiară și faptul că marile companii de producție de material rulant și băncile investiseră deja în proiectul North Stream, azi aflat în stadiu de finalizare și care se presupune că va acoperi pentru următorii ani necesarul european de energie.

În ecuația geopolitică Caspică au intervenit schimbări încă de la mijlocul anilor '90, când firme americane au pătruns pe piața de extracție de petrol și gaze naturale din zona Marii Caspice și imediata apropiere a Rusiei, în țările foste componente ale URSS și considerate de Kremlin încă sub sfera sa de influență: Azerbaidjanul, Georgia, Armenia, Kazakhstan și Turkmenistan. Țările care s-au apropiat mai mult de Statele Unite și țările Uniunii Europene au avut de suferit (în sens coercitiv) în relația cu Rusia. Astfel au apărut tensiuni politice și interetnice care, în cazul Georgiei, au degenerat în separarea unui teritoriu (Osetia de Sud), toate acestea din pricina Rusiei.²¹ Urmarea este că administrațiile din Azerbaijan, Georgia și Armenia s-au apropiat din ce în ce mai mult de țările UE și de SUA, semnându-se nenumărate tratate și acorduri politice și economice cu acești doi mari actori internaționali, multe dintre ele legate de colaborarea în sectorul energetic.

Plecând de la potențialul de creștere a producției și transportului de gaze din zona Caspică, Turkmenistanul – 80 miliarde mc/an, Kazakhstanul – 50 miliarde mc/an, Uzbekistanul – 25 miliarde mc/an, Uniunea Europeană a

Țara	Gradul de dependență
Bulgaria	100%
Slovacia	100%
Finlanda	100%
Estonia	100%
Letonia	100%
Grecia	100%
Danemarca	100%
Belgia	100%
Lituania	100%
Austria	75%
Cehia	75%
Ungaria	75%
Polonia	67%
România	52%
Slovenia	51%
Germania	42%
Italia	33%
Franța	23%
Olanda	12%

Țări non-UE

Serbia	100%
Croația	88%
Turcia	76%
Elveția	12%

Tabelul nr. 1 Dependența țărilor Uniunii Europene față de gazul rusesc

Surse: Eurostat – raport din anul 2007; CRS - Report for Congress - The EU's Energy Security Challenges, 2008; ECFR – Beyond dependence, 2009.

apreciat că în ecuația energetică această zonă este foarte importantă. Dacă luăm în calcul prețul de achiziție la graniță de către Rusia a gazelor furnizate de aceste țări, acesta variind între 65 și 110 \$ la 1000/mc în situația în care Rusia îl re-exportă azi cu prețuri care uneori depășesc 450 \$/1000 mc, putem concluziona că oferta UE este mult mai avantajoasă decât vechile înțelegeri cu Rusia. Adăugând și faptul că aceste țări ar putea deveni piețe favorabile produselor europene, a crescut interesul UE pentru a strânge relațiile diplomatice și comerciale cu aceste țări.

Kremlinul a intuit noua direcție a UE și Guvernul Putin a elaborat în decursul anului 2010 o nouă strategie energetică cu principala direcție de acțiune în politica externă: Gazprom să achiziționeze sau să intre în acționariatul companiilor energetice, de transport și de utilități de pe tot mapamondul.²²

Comparăm prețul de vânzare a gazului și presiunile politice și economice aplicate de

către Rusia țărilor importatoare, ne putem face o imagine despre reușita acestor acțiuni rusești. Astfel Belarus importa în 2007 gaze cu 46\$/1000 mc în situația în care distribuitorul național BelTransGaz era deținut în proporție de 50% de Gazprom și majoritatea domeniilor economice bielorusă sunt cu acționariat rusesc. Moldova în 2005 cumpăra gaz cu 110\$/1000 mc și în 2006 cu 160\$, prețuri la jumătate față de țările europene. Când în anul 2007 guvernul Tarlev a dorit mărirea participației statului moldovean la mai mult de 50% (celelalte 50% fiind ale Gazprom), prețul gazului importat de Republica Moldova s-a dublat imediat la 300\$/1000 mc. Transnistria, regiunea separatistă a Moldovei, importa gaze la prețul declarat de 60\$/1000mc, dar datoria acestei regiuni s-a acumulat în timp, deoarece gazul nu a fost plătit niciodată, ajungând la peste 2 miliarde de dolari. Până în 2004, Ucraina a plătit sub 200\$/1000 mc, dar în 2005 Rusia a mărit prețul la 230\$. Neconvenindu-i acest preț, Ucraina a

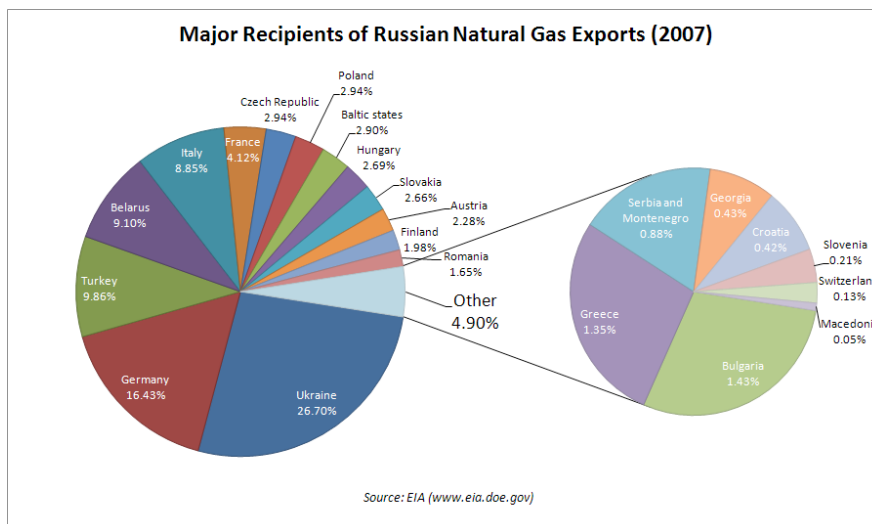

Figura 3: Procentul de export de gaze al Rusiei - pe țări,
Sursa: EIA (US Energy Information Administration)

declanșat criza gazelor. Astăzi, Ucraina plătește aproximativ 300 \$/1000 mc. Polonia, având acționar absolut Gazpromul în fosta companie națională de transport și distribuție de gaze, cumpără până în 2008 gaze cu prețul de 120\$/1000 mc. Și Germania s-a bucurat întotdeauna de prețuri preferențiale la gaze. Până în 2006 aceasta plătea 235\$/1000 mc în situația în care celelalte țări europene plăteau în jur de 300\$/1000 mc.²³

Imposibilitatea unei strategii energetice comune a UE

În ecuația de coordonare a strategiilor energetice ale țărilor UE trebuie să ținem cont de minimum doi factori: gradul de dependență față de gazul rusesc (astfel cum reiese din Tabelul nr. 1) și procentul fiecărei țări din totalul exportului rusesc de gaze.

Observăm că jumătate din țările Uniunii au un mare grad de dependență, procentul de gaze rusești din total consumate fiind mai mare de 50%.

Dar nu toate țările sunt importante în balanța de plăți rezultată din exportul de gaze a Rusiei.

De asemenea, trebuie să analizăm și cât de dependentă este Rusia de exportul de gaz în funcție de mărimea exportului în fiecare țară și de banii pe care îi câștigă, lucru pe care îl vedem în Figura 3.

Observăm că sumele încasate de Rusia de la țările importatoare de gaze diferă uneori cu un ordin de mărime. Dacă Germania ocupă cel mai important loc (dintre țările UE), urmată fiind

de Italia, Franța, Polonia, Țările Baltice (la un loc), Ungaria, Slovacia și Austria, celelalte țări contează mult mai puțin în balanța de plăți externe a Rusiei.

De aici rezultă că Rusia tratează cu un anumit grad de atenție (preferențial) în politica externă țările care trec de 3% în acest clasament și cu altul pe cele care sunt sub 3% din totalul de export de gaze. Concluzionăm că Rusia dorește tratament diferențiat pentru fiecare țară și se împotrivesc existenței unei strategii energetice comune europene, care ar pune-o în dezavantaj.

În statisticile Uniunii se arată că 84% din consumul de gaze este reprezentat de importurile prin conducte, acestea fiind făcute după cum urmează: 52% din Rusia, 31% din Norvegia, 12% din Algeria, 3% din Libia, 2% din Iran²⁴. Rezultă astfel că Rusia trebuie să aibă încă un loc important în construirea strategiei energetice comune pentru viitorul apropiat și mediu.

Analizând proiectul strategiei energetice europene elaborat de Comisia Barroso, putem trage concluzia că se dorește o „eliberare din cleștele energetic North Stream și South Stream” prin cele două proiecte energetice majore: Nabucco și AGRI. (A se vedea Figura 4.)

De asemenea, analizând comportamentul Rusiei din ultimii ani, putem afirma că aceasta se pregătește de o micșorare a exporturilor către UE, confirmând dorința Comisiei Europene de desprindere de monopolul gazelor rusești. Acest lucru se deduce din vizita lui Vladimir Putin din 2006 în China, unde s-a încheiat un contract pentru

Figura 4: Traseele Nabucco și AGRI.

Sursa: STRAFOR

două trasee de conducte de gaze (care ocolesc Mongolia), un coridor paralel cu coasta Pacificului și un coridor care trece prin Turkmenistan și care vor transporta peste 80 miliarde mc/an. Ținând cont că aceste două noi trasee necesită mult timp și mulți bani pentru a fi date în folosință, constatăm că în ultimele luni Rusia își continuă politica de dezbinare a țărilor UE, oferind mari avantaje Germaniei.

Concluzii

Prima concluzie este că Uniunea Europeană nu poate avea într-un viitor apropiat o politică energetică comună din cauza intereselor uneori divergente ale statelor componente. Al doilea motiv al imposibilității creării unei politici energetice comune este reprezentat de eforturile Rusiei în politica sa externă de dezbinare a Uniunii printr-un tratament diferențiat față de marii importatori de gaze, cărora le oferă prețuri mai mici în schimbul posibilității investițiilor rusești în țările respective.

Rusia, cunoscând gradul de dependență a țărilor din Europa față de combustibilii fosili (petrol și gaze) și perioada de epuizare a resurselor de aprovizionare, a oferit la începutul parteneriatelor încheiate contracte avantajoase de aprovizionare cu energie. Însă după o anumită perioadă, în care aceste state devin dependente de resursele rusești importate, Kremlinul poate adopta oricând o politică de șantaj, așa cum a făcut cu câteva țări până acum, având următoarele exemple: achiziționarea companiilor de telefonie mobilă din câteva țări Caspice, achiziționarea MOL – principala companie energetică a Ungariei, a NIS – principala companie energetică a Serbiei sau impunerea construirii de centrale atomoelectrice

cu tehnologie rusească în Turcia și Bulgaria.

Singura șansă a Uniunii Europene de a se proteja de un viitor șantaj energetic este elaborarea și respectarea unei strategii comune energetice, lăsând la o parte interesele naționale imediate în favoarea intereselor comune de apărare colectivă cu un orizont de timp mai îndepărtat.

În anul 2007, Comisia Europeană a elaborat Politica Energetică Europeană, în care se trasează cele mai importante căi de acțiune, dintre care enumerăm: asigurarea competitivității pe piața de energie în cadrul UE, promovarea energiei competitive, dezvoltarea cercetării în domeniul energiei, folosirea surselor alternative de energie și cel mai important, elaborarea unei politici energetice comune pentru toate statele membre. Dacă acest document s-ar transforma într-o decizie a Comisiei Europene, problema securității energetice comune ar putea fi rezolvată, iar toate țările membre, dar și nemembre UE ar putea fi la adăpost de un eventual șantaj al Rusiei.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** Analize STRAFOR, ECFR.
2. CLAVAL, Paul, Geopolitică și geostrategie, Editura Corint, București, 2002.
3. FUERA, Augustin, Manualul Uniunii Europene, Editura Univers Juridic, București, 2004.
4. GANGA, Daniela-Paula, Relația Uniunea Europeană - Rusia. Problema energetică. Editura Institutul European, Iași, 2008.
5. *** Geopolitica, Asimetria resurselor energetice, Topform, 2008.
6. HLIHOR, Constantin, Politica de securitate în mediul internațional contemporan. Domeniul energetic, Editura Institutul European, 2008.
 - a. KUPCINSKY, Roman, GAZPROM'S EUROPEAN WEB, Jamestown, Jamestown Foundation Library, 2009.
 - b. KUPCINSKY, Roman, The Future Geopolitical Battleground, Jamestown Foundation, Jamestown 2009.
7. MIROIU, Andrei; UNGUREANU, Radu Sebastian, Manual de Relații Internaționale, Editura Polirom, Iași, 2006.
8. MORGENTHAU, Hans J., Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace, Editura Polirom, Iași, 2007.
9. Provocări la adresa securității și strategiei

la începutul secolului XXI, secțiunea Istorie, geopolitică și geostrategie, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005.

10. SAVA, Ionel Nicu, Studii de securitate; Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005.

11. STERN, Jonathan, The Future of Russian gas and Gazprom, Centre of Strategic and International Studies, Washington DC, 2006.

12. *** Strategia Națională privind dezvoltarea economică durabilă, MO 297/2000.

13. *** Strategia de securitate a Uniunii Europene.

14. *** Strategia de securitate națională a României, 2010.

15. STRUMER, Michael, Putin & Noua Rusie, Editura Litera, București, 2011.

16. VAISSE, Maurice, Dicționar de relații internaționale. Secolul XX, Editura Polirom, Iași, 2008.

17. WALTZ, Kenneth N., Teoria Politicii Internaționale, Editura Polirom, Iași 2007.

18. WEIGHT, Martin - **Politica de putere**, Editura Arc, București, 1998.

NOTE:

1 KUPCINSKY, Roman, GAZPROM'S EUROPEAN WEB, Jamestown, Jamestown Foundation Library, 2009, p. 2

2 Ibidem.

3 PACURARU, Cosmin, Cât de tare ne permitem să ne supărăm cu Rusia, http://www.sfin.ro/articol_9649/cat_de_tare_ne_permitem_sa_suparam_rusia.html sau <http://www.sigurantaenergetica.ro/wp-content/uploads/2009/05/Cat-de-tare-ne-permitem-sa-suparam-Rusia.doc>.

4 VOLOSYN, Andriy, Războaiele energetice ale Secolului XXI, Stabilitate și Securitate Regională, București, Editura Universității Naționale de Apărare Carol I, 2009, p. 345.

5 MANKOFF, Jeffry, Eurasian energy security – Bruxelles, Council on Foreign Relations, febr. 2009, p. 14

6 IONESCU, Voichiță, Dicționar latin-român, Ed. II, București, Editura Orizonturi, f.a., p. 132.

7 ROBINSON, Paul, Dicționarul de Securitate Internațională, Cluj Napoca, Editura C&A Publishing, 2010, p. 17.

8 MOȘTOFLEI, Constantin; DUȚU, Petre – Apărarea Colectivă și Apărarea Națională, București,

Editura Universității Naționale de Apărare, 2004, p. 32.
9 Ibidem.

10 SAVA, Ionel Nicu, Studii de securitate, București, Editura Centrului Român de Studii Regionale, 2005, p. 233.

11 CHIFU, Iulian; SAULIUC, Adriana; NEDEA, Bogdan, Energy Security Strategies in the Wider Black Sea Region, Editura Curtea Veche, București 2010.

12 SAVA, Ionel Nicu, Studii de securitate, București, Editura Centrului Român de Studii Regionale, 2005, p. 239.

13 http://business.timesonline.co.uk/tol/business/industry_sectors/natural_resources/article7087585.ece.

14 <http://grtgaz-deutschland.de/content/netz-veroefflichten/kundenportal2/actionarrien-index-uk.php>.

15 OUGARTCHINSKA, Roaumiana; CARRE, Jean Michel, Războiul Gazelor – Amenințarea Rusă, Timișoara, Editura Antet, 2008, p. 39.

16 Ibidem, p. 41.

17 Ibidem, p. 53.

18 STERN, Jonathan, The Future of Russian Gas and Gazprom Washington DC, Centre of Strategic and International Studies, 2006, p. 3.

19 Prețul de transport impus de Gazprom companiilor independente este de 0,84\$/mc/km pentru Rusia și țările CIS și 0,92\$/mn/km.

20 LUCINESCU, Ioan Codruț; ORESCOVICI, Alina, Securitatea energetică – preocupare actuală și de perspectivă a alianței nord-atlantice, Universitatea națională de apărare „Carol I”, Securitate și apărare în Uniunea Europeană, Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională, București, 17-18 aprilie 2008.

21 Declarații ale oficialilor ruși culese din Adevărul și România Liberă, (http://www.adevarul.ro/international/Razboiul-Georgia-provocat-serviciile-rusesti_0_29397412.html și <http://www.romanialibera.ro/actualitate/mapamond/georgia-acuza-rusia-de-atentate-teroriste-227893.html>).

22 OUGARTCHINSKA, Roaumiana; CARRE, Jean Michel, Războiul Gazelor – Amenințarea Rusă, Timișoara, Editura Antet, 2008, p. 87 și KUPCINSKY, Roman, Gazprom's European Web, Jamestown, Jamestown Foundation Library, 2009, p. 2.

23 PĂCURARU, Cosmin, Cât de tare ne permitem să ne supărăm cu Rusia, Săptămâna Financiară, <http://www.sigurantaenergetica.ro/wp-content/uploads/2009/05/Cat-de-tare-ne-permitem-sa-suparam-Rusia.doc>.

24 EUROSTAT, anul 2007. http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/127067_en.htm.

RĂZBOIUL RECE DINTR-O ALTĂ PERSPECTIVĂ

*Dr. Constantin MOȘTOFLEI**

Sintagma „sfârșitul Războiului Rece” este, prin frecvența folosirii ei în ultimele două decenii, atât în limbajul politicianilor, în contextul relațiilor internaționale, cât și în literatura de specialitate, de sorginte occidentală, o realitate ce trebuie luată în seamă. Semnalarea terminării Războiului Rece este receptată diferit, în funcție de înțelegerea conținutului a ceea ce se numește război rece, dar și de perspectiva din care sunt analizate schimbările respective. De când se poate vorbi despre un război rece? Care sunt elementele sale de conținut? A fost încheiat cu adevărat?

Cuvinte-cheie: război; război rece; potențial militar; cursa înarmărilor; rachete balistice; apărarea antirachetă; scutul antirachetă.

1. Introducere

Mesajul schimbărilor survenite în viața internațională, desprins din ceea ce se spune și se scrie, începând din 1990 încoace, poate fi considerat cel generat de sintagma „sfârșitul Războiului Rece”.

Diversitatea abordărilor este determinată, în primul rând, de faptul că politicienii apelează tot mai des în retorica acestora la metafore, iar specialiștii, în lucrări științifice, le acceptă, le repetă ori caută chiar să le justifice. În al doilea rând, o explicație se poate regăsi în motivațiile celor care folosesc sintagma menționată, susținute de interesele urmărite la un moment dat sau într-o perioadă de timp dată. În al treilea rând, definirea

războiului rece trebuie corelată și cu relativa confuzie conceptuală existentă în ceea ce privește fenomenul război.

2. Ce este războiul?

Sintagma clausewitziană „războiul este o continuare a politicii cu alte mijloace” este asimilată, în general, cu definiția dată războiului. Adevărul este că în capitolul 1 al lucrării *Despre război*¹, intitulat „CE ESTE RĂZBOIUL?”, există subcapitole distincte, dintre care remarcăm: „2. Definiție” și „24. Războiul este o continuare a politicii cu alte mijloace”. În subcapitolul 2, Clausewitz precizează că războiul „nu este decât o luptă în doi, extinsă”, pe care îl califică drept „un act de violență, pentru a sili adversarul să ne îndeplinească voința”², iar în subcapitolul 24 detaliază că „războiul nu este numai un act politic, ci un adevărat instrument politic, o continuare a relațiilor politice, o realizare a acestora cu alte mijloace”³. Iată că, de fapt, ne confruntăm cu eludarea adevăratei definiții a războiului dată de către Clausewitz și se face trimitere la un comentariu, la o interpretare a teoreticianului german, pe care noi o considerăm mai apropiată de ceea ce se numește o metaforă.

Semnalăm și asocierea dintre război și conflict armat (categorisit *de joasă, de medie sau de mare intensitate*, în regulamente militare americane), impusă, în opinia noastră, de necesitatea unor delimitări de natură juridico-diplomatică, pentru

** Dr. Constantin MOȘTOFLEI (c_mostoflei@yahoo.com) este doctor în științe militare, cercetător științific gradul I, director al Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare ”Carol I”.*

a se detașa de restricțiile ce decurg din dreptul războiului, definit prin sistemul european de la Haga și Geneva⁴. Abordându-se tipologia războiului modern, de multe ori chiar nu se face distincție între război și conflict⁵, apelându-se la sintagma *război/conflict armat*.

Raymond Aron aprecia că cea mai de seamă realizare a lui Clausewitz este definiția trinitară, care pune în evidență relația dintre cele trei noțiuni utilizate: război, politică și mijloace violente. Totuși, elementul pe care se bazează orice definiție a războiului este violența, iar confruntarea dintre beligeranți are un puternic caracter distructiv. Confruntarea nu se limitează, de regulă, la domeniul militar propriu-zis, ci implică toate domeniile vieții sociale, dar lupta armată are rolul hotărâtor, decisiv.

În lucrările de specialitate ale anilor '80 a fost analizat un nou tip de război, denumit „război de generația a patra”, ca urmare a apariției unor forme neconvenționale de luptă, care permiteau combaterea unui adversar, cu succes, nu numai cu mijloace militare. În lipsa unei definiții unanim acceptate, războiul de generația a patra este considerat ca fiind: „o formă modernă de insurgență”⁶, „tactica celui slab”⁷ sau „o metodă de război care pentru obținerea victoriei folosește: subminarea puterii inamicului; exploatarea slăbiciunilor lui; operații asimetrice”⁸.

Literatura de specialitate înregistrează tot mai multe opinii referitoare la fizionomia conflictelor viitorului, la alegerea armelor, la efectul neletal al acestora etc. Clasificarea acțiunilor în militare și nemilitare nu mai corespunde conceptelor de violență și nonviolență. Dacă prin acțiuni ce nu sunt desfășurate de către armată sau militari se obțin efecte distructive, marcate de violență (ex. crima organizată, terorismul, extremismul violent etc.), tot așa și proiecția puterii militare urmărește ca prin folosirea forțelor și mijloacelor specifice să fie reduse și chiar evitate pierderile în personal, precum și distrugerea bunurilor materiale și infrastructurii din zona operațională. Diluarea și evitarea caracterului violent al acțiunilor militare, prin adoptarea strategiilor și tacticilor ce exclud efectele distructive fizice, sunt tot mai agreeate de către factorii de decizie politico-militară.

Lipsa unor delimitări tranșante a domeniului războiului și includerea în sfera acțiunilor sale specifice pe cele nonviolente, dar și a celor care nu sunt efectuate de către militari, au determinat

abordări conceptuale diferite. Astfel, războiul este privit ca fenomen social, politic și militar, este definit de elemente tipologice precum: nuclear, clasic, generalizat sau limitat, convențional, chimic, bacteriologic, de apărare națională, de gherilă, mondial, local, civil etc. De asemenea, sunt întâlnite frecvente denumiri rezultate din asocierea cuvântului război cu cele ce desemnează diverse domenii și care, în final, conduc la termeni/sintagme aparținând de metafore: războiul vinului, codului, economic, energetic, informațional, război/conflict înghețat, războiul terorii etc. și, de ce nu, război rece.

Referindu-se strict la definiția noului tip de război, al viitorului, se apreciază că aceasta trebuie să fie variabilă – atotcuprinzătoare, dar și specifică, clară, dar și vagă, iar conceptul să se delimiteze prin focalizarea asupra următoarelor elemente: natura; împrejurările; actorii; regizorii; provocările; amenințările; scopurile combatanților; țintele; armele și avantajele; victoria și înfrângerea.

Totodată, credem că ar mai trebui să ne aplecăm asupra răspunsurilor la următoarele întrebări: Formula clausewitziană este valabilă în cazul combaterii terorismului și extremismului violent? Acțiunile militare independente nonviolente (în plan fizic, informațional, imagologic, radioelectronic etc.) aparțin de conceptul război? Acțiunile militare care exclud folosirea forței (operațiuni de menținere, restabilire, impunere, sprijinire, implementare a păcii) aparțin de conceptul război? Noile tipuri de războaie („de comandă și control” – blocarea, distorsionarea comenzii și conducerii, „cyberwar” – războiul cibernetic, „infowar” – războiul informațional, războiul psihologic, războiul mediatic etc.) presupun necesitatea reevaluării conținutului și sferei noțiunii de război și, deci, a definiției sale?

3. Despre Războiul Rece

Folosirea pentru prima dată a sintagmei „război rece” este atribuită lui Herbert Bayard Swope (1882-1958) în discursurile pe care le-a scris pentru Bernard Baruch (1870-1965). După ce Baruch s-a adresat Comitetului Senatului pentru Investigații ale Războiului, în 24 octombrie 1948, „să nu ne lăsăm înșelați - astăzi ne aflăm în mijlocul unui război rece”, presa a preluat expresia și aceasta a devenit comună⁹. Oricât ar părea de surprinzător, părintele Războiului Rece, ca sintagmă, este un

spaniol trăitor în Evul Mediu: don Jose Manuel de Castillia și Leon care a utilizat formula de război rece pentru a desemna conflictul dintre regatele creștine din nordul Peninsulei Iberice și arabii, așezați în aceeași peninsulă, un conflict militar ce se deosebea de cele obișnuite, pentru că începuse fără o declarație de război și se încheiase fără un tratat de pace¹⁰.

Referindu-ne la perioada contemporană, se apreciază că nu s-a dat un răspuns unanim acceptat la întrebarea „când a început războiul rece?”, părerile fiind împărțite între varianta momentului apariției primelor confruntări (nonviolente) între marile puteri aliate (URSS, Marea Britanie și SUA) privind organizarea lumii postbelice, la Conferința de la Teheran (28 noiembrie - 1 decembrie 1943)¹¹ și cel al înregistrării primelor controverse dintre acestea, după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial¹².

Definit ca fiind un „război dus prin alte mijloace decât cele militare, care pune în evidență conflictul ideologic și un nivel internațional de tensiune semnificativ”¹³, ca „o stare de extremă tensiune implicând rivalitatea a două sau mai multe națiuni, fiecare luând măsuri, în afară de acțiuni militare deschise, pentru a se domina una pe alta”¹⁴, se apreciază că termenul a fost lansat în perioada de după al Doilea Război Mondial pentru a descrie situația (pregătire militară, motive reciproce de suspiciune, rivalitate politică mondială) dintre SUA și Uniunea Sovietică¹⁵.

Într-un dicționar de referință¹⁶ se arată că sintagma război rece a fost inventată de Baruch în 1947 pentru a descrie tensiunile apărute între Uniunea Sovietică și statele din Europa de Est aflate sub influența acesteia, pe de o parte, și SUA și aliații săi din Europa Occidentală, pe de altă parte.

Conform dicționarului menționat, „Războiul Rece poate fi împărțit în trei perioade: prima perioadă, faza cea mai ostilă, a început după Conferința de la Posdam, include războiul civil din Grecia (1946-1949) și Blocada Berlinului din 1948 și a atins un prim punct culminant în timpul războiului din Coreea (1950-1953). După moartea lui Stalin, în 1953, s-a înregistrat o oarecare relaxare, dar a continuat apoi până la criza rachetelor din Cuba, din 1962. Criza rachetelor a adus cele două superputeri, SUA și URSS, în pragul unui război nuclear, ceea ce a determinat o schimbare de atitudine care a condus la primele

eforturi în direcția dezarmării. În pofida faptului că niciodată nu au încetat confruntările indirecte între SUA și URSS, cum a fost cazul în timpul războiului din Vietnam, în anii '60 tensiunile au început să se atenueze. Această tendință a culminat cu „Ostpolitik”, inițiată de Willy Brandt începând din 1969, Conferința de la Helsinki (1973-1975) și Conferința pentru securitate și cooperare în Europa după 1975. Faza denumită détente (destindere) a luat sfârșit în 1979 odată cu invazia sovietică în Afganistan, suprimarea mișcării Solidaritatea din Polonia în 1980 și amplasarea de rachete nucleare balistice sovietice (SS-20) în Europa de Est, la care NATO a răspuns prin amplasarea de rachete americane Pershing în Europa de Vest. Tensiunile au intrat pe o pantă descendentă după venirea la putere a lui Gorbaciov în URSS, pentru că acesta a considerat că situația economică precară a țării sale nu-i va permite niciodată să țină pasul cu SUA în cursa înarmărilor. În 1988, URSS a declarat oficial că nu se va mai amesteca în treburile interne ale unui alt stat. La sfârșitul anilor '80 relațiile dintre URSS și SUA au cunoscut o evoluție ascendentă, iar în 1991, după dezmembrarea Uniunii Sovietice, președintele american Bush a declarat oficial sfârșitul Războiului Rece”¹⁷.

În literatura de specialitate occidentală se regăsesc și alte abordări pe această temă¹⁸. În același timp, trebuie avută în vedere și varianta că războiul rece a început ... în timpul Primului Război Mondial¹⁹.

Și în literatura de specialitate din fostele state socialiste se făcea trimitere la războiul rece al cărui conținut și mesaj erau subordonate ideologiei și propagandei proprii acestora. De exemplu, în România se aprecia că Războiul Rece reprezintă încordarea intervenită în relațiile internaționale, în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, prin politica cercurilor imperialiste îndreptată împotriva statelor socialiste²⁰. Conform unei alte surse, Războiul Rece se caracterizează prin întreținerea, de către cercurile imperialiste agresive, a unei stări de animozitate între statele cu orânduiuri sociale diferite, prin ducerea sistematică a unei propagande ostile, a unei politici de embargo, prin recurgera la blocadă și la boicot, împotriva statelor socialiste. În același timp, se aprecia că datorită reacției forțelor iubitoare de pace a fost împiedicată transformarea războiului rece într-o nouă conflagrație internațională²¹. Abandonând vechea mentalitate, în prezent, războiul rece este

înțeles ca o confruntare pe plan politic, diplomatic, economic, social, cultural, ecologic, militar etc., dar fără a se ajunge la violențe cu efecte distructive între protagoniștii principali (puterile mondiale), și se consideră că Războiul Rece s-a încheiat o dată cu încetarea ființării unuia dintre ei - URSS.

Destinderea în planul politicii de securitate, înregistrată începând cu 1989, a permis o anumită restrângere a prezenței militare, concomitent cu proliferarea acțiunilor nemilitare ce urmăresc obținerea de efecte superioare chiar celor bazate pe violență. Tot mai multe voci susțin ideea că acțiunile nonviolente tind să devină principalul tip de amenințare la adresa unei țări. Avantajele certe ale unor asemenea acțiuni le recomandă a fi folosite înaintea și chiar în detrimentul acțiunilor violente. Dintre avantajele acțiunilor non-violente, amintim:

- sunt greu de delimitat și de calificat ca fiind specifice situațiilor conflictuale; aflate la granița dintre legal și ilegal, dintre moral și imoral, aceste acțiuni pot fi ușor de camuflat și nu sunt sancționate de dreptul internațional al conflictelor;

- se pot desfășura fără a se declanșa trecerea de la starea de pace la starea de război; de cele mai multe ori acțiunile non-violente se desfășoară la limita stării de beligeranță;

- nu necesită acordul opiniei publice și nici nu declanșează oprobiul acesteia, întrucât formele specifice de desfășurare generează efecte disimulate, greu de sesizat;

- cu ajutorul lor se pot obține câștiguri majore cu cheltuieli minime.

Inducerea și cultivarea unei stări euforice în opinia publică, națională și internațională, determinate de dispariția unui pericol, constituie o facilitare exploatabilă pentru factorii politici naționali și transnaționali. A considera Federația Rusă și, de ce nu, Comunitatea Statelor Independente, ca reprezentând prea puțin din potențialul ex-URSS, este o îndepărtare de realitate.

Dacă trebuie să învățăm ceva din istorie - afirma Henry Kissinger în memoriile sale - acel ceva este că fără echilibru nu există pace²². Acest echilibru se referă, desigur, la doi protagoniști ai unei posibile confruntări armate. Este un principiu pe care îl cunosc bine politicienii și îl aplică cu sprijinul consilierilor lor militari, care văd acest echilibru prin intermediul valorii unitare a raportului de forțe (potențialelor militare) corespunzătoare posibilităților adversari dintr-un conflict armat.

Contextul ideatic prezentat ne determină să abordăm securitatea europeană și globală din perspectiva fenomenului război rece, văzută și prin filtrul analitic specific militarului.

Pentru a obține victoria într-o luptă, operație, bătălie și, de ce nu, într-un război, militarul se conformează cerințelor unei legi a luptei armate, cea a raportului de forțe care condiționează obținerea succesului în luptă de realizarea unei superiorități de forțe și mijloace față de adversar, în raioanele și pe direcțiile cele mai importante.

Rapoartele de forțe favorabile se pot realiza, la nivel statal, prin acțiunea asupra potențialului militar național propriu, în sensul creșterii sale, ori asupra celui al adversarului, prin inducerea unor măsuri care să conducă la micșorarea acestuia.

Definim *potențialul militar național* ca fiind totalitatea resurselor umane, tehnice, materiale, financiare pe care un stat este capabil să le realizeze și să le destineze, într-o perioadă de timp bine delimitată, pentru ducerea războiului. El depinde atât de capacitatea și calitatea resurselor interne existente, de posibilitățile de suplimentare a acestora pe plan intern, cât și de contextul internațional, în sensul obținerii și menținerii unor factori favorizanți înprospătării și îmbogățirii resurselor respective.

Creșterea propriului potențial militar se poate obține prin suplimentarea forțelor (efectivelor), a numărului sistemelor de luptă din înzestrarea armatei, dar și prin ridicarea calității acestora, rezultată fie prin achiziționarea de tehnică de luptă modernă, fabricată în țară, fie prin import.

Aceeași atitudine acțională o poate adopta și adversarul și, astfel, se declanșează cursa înarmărilor dintre cei doi viitori protagoniști. Dacă este vorba de două puteri mondiale militare, cu industrii de armament proprii, dezvoltate, este posibil ca acestea să se implice în conflicte armate direct (oficial va fi recunoscută participarea numai a uneia dintre ele) sau indirect, prin alte state aflate în sfera lor de influență, dar cu potențiale militare mult mai mici și cărora le vor furniza armamentul și tehnica de luptă necesară și pe care, cu această ocazie, o pot testa din toate punctele de vedere. Iată de ce credem că aproape toate conflictele militare locale reprezintă, în ultimă instanță, la nivel global, forme de intensificare a cursei înarmărilor.

Intensificarea cursei înarmărilor dintre două puteri militare mondiale poate să urmărească, la

un moment dat, în afară de creșterea propriului potențial militar, și epuizarea economico-financiară a adversarului.

Conștient că eforturile corespunzătoare angajării într-o cursă de înarmare se repercutează și asupra evoluției economiilor naționale și vieții sociale din țările respective, marile puteri apelează la acorduri de limitare reciprocă a armamentelor, inițial în domeniul celui nuclear, ca fiind cel mai costisitor și, apoi, în domeniul celui clasic.

Se știe că mărimea potențialului militar al unui stat este limitată de o serie de factori interni și externi. Printre factorii obiectivi de natură internă amintim: numărul populației apte a fi incluse în sistemul militar național, cu statut permanent și de rezervă; cantitatea și calitatea sistemelor de armament și tehnică de luptă aflate deja în dotarea armatei; capacitatea economiei naționale de a susține efortul militar în timp de pace; volumul și calitatea infrastructurii apărării naționale etc.. Factorul subiectiv principal care influențează potențialul militar național este, după părerea noastră, concepția de apărare națională adoptată și susținută de puterea politică și materializată în stabilirea tipurilor de conflict armat în care prevăd că s-ar putea implica țara, nivelul de alocare din produsul intern brut pentru apărare, strategiile de realizare și menținere a unor standarde moderne în forțele armate (dotarea și structurarea organizațional-funcțională) etc..

Compensarea efectelor nefavorabile ale acestor factori se realizează prin crearea alianțelor politico-militare. Chiar dacă asemenea alianțe se încearcă a se obține între țări vecine, de dimensiuni mici și mijlocii, cu potențiale militare aproximativ egale, tendința generală este de polarizare a acestora către marile puteri ori către alte alianțe în care este inclusă cel puțin o mare putere. Acesta din urmă acționează pentru a întări alianța în care este lideră, dar, în același timp, este interesată și de evoluția alianței în care este marea putere pe care dorește să o contracareze. În acest scop, va încerca toate mijloacele posibile să-i slăbească potențialul militar, inclusiv destrămarea alianței din care face parte aceasta ori chiar a puterii respective ca stat.

Toate fenomenele prezentate, în care exemplificările nu au fost considerate ca fiind necesare întrucât sunt arhicunoscute și le regăsim ușor în fenomenele militare specifice Europei postbelice, creionează cadrul specific al evoluțiilor dintre două redimensionări succesive ale zonelor

de influență de către marile puteri mondiale politico-militare.

Europa a cunoscut două asemenea redimensionări, consfințite prin tratatele de pace încheiate în urma celor două conflagrații mondiale. În același timp, între marile puteri existente în aceeași tabără, la un moment dat, s-au înregistrat neînțelegeri asupra modalităților de exercitare a influențelor respective.

Ceea ce poate fi remarcat în prezent este că Europa cunoaște o nouă desenare a zonelor de influență ale marilor puteri mondiale, SUA și Federația Rusă, schimbări aflate într-un stadiu de început, dar realizate fără violențe armate între protagoniști. Important este ca acestea să aibă o finalitate care să excludă conflictele armate.

Transformările înregistrate în zonele menționate sunt rezultatul, cu excepția României și a ex-Iugoslaviei, al unor acțiuni non-violente.

Se știe că atunci când într-o zonă apare un vid de putere, cea mai apropiată mare putere este interesată să-l completeze. Federația Rusă, deși se confruntă cu probleme interne economice și de altă natură, aflată în proces de consolidare, nu putea să nu dorească reinstaurarea influenței sale, dacă nu în toată zona, cel puțin în regiunile pe care le consideră importante din punctul ei de vedere. SUA, deși geografic sunt situate departe de zona menționată, prin NATO, se învecinează cu ea.

Spațiul central și est european în care este inclusă și România face obiectul, în primul rând, intereselor competitive ale SUA și Federației Ruse, mari puteri militare mondiale, aflate la paliere diferite ale evoluției ciclului lor de putere.

Redimensionarea zonelor de influență reprezintă pentru marile puteri mondiale, în evoluția ciclului lor de putere, un obiectiv major. Dacă acesta nu se realizează în urma unui conflict armat dintre ele, se poate obține doar în urma unui proces de durată ce va cuprinde mai multe etape. Obligatorietatea existenței lor, succedarea ori simultaneitatea, precum și ordinea parcurgerii acestora nu constituie un imperativ. Acestea ar putea fi:

- creșterea potențialelor militare naționale proprii și ale aliaților fermi / luarea de măsuri ce conduc la diminuarea potențialelor militare naționale ale statelor considerate ca posibili adversari;

- atragerea de noi membri în alianța politico-militară al cărui lider este (crearea alianțelor, în

cazul absenței acestora) / diminuarea cantitativă și calitativă (destructurarea) a alianței adverse;

- modificarea spectrului geopolitic al zonei de interes prin destructurarea statală a țărilor din regiune / refacerea, chiar și parțială și sub alte forme, a structurilor statale anterioare.

Diminuarea potențialului militar al unei țări se poate realiza prin impunerea (inducerea autoimpunerii), mai mult sau mai puțin mascată, a următoarelor modalități:

- adoptarea unor plafoane limită pentru dimensionarea cantitativă și calitativă a forțelor armate;

- adoptarea unor bugete de apărare mici, care să permită asigurarea supraviețuirii organismului militar național cu foarte mari eforturi și nicidecum dezvoltarea lui;

- reducerea duratei stagiului militar, acțiune cu repercusiuni directe asupra apariției și creșterii deficitelor la recrutare, în cazul conscripției, și al formării unor forțe de rezervă slab pregătite profesional;

- adoptarea unor rate înalte de profesionalizare a armatei, în ciuda costurilor substanțiale ce le presupune;

- participarea la operațiuni militare internaționale, cu efective numeroase, cu suportarea unor cheltuieli foarte ridicate, în defavoarea satisfacerii priorităților propriului organism militar;

- participarea la activități militare comune, mari consumatoare de resurse materiale și financiare, corespunzătoare unor acțiuni nesemnificative pentru misiunea de bază a armatei;

- diminuarea potențialului industriilor naționale de apărare, până la destructurarea și eliminarea acestora.

O problemă care a preocupat marile puteri în perioada Războiului Rece a fost „competiția” în domeniul deținerii rachetelor balistice și al protecției împotriva acestora. Desfășurată, în principal, între cele două superputeri nucleare: Federația Rusă și Statele Unite ale Americii (prevederile Tratatelor START se referă, exclusiv, la cele două superputeri, indiferent de evoluția ciclului lor de putere). Totuși, nu trebuie să le excludem și pe celelalte puteri nucleare: Marea Britanie, Franța, China, Israel, India, Pakistan, Coreea de Nord și, eventual, Iran.

Apreciem că, și în prezent, ne găsim în fața unei noi curse a înarmărilor, în domeniul menționat.

Deținătorii de rachete balistice sunt interesați să-și perfecționeze propriile mijloace (creșterea distanței de acțiune, sporirea numărului de încărcături, a modalităților de inducere în eroare privind obiectivele vizate și încărcăturile reale etc.), concomitent cu producerea mijloacelor de combatere a rachetelor balistice ale potențialilor adversari, capabile să străpungă orice scut antirachetă.

În perioada martie 2009 - ianuarie 2010, Pentagonul a făcut o analiză detaliată a Apărării împotriva Rachetelor Balistice (Ballistic Missile Defense – BMD) și, încă din septembrie 2009, Administrația SUA și-a făcut publică decizia să implementeze în Europa, în cadrul NATO, Abordarea Gradual-Adaptivă Europeană (European Phased Adaptive Approach – PAA).

Conform celor menționate de secretarul american al Apărării, Robert Gates, în prefața la Raportul întocmit și dat publicității la 1 februarie 2010, se arată că: „Protejarea Statelor Unite față de un posibil atac cu rachete balistice este o prioritate esențială a securității naționale. Avem de-a face cu o amenințare crescândă la adresa trupelor, a aliaților și partenerilor noștri”²³. Imediat ce respectiva analiză a devenit oficială, administrația Obama a trecut la fapte.

Dar, la doar câteva zile, pe 5 februarie 2010, președintele rus, Dmitri Medvedev, a anunțat că a aprobat noua „Doctrină militară a Federației Ruse” și „Principiile politicii de stat în domeniul descurajării nucleare până în 2020”, din care rezultă că securitatea Rusiei se confruntă, printre altele, și cu următoarele riscuri și amenințări:

- încercările de a extinde NATO tot mai aproape de frontierele Rusiei;

- desfășurarea contingentelor militare străine pe teritoriile țărilor vecine Rusiei sau ale aliaților săi;

- dezvoltarea și utilizarea unor sisteme de apărare antirachetă, care subminează stabilitatea la nivel global și perturbă echilibrul strategic de putere, militarizarea spațiului și desfășurarea de arme nucleare strategice²⁴.

Este cert că toate marile puteri, pentru a-și asigura securitatea, se bazează pe capacitățile nucleare și utilizarea armelor nucleare.

În acest sens, se arată că Rusia își rezervă dreptul de a folosi arme nucleare, ca răspuns la un atac împotriva acesteia sau a aliaților săi, cu arme nucleare sau alte arme de distrugere în masă, sau ca răspuns la o agresiune cu utilizarea de arme convenționale.

În perioada care a urmat, Federația Rusă, prin reprezentanții săi de la cele mai înalte niveluri, a formulat avertismente și chiar amenințări care vizau:

- dezvoltarea potențialului ofensiv al capacităților sale nucleare dacă NATO și SUA nu ajung la o înțelegere cu Moscova pe tema cooperării în ceea ce privește apărarea europeană antirachetă;

- retragerea Rusiei din noul Tratat START, care a intrat în vigoare la începutul acestui an, dacă scutul antirachetă va funcționa fără colaborarea cu Kremlinul;

- Vestul s-ar putea confrunta cu un nou Război Rece, dacă nu răspunde îngrijorărilor emise de Rusia cu privire la proiectul scutului antirachetă din Europa;

- dorința Moscovei de a fi membru cu drepturi depline în sistemul de apărare antirachetă din Europa, refuzând ideea unui scut aflat doar sub control occidental, care să acopere o parte a teritoriului rusesc.

Președintele rus a mai cerut garanții juridice din partea SUA/NATO că scutul nu va fi îndreptat niciodată împotriva Rusiei, garanții pe care americanii refuză să le dea.

În Raportul menționat al Pentagonului privind Apărarea împotriva Rachetelor Balistice (Ballistic Missile Defense – BMD) se arată că, astăzi, numai Rusia și China au capacitatea de a lansa un atac de anvergură cu rachete balistice asupra teritoriului american, dar acest lucru este puțin probabil și nu reprezintă un obiectiv pentru Apărarea împotriva Rachetelor Balistice. Cu Rusia, administrația americană intenționează să ajungă la un statut militar aflat în concordanță cu relația lor de după Războiul Rece. Ceea ce poate însemna că, SUA recunosc că, în prezent, relațiile sale cu Rusia aparțin de perioada Războiului Rece.

La rândul său, președintele Dmitri Medvedev, într-o conferință de presă de amploare din mai 2011, avertiza că Rusia ar putea renunța la noul tratat de dezarmare nucleară semnat cu Statele Unite și că riscă revenirea la Războiul Rece, dacă în viitorul apropiat nu va fi semnat un acord cu privire la scutul american antirachetă. Dacă NATO, spunea președintele rus, nu va da curs problemelor propuse împreună cu președintele Barack Obama, de creare unui model comun de apărare antirachetă, atunci Rusia va acționa potrivit unui scenariu care ne va duce înapoi, în era Războiului Rece.

Celelalte state au parcurs perioada de tranziție, cât și efectele crizei economico-financiare și ieșirea din recesiune, în mod diferit, unele cu greutate și chiar incoerențe. Soluțiile adoptate pentru rezolvarea unor probleme specifice Războiului Rece corespund modului cum privesc interesele naționale, ale alianțelor la care au aderat și în conformitate cu obiectivele parteneriatelor pe care le-au încheiat.

Concluzii

Structura bipolară, dar și cea multipolară, a puterii militare globale, tipul și evoluția relațiilor dintre protagoniști sunt factori determinanți în definirea conținutului conceptului de război rece.

Conceptul de război rece este valabil numai dacă ne referim la doi sau mai mulți protagoniști bine definiți, grupați în două tabere distincte. După părerea noastră, nivelul potențialelor militare ale protagoniștilor nu trebuie să primeze. Astfel, ar putea fi considerată ca o perioadă de război rece și cea care caracterizează relațiile dintre două state de dimensiuni mici sau mijlocii, între care se manifestă o suspiciune reciprocă și permanentă, o rivalitate ce urmărește dominarea uneia de către cealaltă.

În cazul în care ne referim exclusiv la SUA și URSS, se poate vorbi de o încheiere a războiului rece pentru că unul dintre parteneri, URSS, nu mai există.

Ceea ce se întâmplă în prezent între SUA și Federația Rusă, în ciuda unor compromisuri acceptate de ambele părți, reprezintă mai mult începutul unui nou ciclu al războiului rece.

Modul său de manifestare este întrucâtva diferit pentru că, în etapa actuală, în atenția marilor puteri sunt țările dispuse în zonele de interes vizate de către acestea: Europa Centrală, Estică și Nordică (Baltică) și, mai recent, statele nord-africane și din Orientul Apropiat, în care „primăvara arabă” impune manifestările extremismului violent.

O nouă cursă a înarmărilor, în care se înscrie și realizarea scutului antirachetă european, corelată și cu criza mondială economico-financiară, durata recesiunii și perspectivele rezolvării lor ne determină să considerăm că fenomenul Război Rece ne va marca în continuare.

NOTE:

1 CLAUSEWITZ, von Carl, *Despre război*, Editura Militară, București, 1982, p.53, 67.

- 2 *Ibidem*, p.53.
- 3 *Ibidem*, p.67.
- 4 **A se vedea, pe larg, ARMAȘ, Iosif; PURCĂREA, Cornel; DUȚĂ, Paul Dănuț, Acțiunea militară la granița dintre milenii**, Editura Militară, București, 2001, pp. 12-45.
- 5 FRUNZETI, Teodor, *Securitatea națională și războiul modern*, Editura Militară, București, 1999, pp. 94-110.
- 6 HAMMES, Thomas X, *Modern Warfare Evolves into a Fourth Generation*, în *Strategic Forum*, no. 214/2005, Editura National Defence University, p.1.
- 7 WILSON, G. I.; SULLIVAN, John P.; KEMPFER, Hal, 4GW: Tactics of the Weak Confound the Strong, în http://www.military.com/NewContent?file-Wilson_090803, p. 1.
- 8 CORN, Tony, *World War IV As Fourth-generation Warfare*, în *Real Clear Politics* – January 6, 2006.
- 9 Shafritz, Jay, et al., *The Facts on File Dictionary of Military Science*, Facts on File, Inc., New York - Oxford, 1989, p. 90.
- 10 CONSTANTINIU, Florin, *Un război altfel decât celelalte*, în *Dosarele Istoriei*, an II, nr.1(6), 1997, p.4.
- 11 La Conferința de la Teheran s-au discutat probleme esențiale ale desfășurării războiului, dar și ale organizării lumii postbelice. În ultima zi a conferinței, președintele SUA (F.D.Roosevelt) a propus împărțirea Germaniei în 5 state autonome. Varianta era susținută și de către Marea Britanie (W.S. Churchill), dar URSS (I.V.Stalin), subliniind că nu există nici un fel de măsuri „care să poată exclude posibilitatea unirii Germaniei” după dezmembrarea ei, s-a declarat și împotriva creării unor noi grupări statale (Apud, Colectiv, *Marea conflagrație a secolului XX*, Editura Politică, București, 1974, p.313 - 315).
- 12 Prin acordurile de la Posdam (17 iulie - 2 august 1945), cele trei mari puteri aliate s-au înțeles asupra unei politici comune în Germania (împărțită în patru zone de ocupație: sovietică, americană, engleză și franceză), până la crearea condițiilor instaurării unui guvern unic, cu care să se încheie tratatul de pace. Cu toate acestea, la 2 decembrie 1946, zonele americană și engleză au fuzionat. Ulterior, s-au luat măsuri cu privire la viitoarea organizare de stat în zona de ocupație a puterilor occidentale și, pe baza Constituției din 8 mai 1949, se creează Republica Federală Germania.
- Drept răspuns, la 7 octombrie 1949, se crea Republica Democrată Germană, pe teritoriul corespunzător zonei de ocupație sovietice (Apud *Marea conflagrație a secolului XX*, pp.569-570).
- 13 *Ibidem*.
- 14 Conf., *Dictionary of Military Terms - A Guide to the Language of Warfare and Military Institutions*, The H.W. Wilson Company, New York, 1986, p. 51.
- 15 *Ibidem*.
- 16 PALMOWSKI, Jan, *The Oxford Dictionary of Contemporary World History. From 1900 to the present day*, Oxford University Press, 1997, 2003.
- 17 PALMOWSKI, Jan, *Dicționar Oxford de istorie universală contemporană. De la 1900 până azi*, Editura BIC ALL, București, 2005, vol. II, pp.308-309.
- 18 **Alte referiri la originile războiului rece:** STAROBIN, Joseph R., *Origins of the Cold War: The Communist Dimension*, *Foreign Affairs* vol.47, No.4 (July 1969); LEIGH, Michael, *Is There a Revisionist Thesis on the Origins of the Cold War?*, *Political Science Quarterly* vol.89, No.1 (March 1974); BLACK, J.L., *Origins, Evolution, and Nature of the Cold War: An Annotated Bibliography* (Santa Barbara, CA: ABC-Clio, 1985) (Apud Shafritz, Jay, et al., op. cit.).
- 19 Ideea provine chiar din titlul lucrării unui cunoscut specialist al domeniului, FLEMING, D.F., *The Cold War and Its Origins (Războiul rece și originile sale)*, 1917-1960, Garden City, Doubleday and Co., Inc., 1961 (Apud BUZATU, Gh., *Din Istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p.309).
- 20 *Dicționar diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, p.726.
- 21 *Dicționar politic*, Editura Politică, București, 1975, p.498.
- 22 Conf. EHLER, W., *Kein Frieden ohne Macht (Nu există pace fără putere militară)*, în *Truppenpraxis*, RFG, nr.5, sept.-oct. 1990.
- 23 *Department of Defense, Ballistic Missile Defense Review Report*, February 2010, p. i, www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf.
- 24 **Rusia are o nouă doctrină militară**, 6 februarie 2010, <http://militar.infomondo.ro/actualitate/rusia-are-o-noua-doctrina-militara.html>.

PSIHOLOGIA KAMIKAZE ȘI SACRIFICIUL SUPREM ÎN ATENTATELE TERORISTE DE TIP INDIVIDUAL

Dr. Nicolae RADU*

Istoria cuprinde nenumărate conflicte ce au dus la pierderea de mii și sute de mii de vieți omenesci. Mulți dintre cei ce și-au dat viața pentru un crez pot fi apreciați astăzi drept teroriști, dar la fel de bine pot fi cinstiți drept eroi. „Kamikaze” este un cuvânt ce ne îndeamnă spre reflecție. Cel de-al Doilea Război Mondial a consacrat pe deplin acest cuvânt. Ce înseamnă acesta? Cine era kamikaze? Să fie oare vorba despre piloții sinucigași, numiți și cavaleri ai vântului divin (în limba japoneză kamikaze – „vânt divin”), ce se zdrobeau cu tot cu avion de portavioanele aliate, refuzând cu disperare ideea înfrângerii? În noiembrie 1944, un comunicat al Cartierului general al forțelor japoneze anunța un eveniment fără precedent: nouă tineri aviatori niponi au scufundat un cuirasat american, năpustindu-se asupra navei cu avioanele lor încărcate cu bombe. Exemplul acestor aviatori, potrivit comunicatului, va fi urmat de mii de alți tineri. Astfel, amiralul Takijiro Onishi a trecut la punerea în practică a proiectului Ooka sau „Floare de cireș”. În aprilie 1945, în lupta de la Okinawa, peste 2000 de avioane japoneze au lovit flota americană, distrugând mai mult de 300 de nave și ucigând peste 5000 de militari americani. Multe dintre avioanele japoneze, lipsite de muniție, loveau navele cu forța unui fulger. Lucrurile nu sunt

lipsite de importanță, cu atât mai mult dacă privim spre lumea musulmană. Fără să avem intenția să dezvoltăm subiectul martirajului, ne punem totuși întrebarea dacă acesta a devenit stimulent pentru războiul sfânt ?

Cuvinte-cheie: kamikaze; martiri pentru Allah; Al-Qaeda; logodnicele lui Allah; drumul spre Paradis.

1. Misiuni sinucigașe

Mobilizarea piloților kamikaze, apreciată drept cea mai mare din istoria omenirii, rămâne un cadru de referință. Codul Samuraiilor, respectiv „Codul de onoare Bushido” stă la baza cunoașterii psihologiei kamikaze. Ultimele scrisori ale piloților kamikaze către familiile lor, scrisori scrise cu puțin timp înainte de ultimul zbor, indică faptul că în timp ce unii îndeplineau actul suicidal entuziasmați, alții îl privesc ca pe o datorie pe care trebuie să o îndeplinească. Este clar că ei se pregătiseră pentru moarte încă înainte de intrarea în misiunea de luptă. „Este ușor să vorbești despre moarte ca despre un lucru abstract, așa cum o fac filozofii. Moartea reală este cea de care mă tem și nu știu dacă pot depăși această teamă... Dar am ajuns într-un punct fără întoarcere. Trebuie să plonjez cu avionul într-un vas inamic. Ca să fiu

* Comisar șef profesor universitar dr. Nicolae RADU (raduvany@yahoo.com) își desfășoară activitatea în cadrul Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza” și al Facultății de Sociologie – Psihologie a Universității „Spiru Haret” din București. Domnia sa a publicat 10 cărți și 123 de articole.

sincer, nu pot să spun dacă moartea pentru împărat vine din inima mea. Dar este scris pentru mine să mor pentru împărat”¹.

În Orientul Mijlociu, debutul „oficial” al epocii contemporane a atacurilor kamikaze a avut loc în aprilie 1983, cu ocazia unui atentat îndreptat împotriva ambasadei americane din Beirut². Sacrificiul de sine nu este o înfrângere, o pierdere, ci o alegere. Luptătorul pentru Allah, cel ce își sacrifică viața pentru credință este și cel care, dincolo de gravitatea faptelor sale, mudjahidul reputează victoria³.

Învățătura Coranului despre intrarea în paradis a celor morți în jihad i-a inspirat pe musulmani de-a lungul secolelor, motivându-i să lupte până la moarte pentru cauza sfântă a lui Allah. Extinzând aceste învățături la o simplă interpretare desfășurată asupra „Testamentului lui Mohamed Atta”, unul dintre atentatorii de la 11 septembrie 2001, ne punem întrebarea dacă aceasta, potrivit tradiției îi inspiră și astăzi pe tinerii musulmani să devină „bombe sinucigașe”?

Islamismul predică învierea trupească a morților. Dacă cei drepti vor fi răsplătiți cu plăcerile Paradisului („Jannah”), restul vor fi pedepsiți în Iad („Jahannam” – Iad, din ebraicul „ge-hinnom” sau „valea Hinnom”, reprezentat ca Gehenna). Paradisul este descris ca un loc în care „ei vor sta culcați pe covoare căptușite cu brocat. Credincioșilor le sunt promise nu doar grădini înflorite, hrană din abundență și fântâni proaspete, ci și minunate fecioare. Șaptezeci și două de fecioare minunate vor fi create pentru bucuria celui mai mic dintre credincioși”⁴.

Cel care își dă viața pentru Islam este cinstit de întreaga comunitate. Atacul trebuie însă dus la capăt în primul rând pentru Allah. Dacă o faci pentru motive personale, pentru răsplata pe care o primește familia, valoarea sacrificiului se diminuează.

Așa spune un atacator: „dacă unul dintre noi se sinucide pentru glorie, nu va fi acceptat ca martir de Allah”⁵.

Acela care face „din moarte un simbol al dragostei, o mărturie a adevărului, acela este un martir (....). El trăiește. El este aici, printre noi. În sânul lui Dumnezeu, pentru totdeauna, dar de asemenea peste tot, în sufletele masei de credincioși. Acela care, dimpotrivă, alege dezonoarea pentru a și salva viața, acela, în fața istoriei, nu este decât un respingător mort-trăitor”⁶.

2. Sfinții martiri

Descifrând psihologia kamikaze, inexplicabil rămâne faptul ca din ce în ce mai mult copii din lumea musulmană aspiră la martiriu, așa cum cei din lumea occidentală tind să ajungă vedete de film. Inscriptiile aflate pe pereții grădinițelor conduse de Hamas: „Copiii de azi sunt Shuhada (sfinții martiri) de mâine”, nu mai au nevoie de niciun comentariu. Atentatul comis de Nabil Belkacemi, un băiețel de 15 ani, ne obligă la o analiză profundă. Folosind o mașină-capcană, acesta a provocat, pe 8 septembrie 2007, o explozie cu bombă în estul Algeriei, soldată cu 30 de morți. Familia sa nu era la curent cu implicarea lui în acțiuni teroriste. Mama și bunica au aflat vestea de la un reporter al cotidianului algerian *Al-Chourouk*, acceptând cu greu realitatea⁷. Nici măcar frații, care susțin că aveau relații foarte bune cu Nabil, nu au bănuit nici un moment cu ce se ocupa. Unul dintre ei a promis că se va răzbuna pe cei care l-au transformat pe băiat într-un asasin la o vârstă atât de fragedă. Nabil Belkacemi a fugit de acasă cu câteva zile înainte de comiterea atentatului. Și-a sunat tatăl, de pe un număr secret, pentru a-l asigura că este bine și pentru a-și cere scuze pentru neplăcerile cauzate familiei de plecarea sa. A doua zi a vorbit cu mama lui, căreia i-a promis că se va întoarce acasă înainte de a începe perioada Ramadanului. La puțin timp după atentat, numele lui apărea într-un comunicat postat pe un site islamist, prin care filiala Al-Qaida din Maghreb revendica atentatul.

- În ianuarie 2008, contraamiralul Gregory Smith declara, potrivit Agenției de știri AFP, citată de Newsin, că partizanii Al-Qaida din Irak folosesc copii pentru a comite atentate sinucigașe. Băieți de 15 ani sunt trimiși în misiuni sinucigașe pentru a semăna moartea, unul dintre cele mai sângeroase atentate fiind comis în timpul unei înmormântări de la Tikrit, la 180 de kilometri nord de Bagdad. Potrivit serviciilor de securitate algeriene⁸, între decembrie 2006 și aprilie 2007, peste 50 de băieți sub 16 ani s-au alăturat grupării teroriste.

- Din nevoia de înțelegere, nu putem să nu ne punem întrebări asupra psihologiei teroristului. În acest sens, cercetători din domeniul științelor sociale⁹ au ajuns la concluzia că actele de terorism nu pot fi puse pe seama problemelor psihopatologice și a tulburărilor de personalitate. Astfel, Crenshaw aprecia că „cea mai evidentă caracteristică comună a teroriștilor este normalitatea lor”¹⁰. Se mai poate vorbi de tineri lipsiți de perspective? Firesc,

realitatea contrazice teoriile existente. Chiar dacă am admite că teroriștii sunt persoane cu tulburări de personalitate și psihopatologii, nu trebuie să uităm că ei fac parte din grupuri sociale¹¹. Acestea funcționează pe baza discreției, încrederii și sprijinului reciproc și nu recrutează oameni care pot fi ușor reperați în public.

Portavocea frustrării

Forțele din spatele teroristului includ, nu o singură dată, fuga de propria personalitate și izolarea. Nesiguranța, căutarea pericolului, asociate cu tendințe de suicid, aserțiunea masculinității sau chiar și a feminității sunt elemente de interes ce definesc felul de a fi al unui posibil candidat la terorism. Atentatele plănuite de organizațiile teroriste sunt, de cele mai multe ori, răspunsul unor frustrări acumulate în lupta pentru putere sau pentru înlăturarea unor stări de lucruri neconvenabile, prin mijloace violente, aflate în afara legii. Transformarea cauzei lor într-un război este deosebit de importantă pentru teroriști, aceștia căutând să-și verifice credința prin confruntările militare. Bin Laden reprezintă exemplul cel mai elocvent. Considerat „portavocea unor sentimente de frustrare, alienare și neglijare”, șeful rețelei Al-Qaeda deținea un foarte puternic capital de încredere în țări precum Arabia Saudită sau Yemen. Nu o dată faptele sale au lăsat loc de legendă.

Astfel, potrivit unui interviu acordat ziarului Al-Quds Al-Arabya de către Abu Jandal, un apropiat al lui bin Laden, acesta putea fi definit drept „un om plin de modestie”. Aflat în situația de a alege între o locuință dotată cu tot confortul și una austeră, lipsită de apă și electricitate, bin Laden s-a oprit asupra celei din urmă, declarând că „vrea să trăiască așa cum au trăit cei din preajma Profetului și primii musulmani”.

Un studiu realizat de un grup de specialiști ai Institutului de Politici Internaționale pentru Lupta Împotriva Terorismului¹² consideră comportamentul autodistructiv al teroriștilor palestinieni drept rezultată a celor două tipuri de suicid: altruism și fatalism. Bazându-se pe trăsăturile tipologiei altruiste, studiul a formulat următoarele ipoteze: în comparație cu cei care nu comit atentate suicidare, teroriștii sinucigași trec printr-un proces de socializare de lungă durată, în cadrul organizației teroriste; se presupune că teroriștii sinucigași au un fond religios mult mai

profund comparativ cu cei ce nu participă la atentate sinucigașe: educație și ideologie religioasă. Având ca punct de plecare caracteristicile tipului fatalist, ipotezele au fost completate prin:

- a. Teroriștii sinucigași sunt tineri.
- b. Teroriștii sinucigași sunt necăsătoriți.
- c. Au un statut socio-economic precar.
- d. Teroriștii sinucigași sunt în marea lor

majoritate bărbați.

Baza de date necesară cercetării a fost creată în două etape: pentru început, au fost detectate toate evenimentele teroriste, cu atentate de factură suicidară sau non-suicidară ce au avut loc în Israel, în ultima decadă. Acest lucru a fost realizat cu sprijinul cotidianului israelian Ha'aretz. În a doua etapă s-a stabilit o bază de date cantitativă ce a inclus caracteristicile teoretice relevante pentru profilul terorist. Eșantionul folosit a fost format din 823 teroriști ce au participat la diferite acțiuni în perioada aprilie 1993 - februarie 2002, dintre care: 743 - teroriști non-sinucigași și 80 - teroriști sinucigași. Variabila dependentă, în aceasta cercetare, a fost natura atacului terorist, iar ca variabile independente au fost utilizate: experiența anterioară în atentatele teroriste, tipul de educație, afilierea ideologică, vârsta, starea civilă, mediul socio-economic de proveniență și sexul.

Astfel, s-a ajuns la concluzia că teroriștii sinucigași au un fond religios mult mai profund decât cei non-sinucigași, procentajul teroriștilor implicați în atentate suicidare fiind de 82, 8%, mult mai ridicat comparativ cu cel al teroriștilor neimplicați în atentate suicidare. Aceasta se explică prin faptul că principala locație de recrutare folosită de organizațiile teroriste ar fi școlile religioase. S-au confirmat și ipotezele conform cărora teroriștii sinucigași sunt necăsătoriți - în procent de 84, 2%, mult mai ridicat decât în cazul teroriștilor non-sinucigași - în procent de 60% și provin din zone mai puțin dezvoltate din punct de vedere socio-economic. Deși, în cazul atentatelor teroriste suicidare predomină participarea masculină, nu ar trebui neglijată implicarea feminină ce a cunoscut o creștere substanțială în ultimii ani.

3. Femeile kamikaze

Femeile ocupă un loc cu totul special în decriptarea psihologiei kamikaze. Fie că privim spre terorismul islamic, fie că e vorba despre terorismul cecen, asistăm la o modificare de

strategie în privința îndeplinirii operațiunilor sinucigașe. În aceste condiții, Stoianovici¹³ lansa întrebarea: ce poate determina o femeie să-și pună o centură cu o încărcătură de dinamită pe care să o detoneze apoi într-un loc aglomerat?

Răspunsurile sunt multiple. Un motiv pentru care femeile sunt folosite pe post de kamikaze este și acela potrivit căruia se pare că femeile atrag mai puțin suspiciune decât bărbații și pot evita măsurile de siguranță mai ușor prefăcându-se că sunt gravide, cu explozibilul în jurul taliei¹⁴. Psihiatrul american Sageman afirma că a recenzat 55 de femei legate direct de Al-Qaeda și deci se poate trage concluzia că ele sunt gata să ducă acțiuni violente contra „inamicului îndepărtat, Statele Unite și aliații lor”. „Există printre ele muncitoare, dar și medici sau avocați, aprecia ofițerul CIA. O femeie se poate sacrifica pentru cauză la fel ca un bărbat. Sunt voluntare, nu este nevoie să le convingi”¹⁵.

În acest context, se pare că nu întâmplător Brigăzile Martirilor Al-Aqsa, braț înarmat al grupării Fatah, făcea cunoscut recent că au recrutat 100 de femei palestinene care ar urma să lanseze atacuri sinucigașe, înființând o unitate militară secretă pentru femeile kamikaze din Cisiordania, Fâșia Gaza și Ierusalim. În acest sens, pentru a ilustra tendința folosirii femeilor în realizarea atentatelor teroriste prin metoda „kamikaze”, prezentăm în continuare câteva exemple pe care le apreciem ca edificatoare.

- Pe 9 aprilie 1985, San Mheidh, o tânără șiiită în vârstă de 16 ani, aflată la volanul unui autoturism încărcat cu exploziv, a intrat într-un punct de control al armatei israeliene, omorând doi soldați. Până la sfârșitul anului 2000, doar două organizații teroriste au utilizat frecvent femeile în misiuni sinucigașe: Partidul Muncitorilor din Kurdistan (PPK) și Tigrii Eliberatori ai Tamililor (LTTE). Spre exemplu, în cazul LTTE aproximativ o treime din membrii celebrelor comandouri intitulate „Tigrii Negri”, specializate în atentate sinucigașe, sunt femei. Cel mai cunoscut atentat terorist comis de o membră a LTTE este cel în care și-a pierdut viața premierul indian Rajiv Gandhi. În cadrul unui miting electoral, terorista a ajuns în imediata proximitate a premierului, purtând sub robă o centură explozivă care îi dădea aparența unei femei însărcinate.

- Primul atentat sinucigaș comis de o femeie înregistrat în Israel a avut loc pe 28 ianuarie 2002,

la intrarea într-un magazin de pantofi din Ierusalim, fiind realizat de către Wafa Idris, o palestiniană în vârstă de 28 ani, de profesie asistentă, atentatul soldându-se cu un mort și peste 100 de răniți. În februarie 2002, Daria Abu Aysha¹⁶, o studentă palestiniană în vârstă de 20 de ani, s-a aruncat în aer într-un punct de control din Cisiordania, rănind trei militari israelieni. O lună mai târziu, Ayat Akhras, în vârstă de 18 ani, a detonat un dispozitiv exploziv într-un supermarket din Ierusalim, omorând două persoane și rănind alte 150. Toate cele trei atentatoare fuseseră recrutate de către Brigăzile Martirilor „Al-Aqsa”, o grupare teroristă palestiniană deosebit de activă, apărută la sfârșitul lunii septembrie 2000, care, potrivit experților israelieni, și-a constituit o unitate specială formată din femei terorist sinucigaș.

- În luna octombrie 2003, într-un restaurant din Haifa, Hanadi Darajat, o avocată palestiniană de 23 de ani a comis un atentat sinucigaș soldat cu 20 de morți, pentru a răzbuna moartea fratelui și verișorului ei, împușcați în urmă cu patru luni în orașul Jenin de către armata israeliană. De altfel, povestea ei este un caz clasic, un exemplu de manual pentru un lucru pe care occidentalii îl înțeleg destul de greu: cum se face că în rândurile fundamentalistilor apar atât de multe persoane educate, cu un trecut care ar putea fi caracterizat mai degrabă ca progresist? „Hanadi provine dintr-o familie săracă. Părinții ei au fost nevoiți să-și părăsească localitatea natală în timpul războiului care a condus la formarea statului Israel. S-au refugiat în Jenin. Localitatea este încercuită de puncte militare de control, este practic izolată de restul Cisiordaniei, tancurile patrulează pe străzi, restricțiile de circulație sunt aproape permanente, nu mai există magazine... E imposibil să pleci, e aproape imposibil să trăiești. Jenin - orașul martirilor. Jenin - orașul în care moartea violentă face parte din cotidian și în care zidurile sunt acoperite de sute de portrete ale celor care s-au sacrificat. Tatăl lui Hanadi este invalid, suferă de hepatită cronică. Susținătorul material al familiei a fost fratele cel mare, Fardi. Fardi a fost, până la vârsta de 23 de ani, comerciant de legume și fructe. El a pus mâncare pe masa părinților săi, a celor cinci surori și a unui frate mai mic. Fardi... a fost. Până într-o zi de mai în care el și un văr de-al său au fost omorâți de un comando israelian. Pentru militarii statului evreu a fost o victorie împotriva Jihadului Islamic. Mama lui Fardi susține că fiul său nu făcea parte dintre militanți. Dar fotografiile

lui și ale vărului său au apărut în posterele cu martiri pe care Jihadul Islamic le afișează pe pereții Jeninului.(...). Când Fardi a devenit trecut, Hanadi era în Iordania. Căuta cadouri pentru nunta fratelui său. Ea era cea care-i găsisese mireasa, ea mijlocise primul moment de fericire deplină a familiei, ea trebuia să cumpere costumul de ginere... Revenită de urgență la Jenin, cu darurile în brațe, ea a fost cea care a identificat cadavrul la morgă. Ce s-a întâmplat din mai și până acum, nu prea se știe. Se știe doar că, noaptea, Hanadi a început să asculte casete cu versete din Coran. Dar vorbea în continuare despre biroul de avocatură pe care-l va deschide și care va purta numele familiei. În octombrie 2003, Hanadi era la Haifa, în vestitul restaurant Maxim's. Evreii vor sărbători de mâine Yom Kippur. Restaurantul este plin de oameni veseli, femei și bărbați, copii și bătrâni. Și Hanadi. E îmbrăcată și machiată în stil vestit, se confundă perfect cu mulțimea care profită de zilele libere de sărbătoare. Și mama ei e bucuroasă: dimineată, când a plecat de acasă, i-a spus că se duce la lucru, că va încheia un contract din care va câștiga echivalentul a 500 de dolari - o mică avere pentru familia sărmană. Este ora 14,15. În restaurant e aglomerație. Hanadi Taysser Darajat are un „argument” puternic pentru „negocierea” care urmează: o centură cu 15 kilograme de explozibil. Și are doar câteva clipe pentru a lua o hotărâre...”. Decizia luată de Hanadi a însemnat moartea a 19 civili și rănirea altor 30. Cel puțin trei dintre morți au fost copii¹⁷. Ultima imagine difuzată de televiziunile arabe a fost, conform tradiției, aceea a martirei Hanadi, machiată occidental, dar având în fundal steagul negru și auriu al Jihadului Islamic.

4. Logodnicele lui Allah

Femeile - sinucigașe cecene sunt numite „șakidki”. Cunoscute și sub numele de „Văduvele negre” sau „Logodnicele lui Allah”¹⁸, acestea sunt pregătite să-și sacrifice viața pentru a răzbuna moartea soților, părinților și fraților căzuți în confruntările de gherilă cu trupele rusești. Înainte de a-și detona „centura de martir” pe care o poartă la brâu, ele fac adesea confesiuni pe casete video pline de cântece și sloganuri islamice. Primele atentate sinucigașe comise în Rusia de către femei au avut loc după începerea celui de al doilea război din Cecenia și intrarea trupelor federale în republica separatistă, la 1 octombrie 1999.

Astfel, la 7 iunie 2000, Khala Baraieva, 22 de ani, aflată la volanul unui camion plin cu explozibil, a atacat baza militară rusă de la Alhan-Iurt, provocând decesul a 27 de persoane. Ulterior, un general rus a fost asasinat tot de o cecenă. Primul atentat sinucigaș la care au participat „logodnicele lui Allah” a fost cel din 7 iunie 2000, când a fost atacată baza militară rusă de la Alhan-Iurt, atentat soldat cu 27 de morți. Au urmat apoi atentatele din 12 mai 2003 la Znamenskoie, nordul Ceceniei, soldat cu 60 morți și peste 250 de răniți, 14 mai 2003 din Cecenia, soldat cu 18 morți, 5 iunie 2003 din Osetia de Nord, soldat cu 20 de morți, 5 iulie 2003, în timpul unui festival rock desfășurat la Moscova, unde și-au pierdut viața 15 persoane, 31 august 2004 la Moscova, două autoturisme-capcană au explodat la intrarea în stația de metrou „Ruskaia”, soldate cu 10 morți și 50 de răniți¹⁹.

În octombrie 2002, peste 800 de spectatori aflați în teatrul moscovit „Dubrovka” au fost luați ostatici de un comando cecen, printre ai cărui membri se aflau și persoane ce purtau vâlul islamic pe față și tradiționala „centură de martir” la brâu. Două dintre ele erau surori, fuseseră răpite dintr-un sat cecen și violate de soldați ruși. Când forțele de securitate au luat cu asalt teatrul, au ucis și 19 dintre teroristele ce făceau parte din comando²⁰.

Luând în considerație modul de acțiune, putem afirma că, practic, avem de-a face cu o liberalizare a recrutării de persoane pentru acțiuni sinucigașe, femeile intrând foarte serios în categoria celor care urmează să se sacrifice în numele unui ideal, folosirea „femeilor-kamikaze” în atentate teroriste devenind, din ce în ce mai mult, o practică obișnuită în viitorul apropiat.

Raisa Ganiyeva²¹ este un alt exemplu. Originară din Cecenia, Raisa este sora celor două femei care au făcut parte din comandoul terorist sinucigaș implicat, în octombrie 2002, în criza ostaticilor de la un teatru din Moscova. Surorile sale, Fatima și Milana, au fost omorâte în timpul intervenției trupelor antiteroriste. La fel și alți aproape 130 de oameni care veniseră să vadă o piesă de teatru. „În familia Ganiyev au fost zece frați și surori. Acum mai sunt în viață doar patru. Trei dintre cei morți sunt victimele celei de-a doua campanii rusești din Cecenia. Cu toate acestea, părinții lor au făcut tot ce le-a stat în putere ca să-și protejeze copiii de influența grupărilor vahabiste. Opoziția lor, ba chiar și amenințările tatălui, au rămas însă fără ecou: frații au devenit

membri ai grupărilor înarmate. Dintre cei rămași în viață, Rustam este cel mai activ. El este un subordonat direct al liderului războinic Șamil Bassaiev și a participat la organizarea mai multor acțiuni de mare amploare. De fapt, el este cel care și-a adus surorile în cadrul grupului pe care presa rusească îl numește „Văduvele Negre”. Sunt soții sau surori ale luptătorilor ceceni care au murit sau au fost dați dispăruți în timpul conflictelor cu Rusia. Sunt femeile care au ales soarta de kamikaze. Își pun centuri cu dinamită sau conduc camioane încărcate cu explozibil și încearcă să distrugă obiectivele care le-au fost desemnate. Obiectivele pot fi militare - ca în cazul autobuzului care transporta soldați și care a fost aruncat în aer la Mozdok - sau pot fi personalități politice - ca în atentatul din mai 2003, de la un festival musulman, care viza o serie de oficiali pro-ruși - sau pot fi simpli civili în rândurile cărora trebuie instaurată teroarea - ca în cazul celor două kamikaze care au încercat să pătrundă printre participanții la un concert rock desfășurat pe un aerodrom din Moscova. Totul, doar pentru a demonstra că rezistența cecenă este puternică și că frații și soții lor nu au murit degeaba. (...). Acum, este august 2003. Raisa este la Moscova, în fața clădirii FSB-ului, serviciul secret rusesc. A trecut aproape un an de când surorile ei au fost omorâte, împreună cu toți membrii comandoului cecen, în teatrul din capitala rusă. În fața ei, în clădire, sunt cei care i-au decimat familia. Spre deosebire de Hanadi, ea este o femeie aproape fără istorie personală; viața ei a fost viața celor din jur. Dar, la fel ca și surata ei din Cisiordania, Raisa Ganiyeva din Cecenia trebuie să ia o decizie. Și nu are decât câteva clipe la dispoziție. Contrar oricăror așteptări, decizia luată de Raisa a fost extrem de neobișnuită: s-a predat FSB-ului. Autoritățile militare rusești i-au promis protecție față de luptătorii ceceni și, mai ales, față de fratele său. Prețul acestei protecții... îl știu doar ea și agenții FSB. Oricum, familia Ganiyev a mai pierdut doi copii, care trăiesc, dar care sunt morți unul pentru celălalt și amândoi pentru restul lumii. Unul este terorist, celălalt este trădător”²².

Amplificarea prezenței femeilor terorist sinucigaș într-o societate în care tradiția se opune angrenării în luptă a femeilor poate fi considerată, oare, în contextul deceniului trecut, drept o tranziție spre „palestinizarea” conflictului ruso-cecen, sau doar ca un semn de disperare? Să

însemne aceasta doar o încercare de repunere în drepturi a unei stări de fapt?

În loc de concluzii:

Teroristul trece printr-un riguros proces de evaluare în cadrul organizației, cu o educație religioasă profundă. „Manualul Al Qaeda”²³ descrie calitățile pe baza cărora sunt recrutați membrii organizației: „fiecare membru trebuie să fie capabil să suporte vărsarea de sânge, omorul, arestările și închisoarea. El trebuie să fie capabil, dacă va fi necesar, să omoare unul sau mai mulți tovarăși ai săi. El trebuie să fie capabil să suporte privațiunile și tratamentul înjositor la care ar putea să fie expus de către inamic. El nu trebuie să se vândă inamicului, nici să-și sacrifice religia de dragul libertății”.

Dacă în privința piloților kamikaze, „născuți pentru sacrificiu”, se știe că ultimele cuvinte ale piloților, înainte să moară, erau „Trăiască împăratul”, deși Hayashi Ichizo nu ezita să spună că „sunt sigur, însă, că era o minciună. Toți strigau același lucru pe care și eu l-am strigat. *Ne strigam mamele*”, să fie acest lucru valabil și pentru teroriștii sinucigași, fie aceștia copii, femeile sau bărbați? Oare, după ce strigă numele lui Allah, teroristul cere iertare mamei sale? Cu siguranță că da, chipul mamei îndurerate, al soțului sau al soției, dar și al copiilor fiind și cele mai de preț amintiri care îi rămân în suflet.

BIBLIOGRAFIE:

1. ANDREESCU, A., RADU, N., The voice of terror between “Islamic Law” and “Civilization Consciousness” în Romanian Military Thinking, aprilie - mai, vol. 2, 2007.
2. ANDREESCU, A.; RADU, N., Terrorism from the Big Encyclopedia of Jihad to Hamas Covenant and The White Qaeda, în Romanian Military Thinking, ianuarie - martie, vol. 1, 2007.
3. ANTIPA, M., Securitatea și terorismul. Prevenirea și combaterea acțiunilor extremist - teroriste pe teritoriul României, Ed. Celsius, București, 2004.
4. ANTIPA, M., Triumviratul dezastrului global. Terorism global - Arme de distrugere în masă - Criminalitate organizată, Ed. Monitorul Oficial, București, 2010.
5. BANDURA, Albert, Mechanisms of

Moral Disengagement, în W. Reich (Ed.), *Origins of terrorism: Psychologies, ideologies, theologies, states of mind*, Cambridge University Press, 1990.

6. BARNĂ, C., *Cruciada Islamului*, Ed. Top Form, București, 2007.

7. CEANU, M., *Portretul teroristului*, disponibil la <http://www.terorismul.ro>, 2011.

8. CUCU, I., *Psihologia terorismului. Studiu psihologic asupra teroriștilor*, în *Impact Strategic*, ed. U.N.Ap., nr.1/2007.

9. DELCEA, C., *Psihopatologia teroristului*, în *Terorismul Azi*, vol.1, an 1, Cluj – Napoca iulie, 2006.

10. DUȚU, Petre; ATANASIU, Mirela, *Terorismul internațional - o amenințare crescândă pentru Uniunea Europeană*, în, *Sesiunea de comunicări științifice cu participare internațională a CSSAS cu tema „Dinamica mediului european de securitate”*, București, 12-13.11.2007.

11. FRATTASIO, A., *Epistemologia terorii*, Ed. Era, București, 2006.

12. FRUNZETI, T., *Paradigme militare în schimbare*. Ed. Militară, București, 2005.

13. HORGAN, J., *Walking Away from Terrorism: Accounts of Disengagement from Radical and Extremist Movements*. Taylor and Francis: London and New York, 2009.

14. HUDSON, Rex, *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?*, Federal Research Division 1999; KHASHAN, Hilal, *Collective Palestinian Frustration and Suicide Bombings*, în „*Third World Quarterly*”, nr. 6, 2003.

15. WINNIFRED, Louis; TAYLOR, Donald, *Understanding the September 11 Terrorist Attack on America: the Role of Intergroup Theories of Normative Influence*, în „*Analyses of Social Issues and Public Policy*”, 2002.

16. MANDEL, David, *Instigators of Genocide: Examining Hitler from a Social Psychological*, in L. S. Newman and R. Erber (Eds.), „*Understanding Genocide: The Social Psychology of the Holocaust*”, Oxford University Press, 2002.

17. McCauley, C., *The Psychology of Terrorism*, www.ssrc.org/sept11/essays, 2002.

18. O'Connor, Alex, *Understanding Who Becomes Terrorists*, în „*Journal of Young Investigators*”, nr. 3, 2004.

19. MANSDORF, Irwin, *The Psychological*

Framework of Suicide Terrorism Jerusalem Letter, „*Viewpoints*”, nr. 496, 2003.

20. PAPE, Robert, *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, „*American Political Science Review*”, nr. 3, 2003.

21. SHIQAQI, K., *The views of Palestinian society on suicide terrorism*, în „*Countering Suicide Terrorism*”, Herzliya, Israel, Ed. The International Policy Institute for Counter-Terrorism, 2001.

22. SCHWEITZER, Y., *Suicide terrorism: development and main characteristics*, în „*Countering Suicide Terrorism*”, Herzliya, Israel, Ed. The International Policy Institute for Counter-Terrorism, 2001.

23. SIMILEANU, V., *Radiografia terorismului*, Geopolitica, București, 2006.

24. UNGER, Rhoda, *Them and Us: Hidden Ideologies – Differences in Degree or Kind?*, în „*Analyses of Social Issues and Public Policy*”, 2002.

25. VĂDUVA, Gh., *Marele Orient Mijlociu pe un drum cu sens unic?*, în „*Impact Strategic*”, ed. U.N.Ap., nr.4, 2005.

26. VĂDUVA, Gh., *Războiul asimetric și noua fizionomie a conflictualității armate*, Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.

27. VICTOROFF, J.; KRUGLANSKI, A., *Psychology of terrorism: Classic and contemporary insights*. New York: Psychology Press, 2009.

28. ZEDALIS, D., *Female Suicide Bombers*, disponibil la www.carlisle.army.mil/ssi/, 2004.

29. *** *The National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism*

30. *** <http://www.start.umd.edu/start/>

31. *** *Psychology of Terrorism: Annotated Bibliography*.

32. *** <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/208551.pdf>.

33. *** *Social Science for Counterterrorism*.

34. *** <http://www.rand.org/pubs/monographs/MG849/>.

35. *** *Understanding the Terrorist Mindset*.

36. *** http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/fbi/terrorist_mindset.pdf.

NOTE:

1 HAYASHI Ichizo (1922 – 1945), pilot kamikaze; a se vedea <http://www.descopera.ro/kamikaze-nascuti-pentru-sacrificiu>, 2009.

- 2 STOIANOVICI, C., Femeile kamikadze, disponibil la <http://atelier.liternet.ro/articol/2004>.
- 3 RAUFFER, X., *La nebuleuse: Le terrorisme du Moyen-Orient*, Ed. Fayard, Paris, 1987.
- 4 ***, *Coranul cel Sfânt în limba română*, Ediția a III-a, Ed. Islam, București, 2004, pp.52-58.
- 5 HASSAN, N., *An arsenal of believers: talking to the „human bombs”*, în “International Society of Political Psychology Conference”, pp. 16 – 19 July 2002, Berlin.
- 6 RAUFFER, op.cit.
- 7 MIHAI, C., MUNTEANU, P., *Reteaua Al – Qaida își revizuieste strategiile*, disponibil la http://www.adevarul.ro/international/Reteaua-Al-Qaida-revizuieste-strategiile_0_36598302.html
- 8 Documentar, *Brigada Specială de intervenții a Jandarmeriei*, 2008.
- 9 HUDSON, Rex, *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?* Federal Research Division, 1999; KHASHAN, Hilal, *Collective Palestinian Frustration and Suicide Bombings*, în *Third World Quarterly*“, nr. 6, 2003; O’CONNOR, Alex, *Understanding Who Becomes Terrorists*, „*Journal of Young Investigators*“, nr. 3, 2004.
- 10 CRENSHAW, M., *Terrorism in context*, Penn State University Press, University Park, P.A., 1995.
- 11 POPONETE, Valentin, *Terorismul – aspecte psihosociale*, disponibil la <http://www.presamil.ro/SMM/2005/3>.
- 12 www.ict.org.il/articles.
- 13 STOIANOVICI, C., Op.cit..
- 14 SCHWEITZER, Y., *Suicide terrorism: development and main characteristics*, în „*Countering Suicide Terrorism*”, Herzliya, Israel, Ed. International Policy Institute for Counter-Terrorism, 2001.
- 15 SAGEMAN, I., *Understanding Terror Network*, in, <http://www.foreignaffairs.com>, 2011.
- 16 BARR, W.C., *Why a palestinian girl now wants to be a suicide Bomber*, in, *The Christian Science Monitor*, 01 aprilie 2002.
- 17 TOOLIS, K., *The revenger’s tragedy: why women turn to suicide bombing*, in, <http://www.guardian.co.uk>, 2003; a se vedea și Stoianovici, C., Op.cit.
- 18 IUZIK, Iulia, *Allah’s Brides: Suicide Bombers from Chechnya*, Moscwa, 2004.
- 19 MAXIM, I., *Terorismul internațional, lucrare dizertație*, Academia de Politie „Alexandru Ioan Cuza”, București, 2008.
- 20 DUMITRU, C., *Cine sunt logodnicele lui Allah?*, în, *Clipa*, aprilie 2010; Stoianovici, C., op.cit.
- 21 STOIANOVICI, C., Op.citat.
- 22 Idem.
- 23 ***, *The Al Qaeda Manual*, <http://www.usdoj.gov/ag/trainingmanual.htm>.

RELATII INTERNAȚIONALE 2.0: ECHILIBRUL DE PUTERE ÎN SPAȚIUL CIBERNETIC

*Costinel ANUȚA**

Lucrarea vizează evidențierea caracteristicilor unei noi „dimensiuni” a relațiilor internaționale, având ca referință spațiul cibernetic (RI 2.0). Împreună cu un întreg spectru de noi riscuri și amenințări, de la atacuri cibernetice individuale la e-război, RI 2.0 promovează o nouă formulă de analiză care ar putea fi etichetată ca netpolitik sau cyberpolitik. Formula netpolitik / cyberpolitik ar putea fi construită luând în considerare noile caracteristici ale puterii / echilibrului de putere în spațiul cibernetic și vizează utilizarea unor abordări coerente - cum ar fi “triada cibernetică” - în gestionarea amenințărilor cibernetice, pe fondul diversității obstacolelor și actorilor implicați. În același timp, dezvoltarea netpolitik / cyberpolitik evidențiază un aspect specific, dar important: o apărare cibernetică eficientă este dependentă de o cooperare substanțială atât între state, la nivel regional / global, cât și între instituțiile statului și sectorul privat.

Cuvinte-cheie: relații internaționale 2.0, atac cibernetic; amenințare cibernetică; război cibernetic; e-război; netpolitik; cyberpolitik; triada cibernetică; spațiul cibernetic.

La jumătatea lunii decembrie 2009, Google Inc. și alte 33 de companii, incluzând instituții financiare și contractori din domeniul apărării

au fost victimele unui atac cibernetic care a vizat sustragerea codurilor-sursă ale unor proiecte ale acestora.

Subiectul a căpătat relevanță în spațiul public în momentul apariției raportului iDefense¹ cu detalii tehnice privind atacul menționat și a anunțului Google Inc. privind incidentul, adică la jumătatea lunii ianuarie 2010. Dincolo de detaliile tehnice, cercetătorii ambelor organizații au indicat ca sursă a atacului, adrese IP² localizate în China.

Complexitatea și gradul de coordonare ale atacului au îngrijorat atât conducerea politică, cât și diverse elemente ale stabilimentului militar american. În timp ce - pe dimensiunea politică - avalanșa de negări oficiale ale Chinei și schimburile de acuzații reciproce au culminat cu discursul secretarului de stat Hillary Clinton asupra libertății Internetului, larg mediatizat în întreaga lume³, liderii Pentagonului au simulat răspunsul la un scenariu în care un atac cibernetic complex ar fi vizat paralizarea rețelelor energetice, de comunicații sau financiare ale SUA. Concluziile: inamicul are toate atuurile - invizibilitate, anonimitate și imprevizibilitate, în timp ce comandanții militari nu au nici măcar autoritatea legală pentru a răspunde, în condițiile în care nu este clar obiectivul atacului - vandalism, furt comercial, un atac sponsorizat de un alt stat

* **Costinel ANUȚA** (costinel.anuta@gmail.com) este absolvent al Programului Avansat în Studii de Securitate (Centrul European pentru Studii de Securitate „George Marshall”), deține un master în Comunicare și Relații Publice și este licențiat în Informatică și Managementul Organizațiilor. A lucrat ca expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

în vederea paralizării SUA sau poate o fază de început a unui conflict convențional.

De asemenea, având în vedere că sursa atacului este dificil de „definit” în termeni legali, nu există nicio modalitate de descurajare a inițiatorului acesteia. Reprezentanții Agenției Naționale pentru Securitate (NSA) au dezbătut chiar problema lansării unui atac cibernetic american preemptiv, în cazul existenței unor dovezi privind iminența unui atac cibernetic asupra SUA.

De la arme de distrugere în masă la „arme de subversiune în masă”⁴: spațiul cibernetic ca dimensiune a „câmpului de luptă”

Atacurile cibernetice de amploare nu constituie o amenințare recentă în domeniul securității. Tot ce am descris în rândurile anterioare își are originile în perioada imediat următoare sfârșitului Războiului Rece, fiind catalogat în multiple feluri – e-război, război cibernetic, război electronic sau război prin Internet.

Primul conflict „electronic” de amploare nu l-a constituit atacul cibernetic împotriva Estoniei din 2007. În 1999, pe fondul conflictului din fosta Iugoslavie, s-a derulat un alt „război” tăcut, ai cărui participanți au fost, de-o parte, comunități de hackeri sârbi, ruși sau chiar chinezi (după bombardarea Ambasadei Chinei la Belgrad), iar de cealaltă parte specialiștii SUA sau NATO. Modul de manifestare a războiului: penetrarea, blocarea sau virusarea sistemelor informaționale ale adversarilor, modificarea designului și conținutului site-urilor oficiale sau blocarea serviciilor de știri difuzate prin Internet.

Ceea ce singularizează acest prim e-război este faptul că „taberele” implicate sunt de o diversitate ce face extrem de dificilă „codificarea” lui. Astfel, în e-războiul din 1999 se confruntă două rețele – una a unor comunități organizate ad-hoc (hackerii sârbi și ruși), fără „personalitate” juridică și o alta ce ar putea fi delimitată juridic (NATO / SUA), dar fără nicio putere asupra unei armate de e-războinici solitari, greu detectabili și de asemenea, dificil de chemat în fața legii.

În cazul Estoniei (2007), cele două părți au fost, în principiu, clar delimitate – comunități de hackeri ruși împotriva guvernului estonian, pe fondul unui incident legat de mutarea unui monument închinat soldaților sovietici căzuți în al Doilea Război Mondial. Totuși, e-războiul din Estonia anului

2007 își are importanța lui în privința accelerării „codificării” acestui tip de conflict și a dezvoltării suportului tehnic și doctrinar pentru pregătirea e-forțelor viitorului.

În ceea ce privește codificarea, sintagma „atac cibernetic” este deja consacrată în limbajul diverselor organizații internaționale din sfera securității, începând cu ONU. De altfel, SUA și Rusia au inițiat consultările, în cadrul unuia dintre comitetele ONU pentru controlul armamentelor, pentru consolidarea securității Internetului și limitarea utilizării în scop militar a spațiului cibernetic. În privința suportului tehnic, de exemplu în cazul SUA, Agenția pentru Proiecte de Cercetare Avansată în domeniul Apărării (DARPA) a dezvoltat începând din anul 2008 un poligon național cibernetic (*cyber-range*), în vederea creșterii capacității forțelor americane de a desfășura operații cibernetice ofensive sau defensive.

Cel de-al treilea război electronic de amploare s-a desfășurat în paralel cu conflictul convențional dintre Federația Rusă și Georgia din august 2008. Cumva acesta a fost o replică a e-războiului din 1999, cu rezerva că mijloacele utilizate de „războinicii cibernetici” de origine rusă au fost mult mai complexe (de exemplu automatizarea atacurilor tip *Denial-of-Service*⁵ a blocat site-urile oficiale ale guvernului georgian sau pe cele de știri, pentru perioade de timp semnificative).

Ultima confruntare relevantă pentru evidențierea mutațiilor puterii în spațiul cibernetic o constituie seria de conflicte China – SUA, unul din episoadele semnificative ale acesteia fiind chiar cel prezentat în introducerea prezentului material⁶. Am putea spune, prin analogie, că respectiva confruntare este corespondentul unui „război rece” în spațiul cibernetic: se desfășoară pe o perioadă mai lungă de timp, într-un ritm „sinusoidal”, iar fiecare combatant încearcă să evite deconspirarea și confruntarea deschisă, în timp ce acumulează informații despre adversar, în special în sfera proiectelor militare. „Produsele” high-tech și dezvoltările conceptuale consistente utilizate în această confruntare evidențiază faptul că oricât de mult ai avansa în domeniul cercetării specifice, vulnerabilitățile par să se multiplice cu o viteză amețitoare. Astfel, SUA, lider în acest domeniu, este o victimă constantă a penetrării sistemelor informaționale, atât guvernamentale, cât și ne-guvernamentale.

În pofda faptului că am menționat și diverse „comunități” ca părți ale e-războaielor descrise, am putea aprecia că respectivele conflicte au avut loc - în principiu - între două state: acțiunile fiecărei „comunități” (cele rusă și chineză în Iugoslavia sau doar cea rusă în Estonia și Georgia) au reprezentat o „continuare a politicii [*statelor cărora aparțineau comunitățile respective*] cu alte mijloace”. În plus, e-războaiele descrise au constituit fie dimensiuni ale unui conflict convențional (Iugoslavia, Georgia), fie conflicte de sine-stătătoare între părți relativ „identificabile” sau „delimitabile” (Estonia, China-SUA).

De la sub-național la supra-național: termenul „putere” în „ecuația” RI 2.0

Având în vedere intensificarea manifestărilor în spectrul e-războiului (4 conflicte majore în ultimii 10 ani și creșterea semnificativă a numărului de atacuri cibernetice izolate), experții au evidențiat că aceste evoluții deschid calea unei noi formule de analiză în abordarea relațiilor internaționale – *netpolitik*⁷ sau *cyberpolitik*⁸. Elementul central al respectivei formule îl constituie tocmai modificarea substanțială a conceptului de putere și implicațiile acestei transformări asupra actorilor și instrumentelor specifice relațiilor internaționale. În același timp, dacă ne raliem la curentul general de „cibernetizare” a limbajului, am putea spune că în spațiul cibernetic vorbim de o nouă „versiune” a relațiilor internaționale - RI 2.0 - unde, de exemplu rolul *realpolitik*-ului ar putea fi luat de *cyberpolitik*, iar **noțiunile clasice de putere și echilibru de putere capătă noi valențe**.

În primul rând, conectarea la o rețea informațională globală asigură **accesul oricărui individ, comunități sau organizații la cunoaștere și tehnologie și implicit, la putere**. Aceasta face ca un individ, o comunitate ad-hoc sau o organizație obscură să poată juca un rol mult mai consistent decât un stat sau o organizație internațională în configurarea structurii de putere, atât în spațiul cibernetic, cât și în cel convențional.

În al doilea rând, accesul la putere unor actori al căror comportament este dificil de codificat și prognozat implică un fel de **distribuție „browniană” a puterii**, în detrimentul ierarhiei relativ stabile cu care eram obișnuiți. În spațiul cibernetic nu se regăsește sistemul internațional unipolar existent încă în spațiul convențional.

Chiar și centrele de putere se schimbă într-un ritm prea rapid pentru a putea prognoza sau chiar defini starea sistemului la un moment dat – un individ animat de idealuri anti-sistem sau o comunitate transnațională de hackeri cu o anumită ideologie pot influența comportamentul unui actor semnificativ pe scena internațională, fără nici un fel de semnalare prealabilă a intențiilor.

O a treia modificare de substanță a conceptului de putere vizează **modul de exercitare a acesteia**. În acest sens, clasică dihotomie apărare/atac a conflictului convențional nu mai poate fi suficient de clar definită în spațiul cibernetic. Oricum, și în spațiul convențional, pe fondul „proliferării” actorilor non-statali și a modificărilor rapide în arhitectura internațională de putere, conceptului de apărare i-a fost „impregnat” un caracter preemptiv.

Diferența ar fi că, în timp ce în spațiul convențional, o acțiune ostilă iminentă poate fi prognozată (există indicii cum ar fi comasarea forțelor, prezența radiațiilor în cazul materialelor nucleare, etc.), în cel cibernetic, având în vedere timpul foarte scurt în care atacul își produce efectele (de ordinul secundelor), putem vorbi mai mult de un management al consecințelor. Astfel, în spațiul cibernetic, caracterul preemptiv s-ar „manifesta” mai degrabă preventiv, adică ar implica distrugerea unei amenințări potențiale înainte ca aceasta să se manifeste. Un e-război preventiv intră însă în acest mod în „ilegalitate”, Carta ONU acoperind doar dreptul statelor de a se auto-apăra în cazul în care agresiunea se conturează cu claritate și devine o amenințare reală și iminentă.

După cum am menționat anterior, redefinindu-se accesul la putere, respectiv distribuția și exercitarea acesteia, este destul de dificilă prognozarea stării sistemului de putere în spațiul cibernetic la un anumit moment.

Totuși, ca reper putem utiliza **o matrice aplicabilă în momentul de față și în spațiul convențional, structurată pe trei niveluri – supra-național, național și sub-național, respectiv trei dimensiuni – doctrinară, tehnică și umană**. În timp ce actorii supra-naționali (organizațiile interguvernamentale cu responsabilități în domeniul securității) și cei sub-naționali (indivizi, comunități sau organizații) au înregistrat progrese semnificative numai pe anumite dimensiuni, există state – SUA, China,

Rusia, Franța și Israel⁹, care domină atât „spațiul” doctrinar, cât și pe cele tehnic și uman.

Deși aplicabilitatea unei asemenea matrice ne conduce la ideea existenței unui oarecare principiu ordonator al structurii de putere în spațiul cibernetic, stabilitatea acestuia la un moment dat poate fi rapid alterată de către oricare dintre actorii implicați, chiar dacă aceștia nu domină toate dimensiunile enunțate.

De altfel, introducerea actorilor sub-naționali / non-statali în „ecuație”, coroborată cu complexitatea crescândă a mijloacelor / instrumentelor specifice poate conduce la scenarii de atac cibernetic aparent ne-gestionabile. Un potențial *worst case scenario* ar putea implica o organizație teroristă sau o „alianță” virtuală a unor entități de această natură¹⁰, care ar avea posibilitatea de a utiliza instrumente „sofisticate”, gen Conficker sau Stuxnet. **Conficker**, un program „ silențios ” - în continuă dezvoltare - poate „invada” computerele / rețeaua fără o conexiune fizică directă (prin intermediul mediilor de stocare) pentru a sustrage date sau pentru a facilita controlul acestora de la distanță, iar **Stuxnet**, o „cyber-rachetă” dirijată (*guided cyber-missile*¹¹), afectează în prezent funcționalitatea anumitor tipuri de sisteme automatizate de control și achiziție a datelor de uz industrial (utilizate inclusiv în construcția centralelor nucleare).

În ultimă instanță, o distribuție „browniană” a puterii în spațiul cibernetic aduce în atenție **factorul nuclear**.

Un scenariu extrem de pesimist implică abordarea posibilității de penetrare a sistemelor de comandă, control și comunicații în domeniul nuclear (*Nuclear Command and Control and Communications / NC3*) ale statelor posesoare de capacități în domeniu. În contextul evoluțiilor spectaculoase în domeniul tehnologiei informațiilor, precum și al necesității asigurării unei comenzi integrate asupra sistemelor de armament nuclear (NC3), există mai multe modalități de a „influența” un scenariu cu „variabile” de această natură – controlul direct asupra utilizării unei rachete cu încărcătură nucleară, provocarea unei națiuni în a utiliza rachete cu încărcătură nucleară sau obținerea de informații în vederea sustragerii unei dispozitive nucleare din arsenalul unui stat¹² sau în vederea construirii unei bombe „murdare” (combinație între materiale radioactive și explozivi convenționali)¹³.

Echilibrul de putere în spațiul cibernetic: potențiali „decriptori” ai asimetriei informaționale

Deși conceptul de putere capătă noi valențe, am putea utiliza sintagma „echilibru de putere” - în sensul clasic al teoriei relațiilor internaționale - și în spațiul cibernetic. În majoritatea accepțiunilor¹⁴, simplificat, echilibrul de putere vizează atingerea unei „parități” de forțe / capacități în vederea evitării apariției unui hegemon și se realizează fie prin „subscrierea” la o cursă a înarmărilor, fie prin ralierea la o alianță / sistem de alianțe. Totodată, în abordarea echilibrului de putere intervine o altă noțiune a teoriei clasice a relațiilor internaționale – descurajarea, a cărei semnificație este încă intens dezbătută chiar și în cazul spațiului convențional.

În context, ca „decriptori” în abordarea echilibrului de putere asociat spațiului cibernetic (inclusiv a descurajării), voi aduce în atenție **trei elemente** rezultate în urma unui studiu multinațional promovat în aprilie 2010¹⁵: **impedimentele majore** în abordarea amenințărilor cibernetic, **diversitatea actorilor** implicați (prin prisma „obiectivelor” acestora în spațiul cibernetic), precum și un „**model**” de **gestionare a amenințărilor** de această natură, similar domeniului nuclear („triada cibernetică”).

Ca impedimente majore, studiul menționat aduce în atenție **dificultățile tehnice**, **lipsa responsabilității sociale** (asociată lipsei unei percepții adecvate asupra implicațiilor de securitate ale acestui tip de amenințări) și **cooperarea internațională inadecvată**¹⁶. Totuși, deși studiul este orientat asupra evoluției tehnologiei informațiilor și problemelor legate de cooperarea internațională în domeniu - elemente în raport cu care se înregistrează progrese semnificative, în pofida intereselor uneori divergente ale statelor în spațiul cibernetic - un factor important îl constituie „**responsabilizarea**” **societății sau chiar cea corporativă în raport cu potențialele implicații ale unui atac cibernetic**. Protejarea calculatoarelor personale sau a rețelelor locale, respectiv transmiterea informațiilor cu privire la o nouă amenințare către producătorii de software specializat sau centrele de intervenție în domeniu sunt acțiuni care pot împiedica formarea unor rețele de tip botnet¹⁷ necesare - de exemplu - amplificării efectelor atacurilor DoS sau pot

restricționa răspândirea necontrolată a unui virus informatic.

Tipologia actorilor propusă de studiul în discuție poate fi abordată prin prisma impactului acestora asupra „stării” de echilibru în spațiul cibernetic. Astfel, actorii pot fi **neutri** (utilizatori, operatori, administratori), **cu influență redusă** (hackeri sau organizații non-guvernamentale, pentru promovarea unei agende politice), **medie** („combatanți” ciberneticici, finanțați de stat - în cazul law enforcement - sau companii private) **sau ridicată** (teroriști / criminali ciberneticici, guverne care utilizează spațiul cibernetic în scopuri militare)¹⁸. Diferența semnificativă în ceea ce privește „paritatea” capabilităților actorilor în spațiul cibernetic față de cel convențional constă - după cum am menționat anterior - în posibilitatea oricărui actor din cei enumerați de a „accesa” o poziție de forță în pofida asimetriei pe linie de capabilități și finanțare (deși un stat dispune de tehnologie și resurse, sistemele acestuia pot fi „anihilate” în spațiul cibernetic cu „instrumente” informatice simple, accesibile și cu costuri reduse).

În raport cu impedimentele majore, tipologia actorilor, precum și cu cele patru elemente necesare pentru realizarea descurajării în spațiul cibernetic (atribuire, localizare, răspuns și transparență¹⁹), o posibilă abordare a amenințărilor ciberneticice poate fi construită în jurul sintagmei de „**triadă cibernetică**”, care ar putea viza următoarele dimensiuni: **reziliența, atribuirea și capabilitățile ofensive**. Cele trei dimensiuni vizează - în fapt - trei tipuri de capabilități. Primul tip îl constituie capabilitățile care intră în componența propriu-zisă a infrastructurii informatice (inclusiv calculatoarele personale) și printr-o abordare de securitate adecvată (software și hardware) asigură reziliența infrastructurii ca întreg. Al doilea tip este orientat asupra „localizării” sursei geografice a atacului și identificării atacatorului, iar cel de-al treilea, capabilitățile ofensive (în special software) vizează transpunerea „preemptivității” din spațiul convențional în spațiul cibernetic²⁰. Totuși, spre deosebire de „triada nucleară”, eficiența „triadei ciberneticice” depinde într-o foarte mare măsură de cooperarea sferei instituționale cu opinia publică și sectorul privat, având în vedere că ultimele două entități gestionează un procent semnificativ din infrastructura informatică a unei națiuni (în cazul SUA de exemplu, 85 %²¹). Revenim astfel la

relevanța responsabilității sociale sau corporative pentru gestionarea amenințărilor în spațiul cibernetic.

Concluzii sau potențiale repere ale abordării securității ciberneticice

Succint, lumea RI 2.0, pe lângă faptul că adaugă o nouă dimensiune „câmpului de luptă”, aduce modificări substanțiale caracteristicilor și modului de manifestare a puterii. În acest sens, o preocupare esențială, în special în privința e-războiului, ar fi: vor rămâne entitățile statale principalii actori și în mediul RI 2.0?

După cum am menționat anterior, statele reprezintă singurii actori capabili să domine toate dimensiunile spațiului cibernetic (doctrinară, tehnică și umană). Care ar fi atunci diferența în mediul RI 2.0, din perspectiva actorilor statali? În timp ce, în cazul mediului convențional, statul deține monopolul asupra utilizării puterii, precum și asupra resurselor necesare acțiunilor militare, în spațiul RI 2.0 nu mai putem vorbi de monopol. Accesul la putere al oricărui actor, fie că vorbim de un individ, grup / organizație sau stat, nu este restricționat în niciun fel. Am putea aprecia astfel că, în timp ce spațiul convențional este dominat de o structură ierarhică de putere, mediul RI 2.0 este mai degrabă structurat ca o rețea, unde puterea este distribuită în egală măsură între toate nodurile.

Totuși, abordările mai mult secvențiale ale actorilor non-statali (în contextul dezvoltării numai a anumitor dimensiuni, în vederea desfășurării unor acțiuni punctuale) asigură statelor o poziție „privilegiată” și în noua structură de putere. În acest context, sunt suficiente, totuși, dezvoltările conceptuale (strategii și politici) sau operaționale (structuri și capabilități) curente pentru o abordare coerentă a acestei noi dimensiuni a câmpului de luptă sau, mai mult, a noilor valențe ale puterii de către actorii statali?

Analizând abordarea câtorva actori statali semnificativi în mediul RI 2.0, am putea aprecia că atât dezvoltările conceptuale, cât și cele operaționale în domeniul cibernetic înregistrează tendințe ascendente. O dezvoltare esențială în acest sens o constituie elaborarea unor strategii „dedicate” domeniului, delimitate de documentele programatice naționale în domeniul securității. De exemplu, în cazul SUA, efectele directivei prezidențiale adoptată de George Bush în ianuarie

2008 pentru lansarea Inițiativei Naționale Cuprinzătoare pentru Securitatea Cibernetică (*Comprehensive National Cybersecurity Initiative*) au fost evaluate în contextul Analizei Politicii Cibernetice (*Cyberspace Policy Review*) a administrației Obama, demers care marchează semnificația domeniului cibernetic în contextul securității naționale²².

Necesitatea concentrării eforturilor tuturor instituțiilor cu responsabilități în domeniul cibernetic, la nivel național, s-a resimțit și în cazul României, care a lansat în dezbatere Strategia de securitate cibernetică (publicată pe site-ul Ministerului Comunicațiilor și Tehnologiei Informațiilor).

La nivel operațional, ambele demersuri au ca elemente centrale conectarea rețelelor și sistemelor naționale, fie sub egida unui Centru Național pentru Securitate Cibernetică (*National Cybersecurity Center*) din cadrul Departamentului securității interne (*Department of Homeland Security*), în cazul SUA, fie sub forma unui Sistem Național de Securitate Cibernetică (în cazul României), respectiv crearea unor Centre de răspuns la incidente de securitate cibernetică (CERT).

Unificarea eforturilor la nivel național este necesară, dar nu suficientă în cazul amenințărilor cibernetice. Pe fond, evoluția acestora poate fi comparată cu cea a terorismului: libertatea de acțiune a actorilor non-statali (mult restricționată în cazul statelor), asociată cu magnitudinea efectelor pe care aceștia le pot produce - inclusiv în spațiul convențional - impun adoptarea unor soluții cooperative globale / regionale în menținerea echilibrului de putere. În același timp, spre deosebire de terorism, gestionarea amenințărilor cibernetice necesită intensificarea comunicării dintre specialiștii guvernamentali și cei din mediul privat (atât la nivel național, cât și internațional), în vederea transferului de cunoștințe / bune practici în domeniu sau avertizării timpurii (*early warning*) în privința apariției unei noi amenințări de acest tip.

Soluțiile cooperative regionale aduc o valoare adițională demersurilor naționale de apărare împotriva amenințărilor cibernetice în special prin distribuirea presiunilor generate de limitările tehnice: un sistem național sau 1-2 CERT naționale nu se pot compara - în gestionarea unui atac cibernetic - cu acțiunea concentrată a 27-28 de asemenea structuri. Totodată, o abordare multi-dimensională, cum ar fi cea a

NATO, acoperă o gamă largă de demersuri, de la facilitarea schimburilor de informații pe tema atacurilor cibernetice, constituirea unei agenții multi-naționale dedicate (*Cyber Defence Management Authority* în cazul NATO), până la coordonarea / integrarea capabilităților naționale de avertizare / răspuns la nivel aliat în acest domeniu (conform noului Concept Strategic adoptat în cadrul Summitului de la Lisabona din 2010)²³. În același timp, în vederea facilitării unui răspuns integrat, având în vedere diversitatea membrilor organizațiilor regionale, desfășurarea unor exerciții multi-naționale a devenit o practică uzuală²⁴ (cu includerea sau cu intenția de a include și specialiștii din mediul privat).

În ceea ce privește nivelul global, o soluție precum crearea unui sistem internațional de „guvernanță” a Internetului (implicit a unor protocoale care să garanteze securitatea conexiunilor), sub egida Uniunii Internaționale de Telecomunicații²⁵, coroborată cu adoptarea unui acord internațional similar celor de control al armamentului convențional / nuclear dar orientat asupra „armamentului” cibernetic, în cadrul ONU, ar putea asigura o descriere adecvată a „stării” sistemului la un moment dat sau identificarea potențialelor tendințe de evoluție ale acestuia.

Pe de altă parte, demersurile de instituire a unui control cât mai strâns asupra utilizării rețelelor / calculatoarelor personale / protocoalelor de conectare ar putea intra în conflict cu drepturile omului, în condițiile în care deja se prefigurează abordarea accesului la Internet ca drept fundamental al omului²⁶. În acest sens, pe același fond al comparației cu terorismul, putem aprecia că analiza implicațiilor promovării Patriot Act în SUA, în contextul evoluției amenințării teroriste, ar putea constitui o bună sursă de „lecții învățate”, în cazul inițierii unui pachet legislativ similar pentru contracararea amenințărilor cibernetice.

Mediul RI 2.0 devine cu mult mai complex dacă luăm în considerare faptul că e-războiul nu constituie însă singura dinamică în modul de manifestare al acestuia. Deocamdată este aproape la fel de vizibilă e-diplomația, iar lansarea unor platforme precum e-guvernarea, e-republica ș.a.m.d. reprezintă germeii închegării noii formule menționate anterior – *netpolitik* / *cyberpolitik*, care ar putea avea pentru spațiul cibernetic relevanța pe care *realpolitik*-ul a avut-o pentru cel convențional.

Deși noua formulă de analiză va prelua mare parte din conceptele consacrate de teoria „tradițională” a relațiilor internaționale, caracteristicile și modul de manifestare al acestora vor impune o abordare care va avea repere cu totul diferite, pe fondul anarhiei multi-polare perpetue ce caracterizează mediul RI 2.0.

NOTE:

1 iDefense este o organizație fondată în mai 1998, ce asigură analiza detaliată asupra amenințărilor cibernetice mai multor guverne sau companii private. Din iulie 2005, iDefense lucrează în parteneriat cu VeriSign, companie cunoscută în domeniul software-ului de securitate (<http://labs.iddefense.com/>, accesat la 16.12.2010).

2 O adresă IP (Internet Protocol) este o „etichetă” numerică, atribuită fiecărui computer conectat într-o rețea care utilizează protocolul Internet pentru comunicarea între nodurile sale.

3 Discursul secretarului de stat american Hillary Clinton asupra libertății Internetului, Washington DC, 21 ianuarie 2010, <http://www.state.gov/secretary/rm/2010/01/135519.htm>, accesat la 16.12.2010.

4 Acronime similare: **Weapons of Mass Destruction** / **Weapons of Mass Disruption**.

5 Printr-un atac de acest tip, se intenționează blocarea accesului utilizatorilor legitimi la informații sau servicii. Cel mai des utilizat atac de tip DoS vizează „inundarea” unei rețele cu cereri de acces (<http://www.us-cert.gov/cas/tips/ST04-015.html>, accesat la 16.12.2010).

6 Alte episoade semnificative: Titan Rain (2004), descoperirea unei rețele de spionaj cibernetic în Guangdong, China, care sustrăgea informații din laboratoarele militare, de la NASA sau de la alte organizații guvernamentale sau non-guvernamentale americane; Ghostnet (2009), descoperirea unei alte rețele cu baza în China, care a penetrat mai mult de 1200 de sisteme în alte 102 state, pe lângă SUA.

7 BOLLIER, David, *The Rise of Netpolitik. How the Internet Is Changing International Politics and Diplomacy*, A Report of the Eleventh Annual Aspen Institute Roundtable on Information Technology, Washington DC, 2003, <http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/2107/netpolitik.pdf>, accesat la 16.12.2010.

8 ROTHKOPF, David J., *Cyberpolitik: The Changing Nature of Power in the Information Age*, Journal of International Affairs, Volumul 51, Nr. 2, Spring 1998.

9 McAfee Virtual Criminology Report 2009, <http://resources.mcafee.com/content/NACriminologyReport2009NF>, accesat la 16.12.2010.

10 În 2001 a fost formată Al Qaeda Alliance

Online, responsabilă pentru crearea mai multor viruși răspândiți prin intermediul e-mailurilor. Deși în prezent nu mai este activă, această „alianță” în spațiul virtual a constituit un demers îngrijorător și - pe fondul „sofisticării” atacurilor și oferirii unor soluții / programe gata făcute - ideea ar putea fi repusă în practică de către organizațiile teroriste. Pe lângă faptul că un asemenea demers creează premisele pentru „unificarea” forțelor diverselor grupări teroriste disipate geografic - de la cele implicate în conflictul israeliano-palestinian la cele din Pakistan - aceasta este în același timp eficientă, în raport cu costurile asociate. (Vezi și Gary R. Bunt, *Islam in the Digital Age. E-Jihad, Online Fatwas and Cyber Islamic Environments*, Pluto Press, London, 2003).

11 CLAYTON, Mark, *Stuxnet malware is 'weapon' out to destroy... Iran's Bushehr nuclear plant?*, The Christian Science Monitor, 2010, <http://www.csmonitor.com/USA/2010/0921/Stuxnet-malware-is-weapon-out-to-destroy-Iran-s-Bushehr-nuclear-plant>, accesat la 16.12.2010.

12 Incidentul din 2007, când Forțele Aeriene ale SUA au mutat, din greșală, șase rachete cu încărcătură nucleară (se credea că încărcătura nucleară a fost separată înainte de transport), și acestea au rămas în baza aeriană Barksdale (Louisiana), montate pe un bombardier B-52 și nepăzite timp de 36 de ore, este relevant în acest sens.

13 FRITZ, Jason, *Hacking Nuclear Command and Control*, http://www.icnnd.org/research/Jason_Fritz_Hacking_NC2.pdf, accesat la 16.12.2010.

14 Am utilizat ca referințe Britannica Online, Oxford Dictionary of Politics și Columbia Encyclopedia, cu trimiteri la teoreticieni importanți în dezvoltarea / abordarea sintagmei echilibrului de putere (Mearsheimer, Morgenthau).

15 NAGORSKI, Andrew (ed.), *Global Cyber Deterrence. Views from China, the U.S., Russia, India, and Norway*, The EastWest Institute, 2010, <http://www.ewi.info/system/files/CyberDeterrenceWeb.pdf>, accesat la 16.12.2010.

16 TANG, Lan, ZHANG, Xin, *The View from China. Can Cyber Deterrence Work?* în Andrew Nagorski (ed.), op.cit., pp. 1-3.

17 O botnet sau rețea robot constituie un grup de calculatoare care rulează o aplicație controlată unitar de proprietarul acesteia. De obicei, când se vorbește de botnet, se are în vedere un grup de calculatoare „infectate” cu un software robot care, după instalare, transformă respectivele calculatoare în „zombie” comandate de la distanță de proprietarul programului instalat. (<http://www.tech-faq.com/botnet.html>, accesat la 16.12.2010).

18 GRIGORIEV, Dmitry, *The View from Russia. Russian Priorities and Steps Towards Cybersecurity* în Andrew Nagorski (ed.), op.cit., pp. 5-8.

19 McCONNELL, Mike, **Mike McConnell on how to win the cyber-war we're losing**, *Washington Post*, February 2010, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/02/25/AR2010022502493.html>, accesat la 16.12.2010.

20 RADUEGE, Harry, **The View from the United States. Fighting Weapons of Mass Disruption: Why America Needs a „Cyber Triad”** în Andrew Nagorski (ed.), op.cit., pp. 3-5.

21 RADUEGE, Harry, op.cit., pp. 4.

22 De menționat, pentru relevanța demersului, că analize similare s-au efectuat în domeniul apărării (Quadrennial Defense Review), politicii externe (Quadrennial Defense and Development Review), politicii nucleare (Nuclear Policy Review), apărării antirachetă (Ballistic Missile Defense Review) sau politicii spațiale (Space Policy Review).

23 www.nato.int.

24 Putem menționa aici exercițiul NATO „Cyber Coalition” (aflat la a treia ediție în 2010), iar în cazul UE, exercițiul „Cyber Europe”(prima ediție în 2010). În cazul ambelor exerciții se remarcă intenția de a coopta toți actorii cu potențiale implicații în asigurarea securității cibernetice.

25 **Agenție ONU pentru probleme informaționale și de tehnologie a comunicațiilor** (<http://www.itu.int/net/about/index.aspx>, accesat la 16.12.2010)

26 Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue, http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf, accesat la 15.07.2011.

LUMEA 2011. ENCICLOPEDIE POLITICĂ ȘI MILITARĂ (STUDII STRATEGICE ȘI DE SECURITATE)

Lucrarea „**Lumea 2011. Enciclopedie politică și militară (Studii strategice și de securitate)**” a fost publicată în 2011, la Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, fiind coordonată de dr. Teodor Frunzeti și dr. Vladimir Zodian. Volumul de față este o continuare coerentă a lucrărilor similare apărute în 2005, 2007 și 2009, fiind menit să analizeze nu doar evoluțiile recente ale mediului internațional de securitate, ci și contribuția principalilor actori statali și non-statali la acest proces. Ca și în cazul volumelor anterioare, și acesta conține cercetări asupra subiectelor „fiebinți”, de actualitate, abordarea fiind una accesibilă nu doar specialiștilor, ci și publicului larg. „Lumea 2011” a fost editată sub sigla Academiei Oamenilor de Știință din România, Secția Militară, și cu participarea Societății Scriitorilor Militari și a Grupului de Analiză și Prognostic al Conflictelor PSV.

Volumul, ce însumează 820 de pagini, este împărțit în trei părți principale precedate de un capitol introductiv și urmate de o bibliografie selectivă. Fiecare dintre cele trei părți conține mai multe studii de securitate, politice și militare, elaborate de specialiști în ariile abordate. Studiile sunt semnate de nume sonore din domeniile mai sus menționate: dr. Teodor Frunzeti, dr. Vladimir Zodian, M.V. Zodian, dr. Alexandra Sarcinschi, dr. Cristian Băhnăreanu, Adrian Pandea, Maria Postevka, Răzvan Beschea, Ioana Ionescu, George Necula-Spiru, Șerban Pavelescu, Silviu Dumitrache.

Capitolul introductiv evidențiază principalele caracteristici ale mediului internațional de securitate din perioada 2009-2011, punând accent asupra fenomenelor și evenimentelor cele mai marcante. În opinia autorilor, trăsătura definitorie a perioadei menționate este, fără doar și poate, criza

economică și financiară mondială, ce a determinat apariția unei dezbateri asupra viitorului economiei mondiale. Mai mult, aceasta anunță și posibile mutații ale configurației mediului internațional de securitate, dat fiind că, deși criza economică a lovit absolut toate economiile lumii, a accelerat și a acordat mai multă importanță „schimbării interesului economic de la vest la est”, spre India și, mai ales, China, stat ce pare că va fi primul care va ajunge din urmă Statele Unite ale Americii din punct de vedere economic.

Dat fiind că, la acest moment, avem de a face un mediu internațional de securitate și cu o ordine mondială supuse schimbării, considerăm că volumul de față are o abordare comprehensivă a problematicii abordate, constituind un instrument util pentru a înțelege transformările ce au loc la nivel internațional. Aceasta deoarece prima parte cuprinde studii pe teme ale Relațiilor Internaționale, dar și analize ale actualei situații economice și ale politicii externe a României în perioada marcată de acest fenomen. Cea de-a doua parte este dedicată analizelor regionale și conține studii de caz privind evoluția recentă a actorilor statali și non-statali (statele din Asia, America Latină, Africa, Turcia), dar și unor regiuni care au un ridicat potențial de a deveni sau chiar constituie spații de risc (Zona Extinsă a Mării Negre, Irak, Iran). De asemenea, sunt abordate aspecte care țin de Europa de Sud-Est, precum și revoltele populare din Nordul Africii și Orientul Mijlociu, ce au marcat începutul anului în curs. A treia parte a lucrării este destinată problemelor militare actuale.

Prima parte a tomului, cea dedicată studiilor de securitate, conține următoarele sub-capitole: Putere națională și putere militară, Regimurile internaționale, Situația Economică Mondială

(2009-2010), Dezvoltarea durabilă – deziderat viabil într-o lume în criză?, Politica externă a României (2010-2011). Primele două studii menționate abordează probleme teoretice ale Relațiilor Internaționale, subliniind însă aspectele de noutate din acest domeniu. Aspectele conceptuale referitoare la ideea de „putere”, precum și la cele de „criză” și „conflict”, teoretizările asupra evoluției lor în perioada contemporană constituie punctul de plecare al unei analize avizate a mediului internațional de securitate. La fel de utilă se dovedește a fi și expunerea și studierea celor mai recente teorii din domeniul Relațiilor Internaționale, cu atât mai mult cu cât ele se referă la evenimente pe care le experimentăm în prezent. Cel de-al treilea studiu al acestei părți are, de asemenea, o importanță considerabilă, acesta reprezentând o analiză, realizată de un specialist în domeniu, asupra crizei economice mondiale, asupra sistemului financiar internațional, dar și asupra situației financiare a principalilor actori ai arenei internaționale. Acest demers este urmat de o altă cercetare, aplecată, de această dată, asupra viabilității dezideratului „dezvoltării durabile”, abordat de această dată dintr-o perspectivă sociologică. Cel din urmă studiu al părții este dedicat expunerii momentelor celor mai importante care țin de politica externă a României în perioada 2010-2011, demers ce se poate dovedi extrem de util pentru a înțelege reacția țării noastre în fața crizei, dar și modul cum aceasta a influențat îndeplinirea obiectivelor de politică externă.

A doua parte a lucrării pe care o supunem atenției este dedicată, după cum am menționat anterior, analizei regionale, accentul fiind așezat asupra contribuției diferiților actori ai arenei internaționale la evoluția mediului internațional de securitate. În acest caz, putem identifica două dimensiuni – una de continuare a demersurilor din volumele anterioare ale colecției, de analiză strategică a perioadei vizate (2009-2011) și una de noutate. Ne referim la sub-capitolele destinate revoltelor populare ce au marcat începutul acestui an în regiunea Africii de Nord și a Orientului Mijlociu. Aceasta este cea mai extinsă parte a lucrării, ce cuprinde cele mai multe studii. Prin

caracterul său de noutate, dar și prin cel aplicativ, prin analizele concrete ale evoluțiilor din anumite regiuni, poate reprezenta un document extrem de util celor preocupați de studiul relațiilor internaționale, decidenților politici, precum și celor care elaborează strategii de securitate, apărare și politică externă. Concluziile avizate ale autorilor ce și-au adus contribuția la această parte a lucrării pot fi utile, în egală măsură, și celor care își desfășoară studiile în domenii ce implică o profundă cunoaștere a mediului internațional de securitate, a centrelor de putere și a mecanismelor prin care acestea interacționează.

Cea din urmă parte a lucrării „Lumea 2011” are un caracter militar, fiind dedicată subiectelor de actualitate din acest domeniu. Realizată de cadre militare sau oameni de știință ce își derulează activitatea în instituții militare, această parte a tomului redă cele mai recente evoluții în plan conceptual și politic. Sunt supuse analizei subiecte precum: a) revoluția în domeniul militar; b) doctrine, strategii și politici militare la începutul mileniului al III-lea; c) știința militară la începutul acestui mileniu; d) conflictele militare în perioada ce a urmat Războiului Rece și Revoluția în Afaceri Militare.

În concluzie, „Lumea 2011. Enciclopedie politică și militară (Studii strategice și de securitate)” reprezintă o lucrare valoroasă, un instrument deosebit de util tuturor celor care, prin activitatea lor profesională sau educațională, sunt interesați de domeniul Relațiilor Internaționale, al studiilor de securitate și apărare. Volumul – amplu, coerent și accesibil mai multor categorii de cititori – constituie o continuare a eforturilor depuse de coordonatorii și autorii săi încă din 2005 și prezintă informații mereu actualizate asupra unor subiecte extrem de importante abordate în mass-media, în mediile politice și academice, asupra unor fenomene cu impact considerabil asupra securității la toate nivelurile. Totodată, acesta este cu atât mai mult un document de referință al studiilor în domeniu cu cât autorii reușesc să îi imprime deopotrivă un caracter teoretic și unul practic-aplicativ, ce, finalmente, s-ar putea traduce în numeroase beneficii la nivel social.

C.B.

ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IULIE-SEPTEMBRIE 2011

Cele mai recente studii publicate în cadrul Centrului sunt „Reforma instituțională a UE din perspectiva Politicii de Securitate și Apărare Comună” și „Escaladarea cursei înarmărilor în arcu de insecuritate din vecinătatea UE. Consecințe pentru România”. De asemenea, cercetătorii științifici din cadrul CSSAS au întocmit, la cererea Statului Major General, un studiu de țară intitulat „Statutul și rolul internațional al BRICS”, în care au evidențiat importanța puterilor emergente, Brazilia, Rusia, India, China și Africa de Sud, în dinamica mediului internațional de securitate.

*În perioada **22-25 septembrie 2011**, Universitatea Națională de Apărare „Carol I” participă la cea de-a VII-a ediție a **Expoziției Internaționale pentru Echipament Militar - EXPOMIL 2011**, unde va prezenta oferta educațională și rezultatele cercetării științifice din cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate.*

*Cea mai importantă activitate științifică viitoare a Centrului este **Sesiunea internațională anuală de comunicări științifice**, ce va fi organizată în perioada **17 - 18 noiembrie 2011** și va avea ca temă „**Echilibrul de putere și mediul de securitate**”. Au fost invitați să participe specialiști din țară și străinătate din domeniile securității, apărării naționale, Relații Internaționale. În cadrul sesiunii vor fi abordate următoarele aspecte: *Tendențe în protecția mediului de securitate; Evoluția relațiilor internaționale și echilibrul de putere; Provocări actuale pentru mediul de securitate; Centrele de putere regionale/internaționale și influența lor asupra mediului de securitate; Statutul și rolul organizațiilor internaționale în menținerea securității. Lucrările vor fi publicate într-un volum cu cod ISBN.**

Persoanele care doresc să participe la eveniment sunt așteptate să se înscrie cu comunicări științifice adecvate temei. Mai multe informații despre sesiune pot fi găsite pe site-ul <http://cssas.unap.ro>.

Irina TĂTARU

EXPOMIL 2011

În perioada **22-25 septembrie 2011**, Complexul Expozițional ROMEXPO va găzdui cea de-a VII-a ediție a **Expoziției Internaționale pentru Echipament Militar - EXPOMIL 2011**.

Începând cu anul 1999, acest eveniment se înscrie în circuitul manifestărilor internaționale din domeniul apărării și este organizat de țara noastră din doi în doi ani.

Instituțiile și organizațiile implicate în desfășurarea **EXPOMIL 2011** sunt: Ministerul Economiei, Comerțului și Mediului de Afaceri, Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Afacerilor Externe, Serviciul Român de Informații, precum și Asociația Patronală Română a Producătorilor

de Tehnică Militară - PATROMIL și Organizația Patronală din Industria Aeronautică Română - OPIAR.

În **Pavilionul A** al Romexpo vor fi expuse sisteme și echipamente militare din dotarea forțelor Sistemului Național de Apărare, Ordine Publică și Siguranță Națională, fabricate atât de firme din industria românească de apărare, cât și de companii străine.

Participarea la acest eveniment reprezintă o oportunitate de prezentare a unor tehnologii, precum și cadrul de dialog necesar pentru intensificarea cooperării în domeniu.

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

La **selecția articolelor** sunt luate în considerație următoarele: circumscrierea în aria tematică a revistei (probleme de actualitate din domeniul securității, apărării, geopoliticii și geostrategiei sau aspecte politico-militare), originalitatea, conținutul științific, adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă, noutatea (să nu mai fi fost publicat anterior), o bibliografie relevantă.

Se recomandă trimiterea articolului întâi în limba română, în vederea evaluării din punct de vedere științific, care se realizează conform procesului double blind peer review.

În urma evaluării, există trei posibilități: acceptarea articolului spre publicare ca atare, caz în care trebuie să trimiteți articolul, în cel mai scurt timp, și în limba engleză, întrucât revista este publicată integral în ambele limbi; acceptarea articolului spre publicare, cu modificări / completări; respingerea articolului.

Dimensiunile articolului pot varia între minim 5 – maxim 15 pagini (inclusiv note și bibliografie, eventuale tabele și/sau grafice), scriere cu font Times New Roman (TNR), dimensiune corp 11, spațiere la un rând.

Articolul trebuie să aibă o structură logică; se recomandă organizarea pe capitole și evidențierea unei introduceri și a unor concluzii. **Titlul** articolului va fi scris cu majuscule, bold și centrat.

Textul articolului va fi precedat de: **o scurtă prezentare a autorului** (prenume, nume - cu majuscule, adresa de e-mail, principală afiliere instituțională, grad didactic/științific, statut de masterand/doctorand etc.); **un rezumat** relevant (abstract) de circa 150 de cuvinte, scris în italic; 5 - 8 **cuvinte-cheie**, scrise în italic, cu punct și virgulă între ele.

Citarea se va face în sistemul european, sub forma unor note de final (endnotes), după cum urmează: nume (cu majuscule), prenume autor(i), titlul lucrării, orașul și numele editurii unde a fost publicată, anul, pagină/pagini, iar trimiterea la Internet se citează cu link-ul întreg. În cazul graficelor/tabelelor/imaginilor, se va menționa sursa dedesubtul imaginii. Sursele indicate la bibliografie vor fi ordonate alfabetic.

Salvarea se va face ca document Word (*.doc).

Articolele în limba engleză vor respecta aceleași criterii menționate anterior. Traducerea articolelor trebuie să fie completă și corectă, corespunzătoare unui înalt standard de calitate, întrucât ediția în limba engleză este difuzată comunității științifice internaționale. Menționăm că trebuie traduse și referințele bibliografice. Citatele din lucrări în limba engleză trebuie preluate ca atare din original (și nu retraduse în engleză după articolul/carta publicată în limba română). Se acceptă scrierea British English sau American English, aplicându-se principiul consecvenței.

Puteți consulta, drept model, accesând linkul <http://cssas.unap.ro/ro/is.htm>, ultimul număr al revistei.

Predarea articolelor se face în format electronic la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din cadrul Universității Naționale de Apărare sau pe adresa cssas@unap.ro, astfel: pentru numărul 1, între 1 decembrie și 31 ianuarie; pentru numărul 2 între 1 martie și 30 aprilie; pentru numărul 3, între 1 iunie și 31 iulie; pentru numărul 4, între 1 septembrie și 30 octombrie.

Articolul nu trebuie să conțină conotații politice de partid. Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor.

Articolele publicate sunt supuse legii copyright-ului. Toate drepturile sunt rezervate Universității Naționale de Apărare "Carol I", indiferent dacă se are în vedere întregul material sau o parte a acestuia, în special drepturile privind traducerea, retipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, citatele, difuzarea prin mass-media, reproducerea pe microfilme sau orice alt mod și stocarea în bănci de date. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării sursei.

La zece ani de la apariție, revista IMPACT STRATEGIC a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, se prezintă ca o publicație științifică trimestrială, recunoscută pe plan național și cunoscută pe plan internațional pentru aria tematică complexă abordată – actualitate politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, societate informațională, problematica păcii și a războiului viitorului. Cititorii găsesc în paginile ei analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere, în care se studiază impactul strategic al dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

IMPACT STRATEGIC numără între colaboratorii săi personalități de marcă din domeniul cercetării științifice și învățământului superior militar și civil, național și internațional, din structurile Ministerului român al Apărării Naționale, Statul Major General, statele majore ale categoriilor de forțe ale armatei, Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Afacerilor Externe, unități militare și alte instituții ale statului, organizații neguvernamentale, firme etc.

Recunoașterea internațională a calității revistei este confirmată de difuzarea ei pe site-urile unor prestigioase instituții de peste hotare (Defence Guide, în colaborare cu Institutul Elen de Studii Strategice; Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale Viitorul din Republica Moldova - Biblioteca virtuală „Politics – security” etc.). De asemenea, revista este inclusă în baze de date internaționale: CEEOL - Central and Eastern European Online Library (Germania), IndexCopernicus International (Polonia).

Publicația este apreciată, pentru standardul de calitate, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior din România, prin clasificarea la categoria B+, ca revistă ce deține potențialul necesar obținerii recunoașterii internaționale.

Oglindă fidelă a gândirii militare românești și străine actuale, IMPACT STRATEGIC este un forum reprezentativ de reflecție și dezbateră aprofundată a problematicii strategiei și securității în comunitatea științifică și academică națională și internațională.

În prezent, IMPACT STRATEGIC se tipărește concomitent în două ediții: una în limba română și alta în limba engleză, și se difuzează în mediul științific și academic din țară și străinătate, ca și în principalele instituții din sfera securității și apărării.

Responsabil de număr: Daniela RĂPAN
Tehnoredactare computerizată: George RĂDUICĂ
Corectură: Daniela RĂPAN
Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”
